

ISTORIA

ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ

Manual pentru clasa a X-a

ISTORIA ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ

Manual pentru clasa a X-a

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

Tatiana MAGALEAS

Daniela VACARCIUC

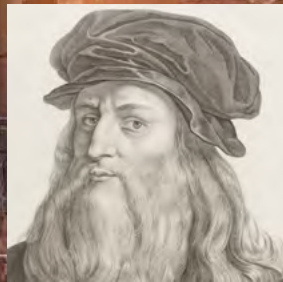
ISTORIA

ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ

Manual pentru clasa a X-a

EDITURA
PRUT

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA

Tatiana MAGALEAS

Daniela VACARCIUC

ISTORIA

ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ

Manual pentru clasa a X-a

Acest manual este proprietate publică, editat din sursele financiare ale Fondului special pentru manuale.

Manualul școlar a fost elaborat în conformitate cu prevederile Curriculumului la disciplină, aprobat prin Ordinul ministrului educației, culturii și cercetării nr. 906 din 17.07.2019. Manualul a fost aprobat prin Ordinul ministrului educației și cercetării nr. 827 din 11.06.2024 ca urmare a evaluării calității metodico-științifice.

(Denumirea instituției de învățământ)

EVIDENȚA UTILIZĂRII MANUALULUI:

Anul de folosire	Numele și prenumele elevului	Anul de studii	Aspectul manualului	
			la primire	la returnare
1				
2				
3				
4				
5				

- Dirigintele verifică dacă numele și prenumele elevului sunt scrise corect.
- Elevii nu vor face niciun fel de însemnări în manual.
- Aspectul manualului (la primire și la returnare) se va aprecia cu unul dintre următoarele calificative: *nou, bun, satisfăcător, nesatisfăcător*.

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Prut Internațional. Reproducerea integrală sau parțială a textului sau a ilustrațiilor din acest manual este posibilă numai cu acordul scris al editurii.

Redactare: Fulga Poiată, Silvia Berdan
Copertă: Irina Cuzin
Machetare computerizată: Eugen Platon
Imagini: *shutterstock.com*

© Tatiana Magaleas, Daniela Vacarciuc, 2024
© Editura Prut Internațional, 2024

Editura Prut Internațional, str. Alba Iulia, nr. 23, bl. 1A, Chișinău, MD-2051
Tel.: (+373 22) 75 18 74; (+373 22) 74 93 18
www.edituraprut.md; e-mail: office@prut.ro

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Magaleas, Tatiana

Istoria românilor și universală : Manual pentru clasa a X-a / Tatiana Magaleas, Daniela Vacarciuc ; Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. – Chișinău : Prut Internațional, 2024 (Rotografika, [Serbia]). – 248 p. : il. color.

ISBN 978-9975-54-819-9

94(=135.1)+94(100)(075.3)

M 15

Itinerar istoric

Vă salut, dragi liceeni!

Sunt manualul vostru de istorie din clasa a X-a.

În acest an școlar, vom cunoaște evoluția primelor civilizații care s-au născut pe pământ. Vom parcurge împreună un itinerar ce include comunități istorice din Orient, Europa și Africa, cu detalieri pentru spațiul nostru, unde veți descoperi strămoșii poporului român. Veți avea posibilitatea să înțelegeți cum și-au dezvoltat oamenii locuințele, ocupațiile, credințele, grupurile sociale și chiar formele de guvernare, care au fost foarte diferite în Epoca Antică. Veți afla că Evul Mediu aduce strălucire istoriei românilor prin voievozi curajoși și pricepuți, preocupați de afirmarea poporului în rândul statelor europene medievale. Vă îndemn să valorificați fiecare pagină a mea, să vă perfecționați vocabularul, pentru a însuși terminologia specifică acestei discipline, să recunoașteți monumentele istorice antice și medievale și să le percepeți drept parte a patrimoniului universal.

Vă propun un parcurs ce începe în apropierea fluviilor Nil, Indus, Huanghe, vom face un popas lângă Nistru, Prut, Dunăre, acolo unde au locuit străbunii voștri, apoi vom porni spre Atena, Sparta, Creta, Roma, până la granițele Angliei, Franței și ale Germaniei de azi.

Fiți perseverenți și creativi și vom face o echipă bună!

Competențe specifice disciplinei

1. Utilizarea limbajului istoric în diverse situații de învățare și de viață, respectând cultura comunicării.
2. Amplasarea în timp și spațiu a evenimentelor, proceselor, fenomenelor, demonstrând înțelegerea continuității și schimbării în istorie.
3. Analiza critică a informației din diferite surse, pornind de la cultura istorică, manifestând poziția cetățeanului activ și responsabil.
4. Determinarea relației de cauzalitate în istorie, dând dovadă de gândire logică și spirit critic.
5. Valorificarea trecutului istoric și a patrimoniului cultural, manifestând respect pentru țară și neam.

Prezentarea manualului

Manualul are o structură modernă, care permite studierea istoriei prin intermediul metodelor specifice de investigație. Fiecare lecție conține un text structurat, imagini, documente, hărți, infografice relevante pentru tema respectivă. Textul fiecărei lecții este completat cu sarcini de învățare care sintetizează conținutul acestuia.

Manualul este organizat în zece unități de învățare. Fiecare unitate conține teme de predare-învățare și se încheie cu o lecție de autoevaluare.

Document istoric

Fragmente selectate din izvoare istorice, însoțite de aplicații și întrebări care pornesc direct de la documentul-sursă.

AUTOEVALUARE

I Analizează sursa și realizează sarcina propusă.

SURSA

„Așezând în fruntea numelui său, care era alături de el, zeul Burebista, îndată ce l-a vădit căld de mult timp înaintea, alături de la via și ascultare față de poezii, înfruntându-l, a fost un stat puternic și a rămas pe tot timpul, până la sfârșitul secolului I î.Hr. în fruntea poporului, el și-a luat ca oțet pe Deceneu, un meșter care adăsea multă vreme pe lângă el, înfruntându-l oarecând de peșteră, mulțumindu-l căruia supraviețuiește și astăzi.”

Strabon, Geografia

SARCINĂ

Identifică modalitățile prin care Burebista a reușit să-și consolideze statul (pe plan intern și extern).

III

SURSE

„Tăcând i s-a amintit că Deceneu în multe privințe nu respecta tratatul, ci îl păgăsește omul, primește fugă, refuză îndurându-se, trimite apoi la veci și aduce pagubele celor ce mai înainte nu se înfrângeau cu ei, iar înfrângându-l s-a umblat un înșel.”

Mihail Bărbulescu, Istoria României

UNITATE DE ÎNVĂȚARE II

Pagină de autoevaluare

Recapitularea și sistematizarea informațiilor însușite pe parcursul unității de învățare. Odată completată, proba de evaluare devine o sinteză a temelor unității respective. Autoevaluarea conține itemi de dificultate graduală.

Autoevaluarea, însoțită de un barem, vă arată nivelul însușirii temelor și vă motivează să perseverați. Păstrați testul în portofoliu.

Document istoric

„Iată în ce fel se socot ei nemuritori: credința lor este că ei nu mor, ci că cel ce pierie se duce la Zamolxis – divinitatea lor –, pe care unii îl cred același cu Gebeleizis. Tot în al cincilea an aruncă sorții și întotdeauna pe acel dintre ei pe care cade sorțul îl trimit ca soție la Zamolxis, încredințându-i de fiecare dată toate nevoile lor. [...] pe sol îl leagă de câteva ori și, apoi, făcându-i vânt, îl aruncă în sus peste vârful unei sulii.”

Herodot, Istoria

• Compară conceptul de nemurire la geto-daci cu cel întâlnit la alte civilizații antice.

6 Cultura și religia geto-dacilor

AMINETEȘTE-ȚI!

Care sunt caracteristicile culturii Cucuteni-Tripolie?

Cultura daco-getică reprezintă o sinteză originală, cu rădăcini adânci în mediul și credința autohtone. Arta geto-dacilor, în ansamblu, ne este puțin cunoscută. Unele informații găsim în relatările lui Herodot și Strabon. Domeniile cel mai bine reprezentate sunt ceramica și artele decorative. Olarii geto-daci au preluat unele procedee tehnice, motive ornamentale sau forme de vase de la meșterii străini, dar, în mare parte, au continuat tradiția originală, moștenită de la civilizația Cucuteni-Tripolie (vase decorate cu simbolul spiralei, zigzagului). Meșterii daci foloseau roata olarului din prima jumătate a secolului V î.Hr.

Obiectele de podoabă, de obicei din bronz, sunt lucrate cu finețe. Adesea opere de artă sunt piesele din argint și aur, decorate în tehnica *au repoussé* (modelare în metal sau în piele, prin percutare interioară, pentru a provoca reliefuri) cu motive geometrice, vegetale, zoomorfe, antropomorfe. Tezaurul de la Agighiol (secolul V î.Hr.), vasul de cult, rhyton, din argint aurit de la Poroina și coiful de aur de la Coțofeni (secolul IV î.Hr.) demonstrează înaltă măiestrie a argintarilor geto-daci.

Cele mai ample informații despre spiritualitatea geto-dacilor le găsim la Herodot. Istoricul grec povestește despre Zamolxis (în limba tracă, *zamel* înseamnă „pălmint”) că ar fi fost un om care ar fi trăit în robie (ca sclav al lui Pitagora) și că și-ar fi câștigat libertatea datorită înțelepciunii. Apoi a venit în Dacia, unde i-a învățat pe geto-daci tot ce cunoscuse el. Afliăm că Zamolxis s-a făcut nevăzut pentru trei ani, „coborând în adâncul încăperilor subterane”. Un centru spiritual al geto-dacilor se consideră zona Munților

Ceramica Cucuteni

Platoul Bucegi, Carpații Meridionali, jud. Prahova

106

UNITATE DE ÎNVĂȚARE IV

• **STUDIU DE CAZ**

Reforma religioasă a lui Akhenaton al IV-lea

Reforma religioasă a lui Akhenaton, care a avut loc în secolul XIV î.Hr., reprezintă un moment distinctiv în istoria Egiptului Antic. Faraonul Akhenaton, cunoscut inițial sub numele de Amenhotep al IV-lea, a rămas în istorie pentru adoptarea unei abordări radicale și revoluționare față de religia și cultul egiptean tradițional. În timpul guvernării lui, Egiptul era un stat puternic înflorit, iar zeul Amon-Ra era venerat alături de sute de zei și zeițe.

Akhenaton a poruncit ventera zeului discului solar Aten (sau Aten) și a interzis cultele culte. Faraonul considera că Aten este creatorul universului și al Egiptului. Cercetătorii sunt de părere că, astfel, Akhenaton a promovat

chipul zeității principale trebuia să ducă la schimbări radicale în clasa sacerdotilor, în funcțiile și relațiile acestora cu puterea de stat și a faraonului.

Faraonul și-a luat numele de Akhenaton („cel care îl slujește pe Aten”) și a înființat o nouă capitală, Akhetaton („orizontul lui Aten”), astăzi, orașul Tell el-Amarna. Astfel, la puterea de stat și a faraonului.

În timpul lui Akhenaton a apărut un stil artistic nou, mai naturalist, numit adesea „stil Amarn”. Faraonul nu este reprezentat în ipostază de vârstnic, lăptos, ci în rol de soț, tată, alături de soție, când se cu copii.

După moartea lui Akhenaton, s-a revenit la vechile culte și chiar

s-a încercat eradicarea amintirii „regelui eretic”.

Cauza principală a eșecului implementării noii reforme a fost dorința faraonului de a trece spontan la o religie nouă, radicală, în timp ce populația băștină era obișnuită cu vechile zeități, la care s-au închinat strămoșii lor. Or, tocmai mentalitatea oamenilor se schimbă cel mai greu.

Știi că...?

Tutankhamon este fiul lui Akhenaton și al reginei Kiya. Acesta s-a căsătorit cu sora sa vitregă, Ankhesenamun.

Tutankhamon și Ankhesenamun

Studiu de caz

Prezentarea unui subiect cu grad ridicat de relevanță pentru înțelegerea temelor predate.

Întrebare de deschidere a lecției (provocare), cu rolul de a vă stârni curiozitatea, interesul în raport cu tema pe care urmează să o studiați.

Sarcini pe marginea
textului lecției cu scop
de consolidare.

- Exprimă-ți argumentat opinia cu referire la mesajul din scrierile lui Herodot, conform căruia înțelepciunea îți aduce libertate.

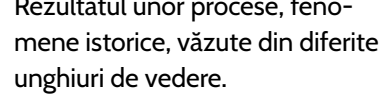
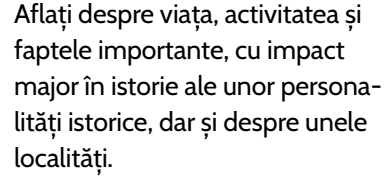
Majoritatea civilizațiilor antice, până la apariția și răspândirea hârtiei, scriau pe piatră, lemn, oase, mătase. Autorii antici spun că geto-dacii i-au adresat o scrisoare lui Traian pe o ciupercă mare, probabil pe o iască. Astăzi, în munții transilvăneni, meșterii confecționează pălării din aceste ciuperci.

O informație importantă,
o precizare suplimentară.

Prezentarea unor bunuri culturale și spirituale, cu valoare inestimabilă, păstrate în patrimoniul național și universal.

Date privind evoluția unor lucruri materiale și/sau culturale de-a lungul timpului.

Explicația unor termeni-cheie,
pentru a vă ajuta să înțelegeți
fenomenele istorice și să vă îmbogățiți vocabularul de specialitate.

Cuprins

Itinerar istoric.....	3
Prezentarea manualului.....	4
Ce propune acest manual?.....	8

UNITATEA I. CIVILIZAȚIILE ANTICHITĂȚII

1. Indo-europenizarea. Popoare și limbi indo-europene	12
2. Formarea popoarelor antice.....	15
3. Sinteze analitice. Spațiul geografic și evoluția civilizațiilor antice.....	18
4. Civilizațiile Orientului Antic.....	19
5. Studiu de caz. Regatul Babilonului în timpul guvernării regelui Hammurabi	23
6. Civilizația elenă.....	24
7. Colonizarea greacă	27
8. Civilizația romană.....	30
9. Studiu de caz. Republica Romană	33
10. Sinteze analitice. Cultura Cucuteni-Tripolie.....	34
11. Civilizațiile străvechi în spațiul românesc și formarea traco-geto-dacilor	35
12. Sinteză analitică. Geto-dacii și lumea greacă.....	38
Autoevaluare	40

UNITATEA II. FORME DE ORGANIZARE POLITICO-STATALĂ ÎN ANTICHITATE

1. Modele de organizare politică în lumea antică: de la orașe-stați la imperii	44
2. Modele de organizare politică în Grecia Antică.....	47
3. Portret istoric. Solon, Clistene, Pericle și democrația ateniană	50
4. Studiu de caz. Atena și Sparta, polisuri cu sistem politic specific	51
5. Imperiul lui Alexandru Macedon.....	52
6. Studiu de caz. Elenismul	54
7. Forme de organizare politico-statală în Roma Antică....	55
8. Sinteze analitice. Marile imperii și impactul lor asupra civilizației antice	58
9. Portret istoric. Cleopatra a VII-a, regina Egiptului	59
10. Apariția statului la geto-daci. Dacia pe timpul lui Burebista	60
11. Studiu de caz. Scrierile grecești și romane despre civiliza- ția traco-geto-dacică și conducătorii politici ai acesteia	63
12. Fărămițarea statului dac și refacerea unității acestuia pe timpul lui Decebal	65
13. Dacia și Imperiul Roman: războaiele daco-romane	67
14. Patrimoniu istoric. Monumente ale gloriei romane	69

15. Minicercetare. Politici imperiale pentru romanizarea geto-dacilor.....	70
Autoevaluare	72

UNITATEA III. ECONOMIE ȘI SOCIETATE ÎN LUMEA ANTICĂ

1. Viața economică în lumea antică. Forme de proprietate. Economia geto-dacilor	76
2. Structuri sociale în lumea antică.....	79
3. Studiu de caz. Răscoala lui Spartacus	82
4. Organizarea socială la geto-daci.....	83
5. Modul de viață în Epoca Antică	85
6. Minicercetare. Viața de familie în Epoca Antică.....	88
7. Modul de viață al geto-dacilor	90
8. Civilizația traco-geto-dacică – parte componentă a civilizației europene.....	92
Autoevaluare	94

UNITATEA IV. CULTURA POPOARELOR ANTICE

1. Cultura antică – scrisul, literatura, mitologia, filozofia, știința, arta.	98
2. Sinteze analitice. Știința antică în contemporaneitate	101
3. Portret istoric. Solomon, unul dintre „cei șapte înțelepți” ai Antichității.....	102
4. Marile sisteme religioase orientale: religia egipteană, mesopotamiană, hinduismul, budismul, taoismul, confucianismul	103
5. Studiu de caz. Reforma religioasă a lui Akhenaton al IV-lea	105
6. Cultura și religia geto-dacilor.....	106
7. Patrimoniu istoric. Monumente de arhitectură antică și medievală din localitate/raion/regiune	108
8. Creștinismul – temelia spirituală a culturii europene. Creștinarea daco-romanilor	110
Autoevaluare	112

UNITATEA V. MARILE MIGRAȚIUNI ȘI DECLINUL LUMII ANTICE

1. Criza societății antice și formele ei de manifestare	116
2. Sinteze analitice. Marile migrațiuni și declinul lumii antice	118
3. Studiu de caz. Căderea Imperiului Roman de Apus....	120
4. Portret istoric. Constantin cel Mare	121
5. Contribuția civilizației antice la făurirea tezaurului civilizației universale	122
Autoevaluare	124

UNITATEA VI.

FORMAREA POPOARELOR ȘI A STATELOR MEDIEVALE

1. Geneza societății medievale	128
2. Sinteze analitice. Etnogeneza românească, parte componentă a unor procese continentale	131
3. Minicercetare. Teorii cu privire la etnogeneza românilor	133
4. Formarea și particularitățile statelor medievale în Europa (sec. V–XI)	135
5. Fărămițarea feudală. Centralizarea statelor medievale.....	138
6. Portret istoric. Carol cel Mare	141
7. Imperiul Roman de Răsărit (sec. IV–VII)	142
8. Monarhiile absolutiste și caracteristicile lor.....	144
9. Obștea sătească la români – factor de continuitate și unitate românească	146
10. Formațiuni prestatale românești în Transilvania, la sud și est de Carpați. Formarea Transilvaniei. Constituirea Țării Românești.....	149
11. Constituirea Țării Moldovei	152
12. Sinteze analitice. Similitudini și particularități în procesul genezei statale la români	155
13. Geneza statală: între legendă și adevăr istoric.....	156
Autoevaluare	158

UNITATEA VII.

ECONOMIE, SOCIETATE ȘI ORGANIZARE POLITICĂ ÎN EVUL MEDIU

1. Viața economică în societatea medievală. Apariția și dezvoltarea orașelor medievale.....	162
2. Tablou istoric. Orașul Lvov	164
3. Economia Țărilor Române (sfârșitul sec. XIV–mijlocul sec. XVII).....	165
4. Studiu de caz. Viața socială în Epoca Medievală. Ierarhia feudală.....	167
5. Structuri și relații sociale în Țările Române (sfârșitul secolului XIV–mijlocul secolului XVII)	169
6. Instituțiile în statul medieval occidental	171
7. Rolul Bisericii creștine în Epoca Medievală și relațiile ei cu puterea politică	174
8. Organizarea politică internă a Țărilor Române în sec. XIV–mijl. sec. XVII.....	176
9. Sinteze analitice. Războaiele și caracterul lor în Evul Mediu. Războiul de 100 de Ani.....	178
10. Expansiunea arabă. Cruciadele.....	180
Autoevaluare	182

UNITATEA VIII.

EVOLUȚIA STATELOR MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

1. Consolidarea poziției Moldovei și a Țării Românești în timpul domniilor lui Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun.....	186
2. Țările Române în lupta antiotomană de la mijlocul secolului al XV-lea.....	188

3. Portret istoric. Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș	190
4. Epoca lui Ștefan cel Mare.....	191
5. Studiu de caz. <i>Trecute vieți de doamne și domnițe.</i> Elena Voloșanca	194
6. Sinteze analitice. Situația politică a Țării Românești și a Țării Moldovei în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Regimul de suzeranitate otomană și formele lui de manifestare.....	195
7. Războiul antiotoman de sub conducerea lui Mihai Viteazul.....	198
8. Unirea politică a Țărilor Române	200
9. Situația politică a Țărilor Române în primele decenii ale secolului al XVII-lea	202
Autoevaluare	204

UNITATEA IX.

CULTURA ȘI RELIGIA ÎN EVUL MEDIU

1. Cultura și religia în Evul Mediu: literatura, artele, învățământul, știința, filozofia	208
2. Patrimoniu istoric. Universitățile medievale	211
3. Cultura și spiritualitatea românească în Evul Mediu.....	212
4. Studiu de caz. Monumente românești de arhitectură laică și ecleziastică din Epoca Medievală.....	214
5. Tablou istoric. Mănăstirea Căpriană	216
6. Sinteze analitice. Unitatea culturală a românilor în Evul Mediu.....	217
7. Proiect de salvagardare a patrimoniului cultural. Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine	218
Autoevaluare	220

UNITATEA X.

CIVILIZAȚIA EUROPEI ÎN PERIOADA TREGERII DE LA EPOCA MEDIEVALĂ LA CEA MODERNĂ

1. Apariția spiritului și elementului modern în Europa Occidentală	224
2. Marile descoperiri geografice	226
3. Renașterea și Umanismul	229
4. Portret istoric. Cărturari moldoveni, călăuze spirituale ale neamului românesc (Gr. Ureche, M. Costin, I. Neculce, N. Milescu-Spătaru, D. Cantemir)	231
5. Reforma și Contrareforma.....	232
6. Războiul de Treizeci de Ani	234
7. Sinteză. Civilizația românească, componentă a proceselor de evoluție europeană.....	237
Evaluare finală	238

ÎNVĂȚAREA PE BAZĂ DE PROIECT

Ghid pentru o zi la Muzeul Național de Istorie a Moldovei	240
Expediție. Pe urmele strămoșilor	242
Studiu. Să redescoperim localitatea natală.....	244
Vocabular istoric.....	246

Ce propune acest manual?

Manualul de istorie pentru clasa a X-a propune o manieră modernă de abordare didactică a conținutului disciplinei, o tratare ce vizează dezvoltarea cognitivă și atitudinal-valorică a elevilor de liceu.

Faptele, procesele și evenimentele din istoria românilor și universală sunt prezentate prin expuneri adecvate nivelului de vârstă, dar și prin intermediul diferitelor surse istorice: hărți, texte, ilustrații, documente etc. Toate acestea urmăresc dezvoltarea unor modele de interpretare a proceselor istorice, încurajarea spiritului analitic și a gândirii critice ale elevilor, acceptarea și valorificarea diversității culturale, sociale, politice, de gen etc.

Manualul include 10 unități de învățare, ce respectă conținuturile prevăzute în Curriculum

U I

Civilizațiile
Antichității

U II

Forme de organizare
politico-statală în
Antichitate

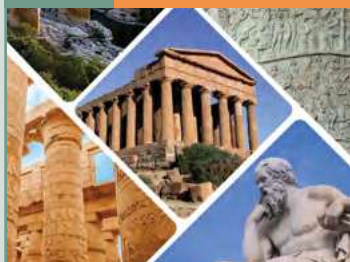
U III

Economie și societate
în lumea antică

U IV

Cultura popoarelor
antice

U V

Marile migrațiuni
și declinul lumii
antice

U VI

Formarea popoarelor
și a statelor medievale

U VII

Economie, societate
și organizare politică
în Evul Mediu

U VIII

Evoluția statelor
medievale românești

U IX

Cultura și religia în
Evul Mediu

U X

Civilizația Europei în
perioada trecerii de la
medieval la modern

**Manualul
promovează valorile
democratice, pacea,
diversitatea culturală,
religioasă și de gen.**

Structura unei unități de învățare

- ✓ Lecții prevăzute în programă – variante de formulare a discursului didactic ce captează și mențin atenția elevilor.
- ✓ Studii de caz – organizate pe principiul învățării prin descoperire, au drept scop aprofundarea temei vizate.
- ✓ Sinteze analitice – reliefează subiecte de importanță majoră și le dezvoltă elevilor competențe legate de relațiile de cauzalitate, sintetizarea materialului și analiză critică.
- ✓ Autoevaluare și barem – itemi obiectivi, clari, formulați în baza temelor unității studiate, însoțiți de baremul de notare.
- ✓ Portret istoric, Tablou istoric, Minicercetare, Educație pentru patrimoniu.

Activități bazate pe proiecte

- ✓ Ghid pentru o zi la Muzeul Național de Istorie a Moldovei
- ✓ Expediție. Pe urmele strămoșilor
- ✓ Să redescoperim localitatea natală

Structura unei lecții

Amintește-ți!

Lansarea unor întrebări care îi orientează pe elevi spre demersul cognitiv al lecției.

Textul lecției

Informație sistematizată în baza logicii fenomenului și a procesului istoric.

Nota Bene!

Explicarea unor termeni/concepte-cheie.

Aplic / Document istoric

Sarcini cu rolul de a consolida și aprofunda informațiile incluse în textul lecției și de a exercita competențele prevăzute în programă.

Cunosc și aplic

Propuneri de activități cu caracter practic-aplicativ, ce implică legături cu viața cotidiană, dezvoltarea gândirii critice și formularea unor concluzii referitoare la tema studiată.

Istoria e un ghid de navigație în timpuri de restriște. Istoria reprezintă ceea ce suntem și motivul pentru care suntem așa.

David McCullough

*Marile Piramide din Giza,
Cairo (Egipt)*

CIVILIZAȚIILE ANTICHITĂȚII

CUPRINS

1. Indo-europenizarea. Popoare și limbi indo-europene
2. Formarea popoarelor antice
3. **Sinteze analitice.** Spațiul geografic și evoluția civilizațiilor antice
4. Civilizațiile Orientului Antic
5. **Studiu de caz.** Regatul Babilonului în timpul guvernării regelui Hammurabi
6. Civilizația elenă
7. Colonizarea greacă
8. Civilizația romană
9. **Studiu de caz.** Republica Romană
10. **Sinteze analitice.** Cultura Cucuteni-Tripolie
11. Civilizațiile străvechi în spațiul românesc și formarea traco-geto-dacilor
12. **Sinteză analitică.** Geto-dacii și lumea greacă
Autoevaluare

În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să selectezi terminologia istorică specifică Antichității pentru a descrie aspectele evoluției social-economice, politice și culturale a celor mai vechi civilizații ale Europei și Orientului;
- să formulezi enunțuri cu caracter istoric, utilizând noțiunile specifice perioadei și subiectelor analizate;
- să stabilești tipul surselor istorice în baza criteriilor prestabilite;
- să formulezi, în baza surselor istorice, opinii proprii referitoare la fapte/ evenimente/procese/fenomene din istoria civilizațiilor antice;
- să identifici evenimente/procese istorice aflate în relație de cauzalitate;
- să explorezi oportunități sociale și economice în activitățile de valorificare a trecutului istoric și a patrimoniului cultural creat în Epoca Antică de civilizația traco-geto-dacică.

cca 3400 î.H.,
afirmarea
civilizației
cretane

cca 2000 î.H.,
înălțarea
orașului Babilon

cca 900 î.H.,
nașterea
polisului
în Grecia Antică

654 î.H.,
prima mențiune
despre orașul
Histria, fondat
de coloniștii greci

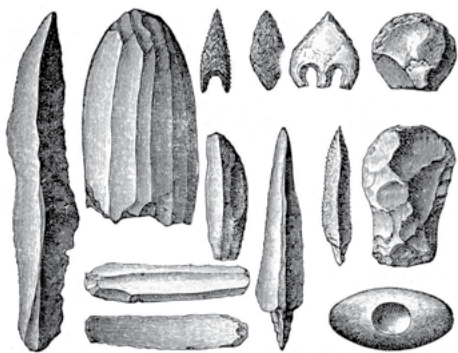
594 î.H.,
Reformele lui
Solon la Atena

În jurul anilor 2700/2500 î.H. – 1900 î.H., în spațiul carpato-dunăreano-pontic și cel nord-balcanic are loc un amplu proces de formare etnică și culturală. În rezultatul întrepătrunderii comunităților autohtone și a celor alogene au apărut popoarele antice, printre care tracii. Unii cercetători consideră însă că despre traci se poate vorbi începând cu mileniul IV î.H. În mil. III î.H., în acest spațiu s-au constituit cultura materială Coțofeni, cunoscută mai ales în regiunile de vest, cultura Horodiștea, extinsă între Carpați și Prut; între Nistru și Prut s-au conturat particularitățile culturii catacumbelor, iar în epoca timpurie a bronzului se face cunoscută cultura Monteoru. Vestigiile arheologice demonstrează faptul că, în pofida unor transformări profunde, uneori prin migrații și cuceriri, epoca bronzului a însemnat o perioadă de stabilitate și echilibru economic. Transilvania, bogată în minerale, devine unul dintre marile centre europene ale metalurgiei bronzului.

- Utilizează surse suplimentare pentru a afla mai multe lucruri interesante despre activitatea arheologilor desfășurată în Republica Moldova. Elaborează o comunicare despre cea mai impresionantă descoperire.

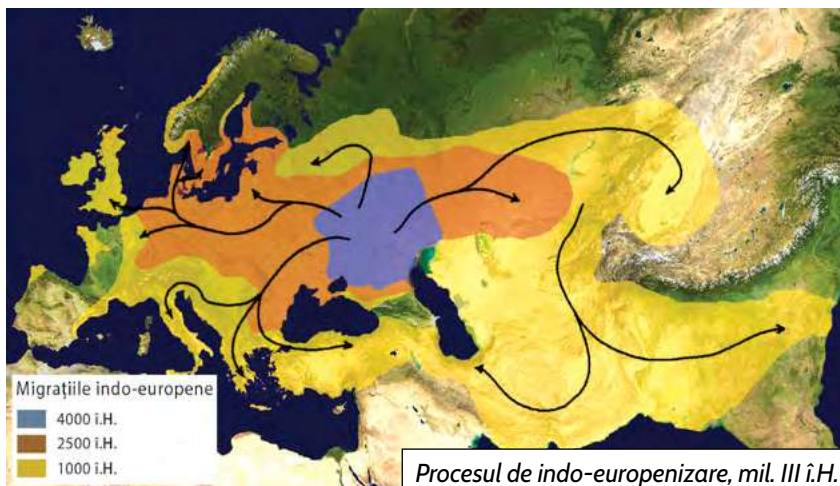

Unelte utilizate în epoca eneoliticului

1 Indo-europenizarea. Popoare și limbi indo-europene

AMINTEȘTE-ȚI!

Cum crezi, care este scopul studierii proceselor de constituire a popoarelor antice?

A Indo-europenizarea

a constituit un fenomen etnolingvistic, manifestat prin cristalizarea mării familii a limbilor vorbite de populațiile străvechi, răspândite pe un vast teritoriu geografic, ce cuprinde continentul european și o parte din Asia. Acest proces a durat circa un mileniu, a integrat simbioze ale populațiilor migratoare și ale celor eneolitice locale și a constituit geneza indo-europenilor. Din cadrul mării familii a populațiilor vorbitoare de limbi indo-europene s-au separat *indienii, perșii, sciții, sarmații, slavii, baltii, tracii, italicii, celții, ibericii, elenii*.

Procesele care s-au desfășurat în mileniul III î.H. în Europa, grație transformărilor socioculturale, au condus la apariția unor noi populații străvechi, ce poartă numele de **indo-europeni**. Mărturiile arheologice denotă faptul că, alături de ceramica frumos pictată, care aparținea băștinașilor preindo-europeni, apar și arme de luptă, fapt ce ne demonstrează existența unor modificări profunde ale structurilor sociale, ale modelelor de habitat, ale artei și credințelor. Astfel, Europa parcurge o transformare din epoca preistorică spre ceea ce cunoaștem astăzi – un amestec de culturi.

În lume, numeroase popoare vorbesc limbi indo-europene. Cercetătorii nu au ajuns la un consens în privința spațiului

Aplică

- Studiază harta și informația propusă pentru a poziționa geografic popoarele expuse în text.

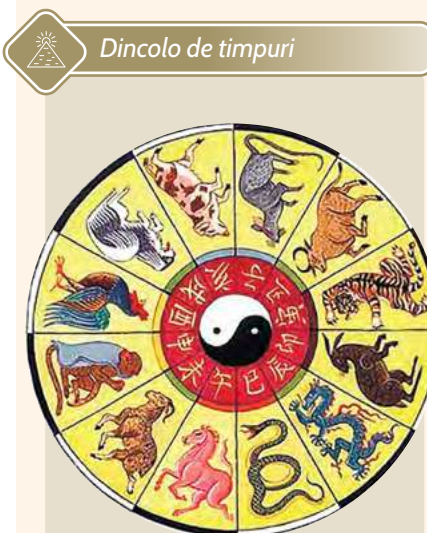

Ceramică din cultura ceramicii cu fir expusă la Museum für Vor- und Frühgeschichte (Berlin), datată aproximativ cu 2500 î.H.

geografic în care a existat comunitatea indo-europeană și de unde au pornit cei mai vechi indo-europeni pentru a popula vastul areal de la Atlantic până în peninsula Hindustan. Potrivit unei ipoteze, cele mai vechi limbi indo-europene s-au constituit cu mai bine de cinci mii de ani în urmă, datorită populațiilor care vorbeau diferite dialecte și proceselor de migrație, care le-au dus uneori la mari depărțări de

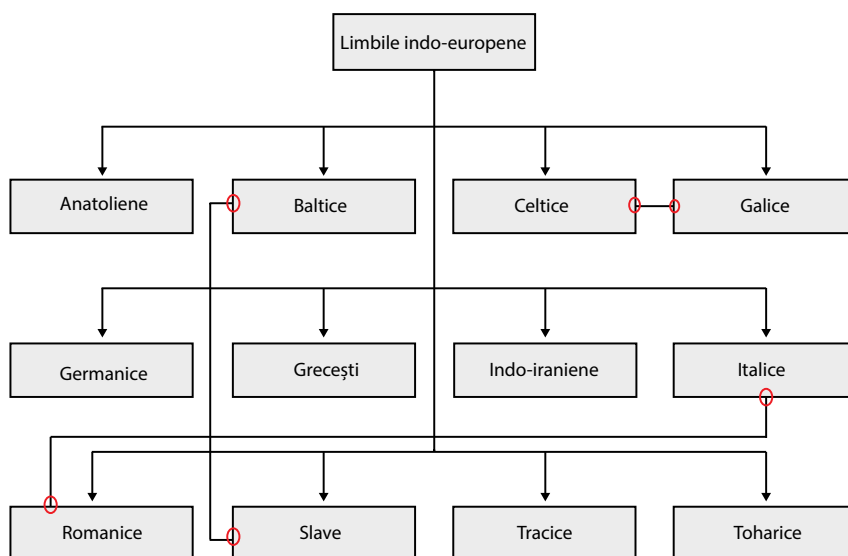
vatra comună. Familia limbilor indo-europene cuprinde limbi materne vorbite de aproximativ jumătate din populația planetei, în special în Europa, nordul și sudul Asiei, cele două Americi și Australia, precum și pe arii însemnate din celelalte zone. Lingviștii estimează că există peste 400 de limbi și dialecte indo-europene. Următoarele familii de limbi, în privința numărului de vorbitori, sunt limbile sino-tibetane și limbile afro-asiatice.

Orientul Antic a ocupat un teritoriu imens, între Marea Chinei și nordul Africii, cuprinzând state principale: Egipt, Palestina, Mesopotamia, India, China. În timp ce o civilizație urbană lua naștere în Orientul Apropiat, o migrație în masă începea în Asia. În unele cazuri, aceasta a continuat timp de un mileniu. În mileniul al III-lea î.H., popoarele semite din sud și cele indo-europene din nord au migrat către Mesopotamia, creând o mare îngrijorare în rândul băștinașilor. O consecință a pătrunderii tri-

3761 î.H. a devenit anul simbol al numerotării cronologice la evrei. Anului 2024 îi corespunde anul ebraic 5784. La egipteni, numerotarea anilor a început cu 3000 î.H. Grecii își vor număra anii de la prima olimpiadă, desfășurată în 776 î.H., iar romanii – de la fondarea cetății Roma, în anul 753 î.H.

În cele mai vechi timpuri, anul începea toamna (cf. Exod 23, 16; 34, 22), odată cu Sărbătoarea recoltei (cu privire la acest aspect sunt interesante și aluziile la campaniile militare, care se verificau la „reîntoarcerea anului”: cf. 2 Samuel 11, 1; 1 Regi 20, 22, 26; ceea ce corespundea, mai mult sau mai puțin, ritmului anului agricol, dat fiind faptul că cea mai mare parte a cultivatorilor pământului culegeau roadele câmpurilor, cu excepția măslinelor, prin septembrie). Ritmul lucrărilor agricole marca viața celor mai mulți israeliți, care aveau calendare agricole proprii. Acestea indicau activitatea principală a fiecărei luni (precum calendarul din Ghezer).

Familia limbilor indo-europene

Document istoric

„În viața societății indo-europene, războiul este o stare normală; aceasta este ocupația obișnuită a aristocrației. Intern sau extern, și oricare ar fi cauzele și scopurile sale, războiul este, înainte de toate, un joc ai cărui arbitri sunt zeii. El se declară solemn, după un ritual care are drept scop să-i ia pe zei ca martori ai îndreptățirii sale și de a atrage mânia lor asupra adversarului. Desfășurarea războiului este supusă unor reguli bine stabilite: Victoria constă în a «zdrobi rezistența», nu în a distruge dușmanul. Nu se acceptă lupta atunci când semnele prevestitoare sunt defavorabile; când bătălia ia o întorsătură proastă, fuga nu are nimic dezonorant, de vreme ce înseamnă o recunoaștere a faptului că zeii sunt potriviți.”

Jean Haudri,
Indo-europenii

„În locuințe nu era nicio mobilă [...], se culcau pe podea și la masă se așezau pe paie. În fața vetrei centrale se aflau suporturile pentru frigări, din lut sau fier, iar de grindă atârna lanțul cu cârlig de care se prindea căldarea în care se fierbea carnea. Suporturile [...] se terminau printr-un cap de berbec, înlocuit mai târziu prin acela de câine, paznic al casei... Inventarul unei case mai cuprindea diferite vase de bronz și de lut de forme deosebite.”

Dumitru Berciu,
Lumea celtilor

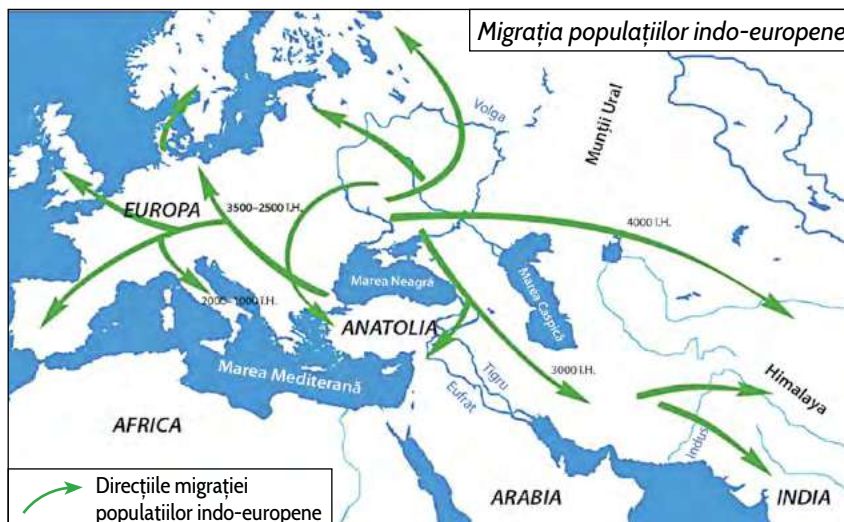
- Elaborează, în baza informației, o comunicare despre valorile primilor locuitori ai Europei. Compară-le cu cele de azi.

burilor semite și indo-europene în Orientul Apropiat a fost deplasarea polilor de putere. Triburile semite au venit din Arabia în valuri succesive, stabilindu-se în Semiluna fertilă, regiune extrem de importantă, care se întinde din Mesopotamia, de-a lungul coastelor de est ale Mării Mediterane, până în Egipt. Prin anul 2400 î.H., akkadienii semiți au cucerit orașele-state sumeriene și au format un imperiu. Canaanenii s-au așezat în Palestina și au fondat orașe-state. În sec. XIII î.H., și-au făcut apariția arameenii, strămoșii semiți ai evreilor. Ei i-au învins pe asirieni în Siria și Palestina, mărindu-și astfel influența în Mesopotamia după anul 1100 î.H. Caldeenii aramaici i-au învins definitiv pe asirieni și au format Regatul Neobabilonian.

Cultura memoriei

Istoricii consideră că druzii, celticii, brahmanii hinduși și flaminele romane au origine indo-europeană. De asemenea, majoritatea lingviștilor atribuie cuvintele *roată*, *car*, *cal*, *oaie*, *vacă*, *lapte* și *lână* vorbitorilor din cultura Yamna, care au migrat în Europa din stepa Mării Caspice. Aceste noi populații au stat la baza dezvoltării unei noi culturi materiale, numită cultura ceramicii cu fir.

- Argumentează, în temeiul hărții, procesele de simbioză care s-au produs în Europa la începutul epocii vechi.

Cunosc și aplic

1. Identifică, din informația propusă, dar și din sursele suplimentare, cel puțin cinci civilizații antice.
2. Argumentează factorii care au determinat constituirea unor noi civilizații în mileniul III î.H.
3. Analizează sursele temei și realizează un studiu despre limbile indo-europene.
4. Exprimă-ți opinia cu referire la influența moștenirii indo-europene asupra Europei moderne.

2 Formarea popoarelor antice

AMINTEȘTE-ȚI!

Care sunt factorii unui proces de etnogeneză?

În istoria universală, popoarele s-au constituit în urma unor procese îndelungate. Unele au existat doar în Epoca Antică, altele își au continuitatea până azi. În mare parte, transformările s-au produs prin mil. IV–III î.H. în Orient și au însemnat contopirea triburilor nomade cu cele sedentare. Ca rezultat, s-au constituit popoare indo-europene, din care fac parte hitiții, balții, celții, germanicii, italicei, elenii, tracii, ibericii ș.a. Aproape concomitent s-au format popoare semite, dar și japonezii, indienii, chinezii, comunități etnice cunoscute până astăzi. Civilizațiile antice au parcurs un drum lung de dezvoltare dinamică și complexă, implicând spațiile Orientului, Peninsula Balcanică, Europa Centrală și de Vest. Această evoluție este însoțită de mituri, legende și subiecte interesante, care merită a fi cercetate.

În spațiul carpato-dunărean, în rezultatul procesului de indo-europenizare, s-au constituit tracii, divizați în traci de sud, numiți meridionali, situați la sud de Munții Balcani, și cei de la nord de acești munți – tracii de nord, septentrionali. La sud de Balcani autorii antici au menționat triburi de odrisi, brianți, corali, crestoni, crobizi, moesi, tribali, besi etc. Dintre triburile tracilor septentrionali sunt cunoscuți geții, dacii, carpii, costobocii etc.

Prima civilizație mare a Antichității, constituită în zona văilor fertile din Mesopotamia, este considerată cea a sumerienilor. Termenul este generic, deoarece civilizația mesopotamiană este o sinteză originală și unică a sumerienilor, akkadienilor și asirienilor. Sumerienii au o origine nesigură. Ei existau în sudul Mesopotamiei pe la începutul mileniului al IV-lea î.H., fiind creatorii celei mai vechi civilizații regionale cunoscute. O altă civilizație, cea egipteană, era stabilită în nord-estul Africii, teritoriu străbătut de fluviul Nil. În India, primii oameni s-au așezat în nord, între fluviile Indus (de la care se trage numele țării) și Gange. Acolo s-a dezvoltat o civilizație la fel de străveche și înfloritoare ca în Egipt sau Mesopotamia. India Antică acoperea teritoriile pe care se află în prezent India, Pakistan și Bangladesh.

Document istoric

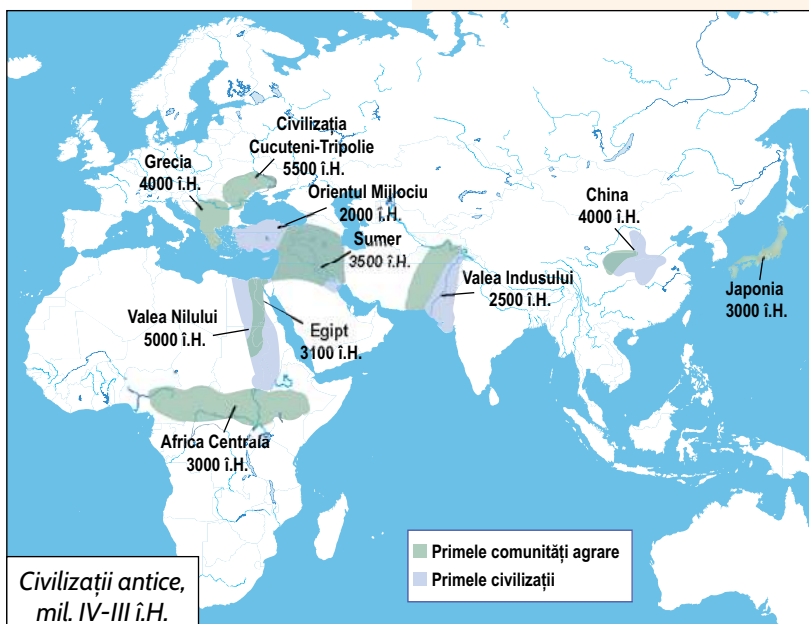

„Egiptul se întindea aproape exclusiv într-o singură direcție: de la miazănoapte la miazăzi. Se pare că mulțumită așezării lui, apărată în mod natural, precum și frumuseții pământurilor sale, el întrece, într-o însemnată măsură, toate celelalte ținuturi care au alcătuit vreodată un regat. Nilul curge de la miazăzi spre miazănoapte, avându-și izvoarele în ținuturi în care n-a călcat picior de om... Pe scurt, Nilul, prin binefacerile aduse de el oamenilor, întrece toate celelalte fluvii ale pământului locuit.”

Diodor din Sicilia,
Biblioteca istorică

„Ținutul care se întinde de la Indus spre răsărit trebuie numit India, iar locuitorii săi – inzi.”

Arian, India

Cultura Harappa

Insulele Cicladice

Sculptură mesopotamiană

Popoarele mediteraneene vorbeau limbi neînrudite între ele și erau deja formate la momentul constituirii civilizației. Se presupune că ele sunt descendente ale populațiilor neolitice, și-au perfecționat tehnicile și și-au diferențiat graiurile evoluând separat, fiind adesea numite „populații mediteraneene vechi”, deoarece se întâlnesc în regiunea Mediteranei – cretanii, egiptenii, sumerienii. Majoritatea acestor popoare sunt incluse de cercetători în grupul de popoare hamite, din care fac parte populațiile berbere din Africa de Nord. Investigațiile au demonstrat că cea mai veche populație sedentară apare în valea Nilului, la sfârșitul mileniului al VI-lea î.H. Acestea erau triburile din Sahara, deșertul Libiei și regiunile Etiopiei de astăzi, care, fiind atrase de câmpurile roditoare din văile Nilului, s-au stabilit pe teritoriul viitorului Egipt.

Popoare indo-europene. Primul popor indo-european care a reușit să creeze ulterior un stat a fost cel alcătuit din *hitiți*, stabiliți în Anatolia, Turcia de azi. Apogeul acestei civilizații a fost atins prin 1600–1150 î.H.

Europa Orientală este vestită prin civilizația *cretană*, numită și *minoică*, una dintre cele mai avansate din punct de vedere economic, politic, social și cultural de la acea vreme, când majoritatea populațiilor de pe continentul european se aflau încă în epoca neolitică. În Peninsula Apenină, unde locuiau etruscii, umbrii, sabinii, latinii etc., s-au format *italicii*. În nordul Balcanilor s-a constituit neamul *tracilor*. În spațiul Europei Centrale, până în regiunea Transilvaniei, erau așezați *celții*, cunoscuți prin preoții lor, numiți druzi.

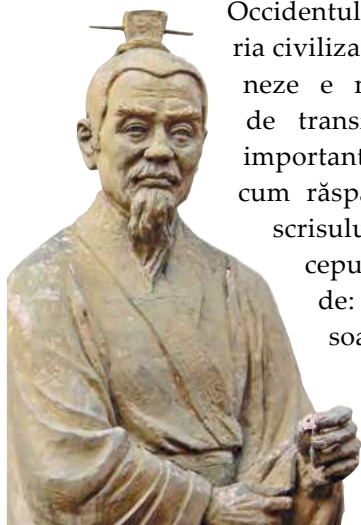
Popoare semite ocupau teritoriul statelor: Arabia, Palestina, Siria și Mesopotamia. Dintre acestea, Mesopotamia, țara dintre Tigru și Eufrat, avea cele mai fertile soluri în Antichitate. Apa a fost întotdeauna sursa vieții, așa că mâna omului a intervenit din cele mai vechi timpuri pentru a stăpâni cursul revărsărilor printr-o rețea densă de canale. Înfloritoarea agricultură care a urmat a îngăduit, încă din

cele mai îndepărtate vremuri, apariția aglomerațiilor urbane. Printre popoarele semite sunt akkadienii, cananeenii, arameenii, asirienii, fenicienii, evreii etc. Istoria acestor popoare este milenară, iar evreii rămân cei mai cunoscuți în istoria lumii creștine.

Civilizația chineză a apărut în mileniul al III-lea î.H., pe văile fluviilor Huanghe și Yangtze. În secolul al III-lea î.H., împăratul Shi Huangdi (221–210 î.H.) a întemeiat dinastia Qin și a unificat principatele existente într-un singur imperiu. Dinastia Han (206 î.H.–220 d.H.) a

deschis comerțul cu Occidentul. Istoria civilizației chineze e marcată de transformări importante, precum răspândirea scrisului și în-

ceputul unificării culturale. Acestea au fost urmate de: consolidarea structurii politice în jurul persoanei împăratului, demilitarizarea interiorului țării și redistribuirea sarcinilor militare popoarelor de la frontieră, creșterea influenței familiilor nobililor din mediul rural, care mențineau ordinea și asigurau legătura cu centrul de putere.

Confucius, filozof chinez (sec. IV î.H.)

Marele Zid Chinezesc, vedere parțială

Educație pentru patrimoniu

Multe civilizații antice au dispărut, dar au avut un rol foarte important în crearea bazei relațiilor social-economice și politice ale lumii actuale. Ele s-au constituit în apropierea apelor, care le-au favorizat dezvoltarea.

Marija Gimbutas, o reputată arheologă americană de origine lituaniană, cercetătoare la Harvard, care s-a făcut remarcată în anii '70-'80 ai secolului XX prin teoriile sale cu privire la originea popoarelor Europei, a descris într-un mod revoluționar populațiile care au locuit inițial pe bătrânul continent. Marija Gimbutas spune, în *The Goddesses and Gods of Old Europe*, că înainte de apariția triburilor indo-europene, dar și a vechilor populații bine cunoscute ale epocii bronzului și ale epocii fierului, precum hitiții, tracii, grecii, celții sau germanii, Europa a fost locuită de populații pașnice, deosebit de civilizate și că, în perioada neoliticului, adică începând cu anul 7000 î.H. până în anul 1700 î.H., bătrânul continent era o oază de liniște și un leagăn al numeroaselor civilizații pașnice. Cele mai prospere astfel de civilizații au fost întâlnite în spațiul carpato-danubiano-pontic, adică pe teritoriul de astăzi al României, în Grecia, Anatolia, Panonia și, în general, în bazinul Dunării și în regiunea egeeană.

Cunosc și aplic

1. Identifică doi factori care au generat procesul de constituire a civilizațiilor orientale.
2. Elaborează o axă cronologică și plasează pe ea trei civilizații indo-europene.
3. Realizează o cercetare despre una dintre civilizațiile antice.
4. Exprimă-ți atitudinea față de eforturile locuitorilor din Orientul Antic pentru a dezvolta comunitatea, reglementând permanent regimul fluviilor.

Spațiul geografic și evoluția civilizațiilor antice

Ilustrare a activității economice în comunitatea antică

AMINTEȘTE-ȚI!

Unde s-au constituit primele civilizații antice?

Mediul geografic are un rol foarte important în evoluția de ansamblu a societății, dar și în condițiile concrete ale activității comunităților umane. În bazinele marilor fluvii au existat posibilități favorabile pentru viața omului și, astfel, s-au dezvoltat relații agricole productive.

Conexiunea dintre mediu și activitățile economice este cel mai bine exemplificată în Egipt. Agricultură a fost condiționată de revărsarea anuală a Nilului, care iriga și fertiliza solul. La mijlocul lunii iulie, apele se revărsau și acopereau pământul. De la jumătatea lui august până la jumătatea lui septembrie, întreaga vale era inundată, având aspectul unui lac lung și îngust. Apoi, apa începea să scadă, iar la sfârșitul lunii octombrie se retrăgea definitiv, lăsând solul umed, acoperit cu un strat de aluviuni bogate în reziduuri organice și săruri minerale, îngrășămintele naturale de o calitate superioară. Mai rămânea și apa stocată în bazine de acumulare, înconjurate de diguri artificiale, de la care porneau canale de irigație.

Ilustrare a activității agrare, Egiptul Antic

Spațiul geografic imens în care s-a format cultura chineză, atât de organică și de unitară ca stil, i-a influențat și, într-o anumită măsură, chiar i-a condiționat istoria. Dificultățile de acces în spațiul Chinei au permis dezvoltarea unei civilizații în cadrul căreia influențele străine și popoarele migratoare au fost repede asimilate. Orezul a fost prima cereală cultivată în China, devenind alimentul de bază al chinezilor, astfel încât, echivalentele chinezești pentru „a găti” și „a mânca” includ cuvântul „orez”. Oamenii cultivau orezul de-a lungul râului Yangtze încă din anul 6000 î.H.

În Grecia, relieful muntos și solul arid nu au permis dezvoltarea agriculturii. În schimb, argila de bună calitate din Atica a fost utilizată pentru confecționarea amforelor frumos pictate, care erau utilizate pentru depozitarea uleiului și a vinului sau pentru decor. Cunoscute în tot spațiul antic, acestea sunt o dovadă a calității. În condițiile în care solurile Greciei nu erau fertile, comerțul agricol a căpătat o importanță deosebită. Impactul producției agricole limitate a fost oarecum compensat de poziția Greciei în Marea Mediterană, ce a dat provinciilor sale control asupra unora dintre cele mai importante porturi maritime și rute comerciale ale Egiptului. Începând cu secolul al VI-lea î.H., comerțul, în principal maritim, a devenit aspect esențial al vieții economice grecești.

Amforă grecească, sec. IV î.H.

- Stabilește interdependența dintre condițiile geografice și dezvoltarea relațiilor economice.
- Explică de ce în China sunt condiții bune pentru cultivarea orezului.

4 Civilizațiile Orientului Antic

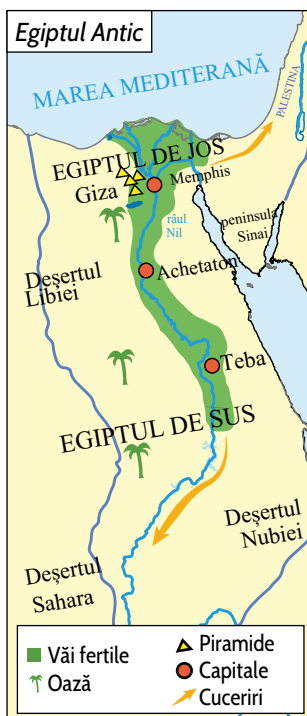
AMINTEȘTE-ȚI!

Cum explici faptul că primele civilizații în istoria antică cunoscută sunt cele din Orient?

În nord-estul Africii și în Asia, s-au constituit civilizațiile Orientului Antic. Aceste comunități includ diferite nume: *sumerieni, mesopotamieni, babilonieni, asirieni, akkadieni, egipteni, perși, hitiți, chinezi, indieni, evrei, egipteni* și erau, în special, așezate în văile râurilor, care ofereau condiții prielnice pentru trai. În mileniul IV î.H., aceste popoare și-au creat propriile state, au scris în politică pagini de glorie și au avut realizări socioeconomice, dar și culturale, care au devenit parte a patrimoniului universal.

- Care popoare orientale antice au dispărut? Care au continuitate și în prezent?

Civilizația egipteană antică a fost una dintre cele mai relevante din istorie. Egiptenii erau stabiliți în valea râului Nil, care le oferea tot ceea ce aveau nevoie, zona fiind numită Kemetce, adică „pământ negru”, deosebit de fertil. Evoluția politică a durat în jur de trei mii de ani. Se pot delimita anumite perioade, aranjate cronologic, după cum urmează.

Perioada arhaică: 3000–2686 î.H. După unificarea Egiptului de către regele Menes, se instaurează dinastiile I și a II-a de faraoni.

Imperiul antic: 2686–2181 î.H. Dinastiile III–VI. Capitala era orașul Memphis.

Prima perioadă intermediară: 2181–2025 î.H. Dinastiile VII–X – perioadă de decadență și schimbări în credințele religioase.

Regatul de mijloc: 2025–1773 î.H.

Dinastiile XI–XII – perioadă de prosperitate și expansiune.

A doua perioadă intermediară: 1773–1550 î.H. Dinastiile XIII–XVII.

Dominația hikosșilor.

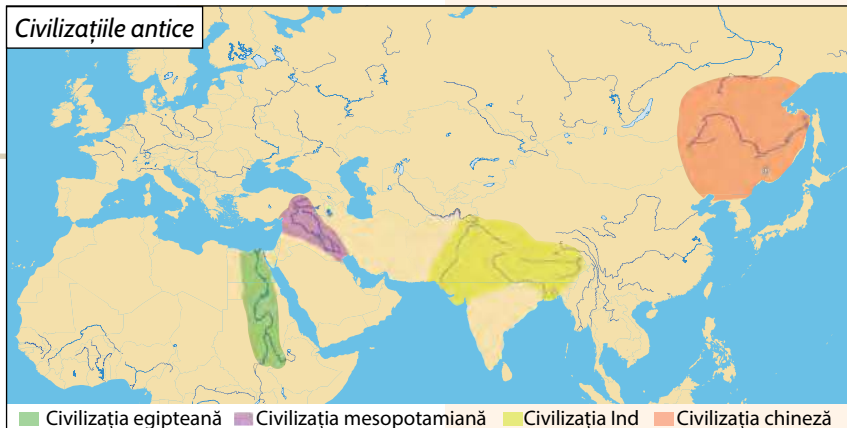
Noul regat: 1550–1069 î.H. Dinastiile XVIII–XX – Tutankhamon începe să domnească în anul 1336 î.H..

A treia perioadă intermediară: 1069–656 î.H.

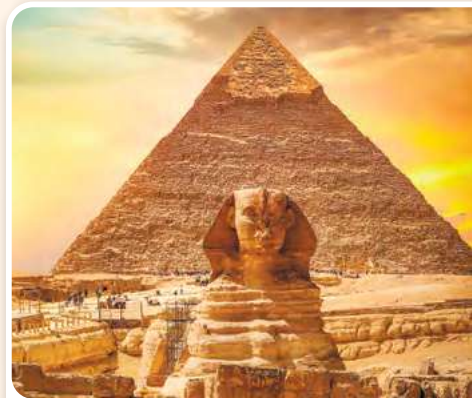
Dinastiile XXI–XXV – instabilitate politică.

Perioada târzie: 672–332 î.H.

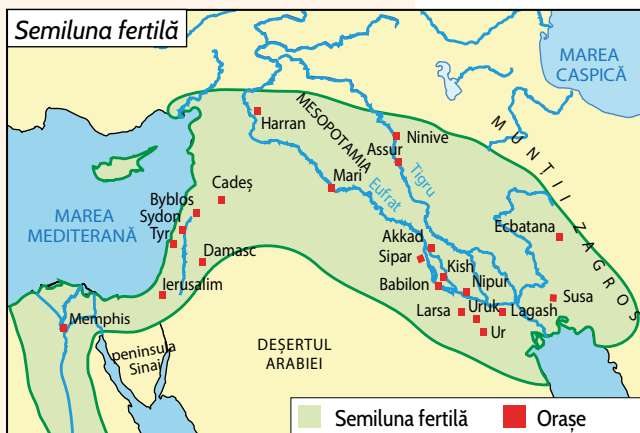
Dinastiile XXVI–XXXI – dominația persană.

Sarcofag

Sfinxul și piramidele din Giza

Perioada elenistică: 332–30 î.H. Dinastii macedonene și ptolemeice.

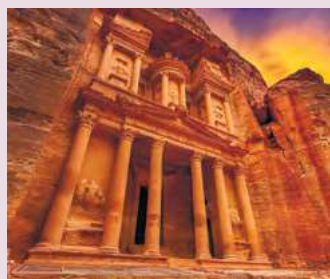
- **Plasează în perioadele de mai sus personalitățile farao-urilor Akhenaton al IV-lea, Ramses al II-lea și Tutmes al III-lea.**

O altă civilizație își face apariția în câmpiile fertile din interfluviul Tigrului și Eufratului. **Mesopotamia** reprezenta un spațiu în care se intersectau căile ce uneau țărmul Golfului Persic cu regiunile muntoase transcaucaziene și litoralul est-mediteraneeen cu regiunile învecinate Indiei. Spre deosebire de civilizația egipteană, cea mesopotamiană era deschisă diferitelor influențe și expusă invaziilor străine. Dacă civili-

zația egipteană este relativ omogenă din punct de vedere etnic, atunci cea mesopotamiană are o structură etnică complexă și o evoluție istorică mult mai variată. Principalele perioade din istoria Mesopotamiei se identifică, în mare măsură, cu realizările acelor popoare care își instituie, pentru o anumită perioadă, dominația politică sau militară în regiune.

Civilizația akkadiană își are începutul în a doua jumătate a mileniului al III-lea î.H., când în Mesopotamia se instaurează dinastia akkadiană. Akkadienii, de origine semită, trăiau în Mesopotamia, alături de sumerieni, de la sfârșitul mileniului IV î.H., iar în momentul venirii la putere a dinastiei akkadiene au fost supuși **sumerienizării**. Respectiv, akkadienii au fost continuatorii civilizației sumeriene. Cel mai de seamă suveran al akkadienilor a fost **Hammurabi (1793–1750 î.H.)**. În timpul domniei lui, orașul Babilon are o ascensiune spectaculoasă, devenind un important centru economic și cultural. Acest rege este renumit și prin faptul că în perioada sa a fost elaborată cea mai valoroasă operă juridico-administrativă a Orientului Antic, ce a unificat normele dreptului civil, penal și comercial – **Codul de legi al lui Hammurabi**. Domnia lui Hammurabi reprezintă epoca de aur a civilizației babiloniene. Pe timpul urmașilor săi, Babilonul trece sub stăpânirea kasiților, veniți din nord și din est, care durează o jumătate de mileniu. Până la urmă, kasiții însușesc toate elementele civilizației babiloniene, aducându-și contribuția la dezvoltarea acesteia.

Persi au dat naștere unuia dintre cele mai mărețe imperii din istorie, în inima căruia se află Iranul de azi. În perioada sa de maximă expansiune, autoritatea regelui pers ajungea de la Egipt și Macedonia, în vest, până în Afganistanul de astăzi, în est. Domania persană

În anul 2000 a fost elaborată o nouă listă a monumentelor recunoscute drept minuni ale lumii, în care a fost inclus orașul Petra. Acest oraș antic se află în Iordania actuală și datează din secolul al IV-lea î.H. Petra este situat la aproximativ 150 de mile la sud de Ierusalim și Amman, capitala Iordaniei, și la jumătatea distanței dintre Damasc (Siria) și Marea Roșie, fiind important centru comercial al regiunii. Situl este considerat deosebit de valoros atât de istorici, cât și de arheologi, datorită frumoasei sale arhitecturi sculptate în stâncă și sistemului inovator de gestionare a apei, acesta din urmă făcând regiunea locuibilă, dat fiind că este înconjurat de deșert și de teren accidentat, montan. Petra a fost denumit și „Orașul trandafirilor”, datorită culorii pietrelor folosite la construcția clădirilor sale. A fost desemnat, în 1985, patrimoniu mondial UNESCO.

Orașul-stat Babilon

n-a fost doar o strălucire efemeră. Fondat la mijlocul secolului al VI-lea î.H., în urma impresi-
onantei serii de cuceriri ale lui
Cirus cel Mare, imperiul a dis-
părut 200 de ani mai târziu, din
cauza războaielor cu Alexandru
cel Mare. Prin anul 700 î.H., tri-
burile persilor, din neamul mare
al indo-europenilor, s-au unit sub
conducerea lui Ahemene, care
a întemeiat prima mare dinas-
tie persană, cea a ahemenizilor.
Cirus al II-lea cel Mare va cuce-
ri o parte semnificativă din ter-
ritoriile din Podișul Iranului, Armenia, Fenicia, Asia Mică și dinspre
India. Fiul său, Cambise al II-lea, a pus în primejdie statul persan,
care însă va redeveni glorios sub conducerea urmașului său, Darius I
(522–486 î.H.).

Istoria **evreilor** din perioada antică e descrisă în Biblia ebraică (Tora)
și cunoscută prin ea în toată lumea. Descoperirile arheologice au con-
firmat diverse date care apar în Biblie. Perioada mai veche, a Primului
Templu, nu are încă destule dovezi arheologice și sunt istorici care cred
că o parte din narațiunea biblică ar avea mai mult un caracter mitologic.
Conform Bibliei, evreii sunt descendenții poporului antic al Israelului,
care s-a stabilit în Canaan, situat între coasta de est a Mării Mediterane
și râul Iordan (1451 î.H.). Între 1991 și 1706 î.H., triburile evreilor s-au
deplasat spre localitatea Hebron, în jurul căreia au format mai multe
așezări. Vechiul Testament spune că istoria politică a evreilor cuprinde
câteva perioade: epoca Patriarhilor (începută de Avraam și continuată
de urmașii săi, Isaac, Iacob și Iosif), cea a Judecătorilor (care începe cu
exodul din Egipt, pe la 1200 î.H.), apoi cea a Regilor (începută pe la 1020
î.H. cu Saul, urmat de David și Solomon), care se împarte în regatul uni-
tar și monarhia dezbinată odată cu anul 932 î.H., când sunt separate Iu-
deea și Israelul.

Templul lui Solomon (simulare)

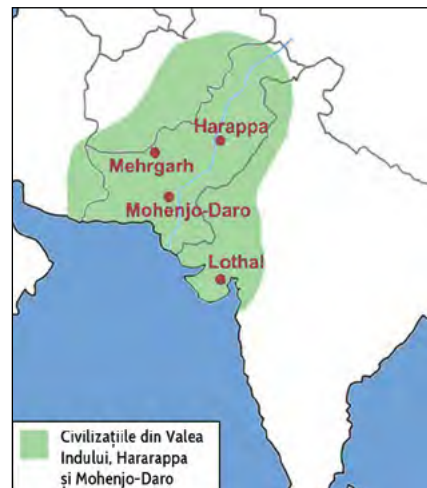
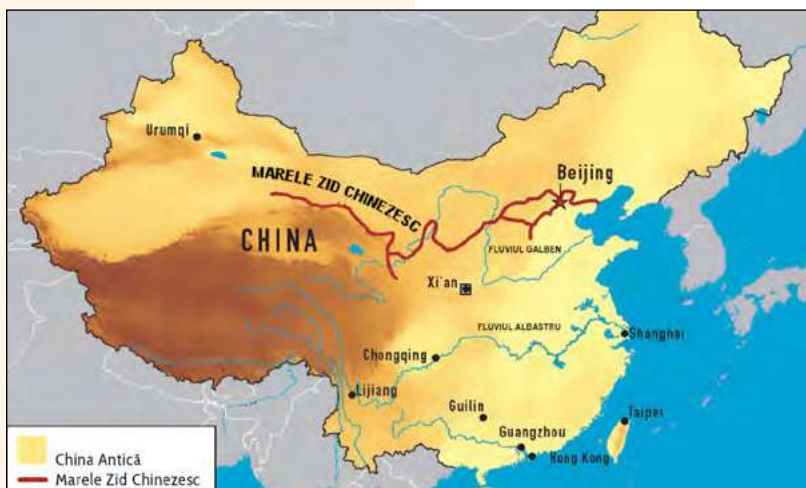
Educație pentru patrimoniu

O dovadă impresionantă a evoluției
civilizațiilor antice sunt orașele Ori-
entului. Printre ele, și orașul Alep.
Recunoscut ca „perla” Siriei, este
unul dintre cele mai vechi orașe lo-
cuite din lume, fiind menționat pen-
tru întâia oară la sfârșitul mileniului
III î.H. Primii oameni s-ar fi așezat
aici încă din mileniul VI î.H. De-a
lungul timpului, s-a aflat sub stă-
pânirea a numeroase regate, imperii
și dinastii, printre care regatul hitit,
dinastia ahemenizilor din Persia,
dinastia seleucizilor, Imperiul Ro-
man și Imperiul Otoman. Orașul a
rezistat tuturor crizelor istorice, dar
după izbucnirea războiului civil, în
martie 2011, a fost scena unor lupte
acerbe între forțele guvernamentale
și cele ale opoziției. Urmările sunt
dramatice: orașul Alep, care altăda-
tă amintea de un muzeu în aer liber,
a fost distrus și cu greu se mai văd
semnele istoriei glorioase.

Civilizația Chinei

Antice s-a constituit
în mileniile V–III î.H.,
de-a lungul fluviilor
Huang He (Galben)
și Yangtze (Albastru).
Timp îndelungat, s-a
dezvoltat în condiții
de relativă izolare. În
vest, lanțuri de munți,
dintre cei mai înalți
din lume, au legat-o
și, totodată, au sepa-
rat-o de vasta zonă

China Antică și India Antică

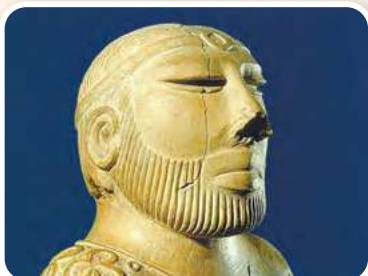

Descoperă și înțelege

„Fluviul prilejuiește, în general, atâtea înlesniri pentru agricultură și atâtea foloase pentru oameni, încât majoritatea cultivatorilor nu trebuie decât să arunce sămânța pe locurile care s-au uscat și să aducă vitele acolo, ca să calce sămânța în picioare. Iar după patru sau cinci luni, ei vin înapoi să facă secerișul. Alții, după ce trec cu niște pluguri ușoare peste ogoarele care au fost udate, strâng cu grămada roadele, fără multă cheltuială și trudă. Ca să fiu scurt, la toate celelalte popoare agricultura se face cu mari cheltuieli și osteneli. Numai în Egipt, ea se poate face cu mijloace materiale reduse și cu o muncă neînsemnată.”

Diodor din Sicilia,
Biblioteca istorică, în Istoria Universală în texte, p. 35

- Formulează o cauză și o consecință a procesului descris de Diodor din Sicilia.

Statuie din Mohenjo-Daro

a Tibetului. În nord, un alt lanț de munți n-a putut-o apăra contra invaziilor hunilor, motiv pentru care a trebuit să construiască Marele Zid. Marea Galbenă, în est, și Marea Chinei completează această izolare a țării. Civilizația chineză, una dintre cele mai vechi din lume, a asimilat influențele culturale și politice purtate de valuri succesive de migranți.

La originile **civilizației indiene** se află civilizația de pe Valea Indului (sau Indusului), cu o agricultură bazată pe irigare, la fel ca în Egipt și în Mesopotamia. Ea se constituie în mileniul al III-lea î.H., având ca fondatori triburile dravidienilor. Arheologii au descoperit câteva sute de așezări atribuite civilizației Indus, printre care se evidențiază Mohenjo-Daro și Harappa. Acestea impresionează prin rigoarea planificării urbanistice și tehnica construcțiilor: străzi pavate cu lespezi de piatră, case din cărămidă arsă cu 2-3 etaje, sistem de canalizare. Majoritatea populației se îndeletnicea cu agricultura și meșteșugăritul, iar negustorii au stabilit legături comerciale cu regiuni îndepărtate. Astfel, sigilii cu scrierea proprie acestei civilizații, nedescifrate până în prezent, au fost descoperite în Asia și Mesopotamia. După 1700 î.H., civilizația Indusului decade, iar valea fluviului își pierde statutul de centru cultural.

Cunosc și aplic

1. În temeiul informației oferite, determină două modalități de afirmare a unei civilizații antice.
2. Utilizează surse suplimentare și explică realizările civilizației Mohenjo-Daro.
3. Compară evoluția a două civilizații orientale (la alegere). Formulează trei argumente.
4. Exprimă-ți opinia față de necesitatea cunoașterii contribuției civilizației orientale la crearea patrimoniului universal.

Regatul Babilonului în timpul guvernării regelui Hammurabi

AMINTEȘTE-ȚI!

Care este legătura dintre Sumer, Mesopotamia și Babilon?

Babilonul a fost ridicat prin secolele XX-XIX î.H. Prin urmare, numără peste patru milenii de existență. Înflorirea orașului s-a produs în timpul regelui Hammurabi (1793–1750 î.H.), conducătorul care a unit sub autoritatea sa Mesopotamia de Nord cu cea de Sud, a stăpânit țara Elamului și popoarele din stepele asiriene de lângă Eufrat. Numele vechi (Babilani) se traduce *Poarta Zeilor*. Va deveni unul dintre cele mai vestite orașe ale Antichității, menționat și în Biblie. Astfel, în Isaia 47:5, orașul e numit „Stăpâna Regatelor”. Condițiile geografice și politica regelui Hammurabi au transformat acest oraș-stat într-un regat colosal, un mare centru economic, politic și cultural, ce cuprindea cea mai mare parte a Mesopotamiei. Orașul a fost multă vreme și un important centru pentru relațiile diplomatice ale timpului. În Codul său, Hammurabi se mândrește cu faptul că a transformat Babilonul într-un adevărat grănar al Orientului. A fost un simbol al puterii și prosperității. După moartea regelui, urmașul său, Samsuiluna, a construit zigate și noi canale. Totuși, luptele interne, acțiunile de uzurpare a puterii, consolidarea dușmanilor externi au cauzat prăbușirea orașului pentru o perioadă de 400 de ani, sub dominația kașitelor. În anul 612 î.H., după prăbușirea statului asirian, s-a ridicat Noul Babilon. Acesta a cunoscut apogeul în timpul lui Nabucodonosor al II-lea (605–562 î.H.), o perioadă de renaștere culturală și economică a Babilonului. Orașul, cu o populație de 200 de mii de locuitori, așezat pe malul Eufratului, avea și un pod cu o lungime de 123 de metri și o lățime de șase metri. Acolo se afla palatul regal și vestitul sanctuar în șapte trepte, cu o înălțime de 91 de metri, numit în Biblie Turnul Babel. O altă construcție impresionantă, vestită până azi, sunt Porțile zeiței Iștar, cu înăl-

Babilon

Grădinile Semiramidei, minune a lumii

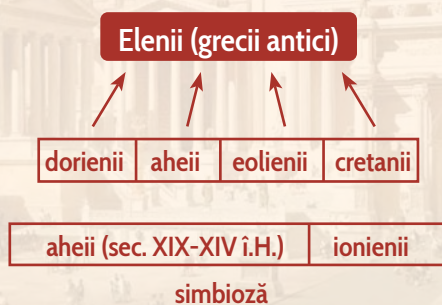
țimea de 12 metri, împodobite cu figuri de animale fantastice în mozaic colorat. O construcție recunoscută drept minune a lumii este cea care adăpostea Grădinile suspendate ale Semiramidei, înălțate de Nabucodonosor. Babilonul era înconjurat de un zid dublu din cărămizi nearse, cimentate în mortar. Opt porți erau păzite de ostași din garda regală. După porți se întindea un șanț umplut cu apă, așa încât orașul era de necucerit. Luptele interne, diversitatea etnică și religioasă din regat au încurajat forțele persane, conduse de regele Cyrus al II-lea, să intre solemn în Babilon la 12 octombrie 539 î.H. A urmat o perioadă marcată de interferențe etnice și culturale în această importantă satrapie a statului persan. În Babilon perșii au fondat numeroase colonii militare ale diferitelor popoare. Astfel, începe sfârșitul acestei civilizații, care a dat istoriei bibliotecă, palate, legi, arhive, școli și opere literare.

- Explică de ce Babilonul a ajuns un oraș menționat și în Biblie.
- Exprimă-ți opinia față de factorii care au dus la căderea Babilonului.

Porțile orașului Micene

Formarea poporului elen

2600–1400 î.H. – epoca cretană
 1550–1100 î.H. – perioada miceniană
 1100–900 î.H. – epoca homerică
 Sec. IX–VI î.H. – epoca arhaică
 Sec. V î.H. – epoca clasică
 Sec. IV–II î.H. – epoca de declin

Aplică

- Citește informații suplimentare despre pelasgi, care, după părerea unor istorici români, ar fi avut tangențe și cu tracii.

6 Civilizația elenă

AMINTEȘTE-ȚI!

Cum crezi, care este scopul studierii proceselor de constituire a popoarelor antice?

În sud-estul Europei, în partea de sud a Peninsulei Balcanice, se află Grecia. În Antichitate era numită Elada și includea teritoriul peninsulei și toate insulele din Marea Egee. Litoralul ei este scăldat de Mările Mediterană, Egee și Ionică. Grecia continentală se împarte în trei regiuni: de Nord, cu bogata regiune Tesalia, de Mijloc, cu vestitul oraș Atena, și Grecia de Sud, cu cetățile Sparta și Micene. Elada avea puține locuri prielnice agriculturii, iar relieful muntos a provocat fărâmițarea politică și sentimentul puternic de independență a poporului grec. Munții erau foarte bogați în fier, argint, aur și marmură. Atica avea mari rezerve de argilă, folosită pentru confecționarea vestitelor amfore, răspândite în toată Europa. Ieșirea la mare i-a motivat pe greci să pornească în larg în căutarea unor noi teritorii. Primele legături au fost stabilite cu insulele Rodos și Cipru.

- Stabilește relația de interdependență dintre spațiul geografic și specificul civilizației grecești.

Cei mai vechi locuitori ai Greciei au format comunități de pescari, vânători și agricultori, iar prin transformările provocate de migrația indo-europenilor dinspre Dunăre și Balcani, s-a constituit poporul elen. În istorie, acești greci poartă numele de ahei. Printre vechii locuitori ai Eladei sunt considerați și pelasgii.

Pelasgii sunt amintiți în scrierile celor mai vechi autori din Grecia Antică, prezentați ca un popor misterios, strămoșii mitici ai grecilor, care ar fi locuit inițial într-un ținut al bunăstării. Pelasgii sunt considerați printre cele mai vechi popoare din Europa.

Istoricii consideră că primii locuitori ai Eladei au fost cretanii. Civilizația cretană, numită și minoică, era una dintre cele mai avansate la acea vreme, când majoritatea populațiilor de pe continentul european se aflau încă în epoca neolitică. Faptul că a fost o civilizație avansată este dovedit și de caracterul eminent urban. În textele homerice, Creta e numită „țara celor 100 de orașe”. Pe cei peste 8.000 km² ai insulei, cercetările au descoperit urmele a 93 de centre urbane. Printre cele mai importante au fost Cnossos, capitala regilor cretani, Faistos și Malia. Orașele nefortificate erau legate între ele prin drumuri pavate. Cretanii aveau trotuare pavate, șanțuri de scurgere acoperite, sisteme de canalizare subterană, apeducte și cisterne în care depozitau apa.

Cretanii cunoșteau scrisul încă în anul 2000 î.H. Ei practicau comerțul maritim și meșteșugurile. Cultivau cereale, legume, plante oleaginoase, îndeosebi măslinul, practicau apicultura, vânătoarea, pescuitul, creșteau vite. Ca popor de navigatori, cretanii au fost vestiți negustori, având monopolul comerțului în Mediterană, impunând tribut celor din ținuturile ocupate. Creta avea numeroase porturi, o flotă comercială dotată cu corăbii mari și puternice. Din Egipt se importau fildeș, vase de ceramică, statuete, veșminte scumpe, perle, pietre semiprețioase și prețioase. Se exportau îndeosebi arme și unelte de bronz, bijuterii, stoffe, vin, ulei de măsline.

Cea de-a doua etapă a formării poporului elen corespunde afirmării civilizației miceniene. Aceasta este o civilizație egeeană din epoca târzie a bronzului, care s-a dezvoltat între anii 1650 și 1100 î.H., cunoscând apogeul între 1400 și 1200 î.H.

Secolele XII–VIII î.H. sunt pentru istoria Greciei Antice o epocă greu de definit din cauza lipsei surselor de documentare și a contrastului cu epoca miceniană, dar și cu epoca clasică de înflorire a civilizației grecești. A fost numită „epoca homerică”, deoarece singurele informații despre această perioadă provin din cele două epopei ale lui Homer, *Iliada* și *Odiseea*.

- **Explică termenul *homerică*, atribuit epocii care a durat câteva secole.**

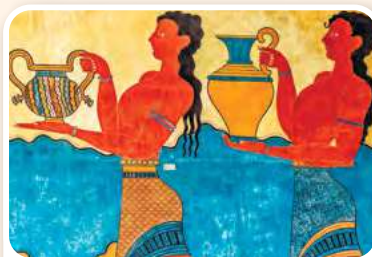
În sec. XII–XI î.H., dorienii au fondat cetatea Sparta, oraș-stat, situat pe râul Eurotas, în peninsula Peloponez, Laconia. Societatea spartană era compusă din cetățeni „egali” și perieci – țărani proprietari de pământ sau meșteșugari din regiunile de periferie ale statului spartan. Conducerea era asigurată de doi regi, *Gerusia* (un sfat al bătrânilor), *Colegiul celor cinci efori* (magistrați cu largi atribuții în politica internă și externă a statului) și *Apella* (Adunarea Poporului), formată din spartanii majori. Regimul politic era aristocratic și oligarhic. Spartanii începeau școala la vârsta de șapte ani, învățau scrisul, cititul, socotitul, muzica și efectuau antrenamente fizice și militare extrem de dure. Erau tunși la piele,

Cnossos, palatul lui Minos

Statuetă din Palatul din Cnossos

Frescă din Palatul din Cnossos

Fereastra spre lume

Geto-dacii cunoșteau în această perioadă o evoluție deosebită în plan politic, social, economic și cultural. Roma era la începuturi o cetate organizată în regat.

Mistras, sit arheologic,
în apropiere de Sparta

Document istoric

„Pământul era în întregime în mâinile câtorva oameni, puțini la număr. Cei care nu-și plăteau arenda erau duși în robie, ei și copiii lor. Căci, până la Solon, datornicii chezășuiau plata datoriilor cu însăși persoana lor. Solon a fost cel dintâi ocrotitor al poporului. Ei bine, dintre toate necazurile prilejuite de Constituție, această sclavie apăsa mai greu decât orice pe umerii oamenilor, care mai aveau și multe alte pricini de nemulțumire, întrucât, ca să le spunem lucrurilor pe nume, mulțimea nu avea niciun drept. Ajuns în fruntea statului, Solon a eliberat poporul atât pentru acea vreme, cât și pentru viitor, oprind să se mai facă împrumuturi chezășuite cu persoana datornicului. Întocmi legi și desființă datoriile între particulari sau față de stat, realizare căreia i-a spus *descărcare*, întrucât datornicii își aruncau poverile.”

Aristotel,
Statul atenienilor

mergeau desculți, dormeau pe paturi din frunziș sau crengi. Obiectivul acestei educații era formarea cetățenilor-soldați într-o atmosferă marcată de respect față de bătrâni, ură față de ahei, îndurarea greutăților, supunere neclintită și exprimare laconică, Sparta devenind astfel stat militar.

Atena, un polis întemeiat de ionieni în Atica, avea comunitatea formată din cetățeni eupatrizi (deținători de pământuri), demosul (poporul de rând) și meteci (categorie socială lipsită de drepturi politice, alcătuită din străinii stabiliți în cetate). Până în sec. VIII î.H. Atena a avut un regim monarhic, dar din sec. VII î.H. se impune un regim aristocratic, bazat pe instituții de conducere: *Colegiul celor nouă arhonți*, în care membrii erau aleși prin tragere la sorți, *Areopagul*, organ suprem de judecată și control în Atena, format din eupatrizi, *Ecclesia*, Adunarea Poporului, care lua deciziile cele mai importante în sec. V î.H.,

și *Bule*, „Sfatul bătrânilor”. Evoluția fără precedent a Greciei este legată de numele lui Pericle, un mare om de stat care și-a lăsat amprenta asupra lumii antice. Perioada guvernării sale (443–429 î.H.) a însemnat pentru Atena cât un secol, o adevărată epocă de aur. El a inițiat numeroase reforme democratice, iar arta, arhitectura și filozofia au atins apogeul dezvoltării. Pericle a amplificat rolul Atenei în cadrul Ligii de la Delos, o alianță navală a orașelor-state grecești unificate pentru a lupta cu persanii. Acțiunea a culminat cu transformarea Ligii într-un imperiu atenian.

Polisurile grecești, deși parte a unei lumi unice prin structura ei, erau separate de rivalități și interese, care declanșau adesea conflicte pentru afirmarea supremației individuale. Această stare de lucruri devine tot mai evidentă după ce orașele grecești unite înfrâng un inamic aparent invincibil, imensul Imperiu Persan. După o victorie atât de semnificativă, grecii, în loc să formeze propria uniune, și-au intensificat conflictele interne până la izbucnirea unui război dezastruos, care a însângerat Grecia aproape o jumătate de secol și a slăbit-o atât de mult, încât, în anul 338 î.H., regele macedonean Filip al II-lea a reușit să o înfrângă.

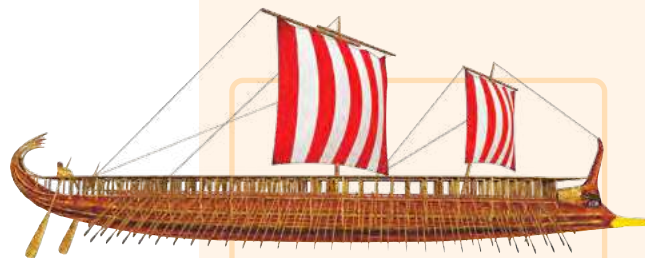
Cunosc și aplic

1. Identifică cel puțin două realizări ale civilizației grecești moștenite până astăzi.
2. Stabilește interdependența dintre politica promovată de Pericle și termenul „secolul lui Pericle”.
3. Analizează, prin comparație, democrația ateniană și cea actuală. De ce democrația ateniană este considerată a avea caracter limitat?
4. Apreciază moștenirea antică a civilizației grecești într-un eseu structurat.
5. Compară personalitatea lui Pericle cu cea a lui Hammurabi, sub aspectul realizărilor politice, culturale, juridice.

7 Colonizarea greacă

AMINTEȘTE-ȚI!

Prezintă caracteristicile geografice și climaterice ale Greciei.

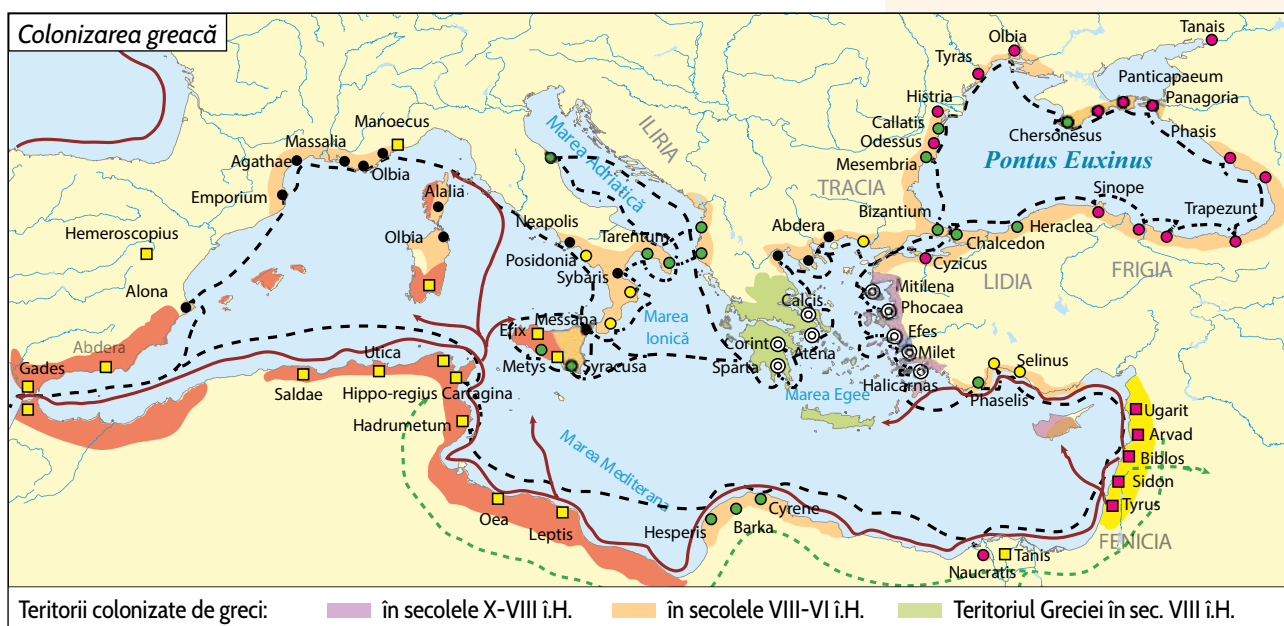
Marea colonizare greacă cunoaște două etape.

■ Prima perioadă (cca 775–675 î.H.) corespunde unei colonizări spontane de tip agrar. Procesul se desfășoară într-un mediu indigen evident ostil, relațiile cu metropola fiind reduse. Direcțiile de colonizare au vizat litoralul nordic al Mării Mediterane, bazinul egeean, Hellespontul, Propontida (Marea Marmara) și Pontul Euxin, la proces participând numeroase cetăți grecești. Nu toate însă au jucat același rol. Cele mai vechi colonii au fost întemeiate în sudul Italiei și în Sicilia. Cercetările arheologice au dovedit că aici coloniștii eubeeni din Eretria și Chalkis au întemeiat așezarea Pithekoussai, către anul 770 î.H., unde a fost descoperită cea mai veche inscripție grecească cunoscută până acum.

pag. 28

Epoca arhaică din istoria Greciei este cunoscută ca o revoluție structurală, însoțită de o sporire a bunurilor materiale în jurul anului 1000 î.H. Comunitatea elenă s-a organizat în **polisuri**, și-a structurat clasele sociale, au apărut primii legiuitori și tirani și s-au constituit cultele religioase. Orașe-state grecești au apărut și pe litoralul Asiei Mici. După Mica colonizare greacă, **viața social-economică a civilizației elene a cunoscut un mare avânt**. Centrele meșteșugărești produceau vase din ceramică de bună calitate, stofe, arme, care au ajuns în mai multe așezări din spațiul mediteraneean. Moneda grecească s-a răspândit în tot spațiul egeean. Către sec. VIII î.H. se atestă o **creștere demografică**, raportată la puținul pământ agricol, fenomen ce a dus la sărăcirea populației. Aceste premise de natură economică au favorizat procesul de colonizare. Astfel, o parte a populației a fost forțată să plece în căutarea unui trai mai bun. Un stimul important pentru colonizarea teritoriilor învecinate a fost dorința de a avea acces la surse de materii prime absente în Elada și la rute comerciale noi. **Cauzele politice** ale colonizării rezultă din lupta acerbă pentru putere. Prin urmare, coloniști din mai multe polisuri ale Eladei au pornit spre țărmurile vestice și sudice ale Mediteranei, ajungând în sudul Franței, în sudul Italiei, în Bizanț, în strâmtori, în Egipt și în bazinul Mării Negre.

Coloniile erau întemeiate după anumite „ritualuri”. Mai întâi se alegea locul viitoarei colonii, de obicei, lângă trasee comerciale. Condiția

Corintul a întemeiat în nordul Mării Adriatice Hatria (Adria), iar în Sicilia – pe la 734 î.H. – cea mai importantă colonie a sa, Siracusa. Megara întemeiază Hyblaia, în 750 î.H., Rodosul fondează, în 690 î.H., Gela. Numărul mare de colonii grecești din sudul Italiei a determinat ca acest teritoriu să fie numit de greci și de romani Grecia Mare. În Liguria, focenii au întemeiat colonia Massalia (azi Marsilia), apoi colonia Monoikos (azi Monaco). Pe coasta Africii de Nord, colonizarea a avut mai puțin succes, deoarece statele de acolo au acceptat mai greu prezența grecilor. În delta Nilului, coloniștii au întemeiat Naucratis, iar dorienii din Thera și Rodos au fondat colonia Kyrene. La sfârșitul secolului al VIII-lea, în regiune erau 32 de cetăți.

■ A doua perioadă (cca 675–550 î.H.) se caracterizează printr-o accentuare a preocupărilor comerciale. Apar și colonii care nu mai au în posesie pământuri agricole, relațiile cu populația autohtonă fiind în general bune, iar cu metropola – strănse.

esențială era identificarea unui teren nelocuit sau slab locuit, să nu existe o populație indigenă capabilă să opună rezistență nou-veniților. Coloniștii își alegeau, obligatoriu, un organizator (**oikistes**), care avea grijă de întregul proces de colonizare. Urma, tradițional, consultarea Oracolului din Delfi, apoi întocmirea listelor de colonizatori (de obicei, bărbați tineri). Aceștia luau cu ei în colonie (**apoikia**) focul sacru, cultul zeității principale, își păstrau limba greacă, tradițiile, obiceiurile, ocupațiile și modul de trai. Se urmărea crearea condițiilor pentru consolidarea relațiilor dintre coloniști și băștinași, uneori prin căsătoria conducătorului fondator cu fiica regelui local, marcându-se în acest fel coexistența în bună înțelegere. Așa se explică lipsa unor fortificații în jurul polisurilor pontice. Existau colonii agrare, comerciale, care, de multe ori, puteau deveni mai bogate și mai puternice decât metropola care le-a creat.

Inițial, coloniile se întemeiau relativ spontan. Treptat, acțiunile de colonizare au devenit tot mai organizate, iar un rol important a jucat Oracolul din Delfi, care aduna date despre ținuturile și populațiile ce urmau a fi colonizate. Astfel, consultarea acestuia a devenit obligatorie. În colonie se vorbea același dialect, cel din metropolă, se venerau aceleași divinități și, uneori, metropola îi numea și pe principalii magistrați. Cu timpul însă, aceste legături slăbeau, colonia devenind practic independentă de metropolă.

În polisurile create, coloniștii au introdus elementele politicii grecești, au construit temple ale zeilor și clădiri publice, au împărțit teritoriul în terenuri și au trasat obiective de dezvoltare economică. Relațiile cu băștinașii s-au construit treptat. Au fost stabilite contacte prietenoase neclintite, bazate pe o cooperare economică benefică reciproc. Uneori, localnicii au manifestat ostilitate, ceea ce a dus la dependență politică și economică de greci. Elenii au promovat o politică bună în plan economic. De păstrarea acestor relații era interesată întreaga populație: atât aristocrația, cât și păturile sărace, care puteau vinde cereale, lemn,

Document istoric

„Din punct de vedere economic, datorită colonizării s-au dezvoltat agricultura, meșteșugurile, comerțul, au apărut noi orașe, coloniile au devenit surse de materie primă, dar și piețe de desfacere a produselor grecești. Colonizarea a ajutat și la consolidarea demosului și la încetarea conflictelor dintre conducători și cei conduși [...]. Trebuie să subliniem că influențele culturale, religioase erau reciproce.”

Florian Olteanu,
Marea colonizare greacă

Agora (piața publică) orașului antic Pergamon, Turcia

untdelemn, blănuri. Marea colonizare greacă poartă, în acest sens, un caracter progresist.

Direcțiile colonizării grecești. Primul val de colonizatori s-a stabilit în Sicilia, în sudul Italiei, pe țărmurile Franței și ale Spaniei. Ulterior, grecii au colonizat nordul Africii și țărmurile Mării Negre (Pontul Euxin). Cel mai mare număr de așezări au fost întemeiate în regiunea de nord a Mării Negre, primele fiind fondate la sfârșitul secolului VII î.H. de către milesieni (locuitori din Milet). Cunoscută au rămas Histria, Callatis, Tomis, Tyras, Olbia, Mesembria ș.a. Cel mai mare centru din această regiune a devenit Panticapaion, actualul Kerçi (oraș în Crimeea). Populația locală, geto-dacii, le ofereau grecilor grâu, pește, piei de animale, miere, ceară, lemn, metale, iar grecii le vindeau geților ceramică de lux, ulei de măsline, vin, podoabe, arme.

Consecințele Marii colonizări grecești au fost deosebit de importante. Arealul lumii și civilizației elene s-a extins foarte mult, cu influențe benefice atât pentru greci, cât și pentru populațiile locale. Întemeierea de noi colonii a fost adesea un mijloc de a stinge conflictele interne din diferite metropole. Totodată, coloniile grecești au influențat puternic populațiile băștinașe, care au primit un impuls semnificativ pentru trecerea la un nou tip de civilizație. Comunitățile antice au cunoscut progresele civilizației grecești, au făcut schimb de mărfuri și astfel și-au favorizat reciproc dezvoltarea.

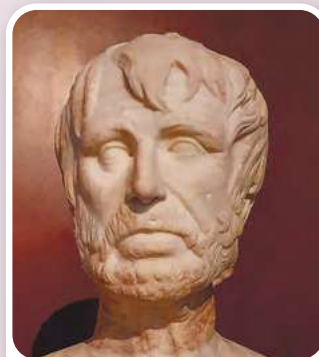
Amforă grecească, sec. III î.H.

Amfore grecești au fost descoperite în zona de vest a Dobrogei, în lași și chiar în spațiul intramontan românesc, ca o dovadă a prezenței grecilor în aceste teritorii.

Educație pentru patrimoniu

Grecii au avut influențe constructive asupra evoluției civilizațiilor antice, inclusiv asupra geto-dacilor. Multe localități din bazinul Mării Negre păstrează amintirea grecilor antici: orașele Herson, Constanța, Mangalia, dar și insula Șerpilor, unde mai pot fi găsite și azi monede, amfore sau ziduri grecești. Ele fac o legătură între epoci, fiind o garanție a existenței milenare a civilizațiilor pontice. Scrierile cărturarului grec Hesiod din Beoția mărturisesc despre pământuri fertile, fluvii și personaje mitologice, păstrând amintirea trecutului.

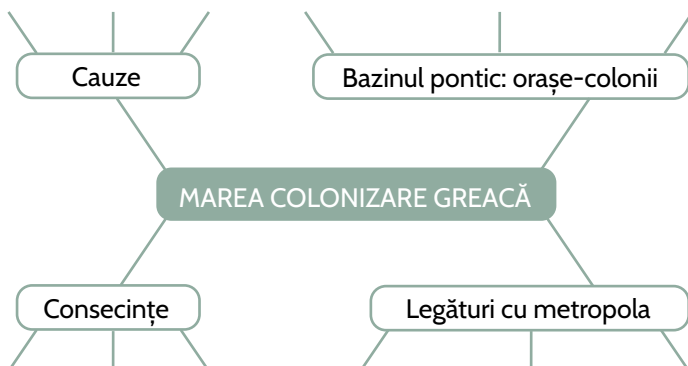

Hesiod

Cunosc și aplic

1. Identifică cel puțin trei așezări fondate de coloniștii greci în bazinul pontic.
2. Analizează una dintre cauzele Marii colonizări grecești. Argumentează.
3. Elaborează un eseu structurat în care să descrii impactul conexiunilor stabilite între geto-daci și coloniștii greci, formulând argumente.
4. Exprimă-ți atitudinea față de ritualul practicat de locuitorii metropolei în procesul de constituire a unei colonii.
5. Completează schema Clustering pentru a obține o sinteză a temei studiate.

Roma Antică (machetă)

8

Civilizația romană

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce cunoști despre afirmația: „Roma este cetatea celor șapte coline”?

Una dintre cele mai impresionante evoluții social-politice și economice în șirul civilizațiilor europene antice a înregistrat cea romană. Istoria ei începe prin secolul VIII î.H., în câmpia Latium, pe malul stâng al fluviului Tibru, unde trăiau latinii și sabinii. Locul era prielnic dezvoltării comerțului, dar și agriculturii, cu pământ fertil, propice cultivării plantelor și creșterii animalelor. Fierul, arama, marmura, lemnul au fost exploatate din cele mai vechi timpuri de meșteșugari pricepuți. Alpii ofereau o barieră în calea curenților reci, dar și protecție în fața atacurilor străine. Dezvoltarea așezărilor a condus la unirea **latinilor** și a **sabinilor**. În anul 753 î.H. ei au fondat cetatea **Roma**, ajunsă ulterior un simbol al autorității și prosperității.

Istoria străveche a Romei abundă în legende. Una dintre ele povestește cum prințul troian de origine tracică, Enea, după căderea Troiei, a ajuns în regiunea Latium, situată în centrul Italiei, și s-a căsătorit cu fiica regelui local. Fiul lor, Ascaniu, a întemeiat orașul **Alba Longa**, peste care au domnit mai multe generații de regi din familia sa. Printre ei, copiii Rheeli Silvia, **Romulus** și **Remus**, salvați și alăptați de o lupoaică, devenită simbolul orașului Roma și al întregii latinități. Istoricii au calculat că acest eveniment s-a produs la **21 aprilie 753 î.H.**

Civilizația romană a avut o istorie glorioasă, evoluând de la oraș-stat la republică și apoi la imperiu. Astfel, sunt cunoscute **trei etape**: epoca regală – sec. VIII–VI î.H., perioada republicii – anii 510–30 î.H. și epoca imperială – între anii 30 î.H. și 476 d.H. Primul rege a fost Romulus (753–717 î.H.), fondatorul și patronul orașului Roma.

Potrivit surselor istorice, Roma a avut șapte regi: sabini, latini și etrusci. Adunarea Populară se întrunea la poalele colinei Capitoliului, iar mai târziu, în Forum. Formată din patricieni, Adunarea avea prerogative foarte largi, dispunând de dreptul de a declara pace și război. Senatul era cel mai important organ legislativ al acestei perioade. Format din căpeteniile ginților, avea inițial 100 de membri, apoi 300, câte unul de la fiecare gintă. Poporul roman era constituit din 300 de ginți, 30 de curii și trei triburi.

Potrivit surselor istorice, Roma a avut șapte regi: sabini, latini și etrusci. Adunarea Populară se întrunea la poalele colinei Capitoliului, iar mai târziu, în Forum. Formată din patricieni, Adunarea avea prerogative foarte largi, dispunând de dreptul de a declara pace și război. Senatul era cel mai important organ legislativ al acestei perioade. Format din căpeteniile ginților, avea inițial 100 de membri, apoi 300, câte unul de la fiecare gintă. Poporul roman era constituit din 300 de ginți, 30 de curii și trei triburi.

Formată din patricieni, Adunarea avea prerogative foarte largi, dispunând de dreptul de a declara pace și război. Senatul era cel mai important organ legislativ al acestei perioade. Format din căpeteniile ginților, avea inițial 100 de membri, apoi 300, câte unul de la fiecare gintă. Poporul roman era constituit din 300 de ginți, 30 de curii și trei triburi.

- Află mai multe despre cei șapte regi din perioada regalității Romei. Care dintre ei îți trezește mai mult interes?

Aplică

- Compară condițiile geografice ale Italiei cu cele ale Greciei. În ce măsură grecii au influențat viața economică și politică a Italiei?

Lupoaica hrănind gemenii Romulus și Remus

Roma – orașul situat pe șapte coline

În anul 509 î.H. a avut loc o revoltă a patricienilor, nemulțumiți de guvernarea regelui etrusc Tarquinius Superbus. Patricienii au luat puterea și au proclamat Republica. Conducerea era încredințată în mâinile a doi consuli, aleși de Adunarea Populară din rândul senatorilor. Ei conduceau armata, convocau Senatul și Adunarea Populară, prezidau ceremoniile religioase. Organul legislativ era Adunarea Populară, care adopta legile, alegea magistrații, comițiile, declara război, semna tratatele de pace, îndeplinea funcții judecătorești. Cel mai important organ al Republicii era Senatul, completat din rândurile foștilor magistrați. Numărul lor a crescut de la 300 la 900 în timpul lui Caesar. Senatul confirma deciziile Adunării Populare, era responsabil de politica externă a statului, de finanțe și armată, bătea moneda, stabilea impozitele.

- **Determină două particularități ale dictaturii contemporane în raport cu cea din Antichitate.**

Tensiunile sociale din perioada Republicii au atins punctul culminant în anul 494 î.H., când a început războiul dintre patricieni și plebei. În timpul conflictului de la Roma, plebeii au părăsit orașul și s-au dus la muntele sacru, situat în afara cetății. Numai atunci patricienii au fost forțați să recurgă la concesi. Plebeii au primit dreptul de a alege tribuni. Magistrații au fost obligați să țină cont de interesele plebeilor, aceștia fiind capabili să-și exercite dreptul de veto cu privire la orice decizie a Senatului care era considerată nedreaptă. Ușa tribunului trebuia să fie întotdeauna deschisă, pentru ca oricine să poată găsi protecție. Persoana tribunului era declarată inviolabilă. Legea elaborată și votată de plebei se numea „plebiscit”.

- **Explică termenul *plebiscit* în accepțiune contemporană.**

Legea celor 12 Table este cea mai importantă lege romană, care a apărut pe fundalul conflictului dintre patricieni și plebei, aceștia din urmă solicitând în mod repetat publicarea normelor de drept. Timp de zece ani, plebea l-a ales tribun pe Terentilius Arsa, care a cerut sistematizarea și publicarea dreptului cutumiar. În cele din urmă, în anul 451 î.H., patriciatul a fost de acord să se formeze o comisie compusă din zece persoane, care a redactat normele de drept și le-a publicat în Forum pe zece table de lemn. Această comisie este cunoscută sub denumirea de *decemviri legibus scribundis*, adică cei zece bărbați care să scrie dreptul. În urma protestelor plebei, nemulțumită de faptul că din comisie nu făcea parte niciun plebeu, a fost instituită o nouă comisie, în componența căreia intrau și cinci plebei. În anul 449 î.H. s-a publicat o nouă lege, pe douăsprezece table de bronz. Textul Legii celor 12 Table nu s-a păstrat, tablele de bronz fiind distruse în anul 390 î.H., în timpul incendierii Romei de către gali. Totuși, Legea celor 12 Table s-a imprimat pentru totdeauna în conștiința poporului roman, care a considerat-o simbol al spiritualității sale. În acest sens, Cicero spunea, la patru secole după publicarea legii, că memorarea acesteia constituia o lecție obligatorie pentru toți. Legea celor 12 Table reprezintă o creație originală, nefiind copiată. Prin dispozițiile sale, ea reflecta în mod fidel condițiile sociale și economice ale secolului V î.H., ceea ce dovedește că este un produs autentic roman. Această lege nu a fost niciodată abrogată, rămânând în vigoare vreme de peste 1.100 de ani.

Nobili romani

Cele 12 Table de bronz expuse la Roma

Educație pentru patrimoniu

Roma Antică a lăsat moștenire posterității opere de artă de o valoare inestimabilă. Monumentele numeroase, rămase din timpul civilizației romane, arată marea varietate de forme ale construcțiilor arhitecturale. Proporțiile monumentale, impresionantele concepții ale bazilicilor și ale termelor, noua tehnică a arcurilor și a bolților, construcția rezervoarelor, a podurilor, a apeductelor și a șoselelor, a arcurilor de triumf ilustrează măreția, grandoarea și autoritatea Republicii Romane și a Imperiului Roman.

Legionar roman, sec. II î.H.

Traversarea Alpilor de către Hannibal

Aplică

- Unul dintre cei mai cutezători comandanți de oști ai Antichității, conform scrierilor lui Titus Livius, este Hannibal. Discută cu un coleg sau o colegă termenul „cutezător”, atribuit lui Hannibal.

Descoperă și înțelege

„Căci ce om poate fi așa de nechibzuit sau de nepăsător încât să nu-și dorească să cunoască în ce chip și prin ce fel de politică a fost biruită aproape toată lumea [...] și a căzut sub o singură stăpânire: cea a romanilor?”

Polibiu, *Istории*

- Utilizează-ți abilitățile de cercetare și studiază prevederile Legii celor 12 Table pentru a determina care erau cele mai mari infracțiuni la Roma. Ce stipulau Legile cu privire la statutul femeii?

Republica Romană a purtat numeroase războaie cu triburile peninsulei, distrugând etruscii în sec. V î.H., gali în secolul IV î.H., samniții, umbrii, ligurii etc. În anul 275 î.H., romanii au distrus, în bătălia de la Beneventum, oștirea regelui Epirului, Pirus, vestit comandant de oști, urmașul lui Alexandru Macedon. După această biruință, romanii au devenit stăpânii Italiei. Toate aceste victorii s-au datorat armatei, compusă din unități mari, a câte șase mii de persoane, numite **legiuni**. În istorie, legionarii și-au făurit o faimă de luptători invincibili.

- Identifică în scrierile lui Dio Cassius cel puțin două episoade referitoare la luptele dintre legionari și oștirea dacilor.

După cucerirea Italiei, romanii își îndreaptă atenția spre Sicilia, o bogată insulă, stăpânită de cartaginezi. Astfel au început **războaiele punico**, care au durat, cu întreruperi, 118 ani (264–146 î.H.). Primul război punic (264–241 î.H.) i-a adus Romei Sicilia, apoi Sardinia și Corsica. Al doilea război punic (218–201 î.H.) l-a avut în prim-plan pe generalul Hannibal. Acesta a fost foarte aproape de a distruge Roma, dar este învins de Scipio Africanul, în anul 202 î.H., în bătălia de la Zama. În ultimul război punic (149–146 î.H.) Cartagina a fost asediată, cucerită și ștearsă de pe fața pământului. Ca rezultat, Roma și-a instaurat dominația în bazinul Mării Mediterane. În aceste teritorii romanii au organizat provincii, care au fost integrate în politicile de asimilare romană.

În secolul I î.H., Republica Romană a fost cuprinsă de o profundă criză socială, economică și politică. Reformele fraților Gracchi din anii 133 și 122 î.H. au fost o încercare de a depăși situațiile de criză. Acțiuni cu un profund caracter democratic, reformele au grăbit căderea Republicii Rome și instituirea Imperiului Roman. În anul 74 î.H., a început războala gladiatorului Spartacus, înfrântă cu multă duritate de către Marcus Crassus. Concomitent, la Roma au loc tulburări politice, manifestate în cele două triumvirate, și dictatura lui Caesar. Asasinarea acestuia, în anul 44 î.H., și instaurarea Principatului lui Octavian Augustus au însemnat proclamarea Imperiului Roman. Epoca imperială a durat cca 500 de ani și reprezintă apogeul și prăbușirea civilizației romane antice.

Cunosc și aplic

1. Identifică doi factori ai evoluției ulterioare a civilizației romane.
2. Studiază informații suplimentare pentru a aprecia personalitatea lui Caesar. Formulează trei argumente.
3. Explică interdependența dintre criza sociopolitică din sec. I î.H. și instituirea Imperiului Roman.
4. Exprimă-ți părerea față de evoluția civilizației romane, aducând trei argumente.

Republica Romană

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce cunoști despre forma de organizare republicană?

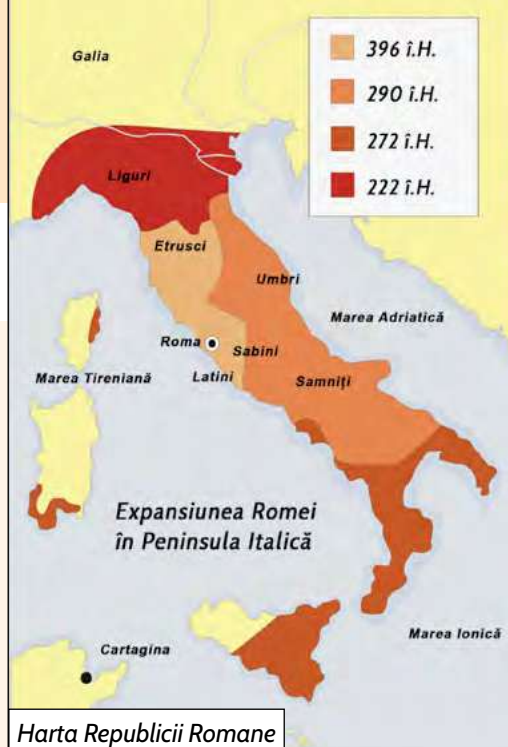
În anul 509 î.H., la Roma a fost instaurată prima republică din istorie. Aceasta s-a conturat în rezultatul luptei dintre patricieni și plebei. Organele de conducere erau Adunarea Populară, Senatul, magistraturile, formate din consuli, cenzeni și dictator. Puterea civilă și militară a fost încredințată celor doi *consuli*, aleși pentru un an, dintre patricieni. Printre prerogativele acestora evidențiem conducerea armatei și prezidarea Senatului și a comițiilor. De asemenea, consulii reprezentau ultima instanță judecătorească. Aceștia purtau togă cu margini roșii și erau escortați permanent de o gardă formată din 12 lictori, care duceau pe umeri fasicii, simbolul puterii supreme. În caz de pericol pentru Roma, locul celor doi consuli era încredințat unui magistrat extraordinar, numit *dictator*, ce posedea o putere nelimitată timp de șase luni. În cadrul Republicii Romane au fost înființate noi magistraturi, reprezentate de *pretori*, responsabili de procesele de judecată, *cenzeni*, aleși pentru cinci ani ca să stabilească veniturile statului, și *chestori*, care administrau averea statului. Cel mai important organ politic al Republicii Romane

Caesar,
100–44 î.H.

era Senatul, compus din 300 de patricieni și reprezentanți ai plebeilor, numiți *tribuni*, înzestrați cu drept de veto.

Republica Romană a avut o politică expansionistă, prin care a cucerit Italia, Cartagina și nordul Africii. Această politică agresivă a continuat și în

Harta Republicii Romane

Ședința Senatului

timpul guvernării lui Caesar, care a supus Galia, Britania și Germanicum.

Perioada triumviratului și criza socială au grăbit prăbușirea republicii și instaurarea imperiului.

- Explică esența actuală a termenilor: *consul*, *dictator*, *pretor*, *cenzor*.
- Analizează, prin comparație, democrația ateniană și Republica Romană.
- Imaginează-ți că ești în situația de a ocupa o funcție de stat în Republica Romană. Ce ai alege și de ce?

„Cât privește talentul său oratoric și militar, i-a egalat sau i-a întrecut pe cei mai mari maeștri. Era cel mai desăvârșit călăreț și militar, rezistând la eforturi neînchipuit de mari. E greu de spus dacă dădea mai mult dovadă de prevedere sau de îndrăzneală în campaniile sale; niciodată nu și-a dus armata fără a cerceta mai înainte drumurile, dacă nu cumva era primejdia unei campanii dușmane.”

Suetonius, *Viețile celor 12 Cezari*

Cultura Cucuteni-Tripolie

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce este cultura materială?

Cultura Cucuteni (5500–3500 î.H.) este cea mai veche civilizație atestată în Europa și una dintre cele mai vechi ale lumii. Elemente ale culturii Cucuteni au fost descoperite pentru prima dată în anul 1884, de către folcloristul și muzicologul Theodor Burada, care a găsit primele artefacte în satul Cucuteni, lângă Iași. Azi sunt cunoscute cel puțin 4.500 de situri care conțin artefacte ale culturii Cucuteni. A fost o cultură înalt dezvoltată, cu așezări mari, case cu două etaje și o bogată paletă de ceramică. Cucutenienii utilizau un sistem avansat de construcții, practicau cultivarea plantelor și creșterea animalelor, stăpâneau diverse tehnici de desalinizare a apei și erau renumiți pentru olărit și pictură. Cucutenienii au cultivat mai multe soiuri de grâu, orz și mei. Creșteau vite, porci, capre și oi. Cunoșteau prelucrarea metalelor (cupru), împletitul și țesutul.

Cucutenienii au lăsat în urmă o ceramică unică în Europa, lucrau manual și decorau obiectele în spirală, având roșul, negrul și albul drept culori caracteristice. Singurele asemănări găsite sunt cele cu ceramica unei culturi din China neolitică, apărută însă la o mie de ani după cea europeană.

„Nici la ora actuală nu se cunoaște semnificația simbolurilor pictate pe vase, precum și rolul statuetelor care reprezintă forme umane și animale. Mai mult decât atât, nu cunoaștem cu exactitate modul cum acei oameni își tratau morții. În ciuda excavațiilor recente, nu am descoperit niciun mormânt sau loc de cremațiune.”

Lăcrămioara Stratulat, directoare a Complexului Muzeal Național din Iași

Statuetă feminină cucuteniană

Fiind o populație de agricultori, cucutenienii se închinau divinităților care simbolizau belșugul și fertilitatea, întruchipate de figurine feminine confecționate din lut. S-au mai descoperit statuete ale taurilor cu coarne mari și puternice și reprezentări ale zeului Soarelui. Prin fuziunea civilizației Cucuteni cu populațiile indo-europene migratoare s-a format poporul trac, prin urmare, al dacilor, strămoșii românilor. Pe teritoriul Moldovei, așezări cucuteniene au fost prezente în preajma satelor de azi Brânzeni, Văratice, Cubani, Costești etc. Cei mai mulți cercetători sunt de părere că civilizația Cucuteni-Tripolie reprezintă unul dintre centrele arealului protoindo-european. Ea dispăre ca urmare a pătrunderii în regiune, în mileniul III î.H., a unui nou val de populație indo-europeană, revenită la băștină după schimbările de ordin climatic și demografic ce au avut loc în Orient. Deși au fost efectuate numeroase investigații, dispariția civilizației Cucuteni-Tripolie generează numeroase întrebări și teme de cercetare pentru viitoarele generații de arheologi, lingviști și istorici.

- Formulează două argumente pentru a menționa importanța istorică a culturii Cucuteni-Tripolie.
- Identifică relația de interdependență dintre civilizația Cucuteni și cea a tracilor.
- Compară vase de ceramică din perioada cucuteniană cu vase de ceramică produse în prezent. Formulează o concluzie.

Civilizațiile străvechi în spațiul românesc și formarea traco-geto-dacilor

AMINTEȘTE-ȚI!

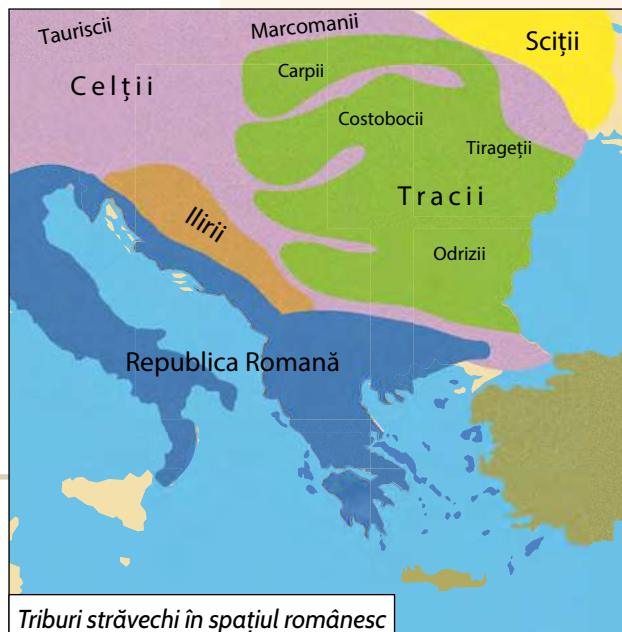
În clasele gimnaziale ai aflat informații despre triburile geto-dacilor. Ce îți amintești despre această civilizație?

Spațiul românesc se află la interferența unor importante mișcări demografice, care au determinat instabilitatea ariilor culturale. Marele complex cultural anatoliano-balcanic este vestit prin culturile materiale Boian, Gumelnița, Hamangia, Noua, Monteoru etc. Ele denotă remarcabile progrese tehnologice și economice, care au favorizat un spor demografic în acest areal, dovedit de creșterea densității așezărilor și a numărului de locuințe.

Istoria veche a comunităților antice este restabilită prin descoperirea culturilor materiale. Cultura Horodiștea-Erbiceni (și-a luat numele de la o localitate de pe Prut, din jud. Botoșani, și alta din apropiere de Iași) a ocupat jumătatea de nord a Moldovei. În Republica Moldova este denumită Brânzeni-Gordinești. Ea ilustrează ceramica pictată, de tradiție cucuteniană, dar cu decor mult mai simplu, executat cu șnurul. Apar forme noi de vase și de statuete. S-a trecut la așezări sezoniere, care păstrează tradițiile cucuteniene (fortificate și cu locuințe construite pe platforme masive de lut). Ritul funerar se deosebește de cel al populațiilor nomade, deoarece aici predomină mormintele plane, și nu cele tumulare.

Tracii au fost menționați pentru prima dată în epopeea homerică, în scenele ce descriu războiul troian. Conduși de regele lor, Rhesos, tracii au fost aliații troienilor. Versurile din *Iliada* conțin detalii despre caii tracilor, armele lor și „carul ferecat în aur și argint”. Obiecte din metal prețios, asemănătoare celor descrise de Homer, au fost identificate în mai multe județe din România: Dâmbovița, Sibiu, Neamț, Cluj, Satu Mare. Homer are doar câteva versuri despre traci, dar acestea ne ajută să tragem concluzii despre meșterii armurieri, despre organizarea lor social-politică și despre locul pe care îl ocupă civilizația tracilor în istoria Europei Antice.

În mileniul III î.H. spațiul carpato-dunăreano-pontic era populat de **traci**, popor antic de origine indo-europeană. Etnogeneza tracilor se bazează pe două componente: triburile locale de agricultori din spațiul carpato-balcano-pontic și triburile de păstori veniți din stepa eurasiatică, numiți indo-europeni. Contactele lor cu diverse triburi locale au dat naștere unor mari grupuri etnice: iranienii, elenii, italicii, celții, germanicii. În spațiul carpato-dunărean, triburile de păstori indo-europeni au intrat

Triburi străvechi în spațiul românesc

Coif tracic

Stindardul dacic, cap de lup

Document istoric

„[...] aceștia erau în frunte cu regele lor Rhesos, care stătea într-un car ferecat în aur și argint, tras de niște cai mari și mândri, albi ca zăpada și iuți ca vântul. [...] ostașii poartă niște arme pe care numai zeii sunt demni de a le purta.”

Homer, *Iliada* IX, 4-6

„După indieni, neamul tracilor este cel mai numeros din lume și dacă ar fi fost uniți în cuget, ei ar fi, după părerea mea, de neînfrânt și cu mult mai puternici decât toate semințiile pământului. Dar unirea lor e cu neputință și nu-i chip să se înfăptuiască, de aceea sunt ei slabi. Tracii poartă multe nume, fiecare după ținutul în care locuiește.”

Herodot, *Istorie*, V, 3

„Dacii fie că sunt traci, fie sunt geți de neamul dacilor.”

Dio Cassius

Ilustrare a civilizației traco-geto-dacice

în contact cu triburi sedentare neolitice. Unele dintre acestea au fost purtătoare ale culturii *Cucuteni-Tripolie*, recunoscută în istorie drept cea mai veche civilizație europeană. Indo-europenii și-au impus limba, dar au fost asimilați de către populația locală. Triburile tracilor se extindeau până la Marea Baltică în nord și până la Munții Balcani (Haemus) în sud. Modul de viață sedentar le-a permis să creeze o adevărată civilizație antică.

În mileniul I î.H., în nordul Balcanilor, tracii s-au delimitat etnic și lingvistic de tracii sudici și au ajuns creatori ai unei culturi materiale și spirituale originale și unitare. Populația autohtonă carpato-dunăreană a fost desemnată, începând cu sec. VI î.H., de izvoarele grecești, cu numele de *geți*, iar în sec. I î.H., de cele romane, cu numele de *daci*. Potrivit informațiilor lui Herodot, se poate afirma că separarea geto-dacilor din masa triburilor trace s-a înfăptuit în decursul primei epoci a fierului, numită Hallstatt. Geto-dacii sunt numiți „cei mai viteji și mai drepti dintre traci” de către Herodot, care îi plasează lângă Dunăre, în timpul expedițiilor militare ale regelui persan Darius I împotriva sciților.

În procesul de consolidare și afirmare a tracilor de nord, un rol deosebit le-a revenit geto-dacilor, care populau teritoriul dintre Balcani, Bug, Munții Carpați și Marea Neagră. În acest spațiu au fost descoperite circa 345 de monumente ce le aparțineau, majoritatea (242) fiind situate la est de Carpați. Geto-dacii locuiau în cetăți fortificate și apărate de maluri abrupte sau dealuri stâncoase. În Codrii Orheiului, asemenea cetăți erau situate la Butuceni, Furceni, Mășcăuți, Scoc, Potârca etc. Cetatea de la Butuceni apare la intersecția secolelor X-IX î.H., pe urmele ei păstrându-se până azi un impresionant complex arheologic.

O mărturie mai veche despre geți i-a aparținut lui Demostene, un celebru orator atenian, care a trăit în secolul IV î.H. Demostene a scris despre relațiile comerciale dintre geți și eleni, apreciind bogăția ținuturilor Daciei. „Știți, fără îndoială, că noi folosim grâu importat mai mult decât toți oamenii. Cantitatea de grâu adusă din Pont este mai mare decât tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale. Și nu trebuie să ne mire. Lucrurile se petrec astfel nu numai pentru că acest ținut produce cea mai mare cantitate de grâu, dar și pentru că Leucon, domnitorul de acolo, a iertat de impozit pe cei ce transportă grâne la Atena și a poruncit ca oamenii ce plutesc spre voi să-și încarce primii corăbiile”, scria Demostene într-unul dintre discursurile sale.

Locuințele geto-dacilor erau relativ mici, cu o arhitectură simplă, construite din lemn, lut și piatră, în funcție de poziționarea geografică. Dacii aveau atât case de suprafață, cât și adâncite în pământ (bordeie). Construcții de dimensiuni mai mari au fost descoperite la Sarmizegetusa Regia. De asemenea, sunt atestate case acoperite cu țigle și olane, precum cele de la Popești, acestea aparținând păturii înstărite. Civilizația materială a geto-dacilor a îmbrăcat de-a lungul secolelor diferite aspecte:

Koson, monedă dacică de aur

Tomis (Constanța, România),
sit arheologic

În epoca hallstattiană, complexele culturale Basarabi și Ferigile poartă deja amprenta lor, iar mai târziu, din sec. V–IV î.H., sunt creatorii unei civilizații de tip La Tène, care atinge apogeul în sec. I î.H.–I d.H.

Dacii erau pricepuți în prelucrarea metalelor. Istoricul și arheologul Vasile Pârvan relatează: „Geții dezvoltau o artă proprie a aurului, ale cărei produse umpleau tot centrul și nordul Europei, concurând cu arta etruscă a bronzului și a argintului”. Meșterii daci mai lucrau fierul, argintul și bronzul, din care confecționau fibule, inele, brățări, aplice și alte obiecte decorative care impresionează până azi.

Civilizația care a populat spațiul carpato-balcanic a avut o evoluție autohtonă, durând câteva milenii, până când a cunoscut influența elenă (sec. VIII î.H.) și apoi pe cea romană (sec. II î.H.). Descoperirile arheologice arată că civilizația băștinașă, alături de alte culturi din spațiul danubian, este un adevărat leagăn al agriculturii europene.

Aproape 200 de cuvinte din limba română își au originea în limba vorbită de traco-geto-daci, potrivit celor mai mulți dintre oamenii de știință care s-au dedicat studierii limbilor arhaice. Dacii nu foloseau scrierea, susțin lingviștii, însă cele mai multe dintre teoriile privind limba sau scrisul în vremea antică au stârnit controverse. Se poartă și acum discuții între cercetători despre organizarea, afirmarea și valorile spirituale ale traco-geto-dacilor.

Educație pentru patrimoniu

Istoria veche a neamului din care facem parte reprezintă fundamentul existenței noastre. Descoperirea obiectelor specifice epocii bronzului în spațiul carpato-dunăreano-pontic denotă existența acestei istorii. Localitățile României și ale Republicii Moldova sunt pline de istorie. Valorificarea și eternizarea ei este o obligație a fiecărui cetățean al acestui spațiu. Tracii și geto-dacii au constituit o civilizație apreciată de cei mai cunoscuți cărturari ai timpului. Acțiunile și realizările lor sunt marcate de glorie.

Cunosc și aplic

1. Plasează în timp și spațiu civilizația tracilor.
2. Identifică factorii care au favorizat individualizarea geto-dacilor în mileniul I î.H.
3. Compară informațiile lăsate de Homer și Herodot și elaborează un text coerent, în care să descrii evoluția civilizației traco-geto-dacilor.
4. Analizează, într-o comunicare scrisă, contribuția traco-geto-dacilor la făurirea patrimoniului național și universal. Folosește expresia „Știați că...?”

Tezaurul de bijuterii tracice

Geto-dacii și lumea greacă

AMINTEȘTE-ȚI!

Unde s-au constituit coloniile grecești?

Civilizațiile antice au reușit să evolueze datorită conexiunilor cu alte comunități etnice. Spațiul carpa-to-dunăreano-pontic a ajuns în procesul Marii colonizări grecești încă din a doua jumătate a secolului VIII î.H. Corăbieri porniți din Eubeea au străbătut Marea Egee, strâmtoarea Dardanele, Marea Marmara, Bosforul și și-au comercializat mărfurile manufacturiere pe coastele Pontului. Ulterior, explorarea Mării Negre este continuată de ionieni, în special locuitorii din Milet, care au întemeiat 90 de așezări și astfel au transformat Pontul Euxin într-un lac milesian. Locurile colonizate sunt Leuke (Insula Șerpilor), Tyras, Histria, Olbia, Tomis, Apollonia etc. Noile așezări sunt întemeiate după reguli stricte, cunoscute din opera lui Herodot. Amfore cu vin, untdelemn, produse de lux, stofe scumpe, arme, podoabe ajung într-un spațiu foarte extins al dacilor.

Lumea greacă a influențat foarte mult evoluția geto-dacilor. Relațiile comerciale dintre greci și geto-daci au fost benefice din punct de vedere economic. Grecii erau foarte corecți în comerț: mărfurile pe care le exportau erau de bună calitate (din Chios, Efes, Delos etc.), iar atunci când valoarea produselor autohtone (grâne, lemn, blănuri, pește, miere, ceară etc.) era mai mare, aveau grijă să restituie diferența. Civilizația geto-dacă apare aptă de schimburi comerciale încă în secolul VIII î.H. La început, nu avea propria monedă, iar dragma grecească, utilizată un timp ca monedă de schimb, a folosit ca prototip pentru fabricarea ulterioară a monedelor geto-dacilor.

De schimbul comercial erau interesați atât grecii, cât și membrii aristocrației tribale băștinașe, care încep să poarte mantii din stofă grecească, ceea ce exprimă impactul pe care l-a avut civilizația coloniștilor asupra localnicilor. Totodată, și oamenii de rând profită de aceste raporturi comerciale, fiind princi-

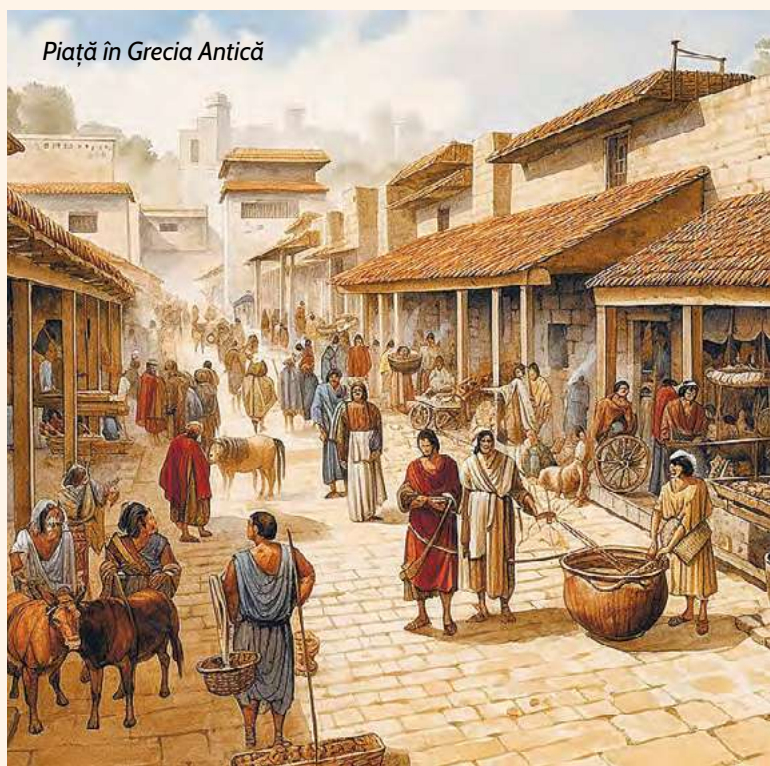

Negustori greci. Fragment de vas

palii producători ai mărfurilor pe care le preferau grecii. În jurul anului 500 î.H., „Dunărea, până la confluența ei cu Siretul, era o apă grecească” (Vasile Pârvan), ceea ce dovedește amploarea colonizării grecești.

Către secolul IV î.H., modelul Adunării Populare este preluat de căpeteniile getice. În jurul anului 300 î.H., regele Dromihete convoacă Adunarea pentru a decide soarta lui Lisimah. În apropierea Tulcei și-a extins influența regele Mosconos, care este numit în izvoarele numismatice „basileos”, fapt ce demonstrează influențele elene în organizarea politică a geto-dacilor.

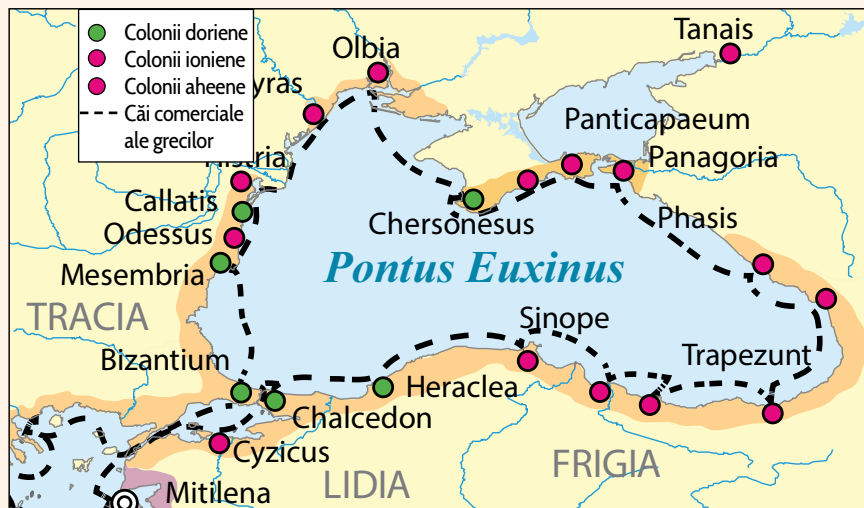
Influența grecească a fost hotărâtoare și asupra organizării sociale a autohtonilor, determinând în mod direct dezvoltarea uniunilor tribale și apariția robiei în spațiul carpa-to-danubiano-pontic.

Piață în Grecia Antică

Periodizarea istoriei geto-dacilor a fost marcată de influența grecească: perioada secolelor VIII-II î.H. este numită etapa elenistică. Aceste relații au avut și impact în plan cultural. Cei mai mari cărturari ai timpului au lăsat informații importante despre geto-daci: Herodot din Halicarnas și Tucidide s-au referit la origine și spațiu geografic, Xenofon le-a admirat iscusința militară, Platon – pe cea din domeniul medicinei, iar Strabo le-a subliniat unitatea lingvistică și a caracterizat prima etapă a genezei lor statale. Diplomatul Acornion a fost unul dintre apropiații lui Burebista și chiar a negociat colaborarea cu Pompeius contra lui Caesar, iar legile Belagione au avut la bază conceptul lui Solon.

Colonia grecească Histria, întemeiată în jurul anului 657 î.H., a devenit cel mai important dintre polisurile de pe țărmurile de vest și nord-vest ale Pontului Euxin. Drahmele histriene au fost descoperite pe teritoriul dintre Prut și Nistru (la Costești, Horodiște etc.). Tyras, un alt polis important, datorită poziției sale geografice avantajoase pe malul Nistrului, putea controla navigația și comerțul pe această arteră însemnată pentru mediul barbar. Monede tyrsiene au fost descoperite la Butuceni și Trebujeni (raionul Orhei). Colonizarea greacă a litoralului Mării Negre a jucat un rol crucial pentru istoria spațiului pontic din partea de nord-vest. Coloniștii interacționau cu populația barbară, mai ales, cu populația getică, realizând schimb de mărfuri. Intensificarea acestor relații a contribuit la folosirea monedei grecești pe întregul teritoriu controlat de geți, inclusiv în spațiul pruto-nistrean. Însă pătrunderea monedelor grecești pe teritoriul dat este legată nu doar de schimburile de mărfuri, ci și de plata unor sume către populația

Principalele colonii grecești de la Marea Neagră

sau căpeteniile autohtone pentru protecție, pentru răscumpărarea teritoriului cetății sau a ostaticilor. De asemenea, este documentată folosirea monedelor pontice în practicile religioase ale băștinașilor. Unele apar în contexte funerare, fiind depuse, probabil, intenționat, ca „obol al lui Caron”. Astfel, putem presupune că circulația monetară reflectă nu doar contactele comerciale între lumea greacă și cea barbară, ci și existența unor raporturi politice și militare diverse și complexe.

Marea colonizare grecească a avut drept rezultat extinderea arealului lumii și civilizației elene, cu influențe benefice atât pentru greci, cât și pentru populațiile locale. Întemeierea de noi colonii a fost adesea un mijloc de a stinge conflictele interne din diferite metropole.

Populațiile locale au primit un impuls semnificativ pentru trecerea la un nou tip de civilizație, cel antic. Cultura grecească, una dintre cele mai evolute la acea vreme, a contribuit substanțial la progresul multilateral al geto-dacilor. Prin contacte directe – comerciale și necomerciale – se accelerează ritmurile dezvoltării social-economice și politice ale populației autohtone. Este influențat și modul de viață, preluându-se elemente grecești de trai – locuințe, port, conduită.

Monedă din Callatis

I

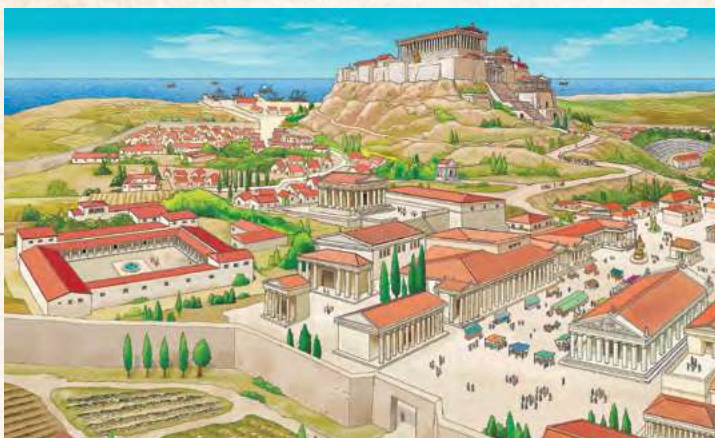
Enumeră factorii care au influențat evoluția civilizațiilor antice. Alcătuieste o comunicare scrisă care să reflecte legăturile dintre acestea.

■ Civilizația egipteană ■ Civilizația mesopotamiană ■ Civilizația Ind ■ Civilizația chineză

II, III

Analizează imaginea și identifică trei caracteristici principale ale polisului atenian.

IV

Exprimă-ți argumentat opinia: de ce istoricii echivalează cu o epocă cei 14 ani de guvernare a lui Pericle (443-429 î.H.)?

V

Cercetătoarea Linda Ellis a numit cultura Cucuteni „unicat în Europa de acum 5.000 de ani”. Comentează această afirmație, utilizând două argumente.

VI

Realizează o comparație între Republica Romană din Antichitate și republica actuală ca formă de guvernământ. Identifică cel puțin trei diferențe.

VII

Analizează sursa și realizează sarcina propusă.

SURSĂ

„Senatul a rămas model pentru Antichitate, prin eficiență și lunga sa dăinuire. Senatul Romei, instituit de Romulus, a avut inițial rolul unui consiliu al regelui. Cei o sută de membri ai săi, care reprezentau gințile, erau denumiți patres. Numărul lor a crescut, în timpul regalității, până la 300, apoi la 900.”

Dan Berindei, *Senatul în istoria universală*, în *Historia.ro*

SARCINĂ

Exprimă-ți opinia: de ce a crescut numărul membrilor în Senat? Argumentează răspunsul enunțând și funcțiile principale ale membrilor acestui for important.

VIII

Analizează sursele și realizează sarcina propusă.

SURSE

„Înainte de-a ajunge la Istru, birui mai întâi pe geți, care se cred nemuritori. Căci tracii, locuitorii din Salmydessos și cei care ocupă ținutul așezat mai sus de orașele Apollonia și Mesembria — pe nume scirmiazi și nipseeni —, s-au predat lui Darius fără luptă. Geții însă, fiindcă s-au purtat nechibzuit, au fost îndată înrobiți, măcar că ei sunt cei mai viteji și cei mai dreapți dintre tracii.”

Herodot

„Dacii trăiesc nedezlipiți de munți. De acolo, sub conducerea regelui Cotiso, obișnuiau să coboare și să pustiască ținuturile vecine, ori de câte ori Dunărea, înghețată de ger, își unea malurile. Împăratul Augustus a hotărât să îndepărteze această populație, de care era foarte greu să te apropii.”

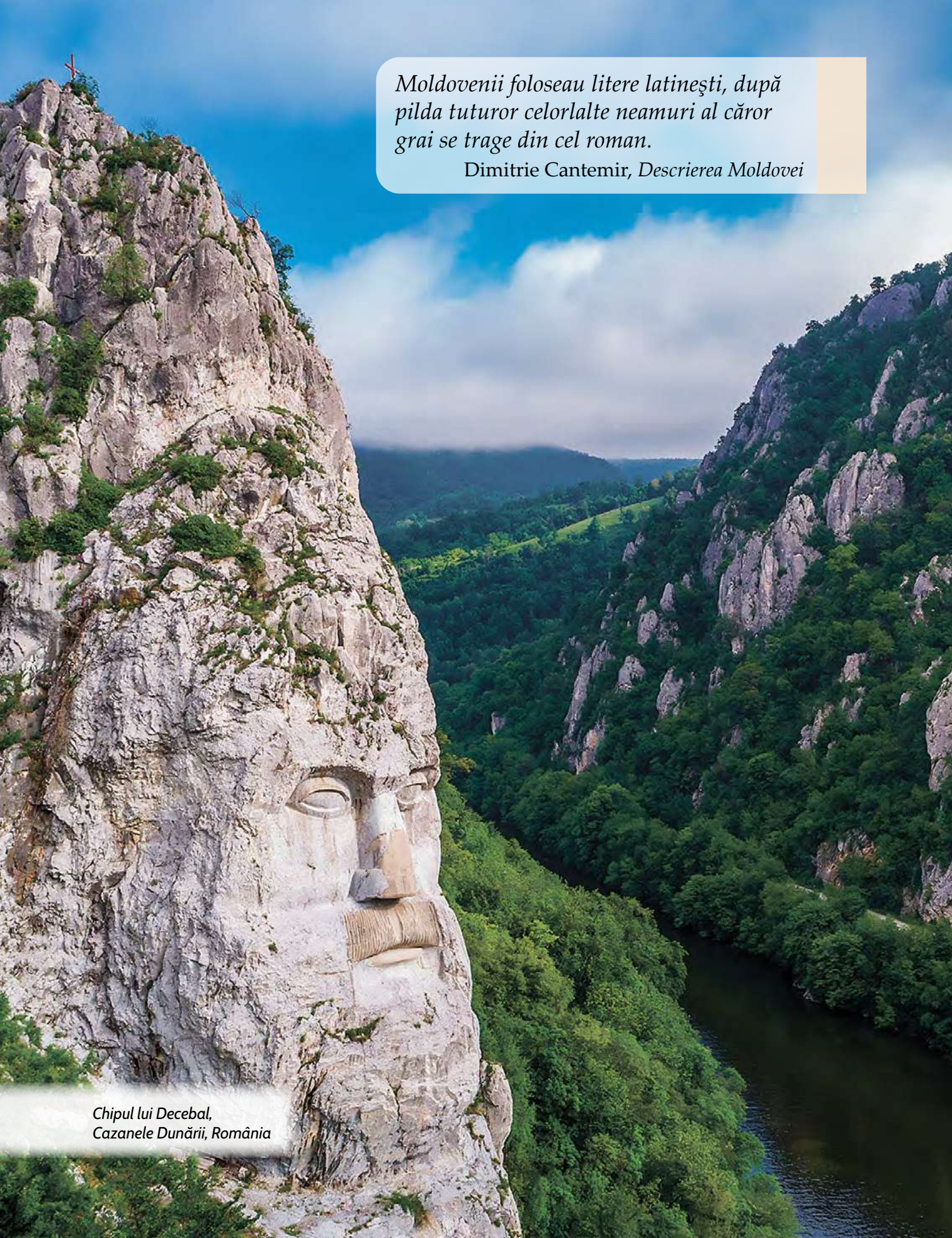
Florus, *Războiul cu dacii*

SARCINĂ

Exprimă-ți argumentat opinia despre imaginea geto-dacilor prezentată în lucrările autorilor antici.

BAREM

I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	Total
5	3	3	4	5	3	5	5	33 de puncte

A large rock carving of a face, known as the Chipul lui Decebal, is carved into a light-colored, craggy rock face on a steep cliff. The face has a prominent nose, deep-set eyes, and a thick, textured beard. The cliff is partially covered with green vegetation. In the background, a deep valley with lush green forests and a river is visible under a blue sky with scattered white clouds. A small cross is visible on the peak of the cliff to the left.

*Moldovenii foloseau litere latinești, după
pilda tuturor celorlalte neamuri al căror
grai se trage din cel roman.*

Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei

*Chipul lui Decebal,
Cazanele Dunării, România*

FORME DE ORGANIZARE POLITICO-STATALĂ ÎN ANTICHITATE

CUPRINS

1. Modele de organizare politică în lumea antică: de la orașe-state la imperii
2. Modele de organizare politică în Grecia Antică
3. **Portret istoric.** Solon, Clistene, Pericle și democrația ateniană
4. **Studiu de caz.** Atena și Sparta, polisuri cu sistem politic specific
5. Imperiul lui Alexandru Macedon
6. **Studiu de caz.** Elenismul
7. Forme de organizare politico-statală în Roma Antică
8. **Sinteze analitice.** Marile imperii și impactul lor asupra civilizației antice
9. **Portret istoric.** Cleopatra a VII-a, regina Egiptului
10. Apariția statului la geto-daci. Dacia pe timpul lui Burebista
11. **Studiu de caz.** Scrierile grecești și romane despre civilizația traco-geto-dacică și conducătorii politici ai acesteia
12. Fărâmițarea statului dac și refacerea unității acestuia pe timpul lui Decebal
13. Dacia și Imperiul Roman: războaiele daco-romane
14. **Patrimoniu istoric.** Monumente ale gloriei romane
15. **Minicercetare.** Politici imperiale pentru romanizarea geto-dacilor

Autoevaluare

În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să formulezi enunțuri cu caracter istoric, utilizând noțiunile specifice formelor de organizare politică în Epoca Antică;
- să descrii schimbările ce au avut loc în spațiul istoric studiat;
- să sistematizezi informațiile din diferite tipuri de surse (domeniul politic);
- să argumentezi relațiile de cauzalitate/interdependență stabilite între evenimentele/procese istorice din viața politică a Epocii Antice;
- să apreciezi rolul istoric al marilor personalități ale vieții social-politice antice în edificarea valorilor universale.

Bătălia de la Issos,
333 î.H.

Republica Romană,
509-30 î.H.

Burebista,
82-44 î.H.

Bătălia de la Tapae,
101 d.H.

Columna lui Traian,
113 d.H.

Acropole, pictură de Leo Von Klenze

NB Nota Bene

O caracteristică a statelor orientale a fost **despotismul**, numit și **de tip oriental**. Este o formă de guvernământ în care o singură persoană conduce, cu putere absolută, atașamentul supușilor fiind total. Conducătorul era considerat reprezentantul zeilor pe pământ sau chiar întruchiparea divinității.

1 Modele de organizare politică în lumea antică: de la orașe-state la imperii

AMINTEȘTE-ȚI!

Explică noțiunea de stat și prezintă caracteristicile lui de bază.

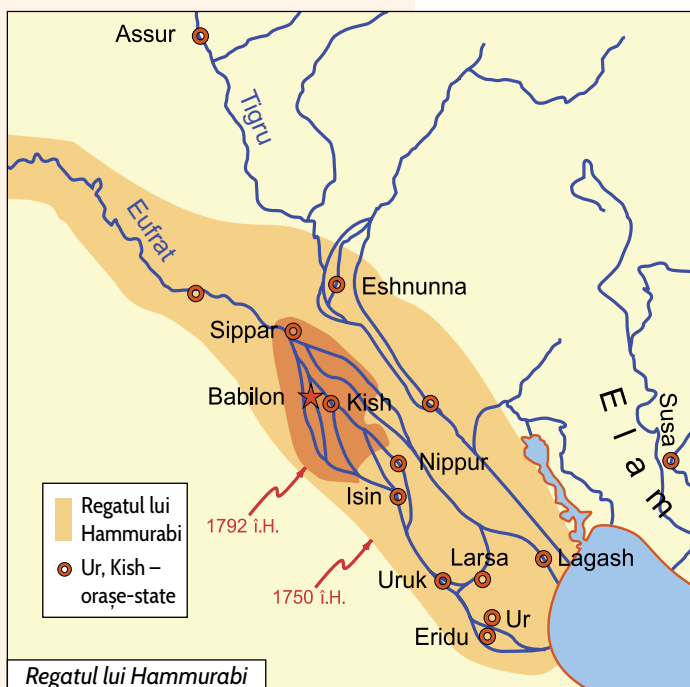
Statul a apărut în Antichitate, la o anumită etapă de dezvoltare a societății. Apariția lui era necesară, reprezentând un imperativ pentru organizarea producției materiale, pentru dezvoltarea vieții economice și spirituale, pentru asigurarea ordinii interne, dar și pentru apărarea teritoriului.

Statele din Orientul Antic au cunoscut trei forme de organizare politică: **oraș-stat**, **regat** și **imperiu**.

Orașul-stat este cea mai veche formă de organizare politică din istoria omenirii. Era un model de stat care se concentra în jurul unui oraș central. Primele orașe-state au apărut în sudul Mesopotamiei, în mileniul IV î.H., la sumerieni și la akkadieni. În Sumer, cele mai importante orașe-state au fost Ur, Uruk, Eridu, Nippur și Lagaș, iar la akkadieni – Kish și Akkad. Acestea erau adesea fortificate și își exercitau controlul asupra unui teritoriu limitat din jurul lor. Ele aveau propria guvernare, propriile instituții și legi și adesea manifestau o identitate culturală distinctă.

De conducerea politică a orașului-stat răspundea regele, ajutat de aristocrația locală. Regele era și preot, judecătorul suprem și conducătorul armatei. El trebuia să administreze statul și să-și protejeze supușii.

Orașe-state au existat și la fenicieni. Unele dintre acestea au avut, pentru o perioadă, rol de hegemonie – Ugarit, Sidon, Tyr. În sec. X î.H., Tyr a creat împreună cu alte orașe feniciene o puternică alianță, reușind astfel să dezvolte un comerț intens pe Marea Roșie, unde a fondat numeroase colonii, cea mai cunoscută fiind Cartagina. Și pe

Ruinele palatului Cnossos

insula Creta s-au format orașe-state. Unele dintre ele (Cnossos, Phaistos, Zakros) au devenit minunate centre ale culturii. Orașele-state au format temelia pentru constituirea de mai târziu a regatelor.

Un alt tip de oraș-stat este polisul, caracteristic Greciei Antice, definindu-se nu atât prin ansamblul arhitectural care alcătuia orașul, cât prin oamenii care locuiau acolo. Polisul este considerat o formă republicană de organizare. Din limba greacă, termenul *polis* se traduce „oraș-stat” sau „cetate”. Aceste așezări au apărut în sec. IX–VI î.H., ca formă de organizare economică, socială și politică a societății sclavagiste. Fondatorul polisului, cel care i-a elaborat conceptul de organizare, este considerat Solon.

Regatul este o formă de stat în care puterea supremă aparține, pe viață, unei singure persoane, numită rege. Regatele s-au format din orașe-state care și-au impus hegemonia asupra teritoriilor din jur, ca Sumerul, Akkadul, Babilonul, sau prin uniuni de triburi, așa cum s-a întâmplat în cazul Egiptului, Indiei, Chinei, Persiei.

În istoria egipteană marcăm trei perioade numite regate. Cea mai însemnată corespunde Regatului Nou, numit și Imperiu. Dintre numeroșii faraoni ai acestei etape se disting Tutmes al III-lea, în timpul căruia Egiptul a cucerit Palestina, Siria, Fenicia și Etiopia; Ramses al II-lea (sec. XIII î.H.), renumit ca militar, dar și ca mare constructor de temple și orașe; Amenhotep al IV-lea, care a înlocuit (pe durata domniei sale) religia politeistă cu un sistem monoteist – zeul discului solar Aton a fost ridicat la rangul de zeu unic al Egiptului.

În anul 525 î.H., Egiptul a fost cucerit de Imperiul Persan, apoi de greci și de romani.

Statul babilonian a devenit un regat puternic sub conducerea regelui Hammurabi. El i-a extins teritoriul prin numeroase campanii militare, dar a intrat în istorie datorită activității sale legislative, Codul lui Hammurabi fiind unul dintre cele mai vechi coduri de legi scrise.

În spațiul de lângă Dunăre și Marea Neagră este cunoscut regatul Daciei, condus de Burebista. Acesta a reușit să unească triburile geto-dacice și să consolideze statul creat. Centrul regatului lui Burebista se afla în zona Orăștiei, cu capitala la cetatea Sarmizegetusa. Prin acțiuni ferme, Burebista a îndepărtat pericolul reprezentat de celți și bastarni și a cucerit polisurile grecești de la Marea Neagră, devenind un obstacol pentru lumea romană.

Unele state, ca urmare a dezvoltării lor economice, politice și militare, au promovat o politică de cuceriri teritoriale, creând astfel mari imperii. **Imperiul** este o formă de organizare a statului care a adunat (cu forța armelor) sub autoritatea sa mai multe regate, teritorii și populații diverse. Imperiile aveau un control centralizat, dominând celelalte state și regiuni. În fruntea lor erau împărați, conducători puternici care își subordonau o administrare complexă.

Cele mai cunoscute imperii antice au fost Imperiul Maurya, de pe teritoriul Indiei, Imperiul Persan, Imperiul Macedonean și Imperiul Roman.

Imperiul Maurya a atins maxima sa întindere, de 5 mil. km², în anul 265 î.H. Fondatorul imperiului este considerat împăratul Chandragupta, care a cucerit multe teritorii noi din India, regate mai mici, unite sub controlul său. Capitala imperiului era orașul Pataliputra.

Investighează

Îmbogățește-ți cunoștințele de cultură generală citind informații despre femeile faraoni: **Cleopatra a VII-a**, **Hatshepsut** și frumoasa **Nefertiti**.

Hammurabi a fost fondatorul Imperiului Babilonian, pe care l-a condus 42 de ani (1793-1750 î.H.). Cea mai mare realizare a lui a constituit-o codul de legi care îi poartă numele – Codul lui Hammurabi –, un text juridic alcătuit din 282 de articole, care reglementau raporturile sociale pentru atenuarea conflictelor. Textul a fost gravat pe o stelă de diorit de 2,25 metri și a fost folosit timp de o mie de ani.

Aplică

- **Determină trăsăturile distincte ale formelor de organizare politică în lumea antică.**

Sargon I, conducătorul Regatului Akkad, înființat în anul 2334 î.H.

Atunci și acum

Grecii antici îi numeau pe toți cei de altă origine „barbări”, iar Alexandru Macedon și romanii, dimpotrivă, adoptau obiceiurile, tradițiile, religia popoarelor cucerite.

- **Exprimă-ți, argumentat, părerea pro sau contra procesului de globalizare din zilele noastre.**

Document istoric

„Adevărata realizare a lui Alexandru cel Mare nu a constat în cuceriri și formarea unui imperiu vast, dar fragil, ci în prima tentativă de a uni omenirea, de a combina cultural civilizații diferite. Tehnicile de luptă grecești au fost preluate chiar și de cartaginezii din Africa, nu doar de regatele orientale. Limba greacă atică era prima limbă de origine europeană vorbită la scară largă, fiind prima limbă universală.”

Alexandru cel Mare, lord al războiului și cuceritor al Orientului (Historia.ro)

- **Comentează argumentat afirmația de mai sus.**

Alexandru Macedon, bust

Realizăm analiza unui document

- Identifică titlul documentului, autorul, tipul de document, data/perioada în care a fost scris;
- găsește elementele-cheie – termeni, idei, fapte, procese – și fragmente din text care le susțin;
- formulează argumente (idei, explicații, dovezi) în baza informației obținute din document și/sau din alte surse;
- formulează idei despre intențiile și atitudinea autorului față de faptele, ideile, procesele prezentate în textul documentului;
- formulează concluzii cu privire la importanța și semnificația istorică a informațiilor din document.

Imperiul Persan a dominat Asia între anii 550 î.H. și 330 î.H., când a fost cucerit de Alexandru Macedon. La apogeul întinderii sale teritoriale, imperiul avea o suprafață de 8 mil. km².

Imperiul creat de Alexandru Macedon a constituit prima sinteză a lumii mediteraneene și orientale – un conglomerat de popoare cu diferite niveluri de dezvoltare social-economică și spirituală. Unitatea imperiului era asigurată de personalitatea lui Alexandru cel Mare și de armata sa.

După victoria obținută în bătălia de la Actium din anul 31 î.H., Octavian a concentrat în mâinile sale toate pârghiile puterii, devenind primul împărat al Imperiului Roman. Întinderea teritorială maximă a fost atinsă în timpul domniei împăratului Traian.

Imperiile din lumea antică, deși au fost o formă de organizare politică condamnată, au avut și o contribuție majoră la realizarea sintezei dintre civilizațiile din bazinul Mării Mediterane și cele din Orient, intensificând legăturile economice, comerciale și culturale între popoare și regiuni. Răspândirea informațiilor și a cunoștințelor a favorizat progresul umanității – de exemplu, dacii au preluat cultura materială și modul de organizare socială de la romani.

Aceste modele de organizare politică din lumea antică au reflectat diversitatea și evoluția societăților vremii. Ele au jucat un rol important în stabilirea structurilor politice și în dezvoltarea ulterioară a sistemelor de guvernare.

Cunosc și aplic

1. Demonstrează continuitatea modelelor de organizare politică în lumea antică.
2. Apelând la diferite surse de documentare (cărți, reviste istorice, enciclopedii, articole, internet), caracterizează trei personalități importante amintite în lecție.
3. Determină caracterul contradictoriu al imperiilor antice. Compară-le cu Uniunea Sovietică, dezmembrată în 1991.
4. Imperiile secolului XX au avut aceeași soartă cu a celor antice? Inițiază o dezbatere cu colegii, utilizând argumente pro și contra.

2 Modele de organizare politică în Grecia Antică

AMINTEȘTE-ȚI!

De ce grecii sunt considerați „inventatorii” politicii?

Grecia Antică a cunoscut diferite modele de organizare politică: monarhii sclavagiste (Imperiul Macedonean), regate (regatele elenistice) și polisuri (democratice – Atena; aristocratice – Sparta).

În lumea greacă, polisurile au apărut în secolele VIII–VI î.H., mai întâi pe coasta Asiei Mici – Milet, Efes –, apoi în Grecia continentală – Atena, Sparta, Teba, Corint, Megara. Polisul era un oraș-stat (sau cetate-stat). Întreaga viață publică și privată a vechilor greci gravita în jurul ideii de cetate. Apartenența la un polis le asigura cetățenilor drepturile civile, averea, siguranța.

În orașele-state grecești au existat mai multe **forme de guvernare**.

Monarhie	Aristocrație	Tiranie	Oligarhie
mono – singur archos – conducător În polisul grecesc, unde forma de guvernare era monarhia , regele guverna singur (uneori ajutat de un consiliu de aristocrați). Regele era și preot, și conducătorul armatei, și judecător suprem.	aristos – nobil kratos – putere Cu timpul, aristocrații (oameni bogați) au preluat puterea regelui și guvernau chiar ei. Când aristocrații decedau, fiii lor moșteneau funcțiile .	tirannos – stăpânitor absolut În sec. VII î.H., aristocrații erau înlăturați de la putere de tiran (susținut de demos – popor). Spre deosebire de monarh, tiranul ajungea la conducere prin forță .	oligos – puțin archos – conducător Polisul care avea un astfel de sistem de guvernare era condus de un mic grup de oameni bogați (grecii le mai spuneau și „grași”).
Democrație directă	demos – popor și kratos – putere → DEMOCRAȚIA – puterea poporului Toți bărbații, cetățenii ai polisului, participau la elaborarea legilor și conducerea statului. Oamenii străini (veniți din altă parte și stabiliți în polis), femeile și sclavii NU aveau drepturi politice.		

Atena – capitală a Aticii – este locul de naștere a democrației, numit ulterior *leagănul civilizației occidentale*. Viața politică ateniană a fost de la bun început condiționată de sistemul juridic.

În Atena se practica un sistem de democrație directă – cetățenii votau direct legile și își alegeau conducătorii. Participarea la Adunarea Poporului, numită Ecclesia, era doar dreptul cetățenilor care s-au născut în polis, bărbați care au împlinit vârsta de 20 de ani. Ecclesia se întrunea mai întâi în Agora, apoi pe colina Pnyx, unde se aflau o tribună (de unde orice cetățean putea să țină un discurs) și un altar dedicat lui Zeus. Regimul democratic al Atenei a favorizat apariția celor mai mari oratori ai Greciei: Demostene, Isocrate, Pericle.

Acropole

Aplică

- Exprimă-ți opinia: democrația din Grecia Antică avea un caracter limitat? Argumentează.

Document istoric

„Inima îmi poruncește să îi în-văț pe atenieni că, în statul în care nu există lege, mult rău se va abate asupra lui. Acolo unde este lege, totul se unește într-o ordine minunată. Răufăcătorii distrug ordinea prin faptele lor.” (3, 30)

Elegiile lui Solon

Aplică

- Stabilește relația de interdependență dintre regimul democratic al Atenei și apariția marilor oratori ai Greciei.

NB Nota Bene

Ostracism – formă de judecată a Adunării Poporului prin care un cetățean bănuie de încercări de a uzurpa puterea era expulzat din Atena pentru 10 ani. El își păstra bunurile, iar familia nu era obligată să-l urmeze. Toți cetățenii polisului se temeau de ostracizare, neînchipuindu-și viața în afara polisului. În anul 417 î.H. ostracismul a fost înlocuit cu *paranomon graphe*.

Document istoric

„Avem o Constituție care nu ia nimic de la legile altora, ba mai degrabă, în loc să-i imităm pe alții, noi le suntem pildă. Se numește democrație pentru că orânduirea aceasta nu este în interesul celor puțini, ci în interesul celor mulți. În neînțelegerile dintre particulari, legea este egală pentru toți.”

Pericle

- Amintește-ți noțiunea de Constituție.
- Inițiază o dezbatere cu colegii despre egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii.

La începuturile statului atenian, **eupatrizii** (membri ai aristocrației gentilice) alegeau anual trei, apoi nouă, iar pe timpurile lui Clistene, zece **arhonți** (magistrați supremi). Aceștia dețineau puterea executivă, juridică și militară. După un an în serviciul statului, ei intrau în **Areopag** (consiliu suprem). Adunările lui aveau loc pe o stâncă închinată zeului războiului, Ares (de unde și numele de Areopag), de la poalele Acropolei. Deși judeca infracțiunile deosebit de grave, Areopagul nu avea o putere foarte mare.

Frământările sociale crescând l-au determinat pe legiuitorul Dracon, în anul 630 î.H., să redacteze un cod de legi extrem de stricte (de unde a rămas termenul „legi draconice”).

Un alt reformator al Atenei a fost Solon. El a introdus conceptul de „stat de drept” și a încercat să ofere prin lege protecție în fața abuzului de putere. Prin reforma socială, Solon a interzis sclavia cauzată de datorii, iar regimul său democratic s-a bazat pe împărțirea populației Atenei în patru categorii, în funcție de avere, nu după origine. Tot el a restabilit importanța Adunării Poporului: cetățenii aveau dreptul să inițieze proiecte de legi și să participe la desfășurarea procesului legislativ. A înființat *Sfatul celor 400 (bule)*, care urmărea buna funcționare a statului, și *Tribunalul Poporului (Heliaia)*, care rezolva probleme juridice. Solon a ordonat baterea primelor monede de argint și a creat rezerva statului.

Reformele lui Solon au fost continuate de Clistene, care a împărțit Atena pe criterii teritoriale. Organul suprem continua să fie Adunarea Poporului. Clistene este cel care a introdus ostracismul.

Democrația ateniană s-a consolidat în timpul guvernării de 14 ani a lui Pericle (443-429 î.H.). Atribuțiile Adunării Poporului au fost lărgite: putea declara război sau semna tratate de pace, lua decizii privind aprovizionarea orașului, aproba măsurile luate de magistrați, supraveghea activitatea comandanților de oști, verifica hotărârile instanțelor judecătorești. *Consiliul orașului* a devenit un organ democratic, în fața căruia orice cetățean avea dreptul de a se prezenta cu o plângere. Funcționarii din administrație erau aleși prin tragere la sorți. Pericle a introdus remunerarea pentru participarea la activitatea diferitelor organe de stat. Platon însă îl învinuiește pe Pericle că prin inițierea de „solde” i-a făcut pe atenieni „leneși, vorbăreți și lacomi”.

Perioda de guvernare a lui Pericle este numită de istorici „epoca de aur a Atenei”. Sub conducerea lui au fost construite impresionante clădiri publice: Partenonul de pe Acropole, Teatrul Dionysos ș.a.

Războaiele medice, care au avut loc între Imperiul Persan, condus de regele Darius I și, mai târziu, de fiul său, Xerxes I, și orașele-state grecești, în special Atena și Sparta, între anii 499 î.H. și 479 î.H., au fost printre cele mai mari conflicte militare din istoria Greciei Antice. Grecii

Ostracon
cu numele lui
Pericle

au reușit să-i învingă pe persani (bătăliile de la Salamina, Plateea, Micala) și să consolideze unitatea și identitatea poporului. Totuși, atenienii și-au asumat aceste merite, spre nemulțumirea celorlalte polisuri grecești, în special Sparta.

Spre deosebire de Atena, **Sparta** era un stat militarist și oligarhic. Viața publică era supusă austerității și ordinii marțiale, statul deținând o forță militară excepțională. Ordinea socială spartană se baza pe păstrarea vechilor obiceiuri tribale, precum mesele comune, creșterea băieților după vârsta de șapte ani de către stat, și nu în familie. Forma de guvernare a Spartei era monarhia. Statul era condus de doi bazilei (regi). Aristocrații spartani își închinau viața artei războiului, iar de activitățile economice se ocupau hiloții (populația cucerită). Sparta nu a bătut niciodată monedă. *Gerusia* era un consiliu alcătuit din 28 de aristocrați aleși pe viață, care guvernau alături de regi. Adunarea Poporului era numită *Apella*. Cel mai importat organ al statului era *Colegiul celor cinci efori* (sau *Eforatul*), care controla toate activitățile statului.

În timpul războaielor cu persii, spartanii erau în primele linii de luptă, iar eroismul celor 300 de spartani conduși de regele Leonidas a rămas în istorie ca model de vitejie și sacrificiu.

Ulterior, buna înțelegere dintre cele două polisuri (Atena și Sparta) a fost înlocuită de rivalitate. Tensiunile acumulate au dus la Războiul Peloponesiac (431–404 î.H.). Atena se situa în fruntea Ligii de la Delos, iar Sparta conducea Liga Peloponesiacă. Războiul a fost câștigat de Sparta, care a devenit cea mai mare putere a Greciei și a Mării Egee la sfârșitul secolului al V-lea î.H.

În bătălia de la Cheronea din anul 338 î.H., falangele macedonene, conduse de Filip al II-lea și de fiul său, Alexandru, au obținut o victorie zdrobitoare asupra Ligii elene, supunându-și Grecia. Cuceririle lui Alexandru Macedon au deschis o nouă epocă – elenistică. După moartea sa, imperiul s-a destrămat în mai multe state elenistice.

În anul 146 î.H., Grecia ajunge sub stăpânire romană, fiind o provincie-cheie în estul imperiului. Civilizația greacă a devenit fundamentul civilizației romane.

Sparta, ruine

Fereastra spre lume

În anul 468 î.H., Sofocle, în tragedia *Triptolemos*, îi menționează pentru prima dată pe geți („regele” get Charnabon).

Monument închinat regelui Leonidas și celor 300 de spartani

Cunosc și aplic

1. Numește și compară diferite forme de guvernare în lumea antică grecească.
2. Descrie evoluția democrației antice, evidențiind limitele acesteia.
3. Apreciază rolul activismului cetățenilor greci în funcționarea democrației.
4. Descrie un cetățean cu spirit civic din zilele noastre.

Solon, Clistene, Pericle și democrația atiniană

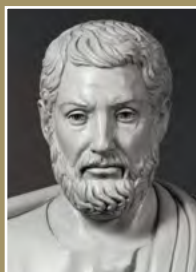
AMINTEȘTE-ȚI!

Cum crezi, de ce este important să cunoaștem numele și activitatea fondatorilor democrației antice?

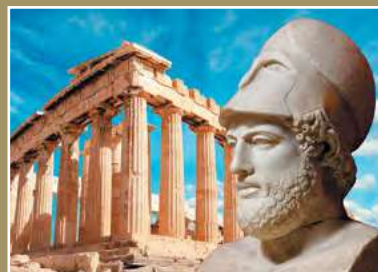
Solon, născut în Atena, într-o familie de nobili eupatrizi, poet, cărturar, ajuns arhonte al Ateinei în anul 594 î.H., a căutat soluții pentru oprirea crizelor economice și sociale ce loveau cetatea în acea perioadă. În acest scop, el a redactat un nou cod legislativ și a aplicat reforme în domeniile social, economic și politic. A luat măsuri necesare pentru reglementarea circulației mărfurilor, a reorganizat sistemul monetar, trecând dreptul de batere a monedei în monopolul autorităților publice, și a înscris unele dintre cele mai importante legi în vigoare pe coloane expuse în spații publice. O reformă a lui Solon a vizat împărțirea cetățenilor Ateinei în patru clase, în funcție de averea pe care o dețineau, fiecare având responsabilități și drepturi politice proprii. Această reformă modera puterea aristocrației, care se baza numai pe dreptul obținut la naștere. Astfel, bogăția a devenit un criteriu pentru obținerea unei funcții. Anterior, aristocrația

Solon

Clistene

Pericle

a acaparat pământurile țăranilor din cauza datoriilor neplătite la timp. Printr-o reformă a lui Solon, sclavii datornici au fost eliberați și li s-au restituit pământurile, iar sclavia a fost interzisă. Astfel, și sclavii vânduți în străinătate din pricina datoriilor au fost răscumpărați. Solon a implementat și două instituții noi: Sfatul celor 400 și Tribunalul Poporului, unde cetățenii se adresau pentru a contesta măsurile luate de organele statului. Constituția lui Solon ofereea celor patru clase sociale o parte din recoltă, legând drepturile politice ale cetățenilor și de aceste părți cuvenite. Aceste reforme au contribuit la consolidarea polisului atinian. Pentru acțiunile sale, Solon este considerat unul dintre „cei șapte înțelepți” ai Greciei Antice.

Clistene a fost un legiuitor atinian antic, al cărui merit este de

a fi reformat Constituția elaborată de Solon și de a o fi așezat pe baze democratice, în anul 508 î.H. Pentru aceste realizări, istoricii îl numesc „părintele democrației ateniene”. De asemenea, i se atribuie acțiunile ce au dus la creșterea puterii Adunării cetățenilor ateni și la reducerea puterii politice a nobilimii.

Pericle, general, orator și om de stat atinian, a fost conducător al Ateinei între anii 443 și 429 î.H., perioadă în care a inițiat numeroase reforme democratice. Acestea au transformat orașul într-un centru politic, cultural, artistic și economic al lumii grecești. Printre reformele sale se înscriu reducerea atribuțiilor Areopagului, remunerarea funcțiilor publice și acordarea de drepturi cetățenilor, indiferent de avere și origine. A construit Partenonul, Erehteionul și alte edificii, grație cărora Atena a devenit un simbol al culturii și prosperității. Guvernarea sa e numită „epocă de aur a polisului atinian”.

Document istoric

„Pericle a făcut oamenii din popor să priceapă că ei nu sunt datori să dea aliaților socoteală de bani, cât timp se luptă pentru dănsii, alungând pe barbari, și cât timp acești aliați nu le dau un cal, o corabie sau un hoplit, ci numai bani, care nu sunt ai celor care-i dau, dar ai celor care-i primesc, dacă aceștia oferă ceva în schimbul lor.”

Plutarh, *Pericle*

- Identifică ideile care confirmă existența democrației.
- Argumentează afirmația: „Pericle – omul care a dat numele unei epoci”.

Atena și Sparta, polisuri cu sistem politic specific

AMINTEȘTE-ȚI!

Cum influențează mediul geografic evoluția politică a civilizației grecești?

Sparta a fost fondată de cuceritorii doriene în mileniul I î.H., prin unirea a cinci cetăți din câmpia Laconiei, aflată în sud-estul peninsulei Peloponez. În secolele VIII-VII î.H., spartanii și-au impus stăpânirea asupra peninsulei, fiind numiți *homoioi*, adică „egali”, iar locuitorii au fost transformați în sclavi, numiți *iloți*. Regimul politic devine aristocratic. Potrivit tradiției, organizarea politică a cetății a fost realizată de legislatorul Licurg. Sparta avea în frunte doi regi, cu atribuții importante în caz de război, un Sfat al bătrânilor (*Gerusia*) și Adunarea Poporului (*Apella*). Regii erau supravegheați de Colegiul celor cinci efori, cu putere executivă. În *Apella*, cetățenii ratificau, prin aclamații, măsurile propuse de regi și Sfatul bătrânilor. Egali nu desfășurau activități economice, iar agricultura era ocupația iloților. Oamenii liberi se numeau *perieci*. Ei erau lipsiți de cetățenie și practicau meșteșugăritul. Principala ocupație a spartanilor era războiul. Bărbații cu vârste cuprinse între 12 și 60 de ani aparțineau comunității, fiind supuși unor antrenamente militare zilnice și pedepselor corporale și morale. Armata spartană s-a dovedit a fi cea mai puternică din Grecia.

Atena – simbolul democrației grecești – a fost formată din triburi de ionieni. Inițial, evoluția ei nu a fost diferită de cea a Spartei. În secolul VII î.H., aristocrația, constituită din *eupatrizi*, monopolizează puterea. Cetatea era condusă de nouă arhonți, cu putere executivă, și Areopagul, ce deținea puterea judecătorească. Abuzurile eupatrizilor au fost îngădite de legile lui Dracon din anul 621 î.H., dar populația rămânea fără drepturi politice. Democratizarea Ateinei începe odată cu reformele lui Solon din anul 594 î.H. Ulterior, Clistene a introdus **ostracismul** – alungarea din cetate pentru zece ani a celor incriminați. Puterea aparținea Adunării Poporului, cu cei 40 de mii de cetățeni. Ea decidea pacea și războiul, avea putere legislativă și desemna magistrații prin tragere la sorți. Rolul Areopagului a devenit unul simbolic, iar legile erau pregătite de un consiliu numit *bulé*, format din 500 de membri. Magistrații primeau indemnizații pe timpul mandatului. Democrația ateniiană era una directă. Totuși, regimul politic al Ateinei nu se putea sustrage limitelor inerente epocii în care a apărut. Cetatea avea, în secolul V î.H., 420 de mii de locuitori, dintre care jumătate (cca 220 de mii) erau sclavi, lipsiți de drepturi politice. Nici străinii, numiți *meteci*, nu dețineau cetățenia. Prin urmare, foarte puțini ateniieni se bucurau de dreptul cetățenesc.

- Compară cele două orașe grecești și identifică elemente asemănătoare și elemente distincte. Formulează o concluzie.
- Pe care dintre cele două orașe ai dori să-l vizitezi? De ce?

Cameea Gonzaga, gravată cu chipul lui Alexandru și al mamei sale, Olimpia

Document istoric

„Cuceririle regelui Filip al II-lea au fost favorite de organizarea unei armate deosebit de eficiente. Fiecare provincie a Macedoniei contribuia cu trei unități, una de cavalerie și două de infanterie, la armata regelui. Forța armatei o constituia falanga, formată din unități de luptători dotați cu o lance lungă de 5-7 metri (sarisă). Filip al II-lea a combinat campaniile militare cu negocierile diplomatice duse cu multă măiestrie. Această politică a fost continuată de fiul său, Alexandru Macedon.”

François Chamoux,
Civilizația greacă

- **Exprimă-ți opinia!** Pentru rezolvarea conflictelor, inclusiv la nivel de stat, poate fi folosită forța armelor sau doar diplomația? Argumentează.

5 Imperiul lui Alexandru Macedon

AMINTEȘTE-ȚI!!

Care este rolul personalităților în istorie?

Macedonia a fost un regat situat în partea de nord a Greciei Antice. La început, grecii i-au ignorat pe macedoneni, considerându-i „barbări”. Ei erau folosiți pentru a apăra Grecia de invaziile dinspre nord. Macedonenii însă se considerau greci.

Începând cu secolul V î.H., Macedonia se unificase într-un stat puternic și chiar i-a ajutat pe greci în războaiele cu perșii. După perioade de avânt și regres, în anul 359 î.H. Filip al II-lea devine rege al Macedoniei. Filip a fost un om de stat și un conducător strălucit. Visul său era să realizeze unificarea politică și culturală a grecilor și macedonenilor. Filip al II-lea a cucerit mai multe teritorii (părți din Tracia, Bosforul, Thessalia), a creat flota macedoneană, a reorganizat armata, a angajat mercenari, a numit generali capabili și le-a cerut inginerilor să construiască dispozitive de atac (berbeci, catapulte). Succesele lui Filip al II-lea se datorau și slăbiciunii, și conflictelor interne din Grecia, apărute în urma Războiului Peloponesiac.

În bătălia de la **Cheroneea** din august 338 î.H., falangele macedonene conduse de Filip și fiul său, Alexandru, au obținut o victorie zdrobitoare asupra orașelor grecești. Filip se declară „unificatorul Greciei” și pune condiții rezonabile pentru încheierea păcii. Polisurile grecești au acceptat pacea.

În anul 336 î.H., Filip al II-lea a fost omorât. Circumstanțele asasinatului sunt neclare, dar exista teoria că Olimpia, mama lui Alexandru, a pus la cale complotul. Tânărul de 20 de ani a devenit noul rege.

Urcat pe tron, Alexandru va înăbuși războaiele din mai multe polisuri grecești, chiar distrugând Teba în anul 335 î.H. În următorul an, Alexandru și armata sa au părăsit Macedonia și au navigat prin strâmtoarea Dardanele (la nașterea lui Alexandru, strâmtoarea era granița între Grecia și Imperiul Persan) spre Troia, apoi spre sud, de-a lungul coastei vestice a Asiei Mici.

Prima confruntare cu armata persană condusă de regele Darius al III-lea a avut loc pe **râul Granicus**, cu o albie foarte îngustă (4-5 m) și cu maluri deosebit de abrupte. Alexandru a ordonat trecerea râului și atacarea frontală a inamicului. Cavaleria persană (10 mii de călăreți), împreună cu mercenarii greci din armata persană, îi aștepta pe macedoneni pe malul opus al râului. Victoria lui Alexandru de la Granicus a avut un efect psihologic imens – armata macedoneană a dezvoltat un sentiment nou față de viteazul lor rege, iar persanii au fost șocați de pregătirea militară a rivalilor. Multe orașe prin care treceau macedonienii își deschideau porțile, altele au fost cucerite cu arma. Alexandru le-a interzis soldaților săi să jefuiască orașele. Între timp, Darius al III-lea își forma o nouă armată.

Bătălia decisivă dintre cei doi regi a avut loc în noiembrie 333 î.H., lângă orașul **Issos**. Și aici genialul Alexandru a atacat primul, trecând râul Pinarus și ordonând infanteriei ascunse pe dealuri să înainteze. Persanii au pierdut momentul propice pentru declanșarea atacului. Darius a fugit de pe câmpul de luptă.

Un an mai târziu, Alexandru Macedon a cucerit Siria și Fenicia și a pătruns pașnic în Egipt (332–331 î.H.). Acolo a fost proclamat faraon și a fondat cel mai faimos dintre cele 70 de orașe pe care le-a numit Alexandria.

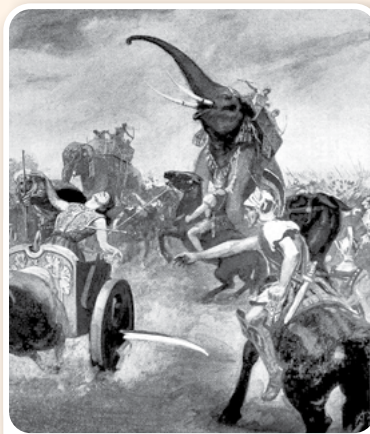
În anul 331 î.H., macedonienii au ajuns la râul Eufrat, care trecea prin capitala Persiei, Babilon. Darius și-a mobilizat armata la **Gaugamela**. Armata persană avea un efectiv de elefanți, care de luptă cu seceri atașate la roți și cavaleri sciți. În lupta decisivă, Alexandru a atacat cu infanteria batalionul unde se afla Darius, iar când elefanții au înaintat, trupele macedonene doar s-au dat la o parte, apoi au continuat atacul. Darius a reușit să se retragă, iar soldații lui fugeau în diferite direcții. Bătălia de la Gaugamela, numită și bătălia de la Arbela, a pecetluit soarta Imperiului Persan. Babilonul, cu frumoasele temple, palate grandioase și bogății imense, s-a închinat lui Alexandru. În anul următor el a cucerit Persepolisul, capitala Imperiului Persan.

În anul 327 î.H. Alexandru a înaintat în est, ajungând în India. Un an mai târziu, l-a învins pe regele indian Porus, pe **râul Hydaspes**. Soldații săi, fiind obosiți de războaie, au organizat mai multe rebeliuni, iar polisurile grecești și Macedonia s-au opus integrării civilizației persane în vastul imperiu creat de Alexandru.

În anul 323 î.H., grav bolnav, Alexandru a murit la vârsta de 33 de ani, fără a numi un succesor. Imperiul lui s-a destrămat, formându-se statele elenistice.

Bătălia de la Issos, mozaic antic

Folosirea elefanților în luptă

Document istoric

„Capitala Egiptului elenistic a fost mutată la Alexandria, oraș întemeiat de Alexandru cel Mare. O populație pestriță umplea străzile orașului: fenicieni, africani, egipteni, greci, evrei. Cu toții vorbeau între ei limba greacă și respectau legile grecești. Alexandria a devenit cel mai strălucitor oraș al vremii sale, cu farul și cu biblioteca sa imensă.”

Frank Welsh, Istoria lumii

- În baza cunoștințelor obținute, descrie caracterul universal al statului creat de Alexandru Macedon.

Cunosc și aplic

1. Identifică pe hartă teritoriile cucerite de Alexandru Macedon și numește principalele bătălii purtate de acesta.
2. Analizează punctele forte și punctele slabe ale Imperiului Macedonean.
3. În baza temei studiate și a surselor accesate pe internet, creează *Fișa personalității Alexandru Macedon* pentru portofoliul personal.
4. Exprimă-ți opinia: poate fi numit imperiul lui Macedon un „imperiu global”? Argumentează.

Elenismul

Ruinele Bibliotecii din Alexandria

Altarul din Pergam

După moartea lui Alexandru Macedon, în lipsa unui moștenitor, imperiul s-a destrămat și a fost împărțit între principalii săi comandanți militari, numiți *diadohi*, adică „succesori” (urmașii diadohilor sunt numiți *epigoni*). Astfel s-au format **statele elenistice**.

NB Nota Bene

Elenismul – civilizație care îmbină obiceiurile și tradițiile grecești cu cele orientale, formată ca urmare a întemeierii Imperiului Macedonean.

Lupta pentru putere între diadohi a durat peste 40 de ani, iar cei care s-au mulțumit cu un teritoriu bine delimitat au înființat dinastii.

În anul 281 î.H. erau înființate patru state principale elenistice: Macedonia, Siria, Egipt, Anatolia. Prin răspândirea culturii grecești în rândurile populațiilor cucerite de Alexandru Macedon, a apărut civilizația elenistică: o fuziune între cultura greacă și cea a Orientului Mijlociu.

Tetradrahme cu chipul lui Alexandru Macedon

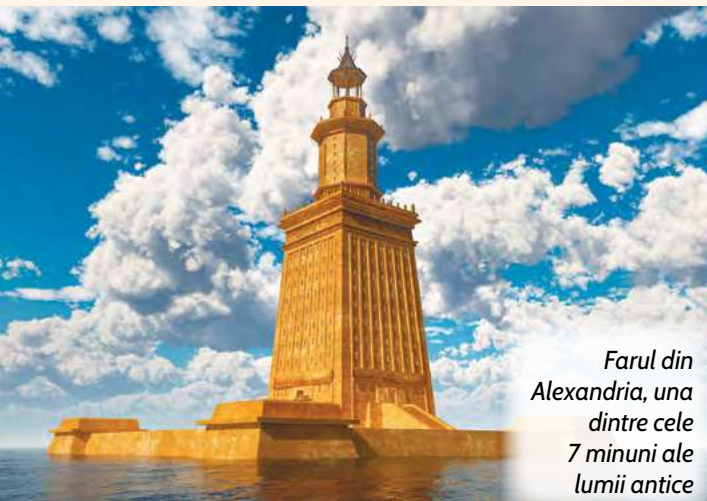
„Cronologic, perioada elenistică se situează între anul 323 î.H., data morții lui Alexandru Macedon, și anul 30 î.H., data sinuciderii ultimei regine a Egiptului elenistic, Cleopatra. Caracterile perioadei sunt bine definite. Arta dominației grecești se întinde acum din Sicilia până în India și în ținuturile Mării Negre până în Egipt. În locul micilor polisuri apar state imense ca teritorii și populație. [...] Centrul de greutate al lumii grecești se transferă în zona Egiptului și a Asiei Minore. [...] Noua civilizație elenistică va influența profund și timp îndelungat nu numai țările Orientului controlate de greci, ci și Occidentul, până în Galia și Cartagina.”
Ovidiu Drimba, Istoria culturii și civilizației

Philetaerus, fondatorul Regatului Atalazilor din Pergam (283 î.H.), a menținut pacea în regiune și a avut progrese culturale remarcabile: a construit Altarul din Pergam, a creat un nou tip de pergament atunci când livrarea de papirus egiptean a fost sistată.

Ptolemeu I Soter a fondat dinastia care îi poartă numele. El a scris biografia lui Alexandru Macedon (au fost prieteni) și a cucerit Egiptul. A înființat Museionul (Muzeul din Alexandria), Serapeionul (templul închinat zeului Serapis) și Marea Bibliotecă din Alexandria. Fiul său a ridicat Farul din Alexandria.

Însuși Alexandru Macedon, în timpul vieții, promova sinteza culturilor din țările pe care le-a cucerit. A susținut căsătoriile între greci și orientali, a păstrat obiceiurile popoarelor cucerite, modul lor de viață, cultura și religia. Ajungând în Egipt, Macedon s-a proclamat faraon, apoi zeu, în Babilon purta haine persane, iar pe sicriul său au fost încrustate cuvintele: „Pământul e în palma mea; tu, Zeus, stăpânești Olimpul”.

Epoca elenistică ia sfârșit atunci când romanii cuceresc Egiptul.

Farul din Alexandria, una dintre cele 7 minuni ale lumii antice

Forum roman

7 Forme de organizare politico-statală în Roma Antică

AMINTEȘTE-ȚI!

Numește două dintre cele mai vechi coduri de legi din lumea antică.

Statul roman a evoluat sub trei forme: **regat**, **republică aristocratică** și **imperiul** (de două tipuri – principat și dominat). Istoria de douăsprezece secole a Romei Antice începe în anul 753 î.H., odată cu crearea orașului Roma de către gemenii Romulus și Remus, și se încheie la 4 septembrie 476, anul căderii Imperiului Roman de Apus.

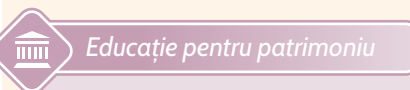

Roma regală (perioada regalității) a existat între anii 753 și 509 î.H. În acest răstimp, cetatea a fost condusă, succesiv, de șapte regi. Primul rege a fost Romulus, iar al șaptelea – Tarquinius Superbus. Regele era comandant militar și mare preot. Puterea lui era limitată de **Senat** (*senex* – „bătrân”) și **Adunarea Poporului**. Senatorii erau șefii ginților, care îl consiliau pe rege și chiar preluau conducerea statului dacă murea fără a avea un moștenitor. Societatea era divizată în **patricieni** (proprietari de pământ, care se bucurau de drepturi politice depline) și **plebei** (oameni liberi, dar lipsiți de drepturi civile). În anul 509 î.H., regele este alungat, iar statul a devenit *res publica populi Romani*.

Timp de 500 de ani statul roman a fost organizat ca **republică** (*res publica* – „bunuri publice”). Ea era condusă de **Senat** – cea mai importantă instituție politică, de **magistraturi** și de **Adunările Poporului** (numite comiții).

Timp de 500 de ani statul roman a fost organizat ca **republică** (*res publica* – „bunuri publice”). Ea era condusă de **Senat** – cea mai importantă instituție politică, de **magistraturi** și de **Adunările Poporului** (numite comiții).

Istoria Republicii Romane (509 î.H. – 44 d.H.) este profund marcată de competiția dintre patricieni și plebei. Lupta de câteva secole a fost câștigată de plebei, încununându-se cu redactarea, în jurul anului 450 î.H., a primului cod roman de legi, **Cele 12 Table**, care garantau egalitatea între patricieni și plebei, ultimii având dreptul la posturi superioare în stat (magistrați) și la cele clericale (puteau deveni preoți). Cele 12 Table au fost expuse în Forum (piața publică din Roma). Deși li se asigura accesul

Educație pentru patrimoniu

Mihai Eminescu scria: „De la Roma venim, din Dacia Traiană”. Pentru a aminti despre originea romanică a poporului din Basarabia, municipalitatea orașului Roma, în anul 1921, a oferit Chișinăului o copie a statuii Lupa Capitolina, realizată de sculptorul Ettore Ferrari. Lupoanca a fost instalată în fața clădirii în care Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România. După anexarea Basarabiei, sovieticii au topit statuia. În 1990, o replică a fost amplasată în fața Muzeului Național de Istorie. În 2001, în perioada guvernării comuniste, statuia a fost vandalizată, iar peste opt ani, o nouă reproducere a fost reînaltată pe soclul din fața muzeului.

- Cum crezi, de ce avem nevoie de astfel de monumente? Argumentează.

Document istoric

A. „Acele magistraturi se exercită în mod colegial, cu scopul de a evita ca puterea să fie monopolizată de un singur om. [...] nimeni nu poate deține puterea mai mult de un an. În timpul mandatului, magistratii beneficiază de o oarecare imunitate și toți cetățenii le datorează respect.”

Polybius, *Istории*

- Explică de ce magistraturile romane erau exercitate în mod colegial.

B. „Senatul decide ridicarea construcțiilor sau repararea monumentelor publice. Dacă este nevoie să se ia legătura cu un alt popor, în afara Italiei, Senatul are grijă de acest lucru. Consulii se ocupă de toate problemele zilnice, prezintă proiectele de legi, aplică deciziile. Puterea lor este aproape absolută în privința pregătirii și conducerii unui război.”

Polybius, *Istории*

- Determină funcțiile Senatului și demonstrează că a devenit instituția supremă de conducere.

Caesar trece Rubiconul, anul 49 î.H.

Senatul roman

în Senat, acesta a rămas controlat de patricieni. Plebeii au primit funcția de „tribuni ai poporului”.

- Cum crezi, care este rolul justiției într-un stat?

În fruntea magistraturilor (formate din censoři, pretori, edili, chestori, consuli) se aflau doi consuli aleși anual, în mod ideal un patrician și un plebeu, care nu primeau nicio plată. Acest sistem a fost păstrat și în timpul imperiului.

Senatul era format din 300 de membri proveniți din rândul patricienilor și, ulterior, al plebeilor, care au primit drepturi politice începând din secolul al V-lea î.H.

Adunările Poporului (comiții) votau legi, aprobau declanșarea războiului sau încheierea păcii, alegeau magistratii. Sclavii, femeile și copiii nu aveau drepturi politice.

- Cum explici sistemul mixt din statul roman – elementele monarhice (magistratii), aristocratice (Senatul) și democratice (Adunarea Poporului)?

În secolele V–III î.H. armata romană a supus populațiile italice (etruscii, latinii, samniții ș.a.), asigurând unitatea întregii peninsule. În secolele următoare, Roma a purtat războaie în afara Italiei, cu Cartagina și Macedonia, cucerind ulterior cetățile grecești și așezările de pe coastele Asiei Mici. În urma extinderii puterii romane pe trei continente, a început criza din secolele II–I î.H. (conflicte sociale, politice, răscoale ale sclavilor, războaie civile). Aceasta va duce la înlocuirea republicii cu **imperiul**.

Preluarea puterii de către generalii Caesar, Pompei și Antonius (primul Triumvirat, 60–53 î.H.) a distrus Republica Romană și a pregătit trecerea spre guvernarea autocrată a imperiului. Curând, între ei începe lupta pentru supremație, câștigată, în final, de Caesar, care a refuzat titlul de împărat, dar a devenit dictator pe viață. Acesta este asasinat pe 15 martie 44 î.H.

Marc Antoniu, Octavian și Lepidus au format al doilea Triumvirat (43–33 î.H.). În lupta pentru putere, învingător a ieșit Octavian, care, fiind ajutat de Marcus Vipsanius Agrippa, a distrus flota lui Antoniu și a Cleopatrei în bătălia de la Actium, anul 31 î.H.

Moneda bătută de Caesar („Veni, Vidi, Vici”)

În anul 27 î.H. Senatul i-a conferit lui Octavian titlul *augustus* („slăvitul”) și cel de *princeps* („cel dintâi cetățean”), ulterior intitulându-se și *imperator* („împărat”). Epoca imperiului, care a durat aproape 500 de ani, este o perioadă de glorie a civilizației romane (sistemul administrativ, economic, juridic, procesul de urbanizare, structura socială și condițiile de viață, arta, construcțiile civile, monumentele ș.a.). În perioada existenței imperiului cunoaștem două perioade – cea a principatului (sec. I î.H. – sec. III d.H.) și cea a dominatului (sec. III–IV).

Apogeul întinderii Imperiului Roman a fost atins în timpul împăratului Traian (53–117), cuceritorul Daciei.

Criza din interiorul imperiului, dar și pericolul extern au dus la divizarea acestuia în anul 395. În anul 476, istoria Imperiului Roman de Apus s-a încheiat sub presiunea lui Odoacru. Imperiul Roman de Răsărit, cu capitala la Constantinopol, va fi cucerit de Mehmed al II-lea, în anul 1453.

Document istoric

„Succesul cuceririlor romane s-a datorat acordării drepturilor de cetățenie și recompensării cu pământ a militarilor. În scurt timp, multe dintre teritoriile cucerite au fost populate de veterani credincioși statului roman.”

Frank Welsh, *Istoria lumii*

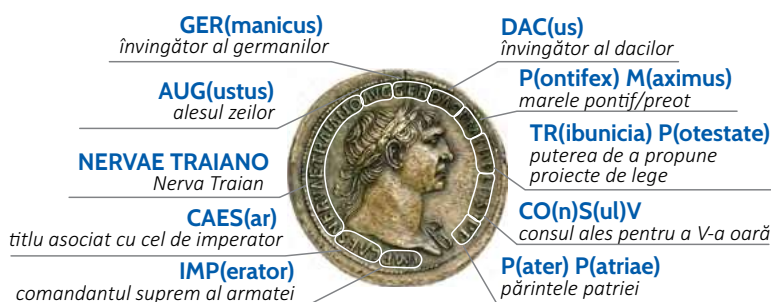
- Identifică, în sursa istorică propusă, cărui fapt se datorează succesul cuceririlor romane.
- Determină relația dintre statutul de cetățean și proprietatea privată în Imperiul Roman.
- Află mai multe informații despre soldații și armata romană.

Soldat roman

Aplică

- Studiază imaginea. Ce informație ai aflat despre împăratul roman Traian?
- Cum crezi, de ce pe monede este imprimat chipul împăratului, dar se regăsesc și titlurile/funțiile deținute de acesta?

Terme romane

Teatru roman

Cunosc și aplic

1. Descrie cele trei forme de organizare politico-statală în Roma Antică.
2. Demonstrează că societatea și drepturile cetățenilor au fost fundamentale pentru identitatea statului.
3. Realizează o fișă cronologică pe care să plasezi cele mai importante evenimente din istoria statului roman.
4. Creează un colaj prin care să ilustrezi epoca de glorie a Imperiului Roman.

Marile imperii și impactul lor asupra civilizației antice

Marile imperii ale lumii antice au fost: Imperiul Akkad, Imperiul Persan, Imperiul Asirian, Imperiul Macedonean și Imperiul Roman. Toate imperiile din istorie se nasc, ating apogeul dezvoltării, cad în declin, apoi dispar. Imperiul, ca formă de organizare politică, este condamnat. Statele care promovează politici imperiale folosesc forța armată, manipularea și asimilarea popoarelor supuse, distrugând particularitățile naționale ale acestora. Toate imperiile jefuiesc, într-un mod sau altul, teritoriile cucerite, împiedicând astfel dezvoltarea economică, socială, politică, culturală a popoarelor supuse.

Recunoaștem însă că legăturile dintre popoarele cucerite au favorizat schimbul de informații, experiențe, obiceiuri, ceea ce a dus la apariția unor noi culturi. Impactul politicilor imperialiste se observă clar în diferite domenii. **Politic** –

grecii îi numeau pe toți cei de altă origine *barbari*, creând astfel conceptul *al nostru și restul*, idee preluată de romani, care subliniau în acest mod rolul divin al Imperiului Roman. O realizare fundamentală a romanilor a fost legislația, unică în tot imperiul. Structurile politice și juridice romane sunt folosite până în zilele noastre. **Economic** – teritoriile enorme ale imperiilor creau un circuit economic imens, cu sinteze de evoluție locală. Pe teritoriul Imperiului Persan, s-au încrucișat numeroase drumuri comerciale, favorizând apariția caravanelor. China era legată de Europa, Orientul Mijlociu și Africa de Nord prin renumitul Drum al Mătăsii. **Social** – Alexandru Macedon a încercat să șteargă barierele dintre lumea occidentală și cea orientală, cultura greacă răspândindu-se până în India. Din această simbioză s-a născut epoca elenistică. Impactul major s-a înregistrat în

Știi că...?

Amfiteatrul roman Porolissum este cea mai mare clădire publică cunoscută în Dacia romană. Acesta avea o capacitate de aproximativ 5.500 de spectatori, care se adunau pentru a vedea spectacole, lupte de gladiatori, acrobații ș.a.

timpul Imperiului Roman: procesul de urbanizare, construcția drumurilor romane, a podurilor, apeductelor, termelor, monumentelor, forumurilor, crearea legislației – toate contribuind la dezvoltarea comunității. Au fost construite școli, teatre, stadioane, amfiteatre, biblioteci. Alfabeta latin stă la baza scrisului majorității civilizațiilor contemporane.

Pe lângă cucerirea și asimilarea popoarelor vecine, imperiile antice au contribuit și la civilizarea și educarea întregii omeniri.

- **Dezbateri:** „Cel mai influent imperiu al lumii antice a fost...”

„În istorie nu există niciun decret mai important decât acesta: el înlătură deosebirea care există după cucerirea romană între poporul dominator și popoarele aservite [...] Toți locuitorii acestui uriaș imperiu erau romani. N-a mai existat decât un singur nume, o singură patrie, o singură guvernare, un singur drept.”

Fustel de Coulanges,
Cetatea antică

- Explică importanța Edictului lui Caracalla și formulează o concluzie.

Cleopatra a VII-a, regina Egiptului

- **Determină rolul Cleopatrei în istoria Egiptului.**
- **Amintește-ți numele unor femei din istoria contemporană care au făcut carieră politică. Formulează o concluzie.**

Cleopatra a VII-a Philopator a fost ultimul faraon al Regatului Ptolemeic din Egipt. Dinastia Ptolemeilor se trage de la Ptolemeu I Soter, unul dintre generalii lui Alexandru Macedon.

Viitoarea regină s-a născut în anul 69 î.H., iar numele ei semnifica „glorie tatălui” (*kleos* – „glorie”, *pater* – „tată”). Cleopatra a beneficiat de o educație aleasă. Cu o inteligență strălucitoare, vorbea șapte limbi (printre care latină, aramaică, arabă, egipteană) și avea cunoștințe din astronomie, medicină, filozofie, diplomatie, istorie. S-a dovedit a fi un bun diplomat, comandant militar, orator iscusit. Era înțeleaptă și avea și o voință de fier. Se spune că tatăl ei i-a dat o lecție de viață: „Aceasta e lumea pe care ai moștenit-o. Fiecare palat e plin cu șerpi. Într-un asemenea cuib îți vei trăi toată viața și trebuie să fii la fel de lunecoasă și la fel de înțeleaptă să-ți folosești veninul și să lovești fără șovăire, ca ei, dacă vrei să scapi cu viață”.

Cartușul cu numele Cleopatrei

După moartea tatălui, în anul 51 î.H., Cleopatra (18 ani) și fratele ei, Ptolemeu al XIII-lea (10 ani), au fost desemnați succesori și conducători ai Egiptului.

Cleopatra a VII-a a Egiptului, bust roman din marmură

Rivalitatea dintre cei doi frați va declanșa un război civil. Pentru a-și păstra titlul de regină, Cleopatra avea nevoie de un aliat puternic. În octombrie 48 î.H., în vreme ce îl urmărea pe Pompeius în Egipt, Caesar a întâlnit-o și ea l-a convins să o susțină. Astfel, Cleopatra devenea singura conducătoare a Egiptului, iar Caesar își asigura aprovizionarea Romei cu grânele egiptene.

Pentru a-și proteja regatul și a-și realiza ambițiile politice, în iunie 47 î.H., Cleopatra a născut un băiat, Cezarion, pretinzând că e fiul lui Caesar. Dorea ca fiul ei să devină moștenitorul lui Caesar la tronul Romei. Peste trei ani Caesar este asasinat, iar Cleopatra e din nou vulnerabilă.

În scurt timp, ea reușește să-l seducă pe Marc Antoniu, unul dintre triumviri. Relațiile dintre Octavian și Antoniu s-au înrăutățit. Roma și provinciile vestice ale imperiului nu mai primeau cerealele din Egipt, iar provinciile estice – suport militar pentru expedițiile împotriva Parției. După mai mulți ani de tensiune, Octavian îi decla-

„Căci frumusețea acestei femei nu era ceea ce se numește incomparabil și care lovește la prima vedere, ci felul ei se distingea printr-un farmec irezistibil și ferm tăiat în suflet, prin urmare, înfățișarea ei, combinată cu rara persuasivitate a discursurilor, cu farmecul enorm ce se manifesta prin fiecare cuvânt, în fiecare mișcare. Chiar sunetele vocii ei mângăiau și încântau urechea, iar limba ei era ca un instrument cu mai multe coarde, ușor de acordat pe orice melodie, pe orice dialect...”

Plutarh, despre Cleopatra

Cleopatra și Caesar

ră război Cleopatrei. Bătălia navală a avut loc la Actium, în septembrie 31 î.H., Octavian obținând victorie. Negocierile Cleopatrei cu Octavian au eșuat. Ea s-a sinucis, probabil lăsându-se mușcată de un șarpe veninos, dar prin testament a cerut ca fiul ei Cezarion să rămână conducătorul Egiptului, fapt neacceptat de Octavian. Cezarion a fost executat, iar Egiptul – transformat în colonie a Imperiului Roman.

Daci și drapelul lor de luptă, scenă de pe Columna lui Traian

10 Apariția statului la geto-daci. Dacia pe timpul lui Burebista

AMINTEȘTE-ȚI!

Care erau formele de stat în lumea antică?

Aplică

- Analizând sursele istorice, selectează cât mai multe informații despre geto-daci.
- Demonstrează, în baza informațiilor obținute din surse, unitatea teritorială, etnolingvistică și spirituală a geto-dacilor.
- Argumentează importanța acestor premise (interne) pentru apariția statului la geto-daci.

Document istoric

A. „Înainte de a ajunge la Istru, Darius îi supuse mai întâi pe geții care se cred nemuritori. [...] Geții au fost robiți pe dată, măcar că ei sunt cei mai viteji și mai drepti dintre traci. [...] Iată cum se cred nemuritori geții: ei cred că nu mor și că acel care dispare din lumea noastră se duce la zeul Zalmoxis.”

Herodot, *Istorie*

B. „Romanii numeau Danubius partea dinspre izvoare a acestui fluviu. Ținuturile de aici se află, în cea mai mare parte, în stăpânirea dacilor. Partea inferioară a fluviului, până la mare, de-a lungul căreia trăiesc geții, ei o numesc Istros. Dacii au aceeași limbă cu geții. Aceștia din urmă sunt mai bine cunoscuți de greci.”

Strabon, *Geografia*

C. „Eu îi numesc daci [...] cum își spun și ei înșiși și cum le zic și romanii, măcar că știu că unii dintre greci îi numesc geți...”

Dio Cassius, *Istoria romană*

Cu aproximativ patru mii de ani în urmă, tracii, de origine indo-europeană, cei mai numeroși dintre popoarele Antichității, s-au stabilit pe ambele maluri ale Dunării. Din grupul triburilor de traci, numai odrizii și geto-dacii au evoluat până la stat – forma superioară de organizare a unei societăți. Premisele interne și externe care au dus la nașterea statului dac au fost diverse.

Munții Carpați, acoperiți cu păduri dese de brad și bogați în mine-reuri, pășunile, dealurile, câmpiile roditoare, apele curgătoare bogate în pește și țărmul Mării Negre sunt factori ce au favorizat dezvoltarea așezărilor umane, care au evoluat în civilizația geto-dacă. În comunitatea dacă s-au conturat cele două grupuri sociale: *tarabostes*, sau *pileati*, termenul roman (purtau pe cap o căciulă numită *pileus*) reprezentând aristocrația, și *comati*, sau, conform termenului roman, *capillati* (aveau părul lung), reprezentând oamenii liberi, cu un mod de trai mai modest. Autorii antici susțin că statul lui Burebista avea în jur de un milion de locuitori. Relațiile sociale erau reglementate de legi, fapt ce dovedește existența statului.

Geto-dacii se ocupau cu cultivarea grânelor și a viței-de-vie, creșterea vitelor și albinăritul. Practicau olăritul, prelucrarea lemnului, extra-

Pileati și comati pe Arcul lui Constantin, Roma

Atunci și acum

S-au păstrat puține informații despre cum arătau și cu ce se îmbrăcau geto-dacii. Se știe că femeile purtau cămăși și fuste, iar pe cap – broboade. Bărbații purtau pantaloni din postav și cămăși cu brâu lat. Și femeile, și bărbații purtau opinci.

- **Caută imagini cu portul popular din zona Moldovei. Explică popularitatea lui în zilele noastre, făcând referire la Ziua internațională a iei (24 iunie), sărbătoare cu genericul „Port ie cu mândrie”, și la faptul că celebre case de modă se inspiră de la ia românească în creațiile lor.**

gereea și prelucrarea metalelor. Dezvoltând relații comerciale cu grecii, apoi cu romanii, geto-dacii și-au bătut propria monedă.

Cel mai cunoscut regat timpuriu al geților era condus de Dromihete și cuprindea sudul Moldovei și regiunile învecinate. În izvoarele scrise ale timpului (grecești și latine) mai sunt amintite și alte formațiuni statale, conduse de Rex Histrianorum, Zalmodegikos și Rhemaxos.

În secolul II î.H., statul roman se extinde în zona balcanică, în Africa de Nord și în teritoriile din Asia Mică, punând în pericol existența tracilor septentrionali. Nevoia

de a se apăra în fața celților, aflați la vest și nord-vest, și în fața romanilor, care amenințau zona dunăreană dinspre sud, i-a determinat pe geto-daci să se unească sub conducerea regelui Burebista, în anul 82 î.H.

- **Numește câteva calități pe care crezi că ar trebui să le posedă un conducător de stat.**

Reformele întreprinse de Burebista, ajutat de marele preot Deceneu, au transformat Dacia într-un stat puternic, la nord de Dunăre, capabil să se opună pericolului roman. Burebista a stabilit capitala la Sarmizegetusa, în Munții Orăștiei, unde a fost ridicat și un lanț de cetăți de apărare (*dave*), care demonstrează existența unei puteri centrale de stat.

După modelul grecilor, Burebista a creat un Consiliu al principilor, probabil din rândul tarabostes, cu funcții de sfătuitoari ai regelui. Codul de legi promovat de Burebista purta numele de *belagines* („legi frumoase”). A fost încurajat comerțul și chiar se spune că a fost bătută o monedă, după modelul celei grecești. Strabon afirma că regele dac avea o armată de 200 de mii

Imagine din filmul „Burebista” (1980)

Cetatea Costești-Blidaru

Document istoric

„Regele Macedoniei, Lisimah, porni împotriva căpeteniei geților, Dromihete, dar ajunse împreună cu armata sa prizonier la geți, în cetatea lor, Helis. În loc să-l pedepsească, Dromihete organizează un ospăț mare, în timpul căruia Lisimah și oamenii lui au fost așezați la o masă îmbelsugată, cu platouri și pahare din aur. Geții, în schimb, aveau o masă simplă, cu bucate puține și pahare din lemn. Văzându-i mirarea, Dromihete i-a spus lui Lisimah: «De ce ai lăsat un regat plin de strălucire ca să vii împotriva noastră, în acest ținut sărac, în care nicio oaste străină nu are scăpare?»”

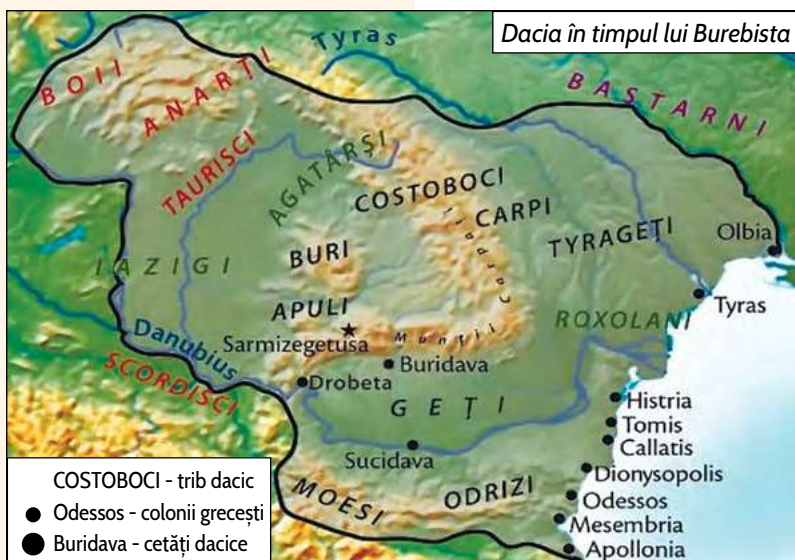
Diodor din Sicilia,
Biblioteca istorică

- **Demonstrează că Dromihete a fost un conducător chibzuit, iscusit și viteaz, ghidat de rațiune și înțelepciune, împletit cu omenia.**

Aplică

- **Analizând imaginea și textul lecției, explică spusele istoricului latin Annaeus Florus, conform cărora „dacii trăiesc nedespărțiți de munți”, și că lanțul de fortificații din Munții Orăștiei mai este numit „cuiburi de vulturi”.**

Document istoric

„Ajunghând în fruntea neamului său, care era istovit de războaiele dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exercițiu, abținerea de la vin și ascultare față de porunci, încât în câțiva ani a făurit un stat puternic și a supus getilor cea mai mare parte a populațiilor vecine. Ba încă a ajuns să fie de temut și pentru romani.”

Strabon, *Geografia*

- Determină opinia autorului despre conducătorul statului dac.

Document istoric

A. „În anul 73 î.H., regele, în alianță cu scordiscii, a trecut plin de îndrăzneală Istrul și a jefuit pământurile stăpânite de romani, până în Tracia și Iliria [...] iară pe celți, ce se amestecară cu boii și tauriscii, i-a distrus cu desăvârșire.”

B. „În 62–61 î.H. sunt distruși și supuși militar bastarnii.”

C. „În 55–48 î.H. a supus bogatele orașe pontice de la Olbia la Apollonia și ajunge stăpânul pământurilor de dincolo și de dincoace de Dunăre.”

Strabon, *Geografia*

- Determină direcțiile de politică externă ale lui Burebista.
- Cum explici „îndrăzneala” lui Burebista din anul 73 î.H.?
- Exprimă-ți părerea: este oare justificată agresiunea militară a unui stat împotriva vecinilor? Fă referire și la istoria recentă.

de ostași, iar lanțul de dave construite în această perioadă demonstrează că Burebista era un bun strateg și om de stat, calități susținute și de acțiunile „pline de îndrăzneală” în politica externă.

Pentru a obține recunoașterea statului său, Burebista decide să se implice în politica internă a Imperiului Roman, susținându-l pe Pompeius în războiul civil contra lui Caesar. Se știe că solii lui Burebista au mers la Pompeius pentru a purta negocieri.

Caesar a câștigat în războiul civil și, probabil, se pregătea de un război împotriva dacilor, dar în luna martie a anului 44 î.H. a fost asasinat. În același an, în condiții similare, a murit și Burebista.

Învăță să înveți

Fișa personalității

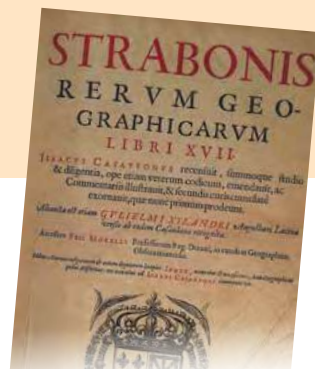
1. Identifică spațiul și perioada istorică în care a trăit personalitatea.
2. Precizează, dacă e posibil, data/locul/anul nașterii personalității istorice.
3. Precizează domeniul în care a activat.
4. Evidențiază și analizează realizările personalității, faptele istorice relevante.
5. Analizează impactul său asupra societății/epocii.
6. Exprimă-ți atitudinea și formulează o concluzie.

Cunosc și aplic

1. Numește premisele creării statului dac.
2. Determină contextul în care a fost creat statul dac.
3. Exprimă-ți argumentat părerea despre reformele întreprinse de Burebista.
4. Realizează fișa personalității lui Decebal, conform schemei propuse în rubrica *Învăță să înveți*.

Scrierile grecești și romane despre civilizația traco-geto-dacică și conducătorii politici ai acesteia

Geto-dacii au alcătuit triburi de neam tracic, aparținând marii familii indo-europene. Individualizarea lor s-a produs la sfârșitul primei epoci a fierului și în secolul al VI-lea î.H., când au fost menționați ca atare în izvoarele literare.

Cu privire la numărul tracilor, Herodot scria: „Neamul tracic este, după acela al inzilor, cel mai mare dintre toate. Dacă ar avea un singur conducător și ar fi uniți între dânsii, ar fi de neînvins și, după cum cred eu, cu mult mai puternici decât toate popoarele”. Mărturiile izvoarelor literare antice afirmă că dacii (sau geții) au alcătuit neamul cel mai însemnat dintre toate triburile tracice. În ceea ce privește etimologia numelor *geți* și *daci*, este sigur că au fost folosite de scriitorii greci și romani pentru a numi locuitorii din regiunea Dunării și a arcului carpatic.

Strabon, în *Geografia*, scria că „dacii au aceeași limbă ca și geții”, iar arheologia îi înfrățește spusele, demonstrând unitatea deplină a culturii materiale create de aceste triburi.

Autori antichi precum Strabon, Galenus, Ovidiu, Horațiu etc. ne vorbesc și despre înfățișarea geto-dacilor. Strabon spune despre coralli, pe care-i consideră un neam getic, că erau plavi, adică blonzi și cu ochi albaștri, iar Galenus afirmă, în general despre traci și sciți, că au pielea albă și curată. Ovidiu, în *Tristele* și *Ponticele*, scrie că geții sunt blonzi. Din sumarele descrieri și, mai cu seamă, din epitetele folosite de Ovidiu, reiese că geții purtau plete și barbă. Poetul roman Horațiu,

în celebrele lui *Ode*, de mai multe ori îi caracterizează ca fiind „aspri”.

Portretul fizic al geto-dacilor poate fi reconstituit și din reprezentările artistice de pe Columna lui Traian, de pe monumentul de la Adamclisi, din sculpturile de pe Arcul lui Constantin cel Mare. În cele 124 de scene de pe Columna lui Traian, ce redau războaiele dintre daci și romani, dacii sunt reprezentați ca fiind robuști, de talie înaltă ori mijlocie, având fața scurtă și largă, nasul scurt și drept, păr drept sau ușor ondulat. Unii poartă pileus, iar alții au capul descoperit.

În *Istoriile* lui Herodot mai este menționată o caracteristică a geților: „se cred nemuritori”. Religia a fost un factor important, care a influențat în mare măsură viața social-politică a geto-dacilor. Credința în nemurire îi făcea să înfrunte într-un mod deosebit dușmanul. Lui Traian îi sunt atribuite cuvintele: „Am subjugat chiar și pe geți, cei mai războinici dintre toate neamurile câte au existat vreodată, nu numai din cauza puterii corpului lor, dar și din aceea a învățăturilor lui Zalmoxis... Acesta le-a întipărit în inimă că ei nu mor, ci numai cât își schimbă locuința și de aceea merg la moarte mai vesel decât la orice călătorie”.

Izvoarele literare au păstrat puține nume de „bazilei”, „regi”, șefi ai uniunilor tribale. Trogius Pompeius, pe lângă Zalmodegikos și Rhemaxos, pe la anul 200 î.H. îl pomenește pe Oroles, care se situa în fruntea unui „regat” și lupta împotriva bastarnilor. Același izvor consemnează un rege Rubobostes (după mijlocul secolului al II-lea î.H.), sub conducerea căruia puterea dacilor a sporit.

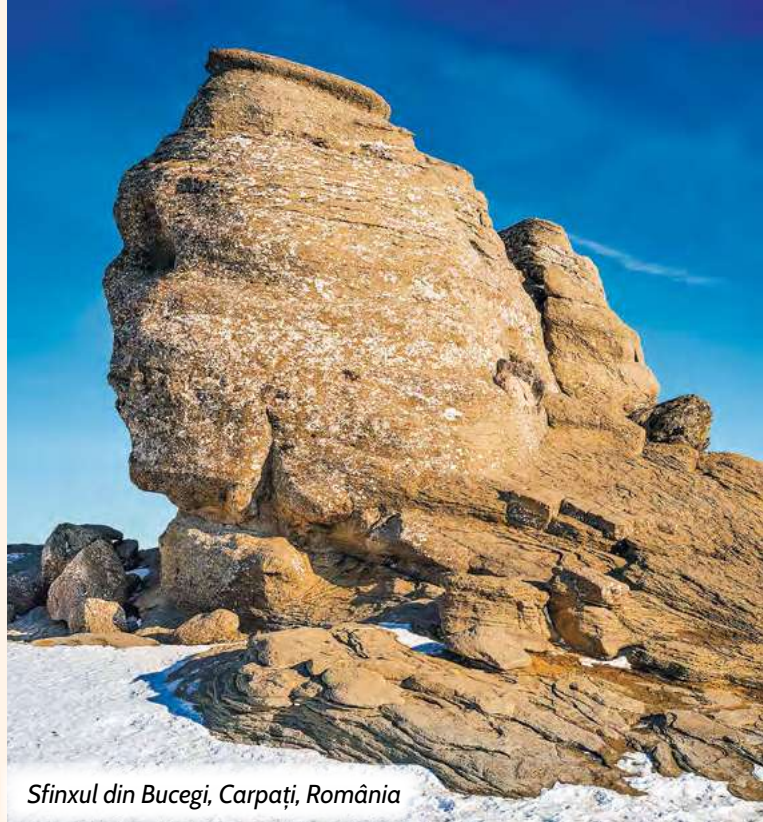
Dac, Muzeul Chiaramonti, Roma

Într-o inscripție grecească din Dionisopolis, aflăm despre Burebista că e „cel dintâi și cel mai puternic dintre toți regii care au domnit vreodată peste Tracia”. Istoricul și geograful Strabon îl înfățișă astfel pe marele conducător: „Burebista, getul, luând conducerea popoului său, a ridicat pe oamenii aceștia înrăiți de nesfârșitele războaie și i-a îndreptat prin abținerea și sobrietate și ascultare de porunci, așa încât, în câțiva ani, a întemeiat o mare stăpânire și a supus geților aproape pe toți vecinii; ba era o mare primejdie și pentru romani, pentru că trecea Dunărea fără să-i pese de nimeni și prăda Tracia până în Macedonia și Iliria, iar pe celții cei ce se amestecaseră cu tracii și cu ilirii i-a pustit cu totul și pe boii care ascultau de regele Critasiros”.

Izvoarele antice au păstrat puține date despre urmașii regelui Burebista. Iordanes, bazându-se pe relatările lui Dio Crisostomul, consemnează restabilirea succesiunii la tronul de la Sarmizegetusa: „[...] iar după ce Deceneu a murit, [geto-dacii] l-au avut pe [...] Comosicus [...]. El era socotit, datorită priceperii sale, și rege pentru dâșii, și Mare Preot, și judecător suprem. Și după el a venit Coryllus [Scorilo], care a condus timp de 40 de ani neamurile din Dacia”.

Timp de un secol și jumătate după moartea lui Burebista, geto-dacii au luptat împotriva expansiunii romane, dar n-au putut împiedica cucerirea Dobrogei în anul 28 î.H. Unificarea statului devenea un imperativ al timpului. La fel ca și Burebista, Decebal a reușit să unească sub conducerea sa toate părțile desprinse din regatul predecesorului său, devenind încă o dată o forță de temut pentru vecini, în special pentru Imperiul Roman.

Decebal este înfățișat pe Columna lui Traian ca un bărbat în puterea vârstei, viguros, cu o figură ce transmite dârzenie și energie. Dio Cassius, în *Istoria Romană*, îl prezintă ca pe „un rege priceput în ale războiului și iscusit la faptă; știind când să năvălească și să se retragă la timp, meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind a profita cu dibăcie de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfrângere; grație acestor lucruri a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut”.

Sfinxul din Bucegi, Carpați, România

Știi că...?

Limba română, conform unor cercetări, are aproximativ 160 de cuvinte de origine geto-dacă, dovadă a suprapunerii fondului lingvistic latin pe substratul trac. Printre acestea sunt: *amurg, cătun, brânză, baci, brâu, bordei, grădină, grindă, gard, brad, mazăre, mână, strugure, mal, vatră, pânză, zestre, a dura, a dărâma* etc.

- Determină care este opinia autorilor scrierilor antice despre triburile geto-dacilor și conducătorii acestora.
- Demonstrează continuitatea obiceiurilor, tradițiilor, culturii materiale, portului, limbii geto-dacilor.
- Exprimă-ți argumentat opinia: cum a fost posibilă dăinuirea geto-dacilor printre diverse triburi etnice (goți, huni, gepizi, avari, slavi, unguri, bulgari, mongoli etc.) și a românilor printre cele mai diverse imperii (roman, bizantin, otoman, austriac, rus, sovietic)?

Analizăm o imagine/fotografie

- Analizează formatul, culoarea (alb/negru, color) și scopul fotografiei/imaginii (colecție privată sau destinată publicului larg);
- enumeră elementele vizibile (personaje, obiecte, inscripții);
- descrie acțiunile, faptele, evenimentele, personalitățile, perioada etc. reflectate în imagine/fotografie;
- formulează o opinie personală despre imagine/fotografie, accentuând importanța/actualitatea acesteia.

Fărămițarea statului dac și refacerea unității acestuia pe timpul lui Decebal

AMINTEȘTE-ȚI!

Explică noțiunea de „centralizare politică”.

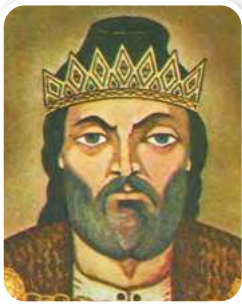
Dispariția bruscă a lui Burebista, în anul 44 î.H., și tendințele centrifuge ale unor lideri locali dacici s-au soldat cu o fărămițare a statului celui „mai strălucit dintre bărbați”, mai întâi în patru regate, apoi în cinci. În zona Munților Orăștiei, conducerea a fost concentrată în mâinile marelui preot Deceneu. Acesta a continuat reformele lui Burebista, învățându-i pe geto-daci „ascultarea de porunci”. Statul condus de Deceneu era teocratic. În timpul său a fost ridicat Marele Sanctuar circular din incinta Sarmizegetusei, dovadă a cunoștințelor dacilor în astronomie.

În anul 27 î.H., Deceneu moare, iar de la Iordanes aflăm că după aceea „dacii l-au avut, în aceeași venerație, pe Comosicus, deoarece acesta nu era mai prejos în iscusință. El era socotit, datorită priceperii sale, și rege peste dâșii, și Mare Preot, și judeca poporul ca judecător suprem”.

Cercetătorii afirmă că domnia lui se întinde pe timpul împăraților romani Augustus și Tiberiu. Cu certitudine, acest mare preot și, ulterior, rege dac a fost ales și pregătit de Deceneu.

În anii 20 ai erei creștine, rege ajunge Scorilo, despre care aflăm de la Iordanes că a condus Dacia timp de 40 de ani și a evitat războaiele cu romanii. În timpul lui Scorilo, Dacia a devenit stat laic. Unii cercetători presupun că acesta a fost tatăl lui Decebal.

Duras a fost, probabil, fratele lui Scorilo și a condus dacii în anii 87-88 d.H. Ulterior, el a cedat tronul nepotului său, Decebal.

Comosicus, reprezentare a unor artiști plastici contemporani

Sanctuarul-calendar din Sarmizegetusa

Detalii de pe Columna lui Traian

Document istoric

„Iar Burebista a sfârșit prin a fi răsturnat de niște răsculați înaintea ca romanii să fi pornit o armată împotriva lui. Cei ce i-au urmat au îmbucătit întinderea stăpânită de el în mai multe părți.”

Strabon, *Geografia*

Document istoric

„Unificarea Daciei întregi sub o singură stăpânire nu era pe placul multora dintre nobilii daco-geți, nevoiți să se închine lui Burebista și să renunțe la vechea lor autonomie și la o parte din privilegiile lor. Această aristocrație tribală nemulțumită urzește un complot. Și cam în aceeași vreme își are Caesar căderea în plin Senat, străpuns de loviturile de pumnal ale conjuraților. Burebista era și el ucis de o revoltă a unor nobili.”

Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*

- Citește cu atenție textele din sursele istorice. Determină cauzele dezmembrării statului lui Burebista.

Document istoric

„[...] oastea getică fiind mai mult o periodică ridicare în masă a populației țărănești turburate de vecinii nomazi și prădalnici, va fi avut același caracter ca și oastea principatelor române de mai târziu: cete țărănești, înarmate adesea cu simple unelte agricole ori măciuci și buzdugane de lemn strujit și pârilit. Pe vremea lui Decebal, dacii aveau de mult cetăți tari și mașini de război după modelele romane. Dar chiar în războaiele cu Traian, dacii apar pe Columnă tot ca niște țărani, înarmați ad-hoc, iar nu ca oaste de meserie.”

Vasile Pârvan, *Getica*

Vasul cu inscripția „Decebalus per Scorilo” din situl arheologic Sarmizegetusa Regia

- Dacă apariția scrisului marchează trecerea omenirii la istorie, când crezi că s-a întâmplat această trecere la geto-daci?

Aplică

- Utilizând informațiile din textul lecției și documentele istorice, determină cauzele interne, externe și contextul unificării statului dac sub conducerea lui Decebal.
- Compară activitatea regelui Burebista cu cea a lui Decebal. Formulează o concluzie.

În regatele extracarpatice, sunt amintite căpeteniile: Dicoes în zona Munteniei, Cotiso în zona Banatului (care atunci când îngheța Dunărea, jefuia teritoriile vecine) și Roles, Dapyx și Zyraxes în Dobrogea.

Între anii 29 și 26 î.H. romanii au reușit să cucerască Dobrogea, integrând-o în provincia Moesia. Astfel, necesitatea unificării geto-dacilor devine tot mai acută.

În secolul I, după 131 de ani de la moartea lui Burebista, unitatea politică a geto-dacilor se reface în jurul nucleului statal din Munții Orăștiei. Unificatorul Daciei a fost regele **Decebal** (87–106 d.H.). Personalitatea puternică a acestuia și un șir de premise din viața societății geto-dace au determinat ascensiunea regatului

pe o nouă treaptă, devenind o forță considerabilă în zona Carpaților și la Dunăre. Statul lui Decebal era mai mic ca suprafață decât cel al lui Burebista, dar mai consolidat. Era încadrat în hotare naturale, de la Nistru până la Tisa.

În plan administrativ, Decebal a păstrat și a întărit lanțul de cetăți de la Sarmizegetusa, a numit responsabili pentru muncile agricole și colectarea impozitelor, a pus căpetenii în cetăți, iar ca vicerege l-a desemnat pe preotul Vezina. Fratele său, Diegis, era responsabil pentru relațiile diplomatice. A dezvoltat comerțul cu lumea greacă și romană și a susținut dezvoltarea metalurgiei.

Primele ciocniri cu romanii au început în anii 85–86, când dacii lui Duras au trecut Dunărea pe gheață, jefuind teritoriile romane. Domițian i-a încredințat armata generalului Cornelius Fuscus, care a trecut Dunărea pe un pod de vase. În anul 87, noul rege, Decebal, a încercat să evite confruntarea, trimițând o solie la romani. Aceștia au refuzat condițiile lui Decebal. Generalul Cornelius Fuscus, în fruntea a cinci legiuni, a înaintat în Dacia, aventurându-se prin munți, unde a fost atacat din toate părțile. Fuscus a fost ucis. Dacii au capturat stindardele de luptă romane și mașinile lor de război. Armata romană, comandată de generalul Tettius Iulianus, a reluat ofensiva. Bătălia s-a dat la Tapae, unde romanii au ieșit victorioși. Însă Domițian avea probleme în alte zone ale imperiului, așa că a încheiat o pace de compromis cu dacii.

Împăratul Domițian

Statuia ecvestră a lui Decebal, Deva

Cunosc și aplic

1. Explică termenii: *stat*, *autocrat*, *sanctuar*, *pontif*.
2. Determină, în baza textului lecției, două caracteristici ale statului lui Decebal.
3. Demonstrează continuitatea statală a geto-dacilor după moartea lui Burebista până la Decebal.

Dacia și Imperiul Roman: războaiele daco-romane

AMINTEȘTE-ȚI!

Care au fost primele ciocniri militare dintre daci și romani?

Pacea de compromis încheiată în anul 89 dintre Dacia și Imperiul Roman îl transforma pe Decebal în *rex amicus populi Romani* („rege prieten/aliat al poporului roman”). El a primit ingineri romani care să construiască fortificații defensive, 8 milioane de sesterți anual și ajutor militar. Din acest moment prezența unor baze militare la nord de Dunăre este absolut firească – Decebal trebuia supravegheat și se întărea *spațiul de siguranță* nord-dunărean.

Cauzele care au dus la declanșarea conflictului dintre statul dac clientelar și cel condus de Traian sunt diverse. Bogățiile Daciei – munții unde se găseau din belșug aur, argint și minereuri de fier, pământurile roditoare și pădurile care ocupau suprafețe considerabile – puteau scoate Peninsula Italică din criza economică. Totodată, nivelul înalt de dezvoltare a civilizației dacice constituia o piedică în afirmarea Imperiului Roman. Se spune că Traian își dorea gloria lui Alexandru Macedon, dar probabilitatea ca Decebal să organizeze o amplă coaliție barbară antiromană era foarte mare. Dio Cassius amintește despre sporirea puterii dacilor și despre tratatul „rușinos” încheiat de Domițian. Expansiunea romană spre Dacia era motivată și de un interes geostrategic – apărare în fața intervențiilor barbare, care amenințau Roma.

În anul 98, pe tronul imperiului urcă unul dintre cei mai mari împărați din istoria Romei, Marcus Ulpius Traianus (98–117 d.H.), care se hotărăște să cucerească Dacia. Prima expediție a început în lunile mai-iunie, anul 101, armata romană fiind comandată de însuși Traian. El a trecut Dunărea din Moesia Superior, prin Banat, spre Sarmizegetusa. Simultan, guvernatorul Moesiei Inferior înainta cu armata provinciei spre nord, pe valea râului Olt. După câștigarea bătăliei de la Tapae (vezi harta), romanii s-au îndreptat spre Țara Hațegului, unde se pregăteau pentru iernat. Decebal, între timp, încheie o alianță cu sarmații, cu sciții roxolani și cu bastarnii și, în iarna lui 101-102, atacă garnizoanele romane din Dobrogea și Moesia Inferior. Atacul a fost foarte violent, dar Traian, care era un bun strateg, a ghicit gândurile lui Decebal. El nu a întors trupele din Țara Hațegului, ci a folosit garnizoanele de pe Dunăre. Bătălia a avut loc la Adamclisi și a fost extrem de sângeroasă. Traian a folosit și veteranii, reușind să-i înfrângă pe daci și aliații lor. Pentru a sublinia importanța bătăliei,

Romanii trec Dunărea pe un pod de vase, scenă de pe Columna lui Traian

Document istoric

„Decebal a pierdut războiul, dar a câștigat pacea!”

Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*

- Exprimă-ți opinia în raport cu afirmația autorului. Argumentează.

Bătălia de la Tapae

Războaiele daco-romane

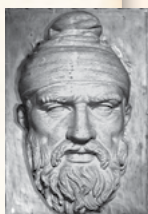

Document istoric

„Traian porni cu oaste împotriva dacilor. Acesta era un om cu totul deosebit, mai ales prin dreptatea și vitejia sa. Înfrunța toate greutățile cot la cot cu ceilalți și nu se lăsa purtat de îndrăzneala tinereții, dar nici împiedicat de bătrânețe.”

„Decebal era priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind când să atace și să se retragă la timp. Era un bun luptător și se pricepea să folosească izbânda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrângere. Din această pricină, multă vreme a fost dușman de temut pentru romani.”

Dio Cassius, *Istoria romană*

Condițiile păcii pe care i-a impus-o Traian lui Decebal în anul 102

- ✓ Țara Hațegului, Banatul, Oltenia, Muntenia, sudul Moldovei și sud-estul Transilvaniei să rămână sub ocupație romană;
- ✓ armele, mașinile de război, meșterii și instructorii militari primiți în anul 89 să i se returneze Romei, iar zidurile cetăților să fie distruse;
- ✓ Decebal să nu mai primească fugari din Imperiul Roman și să renunțe la politica externă;
- ✓ Dacia să aibă aceiași prieteni și dușmani ca Roma.
- **Compară condițiile păcii încheiate între daci și romani în anul 89 cu cele impuse de Traian în anul 102. Formulează o concluzie.**

Chipul lui Decebal, Cazanele Dunării, România

Imagine din filmul „Dacii” (1966)

pe locul ei a fost construit Tropaeum Traiani.

Decebal cere pace, iar Traian o acceptă, dar în condițiile dictate de el.

În perioada „armistițiului”, Traian îi va porunci arhitectului Apolodor din Damasc să construiască un pod de piatră peste Dunăre, între Drobeta și Pontes, iar Decebal își reface armata, nu distruge zidurile de apărare ale cetăților și chiar îi atacă pe iazigii din nord-vestul Banatului, care erau aliații romanilor.

Senatul îl declară pe Decebal *inamic al Romei*. În vara anului 105, Traian și trupele romane trec Dunărea pe podul construit și atacă Dacia pe cinci direcții. Pe rând, sunt cucerite și distruse cetățile de la Costești, Blidaru și Piatra Roșie, iar Sarmizegetusa Regia este încercuită. Primul atac a fost respins de daci. Romanii au asediat orașul și au distrus conductele de apă. Capitala a căzut. Decebal a fugit, dar a fost urmărit. Pentru a nu fi dus la Roma în lanțuri de aur, regele dac s-a sinucis.

Ultimele încercări de rezistență ale dacilor sunt înfrânte în vara anului 106, iar în august, o *diplomă militară* de la Porolissum menționează Dacia ca provincie romană.

Roma și-a glorificat victoria prin monumentul triumfal edificat în sudul Dobrogei – Tropaeum Traiani – și prin Columna lui Traian, construită de Apolodor din Damasc la Roma. Traian a desemnat 135 de zile de sărbătoare în imperiu. Minele de aur și argint ale Daciei au contribuit cu 700 de milioane de dinari pe an la economia romană. Toate consecințele arată cât de importantă a fost pentru romani cucerirea Daciei.

Document istoric

„Când a văzut Decebal că scaunul lui de domnie și toată țara sunt în mâinile dușmanului, că el însuși este în primejdie să fie luat prizonier, își curmă zilele.”

Dio Cassius, *Istoria romană*

Cunosc și aplic

1. Determină cauzele războaielor daco-romane.
2. Compară calitățile lui Decebal și ale lui Traian și formulează o concluzie.
3. Exprimă-ți argumentat opinia cu privire la impactul războaielor daco-romane asupra statului dac și asupra Imperiului Roman.

Columna lui Traian

**Inaugurată pe
12 mai 113 d.H.**

*O cronică în aer liber
și certificatul de naștere
al poporului român*

Acesta este cel mai impresionant monument triumfal construit în Antichitate. Columna constituie un important izvor arheologic, istoric și o neprețuită reprezentare a războaielor daco-romane, dar și o operă de artă (vestimentația, armele, portretele). Ea se compune din patru părți: fundația, cu o cameră destinată păstrării cenușii lui Traian, pedestalul, columna și statuia împăratului Traian. În 1587, Papa Sixtus al V-lea a înlocuit statuia lui Traian cu cea a sfântului Petru.

Cele 123 de scene sunt ca un imn închinat bravei armate romane, dar și dovada unui *incontestabil respect față de dacii învinși într-o luptă inegală*.

Tropaeum Traiani, Adamclisi

Unul dintre cele mai importante monumente antice de pe teritoriul României a fost construit la porunca lui Traian, pentru a comemora victoria sa asupra dacilor din anul 106 d.H.

Situl arheologic mai cuprinde un mausoleu și un altar funerar, pe pereții cărora au fost scrise numele a peste trei mii de ostași romani căzuți, probabil, în războiul din anul 106. Monumentul a fost realizat după modelul mausoleului lui Octavian Augustus. Pe inscripțiile păstrate, se menționează că Traian este cel care i-a învins pe germani, daci și sarmați.

Construcția este alcătuită dintr-un soclu cilindric, la bază având mai multe rânduri de trepte circulare, iar în vârf – un trofeu bifacial, înalt de 10,75 m, înfățișând o armură cu patru scuturi.

**Reconstruit în 1977,
are o înălțime de
40 de metri**

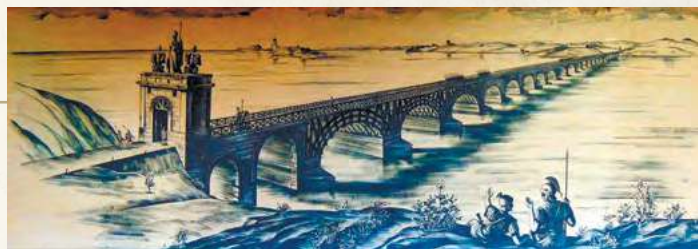
*O columnă a lui Traian
de provincie*

Podul lui Traian

**Construit de Apolodor din Damasc, avea
o lungime de 1.134 metri și o lățime de 14,5 metri**

Podul lui Traian peste Dunăre (*Istru*), în apropiere de Drobeta-Turnu Severin, a fost construit de Apolodor din Damasc, arhitectul Columnei, în mai puțin de doi ani. Scopul construcției – a facilita traversarea fluviului de către trupele romane conduse de Traian și transportarea proviziilor necesare pentru a doua campanie militară împotriva lui Decebal.

Procopius din Cezareea scria că la capetele podului au fost înălțate arcuri de triumf, porți monumentale, expresie a măreției și puterii romane imperiale. Construcția a fost realizată de militarii din Legiunea a VII-a Claudia Felix, Legiunea a V-a Macedonica ș.a.

- Realizează o minicercetare despre basorelieful „Chipul lui Decebal” (imagine în pagina 68), în care vei aborda următoarele aspecte: locul și timpul realizării basoreliefului, importanța, autorii, fapte interesante, impresii personale.

NB Nota Bene

Romanizarea a fost un proces istoric complex și îndelungat, organizat și susținut de statul roman, prin care populațiile neromane au preluat și asimilat forma de organizare administrativă a imperiului, instituțiile, limba latină, modul de viață, cultura și tradițiile romane.

Etapele romanizării:

- ✓ secolul II î.H.–anul 106 – etapa preliminară;
- ✓ anii 106–275 – etapa activă;
- ✓ anul 275–secolul V – etapa post-romană.

Aculturație – fenomen prin care populația geto-dacă și-a însușit numeroase aspecte ale culturii și civilizației romane, aflată pe o treaptă superioară de dezvoltare (exploatare miniere, construcția podurilor și apeductelor, aspecte administrative și juridice, urbanizare ș.a.).

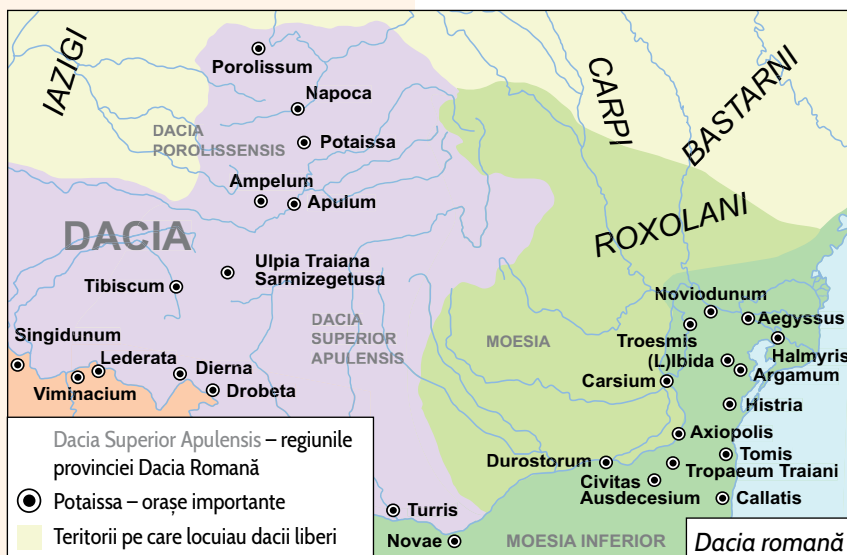
Romanii au schimbat destinul multor popoare antice, care vor purta *sigiliul Romei*, printre acestea regăsindu-se și geto-dacii. Spațiul daco-moesian a intrat în orbita civilizației romane începând cu secolul II î.H., iar în anul 106 romanii au cucerit Dacia, integrând-o în imperiu.

Schimbul de populație desfășurat în timpul cuceririlor romane a dus, inițial, la apariția elementului italic în demografia provinciilor cucerite. Totuși, romanizarea avea nevoie de unele **condiții** complexe: integrarea teritoriului cucerit în componența imperiului pentru două-trei generații; politici de asimilare pașnice, care demonstrează superioritatea civilizației cuceritoare; o civilizație autohtonă receptivă la împrumuturile și inovațiile puse la dispoziție de civilizația romană. Acest proces trebuia să aibă un caracter organizat și dirijat prin intervenția statului roman.

Mijloacele care au facilitat interacțiunile dintre romani și populația cucerită poartă numele de **factori ai romanizării**. Aceștia au fost: administrația, armata, coloniștii, veteranii, urbanizarea, economia, legislația, viața religioasă și culturală.

Soldați romani

Document istoric

„Traianus, după cucerirea Daciei, a adus o mulțime foarte mare de oameni din toate colțurile lumii romane pentru popularea orașelor și cultivarea ogoarelor; căci Dacia fusese secătuită de bărbați în urma lungului război al lui Decebalus...”

Flavius Eutropius,
Breviarium ab urbe condita

- Interpretează expresia evidențiată în document. Formulează două argumente pentru a combate afirmația autorului.

Dacia a fost provincie de rang imperial, subordonată direct împăratului și administrată de un guvernator, care purta titlul de *legatus augusti*. Pentru a putea fi administrată mai ușor, a fost împărțită în *Dacia Superior*, *Dacia Inferior* și *Dacia Malvensis*. Armata asigura prezența fizică a romanilor în Dacia. Legiunile romane erau purtătoare ale limbii latine și ale dreptului roman. De obicei, după 25 de ani de serviciu militar în armata romană, veteranii se stabileau cu traiul în provinciile cucerite, întemeind familii mixte. După anul 200, dacilor li s-a permis să se înscrie în cohortele romane.

Integrarea în lumea romană s-a realizat și prin intermediul exercitării drepturilor (de exemplu, dreptul la proprietate) și a obligațiilor (de exemplu, plata impozitelor, serviciul militar). Legislația romană era redactată în limba latină. Normele juridice romane stau la baza dreptului românesc de astăzi.

Medalion funerar descoperit la Apulum

Document istoric

„I-a trecut cuiva prin minte să conteste continuitatea poporului francez în Galia, a celui spaniol și portughez în Peninsula Iberică? [...] A admis oare vreun istoric că galo-romanii și-au părăsit locuințele plecând din Galia, peste Alpi sau Pirinei, pentru a se întoarce mai târziu, după secole? [...] Simpla formulare a unei asemenea întrebări arată lipsa de temelie.”

Constantin C. Giurescu,
Istoria românilor

- **Exprimă-ți opinia:** este raționamentul istoricului C. Giurescu valabil și în cazul poporului român? Argumentează.

Document istoric

„Trebuie de amintit că poporul roman înțelegea a lipi imperiului său provinciile cucerite într-un cu totul alt chip de cum au făcut-o în timpurile mai noi ungurii și nemții. Departe de a alcătui o castă distinctă de poporul cucerit, romanii se legau cu el prin căsătorii, îi înlesneau intrarea în cetățenia romană și, cu toate că îl întrebuinta la toate lucrările, îl făcea să se bucure de toate foloasele.”

A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*

- **Cum explici succesul procesului de romanizare?** Argumentează.

Colonizarea masivă, apariția orașelor construite după model roman (cu forum, temple, ateliere și magazine, terme, monumente), preluarea zeităților romane de către autohtoni, dar și răspândirea creștinismului au contribuit, de asemenea, la realizarea procesului de romanizare.

După retragerea aureliană, în anul 275, procesul de romanizare nu a încetat, totodată existând dovezi ale continuității dacice: **izvoarele arheologice** (așezări dacice – Capidava din Constanța, Șura Mică din Sibiu; cimitirele dacice de la Locusteni și Enisala din Tulcea), **epigrafice** (prezența dacilor în unități militare romane – *Cohors I Ulpia Dacorum* în Siria, *Cohors I Aelia Dacorum* în Britania), precum și **toponimele** (*Drobeta*, *Porolissum*) și **hidronimele** (*Maris*, *Alutus*, *Samus*) folosite de romani.

INVESTIGAȚIA – o cercetare al cărei scop este de a descoperi răspunsuri la întrebări importante (de exemplu, care a fost statutul femeii în lumea antică; ce politici imperiale s-au aplicat pentru romanizarea geto-dacilor).

Etapele investigației

1. Definește problema cercetată – discută cu colegii de grup ce urmează să faceți. Cere cât mai multe explicații de la profesor.
2. Stabilește cum și de unde vei obține informațiile necesare – întocmește o listă de surse clasice (cărți, articole, monografii, albume) și online (articole, filmulețe, muzee virtuale).
3. Colectează și ordonează informațiile găsite – scrie informațiile care țin de subiectul cercetat și ordonează-le logic.
4. Realizează și prezintă un raport al investigației, care să conțină și o concluzie susținută de câteva argumente.
5. Evaluează rezultatele investigației, ascultând părerile colegilor. Apreciază contribuția ta și pe cea a colegilor de grup.

I

Analizează sursa și realizează sarcina propusă.

SURSĂ

„Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, Burebista, bărbat get, l-a înălțat atât de mult prin exercițiu, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încât, în câțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. [...] Căci trecând plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia — până în Macedonia și Iliria —, a pustiit pe celții care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și a nimicit pe de-a întregul pe boi [...] și pe taurisci. Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ca ajutor pe Deceneu, un magician care rătăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocire, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor.”

Statul dac sub conducerea lui Burebista

Strabon, Geografia

SARCINĂ

Identifică modalitățile prin care Burebista a reușit să-și consolideze statul (pe plan intern și extern).

III

Numește formele de organizare politică în Grecia Antică și descrie două dintre acestea.

III

Analizează sursele și realizează sarcina propusă.

SURSE

„Traian, curând după urcarea pe tron, nemaifiind de acord cu plata subsidiilor către daci, concentrează trupe în Moesia Superior (o armată de 100.000 de oameni). Astfel, deveneau tot mai evidente planurile sale de cucerire a Daciei, motivate politic, militar și economic. La 25 martie 101, Traian pleacă din Roma spre Dacia. Începea confruntarea decisivă între Imperiul Roman și Regatul Dac.”

Mihai Bărbulescu, Istoria României

„Când i s-a anunțat că Decebal în multe privințe nu respectă tratatul, ci își pregătește arme, primește fugari, reface întăriturile, trimite soli la vecini și aduce pagube celor ce mai înainte nu se înțelegeau cu ei, iar iazigilor le-a smuls un ținut [...], Senatul decretă că Decebal este din

nou vrăjmaș, iar Traian însuși, fără să lase conducerea altor generali, porni din nou cu război împotriva aceluia...”

Dio Cassius, *Istoria romană*

SARCINĂ

Explică sintagma războaie daco-romane.

IV

Compară opiniile autorilor privind motivele confruntărilor dintre daci și romani. Argumentează răspunsul.

V

Exprimă-ți argumentat opinia despre urmările cuceririi Daciei de către romani.

VI

Apreciază rolul lui Alexandru Macedon în istoria universală (oferă trei argumente).

VII

Describe rolul femeii în societatea antică, inclusiv prin prisma personalității și activității reginei Cleopatra.

BAREM

I	II	III	IV	V	VI	VII
4	4	3	5	6	6	5

Total:
33 de puncte

[...] a fost numită Arabia cea Fericită și datorită belșugului de fructe și mulțumită altor plante care se află pe aceste meleaguri. Din trestie, papură și alte plante lemnoase se desprinde o mireasmă plăcută. Acestea cresc din abundență, având frunze de tot felul și o rășină ce se prelinge din coajă, mirosind la fel de frumos... Ținutul este atât de bogat în turme, încât multe neamuri care duc o viață de păstori se pot hrăni din plin cu ceea ce produc turmele, neavând nevoie de grâne.

ECONOMIE ȘI SOCIETATE ÎN LUMEA ANTICĂ

CUPRINS

1. Viața economică în lumea antică.
Forme de proprietate. Economia geto-dacilor
2. Structuri sociale în lumea antică
3. **Studiu de caz.** Răscoala lui Spartacus
4. Organizarea socială la geto-daci
5. Modul de viață în Epoca Antică
6. **Minicercetare.** Viața de familie în Epoca Antică
7. Modul de viață al geto-dacilor
8. **Sinteze analitice.** Civilizația traco-geto-dacică – parte componentă a civilizației europene

Autoevaluare

» În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să selectezi terminologia istorică specifică vieții social-economice a Antichității pentru a descrie aspectele evoluției comunității;
- să prezinți comunicări orale și scrise, utilizând termeni și concepte istorice specifice perioadei studiate;
- să formulezi, în baza surselor istorice, opinii proprii referitoare la fapte/ evenimente/procese/fenomene din istorie;
- să elaborezi proiecte transdisciplinare cu privire la un eveniment/proces/ fenomen sau o personalitate istorică, folosind diverse surse;
- să stabilești, pe baza analizei și comparației, elementele comune și specifice ale evenimentelor istorice care au avut loc în același timp, dar în spații diferite.

Apariția
agriculturii în
Orientul Antic,
cca 3000 î.H.

Formarea
castelor în
India Antică,
cca 2000 î.H.

Lupta dintre
plebei și
patricieni
la Roma,
500–400 î.H.

Răscoala lui
Spartacus,
74 î.H.

Ilustrare a muncii agricole în Antichitate

Semiluna Fertilă (r. Tigris – r. Eufrat)

Creșterea animalelor în Antichitate

1 Viața economică în lumea antică. Forme de proprietate. Economia geto-dacilor

AMINTEȘTE-ȚI!

Care sunt factorii ce favorizează evoluția vieții economice?

Majoritatea popoarelor antice s-au constituit în apropierea râurilor, fapt ce a condiționat dezvoltarea agriculturii. Activitatea economică din toate zonele Orientului Antic avea multe elemente comune, dar și particularități locale. În agricultură, meșteșugărit, transport și construcții s-au remarcat progrese deosebite. În spațiul geografic greco-roman, economia se caracteriza prin menținerea elementelor economice naturale. Prin folosirea intensă a muncii sclavilor, economia a căpătat un caracter sclavagist. Pentru perioada de început, la toate popoarele Orientului Antic exista o formă de proprietate comună asupra bunurilor. În mileniul al III-lea î.H. începe să se dezvolte proprietatea privată și, odată cu ea, are loc structurarea societății în clase sociale. Simultan, asistăm la restrângerea economiei naturale și extinderea economiei de mărfuri, la intensificarea circulației bănești și la apariția primelor instituții de creditare. Apare și ia amploare schimbul de mărfuri în localități – sate și orașe – și între acestea sau chiar între state.

Agricultura. Baza economiei pentru majoritatea popoarelor antice a fost agricultura. În Orient aceasta s-a practicat pe văile marilor fluvii: Nil, Tigris, Eufrat, Ind, Gange și Huanghe. Datorită perfecționării uneltelor, organizării producției și construcției sistemelor de irigare (diguri, canale, lacuri de acumulare), productivitatea muncii a crescut. Statele Orientului Antic au devenit mari furnizori de grâu, orez, mei, susan. În China, creșterea viermilor de mătase și plantațiile de duzi constituiau o activitate economică importantă.

În Grecia Antică, unde terenurile agricole ocupau suprafețe mai reduse, agricultura avea caracter intensiv, pe când în Italia, unde terenurile agricole

se întindeau pe suprafețe mai mari, avea caracter extensiv. Dintre activitățile agricole se mai practicau grădinaritul, cultura pomilor fructiferi și a viței-de-vie, precum și creșterea vitelor. După cum arată descoperirile arheologice, dacii reprezentau unul dintre cele mai vechi popoare europene care au practicat agricultura, continuatorii direcți ai populațiilor sedentare neolitice de pe teritoriul de astăzi al României. Ei au folosit brăzdarul de fier încă din prima jumătate a secolului IV î.H., un astfel de obiect fiind găsit în mormântul trac de la Kalacanovo (Bulgaria), dar și în timpul cercetărilor de la Ocnița-Vâlcea, Cetățenii din Vale, Comalău, Costești, Pia-

tra Neamț sau Odorhei. Totodată, păstoritul, activitate seculară a poporului dac, continua să fie în veacul I d.H. una dintre ocupațiile de bază ale acestuia. Dacii practicau intens cultivarea plantelor, experiența secolelor de sedentarism fiind atestată în izvoarele antice. Ei cultivau cereale, precum orz, secară, linte, bob și mai multe varietăți de grâu, având unelte specifice. Foloseau plugul cu brăzdar și cuțit de fier, coase lungi, seceri, sape, săpăligi, cosoare pentru tăiatul viței-de-vie, târnăcoape, securi, greble cu șase colți și altele. De asemenea, cultivau intensiv și viță-de-vie, unii termeni specifici acestui domeniu fiind moșteniți în limba română de la daci (butuc, strugure, curpen), se ocupau și cu apicultura, pescuitul și creșterea animalelor: vite cornute mici și mari și cai.

Poporul era organizat în **stări sociale**: sclavii, servii, muncitorii liberi, meseriașii stabiliți pe lângă preoți, nobilii și țăranii liberi. Din Codul lui Hammurabi rezultă organizarea socială stratificată, bazată pe proprietatea privată și libera inițiativă, cu o mare libertate individuală de mișcare și intervenția statală în sprijinul categoriilor defavorizate. Identificăm astfel măsuri pentru protecția celor slabi, a muncitorilor – chiar a celor care nu erau liberi – și a sclavilor, pentru asigurarea productivității muncii lor, și o eliberare parțială de sarcini, precum și măsuri pentru ușurarea sarcinilor debitorilor. Codul lui Hammurabi oglindește procesul de centralizare a statului sclavagist și fenomenul de consolidare a proprietății private. Acest cod evidențiază existența în Babilon a unui sistem de drept de posesiune și familial prin care se reglementa starea persoanelor, a bunurilor, a contractelor, stabilirea gravității delictelor și pedepselor, ce variaua în funcție de starea socială.

Meșteșugurile. Bogăția de materii prime și confecționarea uneltelor au favorizat dezvoltarea și răspândirea meșteșugurilor. Izvoarele istorice atestă prezența mineritului, a metalurgiei și a construcțiilor la toate popoarele antice. Producerea uneltelor din metal (săpăliga, seceră, plugul), inventarea roții olarului și răspândirea ei la toate popoarele, confecționarea podoabelor din aur și producerea lânii și a fibrelor textile, precum și existența diferitelor procedee tehnice și a unor invenții (cupatoare pentru arderea ceramicii și pentru topirea minereurilor, sudura fierului și prelucrarea

Document istoric

„Procurați-vă o pereche de boi de nouă ani, la această vârstă forța lor este greu de stăpânit, căci sunt în floarea tinereții și sunt excelenți la lucru. Ei nu se vor lua la harță pe brazdă, stricând plugul și lăsând lucrul neterminat. Să fie urmat de un om robust de patruzeci de ani, care se va îngriji de lucrul său, va trage drept brazda, fără a căuta cu coada ochiului prietenii...”

Hesiod, Munci și zile

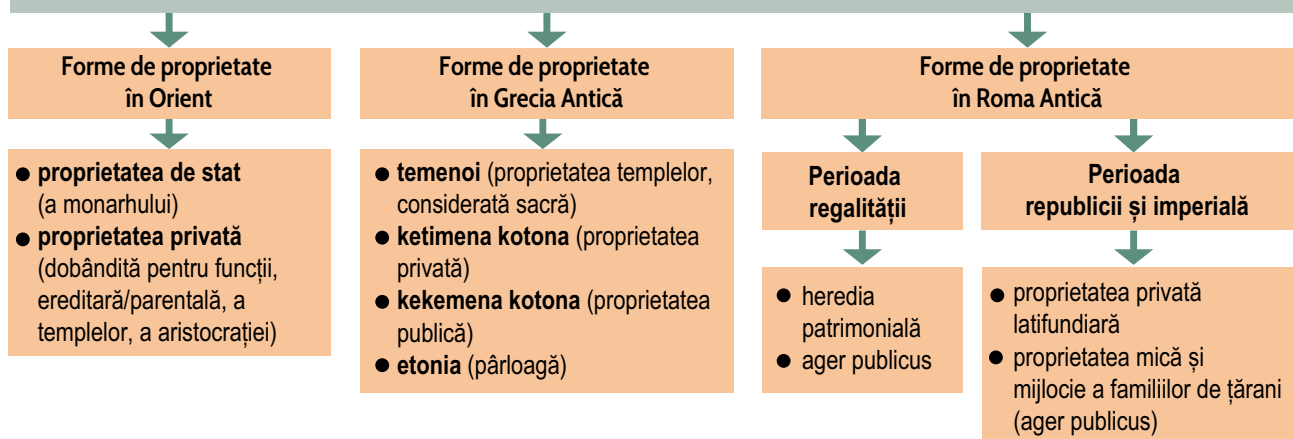
„Datorită așezării sale la istm, Corintul a fost întotdeauna un port comercial. Și fiindcă în vechime elenii călătoreau mai mult pe uscat decât pe mare, iar toate drumurile comerciale pe care le aveau elenii din Pelopones și cei din afara lui treceau pe la Corint, această cetate ajunsese foarte bogată...”

Tucidide, Istoria războiului peloponesiac

Schimbul comercial în Antichitate, scenă sculptată

FORME DE PROPRIETATE ÎN LUMEA ANTICĂ

Vase de ceramică antică păstrate în Muzeul din Atena

Educație pentru patrimoniu

Evoluția societății umane s-a produs datorită muncii omului. Acesta a inventat și confecționat noi unelte care au reușit să sporească productivitatea și calitatea. Prin efort și perseverență, omul a asigurat evoluția în ansamblu a civilizației timp de câteva milenii.

Schimbul comercial în Antichitate, scenă sculptată

Corabie grecească, mozaic

metalelor la cald, șurubul și ghiventul în spirală, roata olarului, gălețile de scos apă, presa hidraulică, macaralele etc.) sunt dovada unei ample producții meșteșugărești.

Această dezvoltare este inegală. În statele orientale meșteșugurile se practicau la curțile monarhilor și în jurul templelor și, abia mai târziu, în orașe, unde apar ateliere mici și mijlocii, iar în secolele V–IV î.H. – atelierele mari, în care alături de proprietar lucrau și sclavii. Existau adevărate centre specializate în variate domenii meșteșugărești.

Comerțul și navigația. Exploatarea minereurilor, prelucrarea lor și transportul diferitelor produse agricole și meșteșugărești au determinat îmbunătățirea mijloacelor de transport și apariția marilor rute comerciale. La început, schimbul a avut un caracter local.

În Orient, economia bazată pe schimb a avut un rol secundar, pe când în Grecia și, mai ales, în Imperiul Roman, creșterea producției de mărfuri a impus extinderea comerțului în întreaga lume antică. Au apărut centre meșteșugărești și comerciale, legate între ele prin drumuri care asigurau transportul mărfurilor la distanțe mari (Teba, Memphis, Babilon, Ninive, Sidon, Byblos, Tir, Mohenjo-Daro, Harappa, San, Cnossos, Atena, Alexandria, Roma etc.).

În Orient, transportul pe uscat se făcea, la început, cu sania trasă de boi. După descoperirea roții, apar carele cu roți, care au accelerat viteza de transportare a mărfurilor. Alături de boi sunt folosiți măgarii și, mai târziu, caii.

Primii constructori de drumuri au fost asirienii, urmați de perși. Căile terestre au avut mare importanță în Imperiul Roman. Vestite erau drumurile care legau Roma de restul Italiei: via Appia, Aurelia, Flaminia etc. Popoarele antice au folosit de timpuriu mijloacele de transport fluviale, precum și cele maritime. Sumerienii au inventat navele cu velă, iar fenicienii, grecii și romanii le-au perfecționat. Cele mai vestite porturi erau Sidon, Pireu, Milet, Alexandria, Ostia.

Se făcea comerț cu cereale, vin, fructe, ulei, produse meșteșugărești, obiecte de lux, iar în unele regiuni un loc important îl deținea comerțul de sclavi. Cele mai vestite târguri de sclavi erau în Rodos, Delos, Efes, Byzantion.

Cunosc și aplic

1. Identifică aspectele comune ale dezvoltării agriculturii în cadrul civilizațiilor antice.
2. Elaborează o listă cu unelte de muncă utilizate în agricultura antică.
3. Explică interdependența dintre formele de stat și formele de proprietate în Antichitate.
4. Compară evoluția agriculturii în cadrul civilizațiilor antice cu evoluția agriculturii din Orientul zilelor noastre.

AMINTEȘTE-ȚI!

Cum a evoluat grupul social al aristocrației antice?

Constituirea grupurilor sociale s-a produs la sfârșitul preistoriei. Primii care s-au manifestat au fost militarii și preoții. Civilizațiile orientale și cea greco-romană au cunoscut robia. În multe comunități existau și grupuri intermediare, dar foarte importante, precum agricultori, meșteșugari, păstori și negustori. Aceste societăți erau bazate pe ordine și prestigiul personal. De obicei, reprezentanții aristocrației se evidențiau prin aspect și îmbrăcăminte. De pildă, la Roma, membrii ordinului senatorial purtau toga cu laticlavă de purpură, inelul de aur și niște pantofi speciali, numiți *calcei*. De asemenea, senatorii beneficiau de locuri la teatru și circ și de sistemul *tria nomina* – aveau trei nume, pentru că aparțineau elitei politice.

În Antichitate statutul social depindea de originea aristocratică, iar în perioada republicii (509–27 î.H.) aceasta garanta intrarea în viața politică. La început, societatea romană era formată din patricieni și plebei. Întrucât doar patricienii aveau acces la viața publică, s-au creat tensiuni care au generat conflicte ce vor dura mulți ani (494–287 î.H.). Statutul social depindea și de experiența în domeniul politic. În rândul patricienilor exista o ierarhizare, condiționată de armonizarea dintre origine și meritele politice. Proprietatea funciară asigura statutul de cetățean și accesul la viața politică. Averea era esențială pentru câștigarea prestigiului.

În Orient, structura socială era una complexă și includea, de asemenea, aristocrați, producători și robi. Un loc important ocupa preoțimea, care dispunea de bogății fabuloase. Slujitorii cultului aveau cunoștințe care impresionau populația de rând.

Oamenii liberi sunt numiți în Codul lui Hammurabi, redactat în secolul XVIII î.H., *avilum*. Acest grup social includea marii proprietari funciari, preoți, țărani și meșteșugari. O altă categorie era *muskenum*, care

Patricieni și plebei

Mesopotamia

Rege =
reprezentan-
tul zeilor

Preoții și nobilii

Scribii

Comercianții

Meșteșugarii

Poeții și muzicienii

Agricultorii

Sclavii

Egipt

Faraon = zeu

Oficialii
guvernamentali,
nobilii, preoții

Soldații

Scribii

Comercianții

Meșteșugarii

Agricultorii și sclavii

China

Împărat = fiul
cerurilor, zeu
în viață

Soldații

Nobilii

Agricultorii

Meșteșugarii

Comercianții

Sclavii

Clase sociale în Antichitate

Document istoric

„Dacă cineva îngăduie ca un sclav al palatului, o sclavă a palatului, un sclav al unui muskenum sau o sclavă a unui muskenum să iasă pe poarta orașului, acela să moară. Dacă cineva ascunde în casa lui un sclav sau o sclavă a palatului sau a unui muskenum și nu-i scoate afară pe acești sclavi fugari, atunci când crainicul face strigările, să moară stăpânul acelei case. Dacă cineva pune mâna pe un sclav sau pe o sclavă care au fugit de la stăpânul lor și îi aduce înapoi, stăpânul sclavului să-i dea omului aceuia 2 siculi de argint... Dacă un sclav dă o palmă fiului unui om liber, să i se taie urechea.”

Codul lui Hammurabi

Educație pentru patrimoniu

Pe parcursul istoriei, atitudinea aristocrației față de robi a fost una condamnată. Este important să înțelegem faptul că acest flagel a fost o urmare a războaielor, a sărăcirii din cauza neplății datoriilor. Robii erau considerați unelte însuflețite și lipsite de gândire, așa cum scria Aristotel.

Ilustrare a discursului lui Pericle (conducător al Atenei între anii 443 și 429 î.H.)

lucra în gospodăria regală și nu dispunea de proprietate privată, iar drepturile cetățenești îi erau limitate.

În Egipt, țăranii formau pătura socială majoritară. Aceștia plăteau numeroase impozite, efectuau activități în folosul statului: construiau diguri, săpau canale, extrăgeau piatră pentru construirea templelor și palatelor faraonilor.

În India, grupurile sociale erau organizate în *caste* – grupuri închise, formate din persoane de aceeași origine, cu aceleași ocupații, drepturi și obligații. Apartenența la castă era determinată de naștere, iar trecerea dintr-o castă în alta era imposibilă. Numite și *varne*, acestea determinau ocupațiile și îndatoririle religioase ale membrilor lor. *Brahmanii* reprezentau casta preoților, aristocrația militară forma casta *kșatrya*. Micii producători formau *vaișiya*, iar grupul inferior era *șudra*, ai cărui membri erau obligați să servească cu smerenie celelalte grupuri.

În China, organizarea socială a evoluat concomitent cu transformările din viața politică și economică. Populația liberă era împărțită în cinci grupuri sociale, ce creau adevărate clanuri. Aristocrații puteau dobândi titlul nobiliar de la împărat în schimbul anumitor servicii, dar și prin cumpărare.

Robia. Un grup numeros în multe comunități antice era constituit din robi. Slavia a fost o practică obișnuită în majoritatea civilizațiilor antice. Documentele atestă prezența sclaviei în Sumer, Egipt, China, India, Grecia, Roma etc. *Acest fenomen desemnează condiția umană a persoanelor care lucrează pentru stăpân fără remunerație și nu dispun de drepturi personale.* Prizonieri de război sau oameni care și-au pierdut libertatea, sclavii îndeplineau toate ordinele stăpânului de la naștere sau capturare până la moarte. Slavia antică s-a manifestat în două forme: **orientală (patriarhală)** și **greco-romană (clasică)**. În Egiptul Antic, unde s-a manifestat robia orientală, sclavii munciau în cariere, mine, moșii regale sau în domeniul construcțiilor. Preocuparea lor era să-i slujească pe stăpâni și viața lor se putea sfârși dacă murea faraonul. O particularitate a robiei egiptene era că sclavii, fiind închinați templelor, erau încadrați la muncă în câmp și deveneau arendași dependenți. În papirusul de la Wilbur, se subliniază

faptul că aceștia nu se deosebeau cu nimic de oamenii liberi. Conform Stelei din Cairo, sclavii își puteau vinde pământul propriilor stăpâni, motivând acest lucru printr-o sărăcie excesivă. De aici putem constata că proprietarul deținea doar sclavul, nu și pământul acestuia. Piramidele egiptene au fost construite de robi. Slujitori de casă, supuși muncilor fizice și lipsurilor, robii din Orient se deosebesc de cei de la Atena sau Roma. În Grecia, s-a manifestat robia clasică, manifestată prin implicarea robilor în procesul de producere. Unii autori greci antici, precum Aristotel, considerau sclavia naturală și chiar necesară. Unii sclavi intrau în robie de la vârste atât de fragede, încât uitau locul de proveniență. Xenofon descrie în *Anabasis* cazul unui sclav atenian care și-a dat seama că provenea din tribul caucazian al macronilor atunci când, ajuns pe meleagurile unde trăiau aceștia, a realizat că poate înțelege limba lor. Homer, în *Iliada*, scrie cum Hector îi mărturisea soției cea mai întunecată frământare a sa: „Cât mi-e de tine în oara în care fi-vei smucită de vr'unul dintre ahei și vei plânge răpită fiind în robie”. În Roma sunt cunoscuți gladiatorii, iar în Sparta – hiloții, aceste categorii fiind caracteristice societății antice.

În Epoca Antică au fost elaborate și primele proiecte de **reforme sociale**. Tiberius și Caius Gracchus au fost doi frați care au încercat să reformeze structura socială și politică a Romei în secolul II î.H. pentru a ajuta clasele inferioare. Frații erau politicieni care reprezentau în guvernul roman plebea (oamenii obișnuiți). Au fost și membri ai Senatului, pledând pentru reforme funciare în beneficiul celor săraci.

China a fost zguduită de răscoale și mișcări populare. Cele mai importante au fost Răscoala Sprâncenelor Roșii (18–25 d.H.) și cea a Turbanelor Galbene (184–200 d.H.), la care au participat țărani ruinați, meșteșugari și sclavi. Deși au obținut unele succese, revoltele au fost înăbușite.

În Roma Antică aristocrații, numiți *patricieni*, se bucurau de drepturi foarte largi. Grupul persoanelor lipsite de drepturi se numea *plebe/plebei*. În Sparta, spartanii erau cetățenii cu drepturi depline, doriene de origine. Aceștia practicau activități militare și, de regulă, locuiau în orașe. Fiecare spartan deținea un lot de pământ de 11-15 ha, lucrat de *hiloți*, iar comerțul și meșteșugurile erau practicate de *perieci*, populația autohtonă a Laconiei, supusă de spartani, care și-a menținut libertatea, însă nu era admisă la Adunarea cetățenilor. La Atena, pătura privilegiată era constituită din aristocrați, numiți *eupatrizi*. *Metecii* erau grecii veniți din alte polisuri la Atena, meșteșugari ce trăiau în belșug, dar nu aveau drepturi politice.

Lupte de gladiatori,
pictură de Jean Leon Gerome

Aplică

- Realizează, împreună cu colegii și colegele, o minicercetare cu tema: „Fenomenul sclaviei prin prisma drepturilor omului”.

Document istoric

„[...] dacă vrem să avem sclavi ascultători, nu-i vom dobândi din același ținut de baștină și, pe cât posibil, nu vorbind aceeași limbă. Și-i vom forma cu grijă. Asta constă în a nu ne permite față de ei niciun gest brutal și a-i maltrata, pe cât e cu putință, mai puțin decât pe cei egali nouă... Trebuie totuși ca ei să și fie constrânși, când e drept și, fără să-i răsfățăm, avertizându-i ca pe niște oameni liberi.”

Platon, *Legile*

Cunosc și aplic

- Explică termenii: *castă*, *hiloți*, *eupatrizi*, *perieci*, *plebei*.
- Compară situația nobilimii din diferite regiuni ale lumii în Epoca Antică, realizând un tabel.
- Argumentează: de ce reformele sociale au suferit eșec în Roma Antică?
- Exprimă-ți părerea față de fenomenul robiei în lumea antică. Argumentează.

O femeie cu două slave care o servesc, mozaic roman

Răscoala lui Spartacus

*Spartacus, sculptură
în marmură (autor – Denis
Foyatier, 1830), Muzeul Luvru*

La începutul secolului I î.H., în Italia, sclavia a cunoscut o schimbare deosebită după războaiele pentru expansiune, care au sporit considerabil numărul sclavilor. Munca istovitoare, exploatarea excesivă și condițiile grele i-au determinat să se răscoale.

Robii gladiatori, care se luptau, între ei sau cu fiarele sălbatice, ofereau publicului roman distracții pline de cruzime, fiind sortiți pieirii în fiecare moment al spectacolului. Pentru a face luptele mai interesante, sclavii gladiatori erau trimiși la școli speciale, cea mai renumită din întreaga Italie fiind la Capua, regiunea Campania, unde profesa Spartacus, originar din Tracia. În anul 73 î.H. acesta a organizat o răscoală la care au participat cca 200 de sclavi. Acțiunea a fost diluată, iar 78 de robi și conducătorul lor s-au retras pe Muntele Vezuviu. Romanii nu au acționat și, timp de un an, sclavii refugiați în craterul vulcanului au trăit

nestingheriți. Spartacus a profitat de răgaz și i-a consolidat pe răsculați. Numărul lor sporea cu fugarii de pe latifundiile din apropiere. Răsculații au transformat Vezuviul într-o fortăreață.

Senatul a trimis forțe militare împotriva celor cca 10 mii de răsculați, dar au fost înfrânți. Victoria obținută de robi a avut un mare răsunet. Oastea robilor a ajuns la 40 de mii,

Imagine din filmul „Spartacus” (1960)

printre ei, sclavi pricepuți, precum Crixus sau Gannicus. Astfel, noua armată romană a fost înfrântă de Spartacus. Dar neînțelegerile apărute între timp au separat răsculații în două armate: una condusă de Crixus, cu sclavi de origine germanică, alta în frunte cu Spartacus, formată din sclavi originari din Orient. Profitând de neînțelegeri, Senatul roman a trimis noi forțe, distruse de Spartacus la Mutina.

Senatul încredințează conducerea armatei lui Marcus Crassus, care ia măsuri de consolidare, de sporire a disciplinei și cere ajutor în Spania. Spartacus decide să treacă în Sicilia, unde se aflau numeroși sclavi care ar fi putut ajuta răscoala. Bătălia decisivă s-a dat la Brundisium. În anul 71 î.H. Spartacus a fost rănit, dar a continuat să lupte până a fost învins definitiv. O parte din armata lui a pierit în luptă, iar șase mii de prizonieri au fost executați între Capua și Roma.

Răscoala condusă de Spartacus a fost cea mai mare din Antichitate, iar eroul ei – unul dintre cei mai de seamă conducători. Deși a atins proporții uriașe și a zguduit din temelie statul roman, revolta a fost înăbușită. Urmările ei au fost însemnate: stăpânii de sclavi, de teama răscoalelor, n-au mai ținut pe proprietățile lor un număr mare de robi. Ei au preferat să dea în arendă mici loturi unor țărani liberi, care nu aveau pământ. Astfel începe să ia naștere o nouă formă de exploatare, denumită *colonat*, ce a grăbit trecerea spre o altă perioadă istorică.

*Luptă a gladiatorilor,
mozaic roman*

4 Organizarea socială la geto-daci

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce grupuri sociale cunoști?

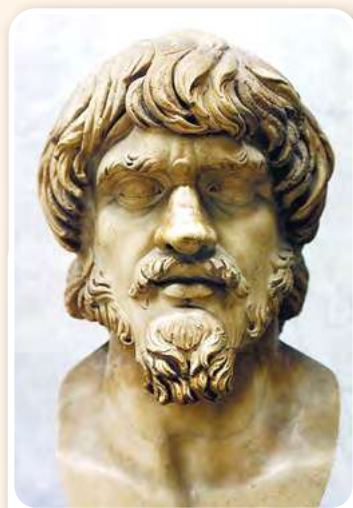
Societatea dacică era una patriarhală, dominată de un grup social privilegiat, format din războinici și preoți. Treptat, se cristalizează două grupuri principale: nobilii (care se bucurau de libertăți individuale) și producătorii liberi (care practicau agricultura, creșterea animalelor, meșteșugurile și alte îndeletniciri). În vârful ierarhiei sociale se afla **regele**, care, în timpul lui Deceneu (sfârșitul sec. I î.H.), a cumulat și funcția de mare preot. Acesta își avea reședința la Sarmizegetusa, de unde guverna peste triburile așezate în Dacia. Nu știm dacă monarhia dacică era ereditară. Puținele surse care vorbesc despre evenimentele din lumea geto-dacă demonstrează prezența unei democrații militare. Regele era unul dintre comandanții militari ai regatului, dovedindu-și iscusința în campanii în afara granițelor sau în apărarea teritoriului în fața unor inamici. Bineînțeles, acesta trebuia să fie vigilent și cu alți pretendenți interni, iar cei care accedau la funcția de comandant făceau parte dintr-o castă selectă.

Printre cei mai influenți oameni în societatea dacilor erau **preoții**. Ei slujeau numeroasele temple din sau de lângă cetăți. În unele perioade istorice, simbioza dintre cler și monarhie era totală, dând statului dac un caracter profund teocratic. Despre preoți, atribuțiile lor, serviciul religios nu se cunosc multe. Unele informații au lăsat grecii, dar și romanii, care au ilustrat pe Columna de la Roma peste 160 de scene cu oameni din diferite grupuri sociale ale geto-dacilor. Ilustratorii îi prezintă pe preoți ca fiind bătrâni, cu părul de culoare albă și lung, cu barbă, îmbrăcați în alb și privind mereu spre cer. Dar aceste reprezentări izvorăsc din pură imaginație, neavând vreo bază științifică solidă.

Nobilii daci se numeau *tarabostes* sau *pileati*, după *pileus* (căciulă), care era un simbol al acestora. Nu există nicaieri surse care ar descrie nobilimea. Cercetările istorice susțin faptul că aristocrația dacică includea războinici de bază din armată, care stăpâneau cetăți sau turnuri-lo-cuință, unde pregăteau trupe care să îi apere mai întâi pe ei și apoi să fie de folos armatei strânse de rege în eventualitatea unui război. Aveau atribuții administrative, de strângere de taxe, de coordonare a muncii pe domeniile lor, dar și atribuții judecătorești. Este posibil să fi existat ierarhii între nobili, în funcție de avere, vârstă, relații de rudenie cu regele, experiență militară etc. Putem presupune că tarabostes, mai ales cei mai importanți dintre ei, participau la consilii regale, unde se discutau chestiuni de politică internă și externă, trimiterea de solii, pregătirea unor campanii, pedepsirea trădătorilor (se cunoaște despre complotul contra

Arcul lui Constantin din Roma

Comates, om liber la geto-daci

Deceneu, mare preot și vicerege (sec. I î.H.)

Scenă cu femei dace de pe
Columna lui Traian

Document istoric

„Femeile dace par să fi fost frumoase, de o frumusețe severă, aspră chiar, dar expresivă. [...] zvelte, înalte, aparent puternice, având părul pieptănat pe tâmpile, cu cărare la mijloc și strâns la spate într-un coc. Ele purtau o cămașă încrețită, cu mâneci scurte și o fustă. Columna Traiană ni le înfățișează purtând uneori și o manta lungă, bogat drapată. O basma, probabil colorată, le acoperă părul.”

Hadrian Daicoviciu, *Dacii*

Ilustrare a muncii agricole în Dacia,
Columna lui Traian

lui Burebista, în secolul I î.H., și că ulterior, în timpul războaielor cu Traian, o parte a nobilimii a trecut de partea romanilor, trădându-l pe Decebal).

Oamenii de rând se numeau *comati* (cu plete și capul descoperit) și formau grupul social majoritar al populației dacice. Se crede că acestora li se interzicea să poarte căciuli. Ei locuiau în sate și se ocupau cu meșteșugurile și cu agricultura, pe lângă celelalte activități necesare traiului zilnic. Probabil, o parte dintre aceștia erau mici negustori, care călătoreau în interiorul regatului, dar și la sud de Dunăre. În cazul declanșării unui război, comati asigurau o parte a armatei dace, dar nu se cunosc proporțiile acestei pătri sociale în cadrul trupelor regale.

Istoricii susțin că, inițial, în societatea traco-geto-dacică nu existau **robi**. Datorită conexiunilor cu grecii și romanii, încă din secolul VIII î.H., sclavia s-a răspândit și la geto-daci, însă avea un caracter casnic și era în proporție mult mai restrânsă decât în lumea mediteraneeană. Aceștia proveneau, în primul rând, din conflictele interne dintre triburile dacice. Uneori, robii erau vânduți la sud de Dunăre, de unde ajungeau luptători în arene, vâslași pe corăbii sau muncitori în mine. Cărturarilor antici scriu despre prezența la Roma a unui număr mare de robi gladiatori care aveau origine tracică, printre ei și Spartacus.

În societatea dacică un rol aparte aveau **femeile**. Acestea țeseau, croiau și coseau haine, pe care le decorau cu diverse broderii. Una dintre zeitățile comunității dacice era Bendida, în izvoare având chipul unei femei. Multe femei dace cunoșteau, cu siguranță, proprietățile curative ale plantelor. Pe Columnă, ele sunt reprezentate ținând cont de principiile estetice, cu fețe frumoase. Din aceste reprezentări ne putem da seama cum erau îmbrăcate: cu rochii alcătuite, probabil, dintr-o singură bucată de pânză, unele cu un soi de pelerină deasupra; majoritatea au capul acoperit și sunt desculțe. Bineînțeles, la fel ca în cazul bărbaților, ale căror încălțări le cunoaștem de pe Columnă și de pe statuile antice, este clar că unele purtau încălțăminte din piele. Pentru femeile bogate, bijuteriile scumpe erau la ordinea zilei, iar cele din pătura de jos purtau straie și bijuterii simple – coliere, brățări, inele, mărgelile colorate. Arheologii au găsit numeroase pandantive, coliere, inele, falere, fibule, care erau purtate în mod regulat de femei.

Cunosc și aplic

1. Identifică, din textul lecției, impactul conexiunilor dintre geto-daci și greci asupra evoluției relațiilor sociale. Argumentează.
2. Compară statutul femeii din comunitatea dacică cu cel al femeii din societatea romană.
3. Analizează specificul aristocrației dacice, utilizând surse istorice suplimentare.
4. Exprimă-ți atitudinea față de ierarhia socială instituită la geto-daci.

5 Modul de viață în Epoca Antică

AMINTEȘTE-ȚI!

Care sunt factorii ce influențează modul de viață al unui popor?

Evoluția comunității umane, conexiunile dintre diferite popoare sunt legate, în mod direct, de transformările produse în stilul de viață. Alimentația, îmbrăcămintea, chiar și produsele agricole folosite în bucătărie sunt elemente care pot să determine traiectoria originii unei comunități.

Modul de viață în orașele-state antice s-a păstrat neschimbat pentru o perioadă îndelungată. În centrele urbane, oamenii locuiau în case pentru o singură familie, în funcție de gradul de înstărire socială. În Grecia, locuințele, clădirile publice și templele erau situate în jurul agorei, unde oamenii se adunau pentru a conversa sau pentru a cumpăra mâncare și bunuri utile traiului zilnic. Cetățenii mai locuiau în sate mici sau ferme așezate în jurul cetății. În Atena, existau mai mulți locuitori în afara orașului decât în interiorul lui.

Comunitățile europene se deosebeau de cele orientale. Majoritatea caselor elene erau simple, aveau dormitoare, camere și bucătărie, dispuse în jurul unei curți interioare, fără băi. Resturile menajere erau aruncate într-o groapă situată în afară, apoi adunate și duse la periferia urbei. Familiile erau formate din cuplul de părinți și copiii lor, fără alte rude. Tatăl era responsabil de întreținerea familiei, muncind în producere sau în comerț. Mama aprovizionă și administra sclavii, care aduceau apă de la fântânile publice, pregăteau mâncarea, făceau curățenie și îngrijeau copiii. Tatăl avea o cameră separată pentru musafiri, deoarece vizitatorilor de sex masculin le era interzis să intre în încăperile în care femeile și copiii își petreceau cea mai mare parte a timpului. Oamenii bogați primeau deseori prieteni în vizită cu diverse ocazii: simpozioane, petreceri sau cine. Mobila era simplă și puțină, de obicei se rezuma la scaune, mese și paturi.

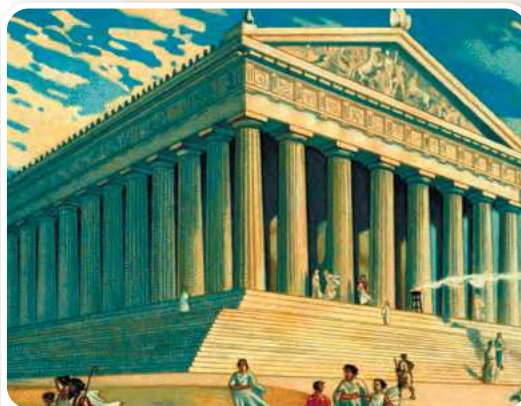
În Egipt, oamenii săraci aveau locuințe modeste, din cărămizi de pământ amestecat cu paie, cu acoperișul alcătuit din

Document istoric

„Sparta avea un mod distinct de viață, al cărui scop era să producă soldați viguroși. Fetele puteau face exerciții fizice în așa fel încât să devină voinice și să dea naștere la copii sănătoși. Băieții părăseau casa părintească la 7 ani și trăiau în bărci publice, iar la 12 ani începeau pregătirea fizică și morală sub stricta îndrumare a unui om mai în vârstă. Nu aveau niciodată voie să răspundă, nici chiar atunci când erau insultați. După căsătorie, nu li se permitea să trăiască cu soția lor decât după ce împlineau 30 de ani. Orice băiat care nu era capabil să facă față pregătirii își pierdea drepturile politice și trebuia să îndure constant oprobiul public.”

Mihail Vasilescu, Grecia Antică

Partenonul grecesc

Statuie a zeiței
Demetra

frunze de palmier, prevăzută cu un orificiu pentru fum, și puține obiecte de mobilier în interior. Casele aristocraților erau mai solide, cu mobilă din lemn prețios, covoare, vase de sticlă colorată.

În Mesopotamia, templele impunătoare copleșesc prin luxul lor. În construcție se folosea argilă și piatră, pereții atingeau grosimea de 20 de metri și aveau turnuri înalte, iar decorul somptuos trebuia să sublinieze măreția regilor.

La Roma, patricienii locuiau în case formate dintr-o singură încăpere, numită *atrium*. Cu timpul, planul locuinței a fost extins cu o curte, mai multe încăperi înfrumusețate cu picturi murale, mozaicuri, mobilate cu obiecte din lemn prețios, decorate cu bronz și fildeș. Alimentația era, de asemenea, diferită. Cei săraci mâncau, de regulă, terci de orz aromat cu ceapă, legume și o bucată de brânză sau ulei de măsline. Puțini erau cei care consumau carne în mod regulat. Cu ocazia sărbătorilor statului se împărțeau bucăți de friptură din animalele sacrificate. Brutăriile vindeau pâine proaspătă în fiecare zi. Băutura favorită era vinul diluat cu apă.

Stilul de îmbrăcăminte în Grecia s-a modificat puțin de-a lungul timpului. Atât femeile, cât și bărbații purtau tunici largi, pe care le aranjau în mod diferit, pentru a corespunde formei corpului. Purtau bijuterii și foloseau cosmetice, în special pudra de plumb. Bărbații aveau bărbi, până în secolele IV–III î.H., când Alexandru cel Mare a lansat moda bărbieritului.

Sărbătorile în cetate erau interesante și diverse. Zeii erau onorați prin competiții de muzică, dans, teatru și poezie. Atenienii se laudau că aveau câte o sărbătoare aproape în fiecare zi. Cunoscută până azi este Olimpiada dedicată lui Zeus. O altă mare sărbătoare era Panhellenic, marcată în Olimpia, Delfi, Nemea, Istmia, care atrăgea spectatori și competitori din întreaga Grecie. Atleții și muzicienii care câștigau aceste competiții deveneau bogați și faimoși. Întrecerea carelor era cea mai spectaculoasă și scumpă și necesita cai foarte buni. Numai bărbații considerați cetățeni puteau lua parte la viața politică a cetății și doar ei participau în întrecerile sportive. Femeile conduceau procesiunea Panateneelor, dedicată zeiței Atena.

La Roma, viața cotidiană se caracteriza prin diversitatea impusă de statutul social și apartenența etnică a locuitorilor urbei. Romanii bogați mergeau frecvent în terme, unde discutau noutățile politice, rezultatele curselor de cai, dar și meritele gladiatorilor. Femeile se bucurau de respect, iar ulterior au obținut libertăți. Izvoarele scrise susțin că acest fapt i-a îngrijorat pe moraliștii romani. Dar statutul femeii depindea de condiția ei socială. În Egipt, în schimb, femeia nu era considerată o ființă inferioară. Drepturile întâiului născut au fost consolidate de cultul morților. În India, capul familiei avea putere nelimitată, iar după moartea sa această putere se transmitea primului copil. În China, respectul filial și loialitatea fraternală constituiau legăturile solide ale familiei. Chinezii erau adepți ai familiei cu mulți copii.

Activități în agora, Grecia Antică

China, concert la palat

Instruirea tinerilor începea din fragedă copilărie. La vârsta de șapte ani, băieții mergeau să învețe literatura, citirea, scrierea și socotitul, ulterior gramatica și retorica. De obicei, grecii și romanii puneau accentul pe dezvoltarea calităților oratorice, iar în Sparta – pe dezvoltarea fizică.

Toate popoarele antice respectau tradițiile legate de evenimentele mari din viața familiei, de îndeletnicirile lor, de schimbarea anotimpurilor etc. Obiceiurile din cadrul familiei erau prilejuate de naștere, majorat, căsătorie și moarte. Când se atingea majoratul, se oficiau ceremonii de inițiere. La romani, tânărul care împlinea vârsta de 17 ani schimba tunică pe toga de bărbat, era declarat major și trecut pe lista cetățenilor. Cu ocazia logodnei și a nunții, se făceau daruri, aveau loc procesiuni, se cânta, erau organizate banchete.

Obligațiile și drepturile în familie, relațiile dintre oameni, ginți și triburi erau reglementate de norme general acceptate. Existau numeroase tradiții legate de practicarea agriculturii: semănat sau recoltare. La toate popoarele se întâlneau diferite ceremonii legate de cultul celor morți. Unele obiceiuri ilustrau schimbarea anotimpurilor sau venirea anului nou. Multe dintre acestea determinau relațiile dintre oameni și, cu timpul, unele au fost fixate în scris, devenind legi.

Cunosc și aplic

1. Descrie, comparativ, familia orientală și cea greco-romană în societatea antică. Expune aspectele comune și distinctive ale acestora.
2. Identifică cel puțin două tradiții antice păstrate până azi în familii sau comunitate.
3. Realizează o cercetare despre educația spartană. Explică diferența dintre educația copiilor din Atena și a celor din Sparta.
4. Întocmește planul unui proiect cu titlul „Jocurile Olimpice antice și cele actuale”.

Document istoric

„Dacă fiecare dintre noi, domnilor, și-ar fi păstrat autoritatea și drepturile de vot în propria casă, n-am fi ajuns azi aici. Acum priviți unde suntem: aroganța femeii, după ce a redus la zero libertatea noastră de acțiune în cadrul familiei, este pe cale să o distrugă chiar și în Forum. Aduceți-vă aminte cât ne-am străduit să le ținem în mână pe femeile noastre și să înfrânăm bunul lor plac atunci când legile ne permiteau s-o facem. Ei bine, închipuiți-vă ce o să fie de acum înainte, dacă aceste legi vor fi revocate, iar femeile așezate pe picior de egalitate cu noi. Voi le cunoașteți pe femei: faceți-le egale cu voi și îndată o să vă treziți cu ele în cărcă, drept stăpâne.”

Cato, *Discursuri*

- Argumentează de ce astfel de tratament față de femei este inacceptabil. Apelează la Declarația universală a drepturilor omului, din anul 1948.

Femeia antică

1 Argument pentru necesitatea cercetării

Familia reprezintă nucleul fundamental al societății. În acest mediu se realizează educația copiilor, se cultivă valori, sentimente și se construiesc visuri. Omul evoluează în această comunitate, care formează legătura dintre generații. Familiile actuale se deosebesc de cele din Antichitate, prin urmare este important să realizăm o cercetare a evoluției acestora.

2 Limite cronologice și geografice ale cercetării

Epoca Antică durează câteva milenii. Din punct de vedere geografic, în acea perioadă s-au remarcat civilizații din Orient, nordul Africii, zona balcanică și apenină. Prin urmare, se vor identifica reperele cronologice, particularitățile civilizațiilor și influența lor asupra evoluției familiei. Se va menționa faptul că în majoritatea familiilor antice autoritatea tatălui era nelimitată și absolută. Acesta avea drept de viață și de moarte asupra soției și a copii-

lor săi, pe care îi putea maltrata, uci-de sau vinde ca sclavi. Treptat, aceste drepturi tiranice au dispărut; în secolul I, soția romană a ajuns respectată, iar fetele mergeau la școală alături de băieți, unde studiau literatura latină și greacă, muzica și dansul. După căsătorie, femeia romană putea ieși singură la cumpărături sau în vizită și chiar își acompania soțul la ospete. Totuși, unele drepturi erau încălcate, precum se întâmplă și astăzi.

3 Identificarea surselor istoriografice pentru selectarea informației

Această etapă va fi coordonată de un profesor-mentor. Este important ca informațiile utilizate să fie din surse veridice. Se va face referire la respectarea unor tradiții care s-au perpetuat din Antichitate până în zilele noastre, precum căsătoria. Aceasta se celebra în cadrul numeroaselor ritualuri și ceremonii tradiționale, în centrul cărora erau momentul semnării contractului și cel al împreunării rituale a mâinilor celor doi miri.

4 Elaborarea unei structuri de prezentare a conținutului

Se va urmări structura logică a lucrării. Se vor integra conținuturile în capitole și paragrafe. Se va ține cont de etapele de formare a familiei, mediu, prioritățile acesteia. Se vor include elemente din istorii de viață interesante, curiozități, pentru a face textul captivant și prețios. Se poate face referire la societatea greacă, pentru care sunt mai multe surse de informații. În comunitatea greacă femeia era exclusă din viața publică, fiind obligată să trăiască într-un compartiment separat al casei. Activitatea ei se limita la treburile casnice. O atenție deosebită era acordată educației băieților, care le permitea să fie cetățeni utili patriei lor. Pentru greci era o onoare să facă studii, majoritatea cetățenilor fiind cărturari. De la șapte ani băieții mergeau la școală, unde studiau gramatica, matematica, muzica, poezia, istoria; la gimnaziu, ei practicau sportul, căci activitățile

fizice jucau un rol important în societatea greacă, unde dominau spiritul de competiție și grija pentru dezvoltarea corpului. Fetele se măritau, de obicei, la 14-15 ani. Celibatarii erau rău văzuți și disprețuiți în toată lumea grecească; la Sparta erau chiar pedepsiți prin lege. Căsătoria o hotărau părinții tinerilor. În concepția grecilor antici, scopul adevărat sau mobilul unei căsătorii nu era dragostea, ci procreația, în primul rând, a copiilor de sex masculin. Dar grecii nu țineau să aibă mai mult de doi copii. Băieții erau preferați fetelor nu numai din motive practice (economice) – ajutându-și tatăl la muncile gospodăriei –, ci și religioase. Actul căsătoriei consta într-un ritual foarte simplu: în prezența familiei și a unor martori, cei doi tineri își dădeau mâna, în timp ce mirele și tatăl fetei își declarau solemn consimțământul, verbal, fără niciun act scris.

5 Concluzii generale ale cercetării

- Utilizează criteriile propuse de elaborare a unei cercetări și realizează o comunicare scrisă cu tema: *Modul de viață al familiei antice. Integrează comparații cu familia din timpurile noastre (ce s-a păstrat, ce s-a modificat).*

Activități cotidiene într-o gospodărie geto-dacă

7 Modul de viață al geto-dacilor

AMINTEȘTE-ȚI!

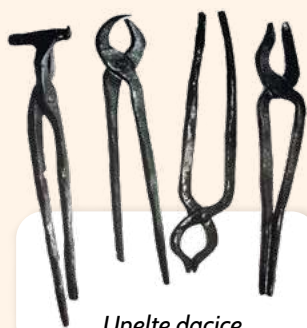
Ce principii de organizare a civilizației traco-geto-dacice cunoști?

Document istoric

„Casele daco-geților, mai ales ale celor din zonele muntoase, se aflau la suprafața pământului, făcute din lemn și lipite cu lut. Multe case erau îngropate în pământ, fie în întregime, fie pe jumătate. Lemnul era materia principală pentru numeroase activități, dar se foloseau și piatra, lutul, osul, cornul de animal, bronzul, argintul, aurul și, evident, fierul.”

Ioan-Aurel Pop, *Istoria Transilvaniei, vol. I*

Unelte dacice

Educație pentru patrimoniu

Spațiul carpato-dunăreano-nistrean este vestit prin esența sa istorică. Majoritatea localităților sunt bogate în istorie, bazată pe legende. Siturile arheologice oferă dovezi ale continuității noastre în aceste locuri. Cercetătorii ne conving despre gradul avansat de dezvoltare a acestei civilizații.

Geto-dacii populau teritorii fertile, prielnice activităților economice de producere: cultivarea plantelor, meșteșugărit, creșterea animalelor. Ei făceau eforturi foarte mari în alternarea culturilor agricole, perfecționarea uneltelor și prelucrarea terenurilor. Conexiunile dintre civilizații provoacă, de obicei, transformări în modul de viață al oamenilor. În Antichitate, influențele orientale în Europa Centrală și de Est s-au făcut simțite în toate domeniile. Geto-dacii, de asemenea, și-au modificat stilul de trai și chiar au adoptat unele zeități, tradiții. Din orașele pontice grecești – Histria, Tomis, Callatis –, la geți ajungeau produse de lux, precum ceramica, vinul grecesc, țesăturile, uleiul, parfumurile și sticlăria. Aristocrația din Dacia consuma vin din Thasos sau Chios, îmbuteliat în vase scumpe de sticlă. Printre lucrurile la producerea cărora excelau meșterii geto-daci se numără coifurile, pocalele și cnemidele (apărătoare de picior). La greci, erau vestiți pentru podoabele fine, pentru brățările din aur și argint. Mărfurile grecești de import ajungeau însă departe de Dobrogea: aristocrația getică din sudul Munteniei și șefii de trib din Moldova cumpărau amfore și boluri din Chios, Thasos și Lesbos. Meșteri greci s-au stabilit în orașele geto-dacilor și își formau ucenici dintre localnici, mai ales constructori, ceramiști sau argintari.

Geto-dacii erau pricepuți la prelucrarea ceramicii. Printre obiectele produse de ei se remarcă ceașca cu toartă, numită și ceașca dacică, și farfuria cu picior înalt, în formă de fructieră. Foarte puțini geto-daci cunoșteau scrisul și cititul: preoțimea, funcționarii cancelariei regale, constructorii, șefii de ateliere. Casele erau construite uneori din argilă și, mai rar, din piatră, care era scumpă. Ca plan, erau rotunde, ovale sau de formă patrulaterală. Locuințele celor mai săraci erau simple colibe din împletituri de nuiele lipite cu lut, unse cu tencuială, uneori în culori, sau bordeie cu acoperișuri de paie, stuf sau șindrilă. Casele celor bogați erau din bârne așezate orizontal, cu stâlpi verticali de susținere înfipti în pământ, pe o temelie de blocuri de piatră tăiate; includeau mai multe încăperi când aveau și un etaj, cu acoperișul din șindrilă sau țigle și cu uși masive, întărite cu bare și cu ținte de fier. În curte se aflau hambare din lemn, coșuri mari de nuiele sau gropi adânci, cu pereții din argilă arsă, în care se păstrau proviziile. Uneori se găsea și un „puț” (fântână), scrie Ovidiu Drimba. În cetățile importante, apa era adusă prin conducte, tuburi de lut ars, iar în cisterne se păstra apă de rezervă în eventualitatea unui asediu. Alteori, apa era adusă într-un butoi de decantare, de unde, prin țevi de plumb sau prin conducte de teracotă, ajungea la locuințele celor foarte bogați. Lemnul era materia principală pentru numeroase activități. O parte din lemnul din pădurile Transilvaniei ajungea la greci pentru corăbii. Dacii excelau la prelucrarea fierului. În zona Munților Orăștiei s-au organizat cele mai mari ateliere de fierărie din afara Impe-

riului Roman. Meșterii făureau diferite tipuri de arme și unelte, cazane mari și cei mai mici clești.

Dacilor le plăceau multe dintre lucrurile care ne bucură și pe noi în prezent. Unele femei din aristocrația dacă aveau oglinzi, brățări și mărgel, bărbații preferau jocurile cu plăcuțe și zaruri. Femeile din familiile simple purtau bijuterii din bronz, iar cele bogate – din aur și argint.

Dacii și-au construit capitala în Munții Orăștiei și au extins așezarea timp de peste 150 de ani. Locuințele și atelierele în Sarmizegetusa Regia au fost înălțate din lemn, însă pe fundații de piatră. Era dezvoltat sistemul de alimentare cu apă prin țevi din lut ars, identice cu cele din lumea greco-romană. Sursele de apă, nu prea multe, au fost captate, iar apa – transportată la distanțe mari. Se exploata piatra: calcar – la Călan, jud. Hunedoara, și la Cricău, jud. Alba, andezit – lângă Deva și tuf vulcanic – în Carpații Orientali. Se pare că se foloseau și foile transparente de mică, extrase din Carpații Meridionali, pentru ferestrele unor case din capitală.

După ce Dacia a devenit provincie romană, multe s-au schimbat. A fost construită o rețea de drumuri, folosite până în Evul Mediu, în orașe existau terme și în vilele celor bogați se găseau săli de baie. Erau cunoscute și primele „stațiuni termale”, iar oamenii aduceau ofrande zeilor. Istoricii afirmă că la Sarmizegetusa Regia a funcționat și un atelier de sticlărie.

Modul de viață al geto-dacilor se asemena foarte mult cu cel grecesc sau roman. Cei mai mulți daci erau crescători de animale, mai ales oi. Consumau carne de porc, vită, capră și oaie. Practicau și cultivarea plantelor, dovadă fiind numărul mare de unelte din fier – coase, seceri, săpăligi – și resturile de cereale carbonizate descoperite. Arau pământul cu pluguri simple, construite la începuturi din lemn de esență tare. În multe localități ale spațiului carpato-dunăreano-pontic, din lâna oilor erau făcute veșminte și alte lucruri utile prin casă. De timpuriu s-a practicat și olăritul – din lut amestecat cu apă se meștereau vase uscate la soare, iar mai târziu, arse în cuptoare.

Dacii aveau cunoștințe empirice de medicină. La Sarmizegetusa s-a descoperit o trusă medicală ce conținea o pensetă din bronz, un bisturiu din fier, cinci borcănase din argilă în care se păstrasera substanțele medicamentoase, dar și o placă formată dintr-o cenușă vulcanică provenind dintr-un vulcan mediteraneean, ce era răzuită și aplicată pe răni sau ulceratii, ca absorbant și cicatrizant. Dacii cunoșteau proprietățile curative ale unor plante medicinale pe care le foloseau și se poate presupune că practicau tratamentul balnear și cura cu ape minerale.

Cunosc și aplic

1. Identifică trei caracteristici ale modului de viață al geto-dacilor pe care le-am moștenit până azi.
2. Descrie, în baza cunoștințelor obținute, o zi din viața unei familii geto-dace. Formulează o concluzie.
3. Apreciază nivelul de dezvoltare a geto-dacilor, folosind informația din sursele istorice oferite.

Analizăm o hartă istorică

- Citește titlul hărții, precizând care este subiectul/tematica;
- identifică spațiul geografic și perioada istorică la care se referă harta (ține cont de tipul hărții: fizică, economică, politică, culturală etc.);
- citește legenda hărții pentru a înțelege semnificația simbolurilor, culorilor (puncte negre – orașe, puncte roșii – capitale, linii – granițe, linii întrerupte – trasee comerciale, culori diferite pentru teritorii și spații etc.);
- interpretează informațiile desprinse din hartă;
- confruntă informațiile obținute din hartă cu cele obținute din alte surse (documente, textul din manual etc.). Formulează o concluzie.

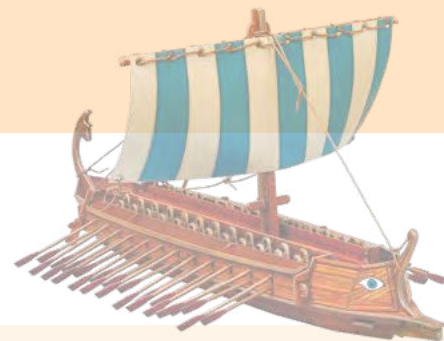

Document istoric

„Daco-geții erau mari producători de cereale: orz, secară, linte, bob și mai multe varietăți de grâu. [...] Cultivau intens și vița-de-vie și practicau la fel de intens albinăritul și pescuitul. Creșteau vite cornute mici și mari, iar rasa de cai foarte iuți ai daco-geților era renumită. [...] Cu sarea gemă – mult folosită pentru conservarea peștelui și a cărnii, cât și la argăsitul pieilor – daco-geții făceau un comerț activ. Erau, probabil, exploatate salinile de la Turda, Ocna Dejului și Ocna Mureșului. Lemnul pădurilor transilvane era foarte căutat de greci pentru construcția corăbiilor. Nu s-au păstrat de atunci obiecte din lemn, dar unii istorici s-au referit la geto-daci ca la o «civilizație a lemnului», pentru modul intens în care se estimează că îl foloseau.”

Ovidiu Drimba,
Istoria culturii și civilizației

Civilizația traco-geto-dacică – parte componentă a civilizației europene

Esența sintezei. Constituită în mileniul IV î.H., așa cum rezultă din dovezile arheologice, civilizația care s-a răspândit în spațiul dunăreano-nistrean se integra perfect în sistemul relațiilor și transformărilor ce cuprindeau întreaga Europă în mileniiile IV–I î.H.

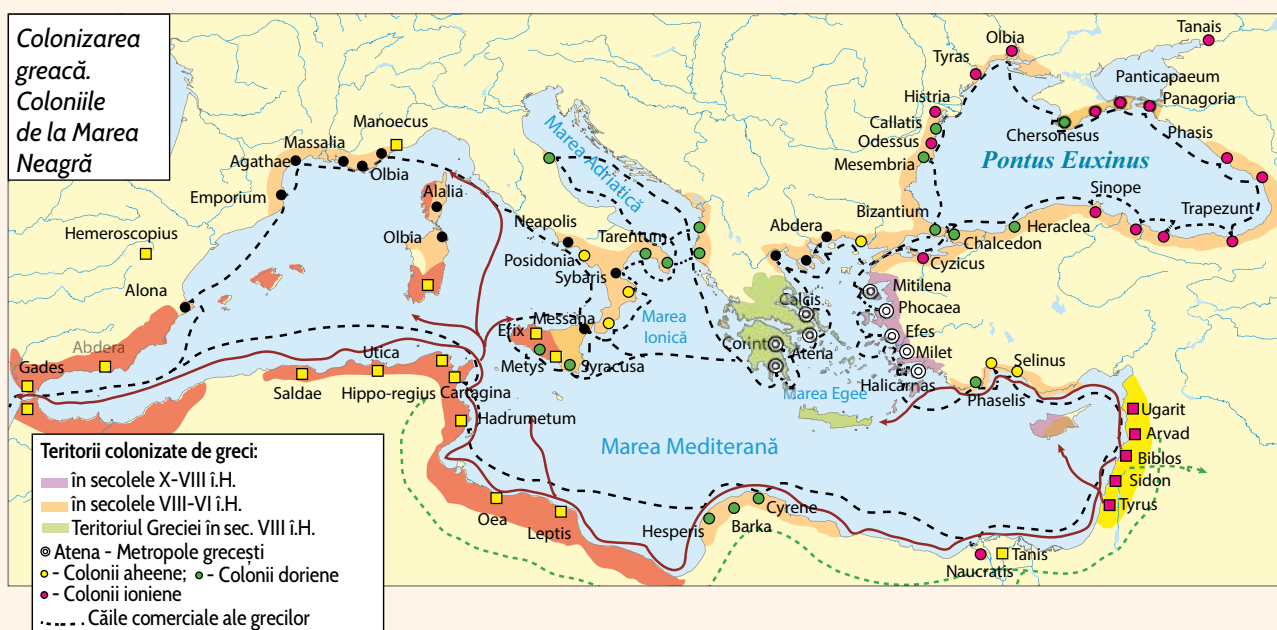
Argumente logice. Traco-geto-dacii populau un spațiu destul de vast în regiunea estică a continentului, iar conexiunile militare, economice, politice și culturale aveau loc prin intermediul comerțului, al apărării în fața pericolelor sau al acțiunilor de agresiune.

Dovezi. Un factor important este mediul geografic avantajos al regiunii carpato-nistrene, situată la confluența a trei subdiviziuni ale continentului european: Europa Centrală, de Est și de Sud-Est. Situată geografică favorizează procesele de migrație, de interacțiune și întrepătrundere între comunitățile etnice din aceste zone. Importante sunt frontierele naturale: Carpații, Marea Neagră și Dunărea, favorabile căilor posibile pentru dezvoltarea unui comerț continental,

ce transforma regiunea într-o componentă indispensabilă a continentului.

În mileniul I î.H. ia avânt explorarea negustorească a litoralului apusean al Mării Negre de către corăbieri greci, porniți din insula Eubeea, ce străbat Egeida, Hellespontul, Propontida, Bosforul și comercializează mărfurile pe coastele Pontului. Au urmat ionienii și, ulterior, milesienii, cei care, potrivit tradiției, au fondat mai multe polisuri în spațiul populat de geto-daci. Ctitorie a Miletului, **Histria** este cea mai veche colonie de pe coasta de vest a Mării Negre, întemeiată, conform informațiilor transmise de Eusebiu, în anul 657 î.H. De altfel, originea sa milesiană este confirmată și de Pliniu cel Bătrân și Strabon.

O altă colonie greacă este **Tomis**, de asemenea de origine milesiană. **Callatisul** este singura colonie de origine doriană, potrivit informațiilor de la Pseudo-Scymnos și de la Pliniu cel Bătrân. **Evoluția celor trei colonii vest-pontice a fost foarte inegală pe parcursul întregii lor existențe, deși istoria lor are multe elemente comune.**

Conexiunile i-au plasat pe traco-geto-daci în istoria scrisă a lumii. Apar mărturii valorificate și azi de cercetători, în care civilizația carpato-pontică este abordată drept una bogată, dezvoltată și admirată de greci. Armele, caii, bijuteriile tracilor și, mai ales, caracterul lor războinic și credința în nemurire îi fac impresionanți și pentru Epoca Antică, și pentru cea contemporană. Unii istorici povestesc despre căsătoriile mixte dintre traco-geto-daci și greci. Zeitățile sunt foarte asemănătoare, mai ales zeița fertilității, Bendida, apropiată de Demetra la eleni, dar și zeul războiului, Ares, la care se închinau și tracii. Pe unele monede descoperite în apropierea Tulcei este gravat numele regelui dacilor Mosconos, numit *bazileios*, termen acordat de greci căpeteniilor. În jurul anului 334 î.H., regele din apropierea Histriei este numit cu un termen din latină, *rex*, ceea ce ne face să credem că romanii își extindeau influența în estul continentului. Aceste contacte i-au integrat activ pe daci în *orbis romanus*. Procesele de întrepătrundere culturală, socială, economică, ulterior și politică vor garanta perceperea acestei civilizații drept una europeană.

La începutul erei creștine, geto-dacii sunt tot mai mult considerați de romani o civilizație dezvoltată, iar termenul *barbar* rămâne să poarte doar semnificația de „străin”. În anii 29–26 î.H., romanii au zdrobit regatele lui Rhodas, Dapyx și Zyraxes și au extins aria proceselor de romanizare. Astfel, asimilarea etnolingvistică și etnoculturală a implicat și civilizația dacică, concomitent cu italicii, galii, germanicii, ibericii și britanicii. Eficiența acestor procese de simbioză a fost determinată de anumiți factori, datorită cărora s-au născut popoarele neolatine. Fondul lingvistic al limbilor română, italiană,

Ruinele Histriei

spaniolă, portugheză și franceză este aproape similar, fapt ce i-a determinat și pe cărturari să explice originea latină a poporului român.

Denumirile mai multor așezări, ape sau ocupații au etimologie romană. Un exemplu în acest sens reprezintă Dunărea, numită de tracii Istru și de latini Danubius.

Creștinismul, acceptat timpuriu și pașnic de către daci, a integrat rapid această comunitate în civilizația europeană. Se extind aceleași valori, aceleași nume-simbol și aceleași lăcașe de cult. În următorul mileniu traco-geto-dacii devin parte a civilizației europene.

Vas grecesc descoperit pe teritoriul Olbiei pontice

Ipoteze. Mediul geografic, pericolele externe și transformările în relațiile sociale au uniformizat civilizația continentală în ce privește ocupațiile, habitatul, utilajele, uneori armele, strategiile de luptă, iar mai târziu credințele și valorile. Astăzi, traco-geto-dacii sunt recunoscuți printre membrii celei mai vechi comunități istorice europene, care și-au păstrat mult din identitatea proprie. Nu putem însă ignora influențele grecești și romane, care denotă conexiunile frecvente cu aceste civilizații.

- Folosește informații suplimentare și completează diagrama Venn alăturată pentru a prezenta relația de cauzalitate dintre conexiunile între civilizații, ce au determinat integrarea etnolingvistică.
- Găsește o hartă mută pe care să plasezi traco-geto-dacii cu acțiuni de conexiune cu scitii, bastarnii, celții, grecii și romanii.
- Exprimă-ți opinia privind argumentele oferite de manual despre strămoșii noștri integrați în civilizația europeană. Argumentează.

- Contacte diplomatice
- Relații de comerț
- Acțiuni de colonizare

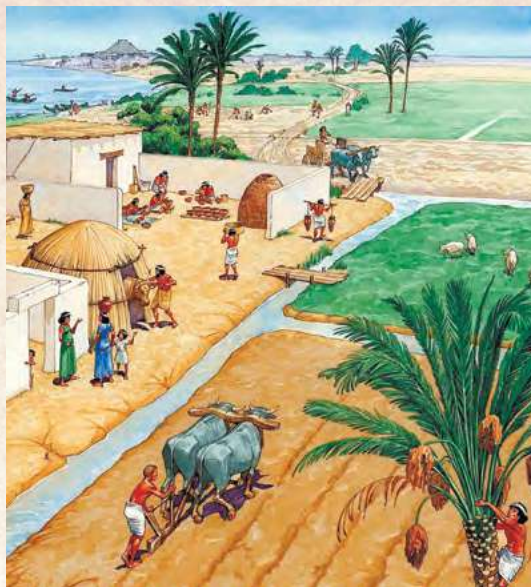
- Dromihete și Lisimah, în jurul anului 300 î.H., o posibilă înrudire după înfrângerea regelui macedonean, potrivit scrierilor lui Diodor Siculus

I

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„Grâul crește udat cu apa din fluviu și astfel se formează spicul, însă nu ca în Egipt, prin însuși fluviul care se urcă peste arături, ci se fac irigații cu mâinile și cu cumpene. Ca și aceea a Egiptului, regiunea Babilonului este străbătută de canale; și cel mai mare dintre aceste canale este navigabil și îndreptat spre soarele de iarnă. Babilonienii nu se folosesc deloc de untdelemn de măline, ci de unt extras din susan. Ei au palmieri care cresc pe întreaga câmpie, cea mai mare parte dintre aceștia sunt fructiferi; din fructele lor locuitorii fac pâine, vin și miere...”

Herodot, Istorii

SARCINI

1. Explică termenul *Semiluna Fertilă*, făcând referire argumentată la una dintre civilizațiile studiate în unitatea III.
2. Identifică trei trăsături specifice, comparând civilizațiile orientale cu cea greacă.
3. Determină legătura de cauză-efect dintre condițiile naturale și geografice și dezvoltarea economică a popoarelor antice.

II

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„Sclavii nu aveau nici putere, nici o situație anume. Nu aveau dreptul la o familie proprie, nu puteau deține proprietăți și nu aveau nici drepturi politice și nici drepturi legale. Filozoful grec Aristotel îi numea „unelte vii”, și nu se știe ca vreodată un grec liber să fi pledat pentru abolirea sclaviei. În secolul V î.H., ajunseseră să reprezinte o treime din populația anumitor cetăți-state. Sclavii erau oameni luați prizonieri în războaie. Copiii născuți în sclavie deveneau ei înșiși sclavi. O bună parte a sclavilor erau luați din populații non-grecești, dar erau și prizonieri din războaiele izbucnite între cetățile grecești. Sclavii greci din afara Spartei nu s-au revoltat aproape niciodată, din cauza faptului că aparțineau mai multor etnii și nu erau capabili să se organizeze.”

Qgasesc.com

SARCINI

1. Descrie procesul de extindere a robiei în Grecia Antică. Argumentează, menționând sursele robiei clasice.
2. Analizează mentalitatea socială a tracilor prin prisma lipsei robiei în cadrul acestei civilizații.
3. Exprimă-ți argumentat opinia privind izvoarele robiei antice.

III

Popoarele antice și-au definit modul de viață în funcție de relațiile social-economice existente.

1. Compară evoluția rolului femeii în familie, din Antichitate până astăzi, utilizând informații suplimentare, inclusiv studiile de caz oferite de manual.
2. Cum explici păstrarea unor tradiții păgâne în cultura creștină?
3. Exprimă-ți părerea față de prezența castelor doar în sânul civilizației indiene. Ce drepturi ale omului erau încălcate prin această clasificare conform Legilor lui Manu? Argumentează.

IV

Realizează portretul istoric al unei personalități care a influențat direct evoluția relațiilor sociale în comunitățile antice. Îți sugerăm să selectezi din șirul numelor propuse: Solon, Hammurabi, Licurg, Gaius și Tiberius Gracchus, Spartacus. Creează un infografic, în care să incluzi fapte și acțiuni relevante, aprecieri ale istoricilor timpului, repere cronologice și geografice ale activității personalității, opinia ta față de activitatea acesteia.

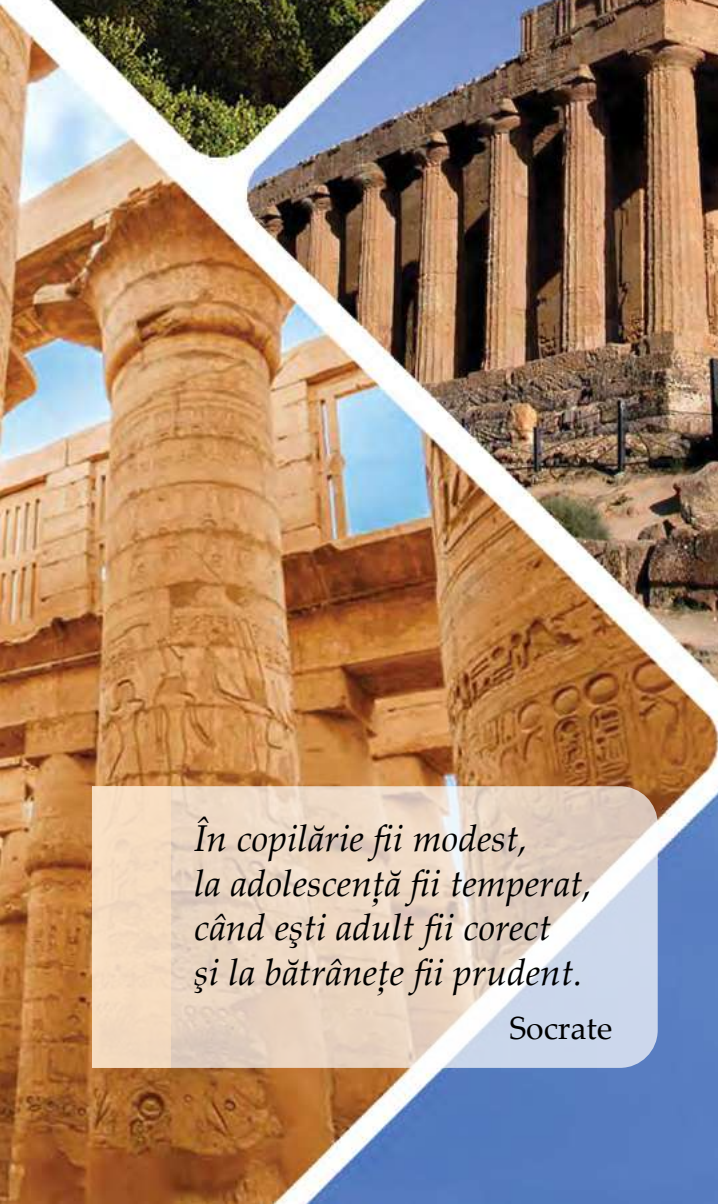

Frații Gracchus

BAREM

I	II	III	IV	V
7	7	4	5	10

Total:
33 de puncte

*În copilărie fii modest,
la adolescență fii temperat,
când ești adult fii corect
și la bătrânețe fii prudent.*

Socrate

CULTURA POPOARELOR ANTICE

CUPRINS

1. Cultura antică – scrisul, literatura, mitologia, filozofia, știința, arta
2. **Sinteze analitice.** Știința antică în contemporaneitate
3. **Portret istoric.** Solomon, unul dintre „cei șapte înțelepți” ai Antichității
4. Marile sisteme religioase orientale: religia egipteană, mesopotamiană, hinduismul, budismul, taoismul, confucianismul
5. **Studiu de caz.** Reforma religioasă a lui Akhenaton al IV-lea
6. Cultura și religia geto-dacilor
7. **Patrimoniu istoric.** Monumente de arhitectură antică și medievală din localitate/raion/regiune (exemplu: Cetatea geto-dacică, Butuceni, Orhei)
8. Creștinismul – temelia spirituală a culturii europene. Creștinarea daco-romanilor

Autoevaluare

» În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să selectezi terminologia istorică specifică Antichității pentru a descrie aspectele evoluției culturale a comunității;
- să argumentezi relațiile de interdependență dintre evenimentele/procese istorice din Epoca Antică, ce au favorizat dezvoltarea culturală a societății;
- să descrii obiectivele turistice care formează patrimoniul național;
- să analizezi, prin comparație, sistemele religioase antice și influența lor asupra dezvoltării culturii vechi și actuale;
- să explorezi oportunitățile sociale și economice în activitățile de valorificare a trecutului istoric și a patrimoniului cultural.

Piramidele din Giza, secolele XXVI–XXIII î.H.

Solomon (971-931), înțelept al Antichității

Reforma lui Akhenaton, 1344/1342 î.H.

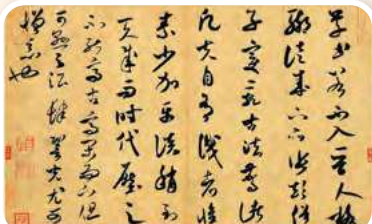

Butuceni, Orhei

Școala din Atena, frescă renașcentină a pictorului Rafael Sanzio

Scrisoare chineză, dinastia Song

Document istoric

„Ghilgameș a înțeles taina tuturor lucrurilor,
El a aflat toată înțelepciunea lumii [...].
Înseamnă deci că din porunca lui Enlil veni-va un sfetnic,
Pentru ca să-mi fie prieten și sfat
să-mi dea și eu, la rândul-mi,
Să-i fiu prieten și sfat să-i dau!”

Epopeea lui Ghilgameș,
adaptare

- Exprimă-ți opinia: de ce una dintre cele mai vechi opere literare are ca subiect nemurirea și prietenia? Ce rol are prietenia în viața ta?

1 Cultura antică – scrisul, literatura, mitologia, filozofia, știința, arta

AMINTEȘTE-ȚI!!

Cum explici termenul „cultură”?

Antichitatea a cunoscut o dezvoltare remarcabilă a culturii, artei, științei și religiilor marilor civilizații. Această perioadă se caracterizează prin originalitatea unei bogate culturi și aspectul practic al cunoștințelor științifice.

Scrisul este una dintre cele mai importante invenții ale omenirii, fiind o formă de conservare a memoriei comunității sau a indivizilor. Scrierea sumeriană, numită și *cuneiformă*, a apărut în prima jumătate a mileniului IV î.H. și a fost folosită timp de trei mii de ani. Din anii 3500 î.H. a început să se dezvolte scrierea egipteană, *hieroglifică*, reprezentând, prin desene, obiectele care desemnau cuvintele. Scrierea chineză a apărut în mileniul II î.H. Drept suport, se foloseau: piatră, lemn, tăblițe de lut, bambus, papirus, mătase și hârtie – inventată de chinezi în anii 104–105 î.H. Scrierea fonetică (*alfabetică*) le este atribuită fenicienilor. În secolul VII î.H., grecii au adoptat alfabetul fenician. Alfabetul grecesc va sta la baza celui etrusc și latin.

Hieroglifică egipteană

- Determină relația de interdependență între necesitatea apariției scrisului și dezvoltarea economică, politică, juridică, culturală a societății umane.
- Argumentează de ce existența unei civilizații presupune apariția scrisului.

Majoritatea textelor antice descoperite au caracter administrativ, comercial, politic, juridic, istoric, literar, religios. În bogata **literatură** a lumii antice remarcăm imnurile care preamăreau zeii și regii (*imnurile egiptene, Vedele* în India, *Psalmii lui David* în literatura ebraică); învățăturile sau scrierile cu caracter moral (*Despre lume și înțelepciune* – dialog între un sclav și stăpânul său); miturile despre crearea lumii și a omului, despre zei, nemurire, fenomenele naturii, eroi (*Teogonia* lui Hesiod, *Biblia*, *Epopeea lui Ghilgameș*, *Mahabharata* și *Ramayana*, *Iliada* și *Odissea*).

Literatura Greciei Antice este una dintre cele mai impresionante din istoria umanității. Ea reflectă universul fascinant al miturilor, epopeilor, tragediilor și al filozofiei, definind modul în care grecii înțelegeau lumea din jurul lor. Cele mai vechi epopei ale literaturii grecești, *Iliada* și *Odissea*, atribuite lui Homer, îi fac pe cititori să pornească într-o călătorie imaginară alături de Ahile și Ulise, elogiind eroismul, onoarea și destinul uman.

Tragicii greci Eschil, Sofocle și Euripide au pus bazele dramaturgiei clasice. Ei au creat opere (*Orestia*, *Oedip rege*, *Antigona*, *Medeea*) și

personaje impresionante (Oedip, Medeea), care au explorat întrebări fundamentale despre viață, moarte, destin. Comedia este o altă specie ce își are originea în literatura elenă. Aristofan a stârnit hohote de râs cu satirele *Viespile*, *Broaștele*, criticând politicieni, zei și stereotipuri sociale.

Grecia Antică a fost patria unor gânditori de excepție. Platon și Aristotel, fondatori ai filozofiei clasice, au scris lucrări fundamentale despre etică, politică, metafizică, cunoaștere, iar *Istoria Războiului Peloponesiac* a lui Tucidide și *Istoriile* lui Herodot au rămas surse importante pentru înțelegerea istoriei grecilor și a lumii antice.

Preocupările filozofilor greci Thales din Milet, Heraclit și Democrit țineau de originea lumii și posibilitatea cunoașterii ei. Socrate nega posibilitatea cunoașterii realității, iar Platon spunea că lumea în care trăim nu este reală, ci o reflectare a lumii ideilor. Cel mai mare gânditor al Antichității, Aristotel, a elaborat știința gândirii – logica.

Literatura romană s-a dezvoltat sub influența celei grecești, apoi, treptat, a căpătat un caracter distinct. Creația poetică latină originală o găsim în lucrările lui Vergiliu (*Bucolice*), Horațiu (*Satirele*) și Ovidiu (*Metamorfoze*, *Scrisori din Pont*).

Fiecare civilizație antică a dezvoltat propria **mitologie**, modelată de mediul natural, experiențele sociale și aspectele spirituale specifice culturii respective. Mitologia antică a fost o modalitate prin care oamenii au încercat să-și explice originea lumii, prezența divinităților și a forțelor naturii, natura umană. În Egiptul Antic, mitologia era strâns legată de religie, iar zeii (Osiris, Ra, Isis) erau văzuți ca ființe sacre, având roluri clare în ordinea cosmică. Miturile egiptene explicau ciclul vieții și al morții. În Mesopotamia, mitologia a fost marcată de povești despre zeii și zeițele care stăpâneau forțele naturii și determinau destinele oamenilor. Mitologiile chineză și indiană au fost profund influențate de învățăturile filozofice și religioase.

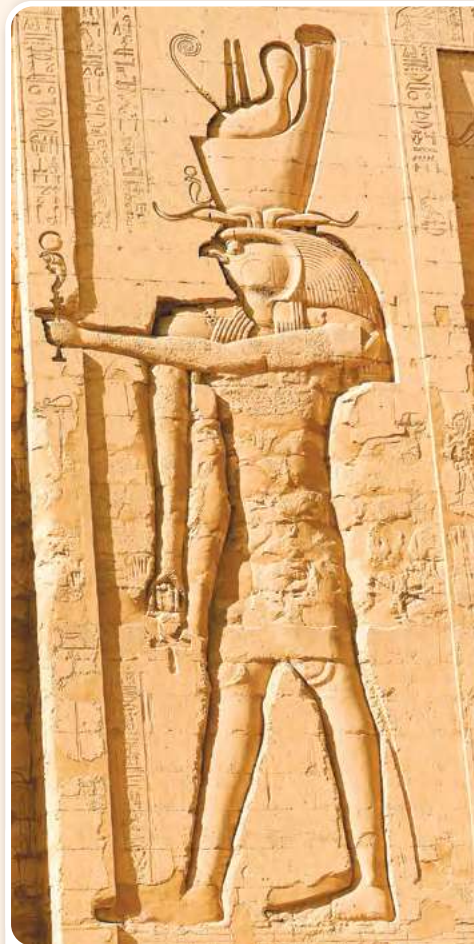
Mitologia Greciei Antice reprezintă o vastă și captivantă colecție de mituri, legende și povești. Zeii și zeițele personificau trăsăturile și caracterele umane. Mitologia greacă este bogată și în aventuri eroice. Eroii clasici (Heracles, Tezeu, Perseu și Ulise) aveau misiuni înfricoșătoare, dar și onorabile.

Statuia lui Heracles
târând Cerberul

Friza arcașilor, Susa

Zeul egiptean Horus

Document istoric

A. „Dar pofta de câștiguri
Pe mulți bărbați îi duce adesea
la pieire...
Căci nicio rânduială n-a dat
un rod în lume
Așa de rău ca banul.”

Sofocle, *Antigona*

B. „Sofocle spunea că i-a zăgrăvit
pe oameni așa cum ar trebui
să fie, iar Euripide – așa cum
sunt.”

Aristotel, *Poetica*

- Compară subiectele reflectate în operele antice cu cele din literatura contemporană. Formulează o concluzie.

Basorelief asirian

Templul Erehteion,
Acropola din Atena

Fațada unui templu hindus

Inspirată inițial de mitologia greacă, cea romană a fost adaptată să reflecte valorile, credințele și tradițiile proprii. Zeii romani erau adesea echivalenți cu cei greci, dar purtau alte nume și atribute. Romanii îi venerau pe zei și le aduceau ofrande pentru a câștiga favoruri divine sau a obține protecție. Prin mitologie, romanii își justificau originea divină (Romulus și Remus erau copiii zeului Marte) și pretențiile lor referitoare la putere și glorie.

Arta în lumea antică reprezintă o expresie a culturii, religiei și modului de viață al diferitelor civilizații. În Mesopotamia, dimensiunile edificiilor erau gigantice, construite din cărămidă nearsă. Efecte deosebite erau obținute prin alternarea cărămizilor colorate. Fascinează *Palatul lui Nabucodonosor* cu grădinile suspendate, *Poarta lui Iștar*, ziguratele. Sculptorii mesopotamieni preferau basorelieful.

Arta egipteană e dominată de ideea „lumii de dincolo”. De la mastaba la piramida în trepte, arhitectura funerară a evoluat până la marile piramide de la Giza. Templele din Deir el-Bahri, cele de la Abu Simbel, ale lui Ramses, cele din Karnak, Luxor, Sfînxul completează ideea de somptuos și solemn. Un element arhitectural original egiptean era obeliscul.

În arta Indiei sculptura ocupă un loc atât de important, că înlocuiește aproape în întregime pictura. Ea ilustrează legende, aspecte ale vieții religioase sau de fiecare zi. Sculptura decorativă s-a dezvoltat și în arta chineză. Ea împodobește temple și palate. În pictură era preferat peisajul.

Arta greacă se distinge prin plasarea omului sau a divinității umanizate în centrul atenției și s-a manifestat atât de unitar, încât se pot studia simultan arhitectura, sculptura și pictura. Stilul templelor grecești e definit de aspectul coloanelor: dorice, ionice, corintice. Un complex arhitectural splendid al Antichității grecești este ansamblul de edificii de pe Acropole: Propileele, Partenonul, templul Atenei Nike și Erehteionul. După anul 650 î.H., în Grecia apar statui de dimensiuni mari. În secolul V î.H. se afirmă sculptorii Policlet, Myron, Phidias. Statuile se disting prin perfecțiune anatomică și redarea plasticității mișcării.

Romanii s-au remarcat prin dezvoltarea arhitecturii urbane. Un edificiu caracteristic este bazilica. Octavian Augustus afirma că „a moștenit Roma din cărămidă și a lăsat-o din marmură”. Printre edificiile ridicate de el se numără *Panteonul* și *Altarul Păcii*; Vespasian a inițiat construcția *Colosseumului*, iar Traian a uimit prin construcția *Forului*, podului și a *Columnei* care îi poartă numele. Originalitatea sculpturii romane constă în arta portretului legată de cultul strămoșilor (statuile lui Caesar și Augustus). Mozaicul a fost o tehnică preluată de la grecii eleniști, pe care romanii au practicat-o cu rezultate artistice remarcabile.

Cunosc și aplic

1. Selectează din textul lecției și sintetizează, într-un tabel, principalele realizări ale culturii antice, pe domenii.
2. Organizează un infografic despre arta în lumea antică.
3. Apreciază influența culturii antice asupra evoluției culturii universale.

Știința antică în contemporaneitate

Știința în lumea antică s-a dezvoltat în strânsă legătură cu necesitățile practice. Astăzi, realizările și cunoștințele moștenite din Antichitate continuă să fie valorificate, interpretate și reevaluate în lumina progresului științific și tehnologic.

Sumerienii utilizau sistemul sexagesimal (astăzi folosit pentru măsurarea timpului și a coordonatelor geografice), fiind comod pentru că e divizibil cu 2, cu 3 sau cu 4, și cel zecimal. Ei au împărțit cercul în 360 de grade, ora – în 60 de minute, minutul – în 60 de secunde, iar anul – în 360 de zile. În Antichitate se cunoșteau ridicarea la

pătrat, la cub, extragerea rădăcinii, ecuații de gradul I și II, se calculau greutatea, volumul. Geometria este considerată creația egiptenilor, iar conceptul de zero – al indienilor.

Euclid, în *Elementele*, prezintă legea propagării luminii: „Razele [...] se propagă în linie dreaptă și se duc la infinit”. Arhimede, unul dintre cei mai mari matematicieni din istorie, a calculat aria unui arc de parabolă, a inventat „șurubul lui Arhimede”, folosit și astăzi la pomparea lichidelor, cărbunelui, cerealelor. El nu a inventat pârgăia, dar a explicat principiul ei de lucru: „Dați-mi un punct de sprijin și voi muta Pământul din loc”. Pitagora susținea că numerele constituie esența lucrurilor,

iar orice lucru este *unitate* sau *monadă*, adică unul. Ideea e folosită astăzi în sistemul binar și în codare. Teorema lui Pitagora este aplicată de arhitecți, designeri de interior, topografi, în navigație și aviație.

Strâns legată de matematică a fost astronomia. Mesopotamienii și babilonienii diferențiau stelele și planetele, au întocmit hărți ale cerului înstelat. Chinezii cunoșteau mișcarea cometelor și au elaborat un calendar solar. Tot ei au inventat busola, ceasul de apă, mătasea, hârtia, cerneala, fonta, porțelanul, praful de pușcă, folosite până în prezent.

Romanii au fost arhitecți geniali, iar preocuparea lor științifică s-a rezumat la compilarea unor lucrări cu caracter enciclopedic, ca *Istoria naturală* a lui Pliniu cel Bătrân.

Egiptenii erau mari cunoscători ai anatomiei umane. Cunoșteau oasele și organele interne. Herodot scria că egiptenii au „medici de dinți”, pricepuți ginecologi, chirurghi și oftalmologi. *Papirusul Ebers* conține 100 de rețete pentru bolile de ochi. Specifice terapiei chineze, folosite și în prezent, sunt acupunctura și medicamentele pe bază de plante.

Iordanes scria că Deceneu „i-a instruit” pe daci în toate ramurile filozofiei, științele fizicii, i-a învățat logica, teoria celor 12 semne zodiacale și mersul planetelor. Medicul grec Dioscoride ne-a lăsat o listă de 42 de plante medicinale cu numele lor în limba dacică. Geto-dacii practicau tratamentul balnear și curele cu apă minerală.

Cel mai mare istoric al Antichității este considerat Herodot. Lucrarea lui *Istorie* se constituie ca o adevărată istorie universală. Tucidide a fost primul istoric care a acordat importanță faptelor economice și sociale, iar Tacitus e cel mai important reprezentant al istoriografiei romane. El spunea că scopul istoriei este de a nu trece sub tăcere virtuțile și de a stigmatiza cuvintele și faptele urâte în fața posterității.

Șurubul lui Arhimede

Instrumente medicale egiptene antice descrise într-o inscripție din perioada ptolemeică, pe Templul din Kom Ombo

Colosseum, Roma

Solomon, unul dintre „cei șapte înțelepți” ai Antichității

Solomon a fost al zecelea fiu al regelui David, cel care l-a învins pe uriașul filistin Goliat. Spre deosebire de tatăl său, Solomon a avut o domnie liniștită și prosperă, timp de 40 de ani (971–931 î.H.). A fost un mare organizator, diplomat, constructor și a reușit să ducă Israelul la un înalt nivel de dezvoltare, reorganizându-l în 12 triburi cu 12 districte administrative.

Se spune că, odată urcat pe tron, i-a cerut lui Dumnezeu înțelepciune, iar Dumnezeu i-a răspuns că-l va înzestra cu această calitate, drept răsplată că nu a cerut recompense materiale, viață lungă sau moartea dușmanilor săi.

Lui Solomon îi sunt atribuite importante opere literare: *Proverbe*, *Înțelepciunea lui Solomon*, *Ecleziastul* și *Cântarea Cântărilor*.

Regele Solomon a stabilit relații diplomatice și comerciale cu fenicienii, arabii și egiptenii. A ane-

nat fortăreața Geser din Canaan, asigurându-și ieșirea la mare și comerțul cu Orientul Apropiat. A construit un port și un șantier naval la țărmul mării. A pus bazele unei întreprinderi pentru comerțul maritim, care era controlată de stat. Înțelegând importanța comerțului, s-a străduit să garanteze siguranța caravanelor pe drumurile comerciale care traversau Palestina – din Egipt spre Babilon și de la Marea Mediterană spre India. Pentru acest serviciu, Solomon percepea taxe de tranzit.

Tot el a invitat meșteri fierari din Fenicia, iar din Tir – constructori de corăbii și marinari. Regatul lui Solomon importa fildeș, pietre prețioase, lemn de cedru, de abanos și santal, aur, argint, piei de animale. Comerțul cu cai, pe care Solomon l-a monopolizat, a devenit legendar (Biblia consemnează despre *grajdurile lui Solomon*).

Bogățiile fabuloase au fost folosite pentru construcția Marelui Templu din Ierusalim, distrus de babilonieni, conform relatărilor din Biblie. Ulterior, este reconstruit. Noua clădire este cunoscută în istorie ca *Cel de-Al Doilea Templu*, care va fi distrus de romani (anul 70 d.H). O parte a zidului care înconjura templul s-a păstrat până

Templul lui Solomon, reconstrucție

Zidul Plângerii

astăzi, devenind, de două mii de ani încoace, principalul loc sacru al iudaismului și loc de pelerinaj și rugăciune pentru evrei. În timpul lui Solomon, Ierusalimul a devenit un oraș cosmopolit.

Solomon este considerat unul dintre „cei șapte înțelepți” ai lumii antice. El își învăța poporul că o rugăciune îți poate schimba viața, un om prosper trebuie să-și păstreze integritatea, iar anturajul dăunător îi poate corupe și pe cei mai buni.

Regele Solomon, frescă

- Evidențiază calitățile regelui biblic Solomon. Cum crezi, de ce a fost numit unul dintre „cei șapte înțelepți” ai lumii antice?
- Află mai multe informații despre sărbătorile poporului evreu: *Roș Hașana* (sărbătoarea dedicată întemeierii lumii de către Dumnezeu, Anul Nou) și *Iom Kipur* (sărbătoarea închinată iertării).
- Minicercetare. Alcătuiește o comunicare scurtă despre alți înțelepți ai Antichității (la alegere).

Marile sisteme religioase orientale: religia egipteană, mesopotamiană, hinduismul, budismul, taoismul, confucianismul

AMINTEȘTE-ȚI!

Numește câteva ritualuri practicate de oameni în preistorie.

Sistemele religioase orientale prezintă o varietate de perspective asupra naturii umane, universului și a legăturii dintre om și divinitate. Fiecare dintre aceste religii are propriile ritualuri, practici și texte sacre. Din cele mai vechi timpuri, religia joacă un rol semnificativ, oferindu-le adeptilor orientare spirituală, valori morale și înțelegerea sensului vieții.

Religia în lumea antică avea un caracter politeist. Deseori, în cadrul politeismului exista un zeu suprem (Anu, Ra, Shiva), care ocrotea statul și puterea regală. În unele religii, regii erau considerați fiii zeilor sau reprezentanții acestora pe pământ. Practicile cultului religios se desfășurau în temple (*casa zeului*). Ritualurile sacre, practicate de clasa sacerdotală, presupuneau cântări, imnuri, ofrande, sacrificii de animale.

Religia sumerienilor era naturistă. Zeul vegetației, furtunii și al ploii binefăcătoare era venerat aproape în fiecare oraș-stat. În fruntea panteonului sumerian se afla triada Anu-Enlil-Enki. Mesopotamienii îi concepeau pe zei asemeni oamenilor, pe când în Egipt religia se prezenta în formă de zoomorfie. De la reprezentările zoomorfe, egiptenii au trecut apoi la compoziții semiumane: Anubis, bărbat cu cap de șacal, Horus avea cap de șoim, Bastet, femeie cu cap de pisică. Divinitatea supremă era zeul soarelui, Amon-Ra. Corpul omenesc sugera aspectele pozitive ale divinității. În afară de zeitățile principale (Horus, Osiris, Thot), poporul simplu adora zei legați de viața agricolă, precum Hapi, zeul revărsării Nilului. Egiptenii au divinizat și oameni de seamă, ca Imhotep, Amenhotep. Statuile zeilor se aflau în temple, unde aveau acces doar marii preoți. La sărbători importante, statuia zeului era scoasă în curtea templului.

Elementul original al religiei egiptene era cultul morților, credința în nemurirea sufletului. *Ka*, principiul vital, însoțea omul toată viața, iar după moarte proteja sufletul și se interesa de corpul defunctului. De aceea, prima grijă a egiptenilor era păstrarea corpului. Îmbălsămarea dovedește nivelul înalt de cunoștințe pe care le aveau egiptenii în domeniul medicinei.

Procesul de mumificare la egipteni

Document istoric

„La niciun alt popor ca la egipteni moartea nu a fost concepută cu atâta calm și încredere: ca un moment firesc de trecere spre un alt fel de viață, spre viața eternă.”

Ovidiu Drimba,
Istoria culturii și civilizației

- Exprimă-ți opinia: cum a influențat credința egiptenilor în viața de apoi modul de construcție a mormintelor și de mumificare?

Samsara – ciclul renașterii

Brahma, zeul hinduist al creației

Document istoric

„Mergeți în toate țările și spuneți tuturor că săracii și asupriții, bogații și cei puternici cu toții una sunt și că toate castele se revarsă în această religie, precum fluviile în mare.”

Buddha

- Determină perspectiva lui Buddha cu privire la sistemul de caste din India și abordarea acestei idei în învățăturile sale.

Statuia lui Confucius în fața templului

Fereastra spre lume

În timpul dinastiei Han (sec. II î.H. – sec. II d.H.) a fost introdus *Examenul Imperial Confucian* pentru a selecta funcționari guvernamentali. Examenul era extrem de competitiv și riguros și presupunea studierea și memorarea învățăturilor lui Confucius. Astfel era promovată *meritocrația* în rândurile funcționarilor de stat.

Hinduismul este una dintre cele mai vechi și complexe religii din lume, cu o istorie ce datează de mii de ani. Hinduismul nu are un fondator sau o autoritate centrală, ci se bazează pe o diversitate de texte sacre (*Vedele*) și tradiții care reflectă interpretări și practici variate. Două principii fundamentale ale hinduismului sunt *karma* și *reîncarnarea*. Credincioșii afirmă că acțiunile lor din această viață (*karma*) vor determina felul în care vor renaște într-o viață viitoare. Scopul suprem al vieții este să se elibereze din ciclul renașterii (*samsara*) și să atingă *moksha* – starea de eliberare spirituală sau de unire cu divinitatea supremă, Brahma. Trinitatea hindusă este alcătuită din Brahma (creatorul), Vișnu (protectorul) și Șiva (distrugătorul). Religia hindusă este profund legată de ritualuri, ceremonii și festivaluri pline de culoare (Festivalul Holi).

Buddha, statuie în piatră

Budismul este mai mult o filozofie spirituală, fundamentată în India în secolul al VI-lea î.H. de către Siddhartha Gautama, cunoscut sub numele de Buddha sau *Iluminatul*. Budismul respingea orice formă de venerare a vreunei divinități și nu promitea răsplata cerului sau pedepsele iadului. Ca și în cazul hinduismului, budismul pune accent pe căutarea eliberării de suferință și împlinirea prin înțelepciune, moralitate și meditație. Omul e încurajat să trăiască o viață echilibrată și înțeleaptă.

Cele trei mari religii ale Chinei au fost și au rămas până astăzi *confucianismul*, *taoismul* și *budismul*. Aceste sisteme de gândire s-au dezvoltat în Antichitate și au oferit îndrumare morală și spirituală, precum și viziuni despre guvernare și relații sociale. Confucianismul, fondat de Confucius în secolul IV î.H., este o filozofie morală, care pune accent pe ordine socială, respect față de tradiții și valori înalte. Învățăturile lui Confucius erau centrate, în principal, pe ideea dezvoltării virtuții personale și a comportamentului adecvat în diferite relații sociale. Una dintre cele mai importante virtuți era respectarea și onorarea în mod sincer a părinților și strămoșilor.

Concomitent cu religia fondată de Confucius, apare taoismul, fondat de Laozi, care presupune o abordare cu un grad sporit de misticism. Laozi explorează conceptul de *Tao* (*cale* sau *drum*). El descrie căile prin care se poate ajunge la un trai în armonie și sincronizare cu fluxul natural al lucrurilor. Un aspect important al taoismului este *nonacțiunea* (*wu-wei*). Acesta sugerează că, uneori, cel mai înțelept lucru pe care îl poți face este să acționezi prin inacțiune sau permițând lucrurilor să se întâmple în mod natural.

Cunosc și aplic

1. Determină aspectele generale ale marilor sisteme religioase orientale.
2. Identifică specificul budismului, confucianismului și taoismului.
3. Apreciază rolul religiilor antice orientale în modelarea culturii și societății.
4. Cum crezi, de ce aceste religii au mulți adepți în sec. XXI?

Reforma religioasă a lui Akhenaton al IV-lea

Reforma religioasă a lui Akhenaton, care a avut loc în secolul XIV î.H., reprezintă un moment distinctiv în istoria Egiptului Antic. Faraonul Akhenaton, cunoscut inițial sub numele de Amenhotep al IV-lea, a rămas în istorie pentru adoptarea unei abordări radicale și revoluționare față de religia și cultul egiptean tradițional. În timpul guvernării lui, Egiptul era un stat puternic teocrat, iar zeul Amon Ra era venerat alături de sute de zei și zeițe.

Akhenaton

Akhenaton a poruncit venerarea zeului discului solar Aton (sau Aten) și a interzis celelalte culte. Faraonul considera că Aton este creatorul universului și al Egiptului. Cercetătorii sunt de părere că, astfel, Akhenaton a promovat monoteismul.

Până în prezent nu sunt clare motivele reformei religioase, dar se presupune că faraonul a încercat astfel să reducă puterea enormă a preoților din Teba.

Simbolul lui Aton era discul solar cu raze-mâini, care coborau pe pământ și dăruiau oamenilor lumină, căldură și bunăstare.

O schimbare atât de radicală a

chipului zeității principale trebuia să ducă la schimbări cardinale în funcțiile și relațiile acestora cu puterea de stat și a faraonului.

Faraonul și-a luat numele de Akhenaton („cel care îl slujește pe Aton”) și a înființat o nouă capitală, Akhetaton („orizontul lui Aton”, astăzi, orașul Tell el-Amarna). Astfel, i-a privat pe preoții din Teba de puterea lor.

În timpul lui Akhenaton a apărut un stil artistic nou, mai naturalist, numit astăzi „stilul Amarn” – faraonul nu este reprezentat în ipostază de vânător, luptător, ci în rol de soț, tată, alături de soție, jucându-se cu copiii.

După moartea lui Akhenaton, s-a revenit la vechile culte și chiar

s-a încercat eradicarea amintirii „regelui eretic”.

Cauza principală a eșecului implementării noii reforme a fost dorința faraonului de a trece spontan la o religie nouă, radicală, în timp ce populația băștinașă era obișnuită cu vechile zeități, la care s-au închinat strămoșii lor. Or, tocmai mentalitatea oamenilor se schimbă cel mai greu.

Știi că...?

Tutankhamon este fiul lui Akhenaton și al reginei Kiya. Acesta s-a căsătorit cu sora sa vitregă, Ankesenamun.

Tutankhamon și Ankesenamun

Ruinele din Tell el-Amarna

Document istoric

„Iată în ce fel se socot ei nemuritori: credința lor este că ei nu mor, ci că cel ce piere se duce la Zamolxis – divinitatea lor –, pe care unii îl cred același cu Gebeleizis. Tot în al cincilea an aruncă sorții și întotdeauna pe acel dintre ei pe care cade sorțul îl trimit ca soție la Zamolxis, încredințându-i de fiecare dată toate nevoile lor. [...] pe sol îl leagă de câteva ori și, apoi, făcându-i vânt, îl aruncă în sus peste vârfurile sulitelor.”

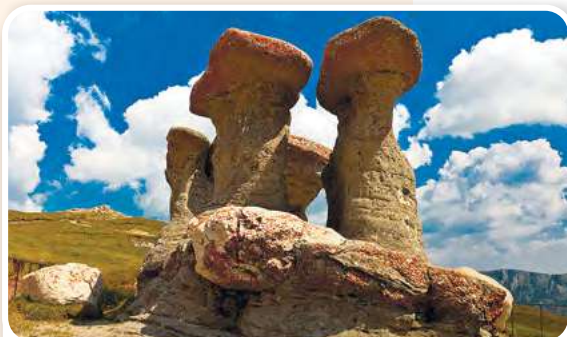
Herodot, *Istoriei*

- Compară conceptul de nemurire la geto-daci cu cel întâlnit la alte civilizații antice.

Aplică

- Determină interdependența dintre cultura și religia geto-dacilor și mediul lor de trai.

Platoul Bucegi, Carpații Meridionali, jud. Prahova

6

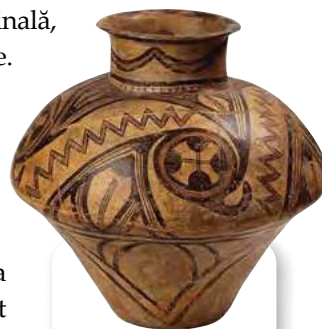
Cultura și religia geto-dacilor

AMINTEȘTE-ȚI!

Care sunt caracteristicile culturii Cucuteni-Tripolie?

Cultura daco-getică reprezintă o sinteză originală, cu rădăcini adânci în mediul și credința autohtone.

Arta geto-dacilor, în ansamblu, ne este puțin cunoscută. Unele informații găsim în relatările lui Herodot și Strabon. Domeniile cel mai bine reprezentate sunt ceramica și artele decorative. Olarii geto-daci au preluat unele procedee tehnice, motive ornamentale sau forme de vase de la meșteri străini, dar, în mare parte, au continuat tradiția originală, moștenită de la civilizația Cucuteni-Tripolie (vase decorate cu simbolul spiralei, zigzagului). Meșterii daci foloseau roata olarului din prima jumătate a secolului V î.H.

Ceramica Cucuteni

Obiectele de podoabă, de obicei din bronz, sunt lucrate cu finețe. Adevărate opere de artă sunt piesele din argint și aur, decorate în tehnica *au repoussé* (modelare în metal sau în piele, prin percutare interioară, pentru a provoca reliefuri) cu motive geometrice, vegetale, zoomorfe, antropomorfe. Tezaurul de la Agighiol (secolul V î.H.), vasul de cult, rhyton, din argint aurit de la Poroina și coiful de aur de la Coțofeni (secolul IV î.H.) demonstrează înalta măiestrie a argintarilor geto-daci.

Cele mai ample informații despre spiritualitatea geto-dacilor le găsim la Herodot. Istoricul grec povestește despre Zamolxis (în limba tracă, *zamol* însemna „pământ”) că ar fi fost un om care ar fi trăit în robie (ca sclav al lui Pitagora) și că și-ar fi câștigat libertatea datorită înțelepciunii. Apoi a venit în Dacia, unde i-a învățat pe geto-daci tot ce cunoscuse el. Aflăm că Zamolxis s-a făcut nevăzut pentru trei ani, „coborând în adâncul încăperilor subterane”. Un centru spiritual al geto-dacilor se consideră zona Munților

Bucegi, unde se află *Sfinxul* (muntele *Kogaionon*). Daco-geții credeau într-o existență fericită după moarte, nu propriu-zis în „nemurirea sufletului”.

Tot la Herodot apare Gebeleizis, zeul furtunii și al fulgerului, despre care scrie: „Când tună și fulgeră, traciile despre care este vorba trag cu săgețile în sus, spre cer, și își amenință (ajută) zeul, căci ei nu recunosc vreun alt zeu afară de al lor”. Totuși, majoritatea cercetătorilor consideră că geto-dacii aveau o religie politeistă: exista un zeu al războiului (probabil, ca Ares sau Marte), căruia geții îi jertfeau prizonierii de război și „lui i se atârnavă pe trunchiurile arborilor prăzile de război” (armele adversarilor); zeița Lunii, pădurilor și farmecelor, pe nume Bendis; zeița focului vetrei, asemănătoare Vestei la romani. Se presupune că zeul Dionisos a fost preluat de greci de la geți.

Cercetătorii admit existența la geto-daci a unui cult al Soarelui. În centrul sacru de la Sarmizegetusa s-au păstrat ruinele mai multor temple dacice, cel mai cunoscut fiind *altarul circular*, numit și *Soarele de andezit*. Acesta, împreună cu *sanctuarul calendar*, arată preocupările legate de astronomie ale daco-geților.

Faptul că daco-geții cunoșteau și foloseau scrisul este confirmat de Dio Cassius când vorbește despre scrisoarea trimisă de Decebal împăratului Domițian, dar și despre cea scrisă pe o ciupercă mare, trimisă lui Traian. Un număr impresionant de cuvinte dacice au rămas în limba română: *buză, burtă, a ameți, a vătăma, a gudura, copil, băiat, miere, moș, bordei, vatră, grapă, țărș, cârlig, baltă, groapă, stâncă, amurg, viscol, brânză, urdă, caș, zer* ș.a.

- Grupează cuvintele de origine dacică în câmpuri lexicale. Formulează o concluzie.

Un aspect deosebit al culturii dacice reprezintă broderia. Deși originea ei este în China, arheologii au descoperit rămășițe fosilizate de îmbrăcăminte cusută manual și decorată cu broderii cu elemente tracice.

Autorii antici vorbesc și despre faptul că tracii „își versificau legile și le recitau cântându-le”, acompaniindu-se cu un instrument cu coarde. Naiul, fluierul, buciul, cavatul sunt considerate instrumente de origine tracică.

De la traci au fost moștenite și diferite tradiții precum *Paparudele*, *Drăgaica* – ritualuri magice pentru a chema ploaia pe timp de secetă – și *Plugușorul*, obicei păstrat până astăzi, când cete de copii sau tineri le urează tuturor, mergând din casă în casă, viață lungă și o recoltă bogată. În același substrat traco-dacic, probabil, își au originea și dansurile populare (*hora* și *călușarii*, de exemplu).

Cunosc și aplic

1. Identifică realizările geto-dacilor în domeniul artei.
2. Argumentează afirmația: *credița geto-dacilor se încadrează în spiritualitatea lumii antice, dar are și elemente originale*.
3. Demonstrează existența moștenirii geto-dace în cultura românească și apreciază rolul acesteia.

Altarul de andezit, Sarmizegetusa Regia

Aplică

- Exprimă-ți argumentat opinia cu referire la mesajul din scrierile lui Herodot, conform căruia înțelepciunea îți aduce libertate.

Cupă din tezaurul de la Agighiol

Rhytonul de la Poroina

Fereastra spre lume

Majoritatea civilizațiilor antice, până la apariția și răspândirea hârtiei, scriau pe piatră, lemn, oase, mătase. Autorii antici spun că geto-dacii i-au adresat o scrisoare lui Traian pe o ciupercă mare, probabil pe o iască. Astăzi, în munții transilvăneni, meșterii confecționează pălării din aceste ciuperci.

Monumente de arhitectură antică și medievală din localitate/raion/regiune. *Exemplu: Cetatea geto-dacică, Butuceni, Orhei*

Proiectul favorizează curiozitatea intelectuală, dezvoltă capacitatea de a gândi; stimulează dorința de a învăța și de a produce, încrederea în sine și în alții, descoperirea talentelor individuale; cultivă simțul responsabilității; valorifică tenacitatea, capacitatea de evaluare, spiritul de acțiune.

Etapele proiectului

1. Etapa de **proiectare** (stabilirea legăturilor logice dintre elemente, fenomene; stimularea creativității; colaborarea și cooperarea în echipe ș.a.).
2. Etapa de **planificare** (planificarea, structurarea, scrierea unui plan; urmarea unei succesiuni logice în cadrul activității; managementul timpului ș.a.).
3. Etapa de **realizare** (informarea și documentarea; stabilirea legăturilor logice dintre elemente; autoevaluarea; acceptarea erorii ca sursă de rectificare și de progres ș.a.).
4. Etapa de **evaluare** (cooperare, toleranță, acceptarea criticii, evaluare și autoevaluare).

AMINTEȘTE-ȚI!

Care e specificul amplasării fortificațiilor la geto-daci?

Una dintre cele mai importante fortificații geto-dace din țara noastră se află în satul Butuceni, comuna Trebujeni, Orhei. Fortificația are o formă ovală, alungită. În partea de nord este stâncoasă, înălțându-se cu 60 de metri deasupra râului Răut (cel mai mare afluent al Nistrului).

Cercetările arheologice au arătat că pe vârful dealului Butuceni au locuit oameni începând cu secolele VIII–VII î.H. (acum aprox. 2.800 de ani). În secolul al V-lea î.H., geții au fortificat așezarea, apoi, de mai multe ori, au modificat-o, refăcând sistemul defensiv – șanțuri cu valuri de pământ legate între ele. Șanțurile aveau adâncimea de 3,5 m, lățimea era

de circa 4,5 m, până la 7 m, iar înălțimea valurilor, împreună cu pilonii din lemn, atingea 10-20 m.

În citadelă se intra printr-o poartă specială, din partea de est. Arheologii au descoperit o parte a zidului în care se fixa poarta. Interes prezintă urmele unei construcții de cult situate în cel mai înalt loc al cetății. Lăcașul avea formă rotundă, cu o vatră din piatră, înconjurată de trei rânduri de stâlpi. Cercetătorii au presupus că avea semnificație calendaristică.

- **Compară așezarea geografică aleasă de grecii antici pentru a-și crea polisul cu așezarea geografică aleasă de geto-daci pentru a-și ridica o cetate. Formulează o concluzie.**

Complexul Orheiul Vechi

Băile tătarești

Mănăstirea rupestră

Cetatea de la Butuceni este considerată una dintre cele mai importante dave din spațiul pruto-nistean, un puternic centru militar și politic al geților, care a cunoscut apogeul dezvoltării sale în sec. IV–III î.H. Din acest punct, mărfurile grecești sosite pe calea apei se răspândeau în cetățile de pe ambele maluri ale Răutului. Ceramica grecească, descoperită aici, avea culoarea roșie și era confecționată în Heraclea, Kios, Fasos. În amfore se aduceau și se păstrau vinuri și uleiuri.

Au fost găsite și fragmente de ceramică neagră fină de Alep, în care erau importate uleiuri esențiale, cumpărate probabil de aristocrația locală. Au fost descoperite și două monede din cupru, bătute în orașul Tyras.

Cetatea getică de la Butuceni a fost părăsită pe la sfârșitul secolului III–începutul secolului II î.H., în urma năvălirii triburilor germanice ale bastarnilor.

În zona Orheiului Vechi au fost descoperite vestigii arheologice din toate epocile cunoscute pe teritoriul Republicii Moldova: urmele a șase cetăți getice din mileniul I î.H., orașul tătareesc Șehr al-Gedid din secolul XIV, orașul Orheiul Vechi din secolele XV–XVI, dar și circa 200 de complexe rupestre creștine, printre care se remarcă: Mănăstirea pâr-călabului Bosie, Schitul Peștera, Schi-

tul Peșterile Ciucului și Schitul pâr-călabului Albu din secolele XV–XIX.

- **Determină rolul păstrării și studierii monumentelor, locurilor de patrimoniu.**
- **Elaborează o carte de vizită a Complexului Butuceni.**
- **Propune două idei pentru promovarea turismului în Republica Moldova, în general, și la Complexul Butuceni, în particular.**

*Ceramică
getică
descoperită
la Butuceni*

*Muzeul satului
Butuceni*

*Mănăstirea
pâr-călabului Bosie*

Simboluri ale creștinismului

8

Creștinismul – temelia spirituală a culturii europene. Creștinarea daco-romanilor

AMINTEȘTE-ȚI!

Care sunt cele mai răspândite religii în epoca contemporană și ce mesaj propovăduiesc acestea?

Document istoric

„Toate popoarele trebuie să se ralieze credinței transmise romanilor de apostolul Petru, cea pe care o recunosc Damasus și Petru al Alexandriei, adică Sfânta Treime a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Spirit.”

*Edictul de la Tesalonic,
28 februarie 380*

Balada lui Andrei

La schitul din tei, crucea lui Andrei,
Cine că-mi venea și descăleca?
Venea Decebal, călare pe-un cal,
Sfinții că-i găsea și cu ei vorbea...
Andrei 'col-la schit,
Uite c-a ieșit,
Cu papucii lui,
Talpa raiului,
Cu veșminte sfinte,
Frații înainte,
Cu toiag și cruce,
Candele-n răscruce,
Lumânări aprinse...

- Determină tangenta cronologică dintre momentul evanghelizării și perioadele de guvernare ale lui Cotiso și Decebal, evocați în baladă.
- Identifică elementele de cult amintite în baladă.

Astăzi creștinismul este răspândit în toată lumea, alături de celelalte religii mondiale: islamul, budismul, hinduismul ș.a. La apariția creștinismului, împărații romani, apărători ai panteonului politeist, i-au persecutat pe creștini. Odată cu trecerea timpului, clasa conducătoare a imperiului a înțeles beneficiile pe care le poate obține prin acceptarea noii religii, care propovăduia smerenia, castitatea, existența unui singur Dumnezeu.

În anul 313 d.H., împărații Constantin cel Mare și Liciniu acordă deplină libertate cultului creștin, dar acceptă și practicile păgâne. Abia împăratul Teodosiu (379–395) a interzis cultele păgâne, creștinismul devenind religie oficială și obligatorie a Imperiului Roman.

Pe teritoriul fostei Dacii s-au descoperit urme ale paleocreștinismului (gr. *palaaios* – „vechi”): ștampile de lut pentru prescuri (la Pălatca, Jabăr), fapt care presupune prezența unor preoți și a lăcașelor de cult; cărămizi sau țigle ștampilate cu semnul crucii și pești (la Bărboși, Racoviță); inele; fibule; aplici ornamentate cu simboluri creștine, probabil purtate de credincioși atât înainte, cât și după recunoașterea oficială a cultului creștin.

Există trei concepte de bază privind răspândirea creștinismului. Primul concept, care ține de originea apostolică a creștinismului, nu este susținut de majoritatea cercetătorilor. Tertulian scria că numele lui Hristos a ajuns să fie cunoscut „popoarelor din Galia, Marea Britanie, sarmaților, dacilor, germanilor și sciților”. Tradiția apostolică este legată de numele lui Andrei, considerat astăzi „apostolul românilor”. În susținerea ideii potrivit căreia evanghelizarea acestui teritoriu a fost înfăptuită de către Sfântul Andrei se pot invoca unele „mărturii indirecte”: colinde și creații folclorice dobrogene, dar și din stânga Prutului, care amintesc despre trecerea apostolului prin aceste locuri; toponime: Pârâiașul Sfântului Andrei, Apa Sfântului, Peștera Sfântului Andrei.

Ștampilă pentru prescură

Cripta de la Niculițel, monument paleocreștin

Peștera Sfântului Andrei, Constanța,
Dobrogea

le lor anterioare în Cappadocia, Iudeea sau Egipt. În secolul III d.H. tot mai mulți misionari condamnați la moarte de împărații păgâni Traian, Adrian, Septimus, Dioclețian și-au găsit salvarea în nordul Dunării.

În Dacia romană, ideile creștine s-au intercalat ușor cu zamolxismul, realizându-se o creștinare pașnică a localnicilor, „spontană, din om în om”. Romanizarea geto-dacilor s-a produs concomitent cu începuturile creștinismului, deci putem afirma că această religie a fost un element esențial al etnogenezei, iar răspândirea ei a confirmat ireversibila romanizare a dacilor, continuitatea daco-romană.

Deși creștinismul a fost cunoscut în Dacia încă din timpul dominației romane, istoricii spun că perioada de convertire la creștinism a populației a cuprins anii 350–450, cu ajutorul misionarilor.

La mijlocul secolului III d.H., Imperiul Roman se confruntă cu două probleme majore: criza economică și acțiunile popoarelor migratoare la hotarele sale. Împăratul Aurelian a decis retragerea administrației, armatei romane și a oamenilor de afaceri din Dacia – proces cunoscut în istorie ca „retragerea aureliană” (271–275). Astfel, prin Dacia, până în secolul X d.H., s-au perindat mai multe populații migratoare: goți, gepizi, avari, cumani, pecenegi, care vor învăța creștinismul de la populația locală. Teofil al Goției ar fi participat chiar la Sinodul I Ecumenic de la Niceea din anul 325.

Mărturia limbii e cea mai grăitoare privind vechimea creștinismului la români. Cuvintele de bază ale religiei creștine sunt, toate, de origine latină: *Dumnezeu, cruce, creștin, credință, biserică, rugăciune, botez, cuminecare, inger, păgân, Paște* ș.a.

Cunosc și aplic

1. Creează un infografic al răspândirii creștinismului în spațiul carpato-dunărean.
2. Formulează o consecință a legalizării creștinismului în Imperiul Roman.
3. Argumentează importanța creștinismului în procesul de romanizare și etnogeneză românească.
4. Realizează o minicercetare cu tema: „Sfântul Andrei, Niceta din Remesiana, Ioan Casian, Dionisie cel Smerit, Teotim, episcop al Tomisului – «păstori» ai creștinismului la daco-romani”.

Icoană reprezentând Conciliul de la Niceea, unde s-au pus bazele dogmatice și canonice ale creștinismului

Aplică

Poporul român
s-a născut creștin.

- Formulează două argumente care să susțină afirmația.

Fereastra spre lume

La 25 decembrie 496 (sfârșitul secolului V), s-a creștinat Clovis I, primul rege al francilor – eveniment de importanță majoră atât pentru Franța, cât și pentru Europa Occidentală.

Document istoric

„Om învățat, autor al mai multor scrieri religioase, Niceta din Remesiana i-a convertit la creștinism pe daco-romanii de pe ambele maluri ale Dunării. El predica și a scris în limba latină timp de aproape o jumătate de veac și poate fi, pe drept cuvânt, socotit ca apostolul nostru național. Cu atât mai mult cu cât și prin naștere el era daco-roman.”

Constantin Giurescu despre
episcopul Niceta (335–414)

I

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

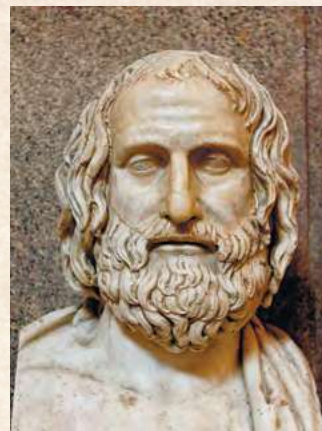
SURSĂ

„Inventând mijloace împotriva uitării,
Am așezat consoanele și vocalele în silabe
Și am oferit oamenilor știința scrierii.”

Euripide, Palamedes

SARCINI

1. Identifică motivul inventării scrierii.
2. Argumentează importanța scrierii pentru omenire.
3. Determină relația de interdependență între necesitatea apariției scrisului și dezvoltarea economică, politică, juridică, culturală a societății umane.

Euripide, poet grec

II

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„Dacia nu a fost cucerită numai cu armele și nu s-a lăsat doar impresionată de o civilizație materială superioară; Dacia a fost cucerită și de capacitatea de iluminare spirituală a Romei [...]. Limba latină, făcând parte din grupul italo-celtic, situat la extremitatea apuseană a ariei lingvistice indo-europene, n-a avut în limba dacică un concurent puternic, astfel încât romanizarea lingvistică s-a săvârșit în provincia întemeiată de Traian destul de repede. De altfel, când două popoare vin în contact, se impune lingvistic cel care are un prestigiu mai mare; prestigiul culturii grecești explică de ce latina nu s-a impus în acele teritorii unde s-a întâlnit cu limba greacă.”

Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, Istoria României

SARCINI

1. Explică termenul *civilizație*.
2. Precizează o modalitate de cucerire a Daciei.
3. Compară procesul de romanizare desfășurat în Dacia cu cel desfășurat în zona greacă, precizând o deosebire.

III

Recunoaște personalitatea și apreciază-i importanța istorică, formulând două argumente.

IV

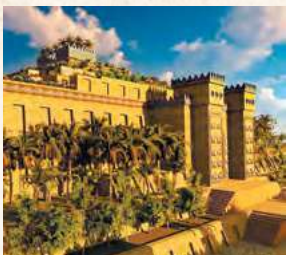
*Sfinxul și Piramidele
din Giza*

Templul lui Solomon

Statuia lui Zeus

Palatul lui Nabucodonosor

Poarta lui Iștar

Friza arcașilor din Susa

Analizează imaginile. Demonstrează că arta în Antichitate reprezintă o expresie a culturii, religiei și a modului de viață ce caracterizează diferite civilizații antice.

V

Identifică mesajul transmis de opera artistică din imagine (*Isus păstorul*). Exprimă-ți opinia în raport cu rolul valorilor promovate de creștinism atât în Antichitate, cât și în perioada contemporană.

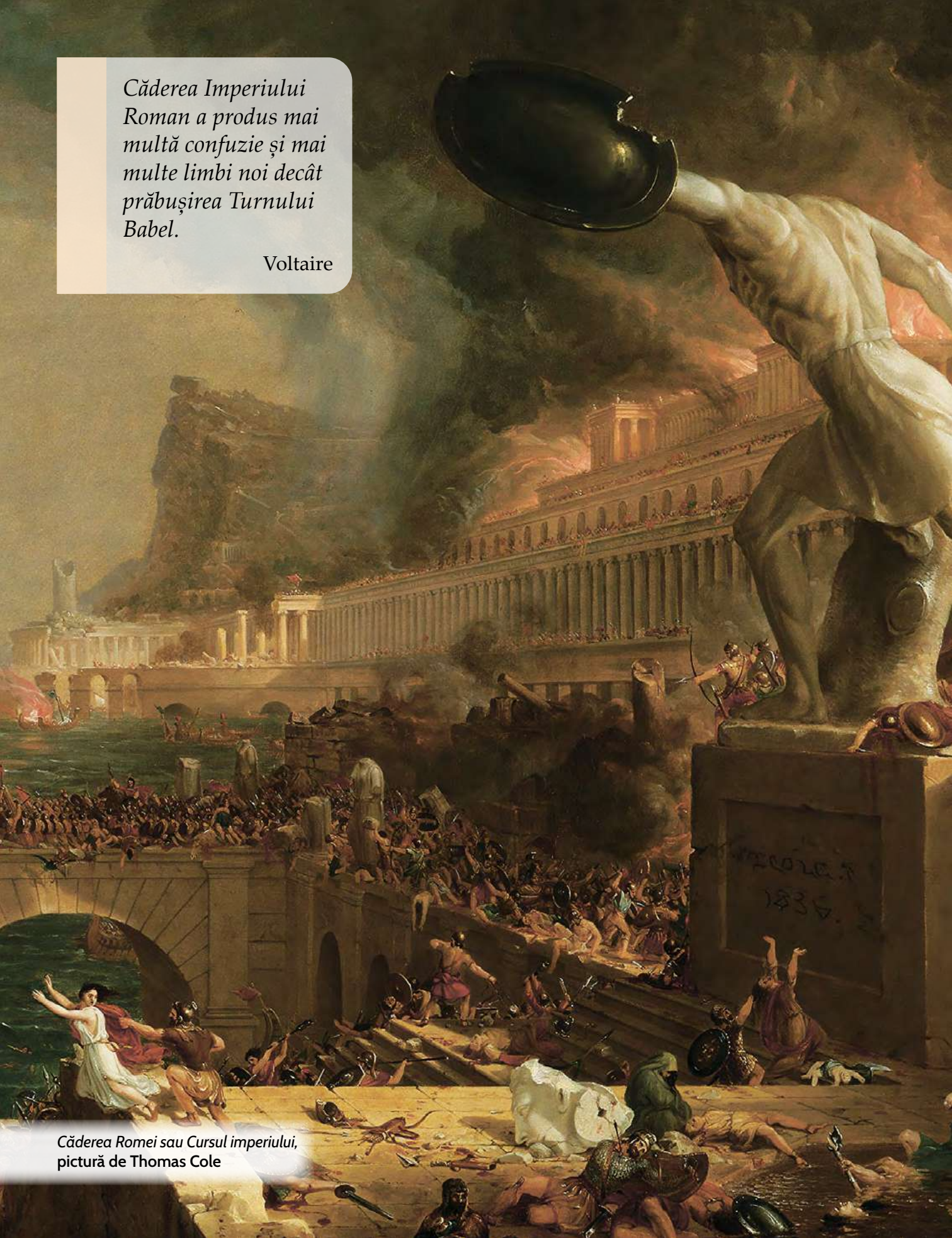
BAREM

I	II	III	IV	V
6	6	6	6	6

Total:
30 de puncte

*Căderea Imperiului
Roman a produs mai
multă confuzie și mai
multe limbi noi decât
prăbușirea Turnului
Babel.*

Voltaire

Căderea Romei sau Cursul imperiului,
pictură de Thomas Cole

MARILE MIGRAȚIUNI ȘI DECLINUL LUMII ANTICE

CUPRINS

1. Criza societății antice și formele ei de manifestare
2. **Sinteze analitice.** Marile migrațiuni și declinul lumii antice
3. **Studiu de caz.** Căderea Imperiului Roman de Apus
4. **Portret istoric.** Constantin cel Mare
5. Contribuția civilizației antice la făurirea tezaurului civilizației universale

Autoevaluare

În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să utilizezi terminologia istorică specifică Antichității pentru a descrie formele de manifestare a crizei societății antice;
- să conceptualizezi continuitatea proceselor care au avut loc pe continentul european după prăbușirea Imperiului Roman, utilizând surse cartografice și cronologice;
- să formulezi opinii proprii cu referire la marile migrațiuni și rolul lor în declinul lumii antice, utilizând sinteze analitice și surse istorice;
- să demonstrezi, folosind sursele istorice, relațiile de cauzalitate imediate și îndepărtate ale politicilor imperiale duse pe continent, care au provocat, la rândul lor, declinul imperiului;
- să elaborezi argumente care pot fi utilizate la creionarea portretului istoric al unei personalități istorice;
- să explorezi oportunități sociale și economice în activitățile de valorificare a trecutului istoric și a patrimoniului cultural creat în Epoca Antică de civilizațiile orientale și europene.

Secolele III–XI,
marile
migrațiuni
ale triburilor
germanice

Anul 476,
prăbușirea
Imperiului
Roman de Apus

306–337,
Constantin
cel Mare

Anul 330,
fondarea
Constantinopolului

Teatrul din
Epidaur,
Grecia,
construit în
anul 340 î.H.

Document istoric

„În același timp, ca și cum în toată lumea romană ar fi sunat trompetele de război, neamuri pline de ferocitate treceau frontierele și atacau ținuturile noastre vecine lor...”

Ammianus Marcellinus,
Istoria romană

Tetrarhie, doi auguști și doi cezari

Aplică!

- Compară tetrarhia cu triumviratul (scopurile, structura, consecințele). Formulează o concluzie.

1

Criza societății antice și formele ei de manifestare

AMINTEȘTE-ȚI!

Explică termenii „criză” și „declin”.

Începând cu secolele III–V d.H., în societatea antică se manifestă tot mai clar destrămarea relațiilor sclavagiste și au loc puternice frământări sociale. La aceste realități se adaugă intensificarea atacurilor popoarelor migratoare asupra Imperiului Roman.

Criza societății antice se caracterizează printr-o combinație complexă de factori care se intersectează și se amplifică reciproc. Din punct de vedere politic, în secolele III–IV d.H., în Imperiul Roman are loc decăderea puterii autorității imperiale, a aparatului administrativ și a armatei. Urmașii lui Traian au fost niște împărați slabi, care nu au reușit să asigure apărarea și administrarea imperiului – Commodus a instaurat un regim absolutist, în formele teatrale ale monarhiilor orientale, iar Romulus Augustulus avea doar 13 ani când a fost înscăunat la Roma. Senatul, ajuns la 900 de membri, va organiza comploturi asupra împăraților.

Împărați ca Dioclețian, Constantin cel Mare și Teodosiu I au încercat să salveze imperiul, promovând multe reforme, care vor amâna prăbușirea acestuia cu aproape un secol.

Dioclețian (284–305) a introdus *dominatul* (puterea absolută) și, pentru o mai bună administrare a imperiului, a creat **tetrarhia** – guvernarea asigurată de patru persoane: *doi auguști* și *doi cezari*. Pentru a-și sublinia puterea, s-a intitulat *primus inter pares* („primul între egali”). El a redus suprafața provinciilor și le-a grupat în 12 unități administrative, numite *dioceze*. Armata a fost împărțită în cea de frontieră și cea operativă, iar funcțiile militare au fost separate de cele civile, astfel diminuând posibilitatea unei revolte în provincii. Efectivul militar a crescut până la 500 de mii, în rândurile armatei acceptându-se soldați de origine barbară. Dioclețian a introdus un impozit general pentru toți locuitorii imperiului, care putea fi plătit și în natură.

Constantin cel Mare (306–337) a condus inițial imperiul împreună cu Liciniu și a continuat politica reformatoare. În anul 313, a promulgat *Edictul de la Mediolanum*, prin care creștinismul devine religie egală în drepturi alături de celelalte culte din imperiu. În anul 324, îl înlătură pe Liciniu și desfiin-

țează Senatul, punând punct luptelor interne pentru putere. În anul 330, a întemeiat o nouă capitală, Constantinopol (*orașul lui Constantin*), pe locul coloniei grecești Byzantion. *Noua Romă*, cum mai era numit Constantinopolul, avea o poziție strategică excepțională – între două continente și două mări. Constantin i-a legat pe *coloni* (țărani inițial liberi, arendași, care și-au pierdut loturile) de glie, pe meșteșugari – de meserie, iar pe orășeni – de locul natal, măsuri care au dus la întărirea procesului de feudalizare. Societatea romană s-a polarizat: *honestiores* (aristocrații, cavalerii, orășenii înstăriți) și *humiliores* (oamenii de rând). Munca sclavilor nu mai era eficientă, ei transformându-se în oameni liberi fără pământ, deci dependenți de proprietar. Colonii erau vânduți împreună cu pământul.

- **Determină relația de cauzalitate între apariția colonatului și procesul de feudalizare a societății romane.**

Teodosiu I (379–395) împarte imperiul între fiii săi: Arcadius – în est, teritoriul stăpânit de el având capitala la Constantinopol, iar Honorius – în vest, cu capitala la Roma.

Criza economică s-a manifestat prin devalorizarea dinarului, creșterea ratei inflației și nașterea relațiilor de troc (schimb de mărfuri fără folosirea banilor). S-a intensificat economia naturală, care este o caracteristică a feudalizării. Războaiele constante și supracheltuielile au micșorat bogățiile imperiale, iar inflația a accentuat diferența dintre bogați și săraci. În speranța evitării taxelor, mulți membri ai claselor de sus s-au retras la sate, astfel ajungând posesorii unor moșii independente și fortificate. Procesul de ruralizare s-a accentuat, iar căile de comerț au fost distruse și abandonate.

Imensul imperiu avea nevoie de o armată puternică și un sistem logistic bun. Invaziile popoarelor barbare (vizigoți, ostrogoți, vandali, alani, huni) în câteva valuri au slăbit forța de apărare a imperiului. În anul 275, împăratul Aurelian ordonă părăsirea Daciei și fixarea hotarului pe Dunăre. În anul 410, goții lui Alaric jefuiesc Roma, iar vandalii o devastează în anul 455.

La 23 august 476, Romulus Augustus este înlăturat de către Odoacru – Imperiul Roman de Apus s-a prăbușit, iar cel de Răsărit a mai existat aproape o mie de ani.

Așezarea strategică a Constantinopolului

Constantin cel Mare, fragment din colosul descoperit la Roma

Fereastra spre lume

După anul 350, teritoriul românesc de astăzi a fost supus trecerii popoarelor migratoare, fără ca acestea să influențeze prea mult civilizația daco-romană. Abia în secolele VI–VII, când poporul român era deja format, pe acest teritoriu vin neamurile slave și protobulgarii.

Document istoric

„Acela la care va fi găsit un colon străin trebuie nu numai să-l aducă la locul de origine, dar și să plătească impozitele datorate de el pentru intervalul respectiv, iar colonii care ar încerca să fugă se cuvine să fie puși în lanțuri ca sclavi și [...] ca pedeapsă, să îndeplinească munci de care sunt scutiți oamenii liberi.”

Codicele lui Teodosiu I

Cunosc și aplic

1. Elaborează și completează o diagramă cauzală (cauze – consecințe): „Criza și prăbușirea Imperiului Roman de Apus și a societății antice”.
2. Apreciază reformele împăraților romani Dioclețian, Constantin cel Mare și Teodosiu I, îndreptate spre depășirea crizei și salvarea imperiului.
3. Identifică elementele procesului de feudalizare.

Marile migrațiuni și declinul lumii antice

AMINTEȘTE-ȚI!

Explică noțiunile de „nomad” și „migrație”.

Hunii

În Europa, între secolele III și XI, a avut loc un proces complex, numit în istorie *marea migrație a popoarelor*. Aceste populații erau de origine germanică: goți, vandali, angli, saxoni, longobarzi, suevi, frizi și franci; asiatică: huni, avari, slavi, bulgari și alani; iar în ultimul val: arabi, vikingi, normanzi, unguri, mauri, turci și mongoli.

În ajunul invaziilor, Imperiul Roman era slăbit din interior din cauza crizei puterii imperiale și a dificultăților economice, demografice și militare. Inițial, imperiul avea resursele necesare pentru a înfrunta atacurile migratorilor, dar, cu timpul, făcea tot mai greu față acestora. Nici divizarea Imperiului Roman în două părți de către Teodosiu I nu a salvat situația. Barbarii și-au concentrat atacurile asupra Imperiului de Apus, mult mai vulnerabil decât cel de Răsărit, cu capitala la Constantinopol (vezi harta amplasării strategice a Constantinopolului de la p. 117).

Popoarele germanice le erau cunoscute romanilor încă de pe timpul lui Caesar. Din cauza schimbărilor climaterice, în primele secole ale erei noastre, un grup mare de triburi germanice

părăsește Scandinavia, trece pe insula Gotland, în Marea Baltică (astăzi, insulă a Suediei), și ajunge lângă Vistula și Oder.

Creșterea demografică înregistrată de popoarele germanice și trecerea lor de la nomadism la sedentarism au dus la lupta pentru spațiu, mai ales în condițiile unei economii extensive. În cadrul structurii sociale se produce descompunerea relațiilor gentilice și se reliefează clar diferențierea de clasă. Crește importanța rolului aristocrației și al conducerii militare, a căror existență și putere depindea de activitățile războinice, de jaf, bogățiile legendare ale „Cetății Eterne” fiind foarte ademenitoare.

Unul dintre motivele pentru care au avut succes invaziile străine a fost prezența puternică a barbarilor în cadrul legiunilor romane (grupuri de franci, goți, germani, celți), care fuseseră forțați să lupte pentru Roma. Acest lucru a sporit anarhia militară atunci când s-a confruntat cu forțele migratoare.

Consecințele migrațiilor se manifestă pe mai multe dimen-

Document istoric

A. „(Hunii) [...] pe lângă neplăcuta lor înfățișare omenească, mai sunt și grozav de înapoiți [...], se hrănesc cu rădăcini de ierburi sălbatice și cu carne de animale de tot soiul [...], nu sălășluiesc niciodată în case [...], fiecare bărbat din neamul acesta, atât ziua, cât și noaptea, cumpără și vinde, bea și mănâncă [...]. Și nu sunt stăpâniți de autoritatea aspră a unui rege, ci se mulțumesc cu conducerea zgomotoasă a șefilor și iau hotărâri pripite în tot ce li se întâmplă.”

Ammianus Marcellinus,
Istoria romană

B. „Populații nenumărate și peste măsură de crude au pus stăpânire pe Galia, întreaga provincie este devastată de vandali, saxoni, burgunzi, alamani... Orașele care n-au fost încă devastate sunt pustiite fie de sabie, fie de foamete.”

Sf. Ieronim, *Scrisori*

- Compară opiniile autorilor despre triburile migratoare.
- Formulează o ipoteză: de ce triburile, numite de greci și romani *barbare*, au reușit să distrugă Imperiul Roman de Apus?

siuni. Din punct de vedere politic, s-a produs destrămarea Imperiului Roman, iar pe teritoriul Imperiului Roman de Apus au apărut regatele barbare (romano-germane). Din cauza acțiunilor popoarelor migratoare, drumurile comerciale au devenit primejdioase, iar cu timpul nu au mai fost practicate. Locuitorii orașelor au ales moșiile îndepărtate și fortificate.

Moneda dispăre din relațiile comerciale, preferându-se trocul. Bogăția cea mai de preț devine pământul. În societate se evidențiază două grupe specifice societății medievale – proprietarii de pământ și țăranii aserviți. Din punct de vedere cultural, se simte un regres, dar asistăm la sinteze care au dat naștere unor noi state europene.

Hunii, numiți și *Călăreții Apocalipsei*, erau un neam de origine turanică. În secolul IV, ajung în zona Mării Caspice. În anul 375 îi înving pe ostrogoți, vizigoți și obțin permisiunea de a se așeza în sudul Dunării. În 451, conduși de **Attila**, hunii s-au îndreptat către Imperiul Roman de Apus, dar au fost înfrânți de romani și vizigoții lui Teodoric I, pe Câmpiile Catalaunice.

● **Vizigoții** – neam germanic. În 378 au încercat să ocupe Constantinopolul, dar fără izbândă. **Alaric**, liderul vizigoților, de trei ori a asediat Roma. La 24 august 410, au intrat în Roma, jefuind-o. Unele scrieri ale timpului spun că invadatorii nu s-au atins de bisericile creștine și de populația adăpostită în ele. După un timp, s-au așezat în Spania și pun bazele unui regat barbar, care va fi distrus de către arabi în anul 711.

● **Francii** – triburi germanice, așezate lângă Rin încă din secolul III. Au avut o evoluție spectaculoasă – în secolul IV regatul lor devine cel mai întins din Europa Apuseană. Statul franc a fost creat de **Clovis**. În anul 496, au trecut la creștinism, iar în anul 800 Carol cel Mare este încoronat ca împărat roman.

● **Anglii, saxonii și iuții** au invadat Insulele Britanice în anul 401. Au învins rezistența celților și au format șapte regate. Împreună cu normanzii, vor sta la baza poporului englez.

Document istoric

„Ne bucurăm că trăim sub regimul dreptului roman, pe care dorim să-l apărăm cu armele în mâini. La ce bun că am înlăturat dezordinea barbară, dacă nu putem a ne trage din legi regulile de viață?”

Cassiodorus,

Variae – proclamația regelui ostrogot Teodoric

- Analizând sursele istorice și textul lecției, determină caracterul migrațiilor din secolele III–XI. Argumentează răspunsul.

● **Vandalii** s-au așezat întâi în Spania. Împinși de vizigoți, au trecut în nordul Africii. Având flotă, au străbătut Marea Mediterană și au jefuit Roma în anul 455. Întemeietorul statului vandal a fost **Genserich**. În anul 534, bizantinii au desființat acest stat.

● **Ostrogoții**, sub conducerea lui **Teodoric**, s-au așezat în Italia, smulgând regatul lui Odoacru. Teodoric a domnit 36 de ani cu titlul de rege. A invitat la curtea sa învățați și oameni de cultură. După moartea lui, statul a fost cucerit de bizantini (anul 552).

● **Longobarzii**, împinși din regiunile danubiene de către avari, invadează Italia de Nord. Sub conducerea lui **Alboin**, au desființat regatul gepizilor. Statul lor a existat până în anul 770 (774), când Carol cel Mare a cucerit Pavia și s-a încoronat ca rege longobard.

- Realizează o minicercetare despre conducătorii triburilor migratoare și prezintă-o colegilor.

Căderea Imperiului Roman de Apus

Imperiul Roman are o istorie fascinantă de aproape 500 de ani. Ca orice imperiu, acesta a cunoscut perioada de naștere, pe timpul lui Octavian Augustus (dinastia Iulia-Claudia), a atins maxima întindere, pe timpul lui Traian (dinastia Antoninilor), și s-a prăbușit (în anul 476), pe timpul împăratului minor Romulus Augustulus. Cauzele declinului au fost diverse: economice, politice, sociale, militare, ideologice, la acestea adăugându-se și atacurile barbare.

Împărații Dioclețian, Constantin cel Mare și Teodosiu I au încercat să salveze imperiul, promovând o serie de reforme, dar au reușit doar să amâne inevitabilul.

Începutul sfârșitului îl reprezintă divizarea definitivă a Imperiului

Jefuirea Romei

Roman în două părți de către împăratul Teodosiu I, în anul 395, ai cărui fii și nepoți au depins în mare parte de comandanții lor teutoni (triburi germanice, din regiunea Jutland). Honorius, fiul lui Teodosiu, a mutat capitala de la Roma la Ravenna, în anul 402, și a fost dominat de generalul său Flavius Stilicho, vandal care oprise înaintarea triburilor germanice în Italia. Valentinian al III-lea, ultimul împărat din dinastia Teodosiană, a fost puternic influențat de mama sa și de generalul Flavius Aetius, care l-a învins pe Attila la Châlons, în 451. Aetius este omorât de Valentinian, iar acesta, la rândul lui, este asasinat de susținătorii lui Aetius.

Situația Imperiului Roman de Apus s-a agravat din cauza relațiilor încordate cu cel de Răsărit, care devenea tot mai influent. În anul 475, Romulus Augustulus a preluat tronul la Ravenna, dar în anul următor este detronat de prințul germanic Odoacru (fost

Document istoric

„Mulți vin la Constantinopol, întrucât orașul, deși hrănește nenumărați oameni, are provizii considerabile. Se aduce pe mare orice este necesar, de oriunde, iar Marea Neagră, care se află foarte aproape, îi oferă rezerve nelimitate de grâne dacă este nevoie.”

Socrate Scolasticul, despre bogăția Constantinopolului

mercenar), care devine primul conducător barbar al Italiei.

Imperiul Roman de Apus este lipsit de glorie, pe când Constantinopolul, prin acțiunile împăraților Marcian, Leon I, Zenon și Iustinian I, devine *centru al lumii*. Acesta va fi cucerit de turci la 29 mai 1453.

- Împărțiți clasa în șase grupuri pentru a pregăti o prezentare cu tema: „Roma Antică – de la oraș la imperiu în doar 600 de ani”. Fiecare grup va aborda aspectul ales: politic, economic, social, militar, cultural sau religios.

Romulus Augustulus predându-și coroana în fața lui Odoacru, ilustrație din secolul al XIX-lea

Știi că...?

Odoacru a consolidat Senatul, a reușit să-i egaleze în drepturi pe romanii și germanii din Italia, s-a convertit la catolicism și a oprit invazia altor triburi germanice. În anul 493, este asasinat de Teodoric, trimis de Imperiul de Răsărit.

Solid de aur. Constantin, privind în sus, are pe cap diademă din perle, nu coroană cu frunze de laur.

Constantin I cel Mare s-a născut la Naissus, în provincia romană Moesia Superior, fiind fiul generalului Constantius Chlorus (viitorul împărat Constantius I, de origine iliră) și al Flaviei Iulia Helena (cunoscută astăzi ca Sfânta Elena).

La moartea tatălui său, este proclamat împărat de către armată. Constantin acceptă să fie membru al tetrarhiei, dar în scurt timp cucerește Spania (anul 310), intră în Italia și îl învinge pe Maxențiu în bătălia de la Podul Milvius, în anul 312. Împărat al provinciilor orientale era Liciniu (din anul 313, cumnatul lui Constantin).

În anul 313, Constantin și Liciniu au emis, la Milano, un **edict de toleranță** (*Edictul de la Mediolanum*), declarând creștinismul egal cu celelalte culte din imperiu. Cooperarea dintre cei doi împărați nu a durat mult. În anul 324, Liciniu este înfrânt, capturat și executat.

Statuia lui
Constantin cel
Mare, Milano

Constantin abandonează politeismul tetrarhiei, deoarece se consideră trimisul lui Dumnezeu și protectorul creștinismului – astfel încearcă să îmbine noua religie cu ideologia romană privitoare la guvernarea statului. A plătit daune Bisericii pentru proprietățile confiscate și a finanțat construcția unor noi lăcașe. Influențat de învățătura creștină, a

Sfinții împărați Constantin și Elena

anulat unele pedepse (mutilarea, sclavia temporară) și a introdus legi noi pentru familie și căsătorie.

În anul 325, la conciliul ecumenic din Niceea, s-au pus bazele dogmatice și canonice ale creștinismului (*Crezul*). Constantin și mama sa, Elena, au fost canonizați. În ortodoxie, Sfântul Constantin este considerat „întocmai cu apostolii”.

Constantin a continuat reformele lui Dioclețian: a reorganizat provinciile romane (grupate în diocese), a creat o monedă nouă – *solidul* din aur –, a împărțit armata în trupe de graniță și trupe de campanie, a construit un pod peste Dunăre, iar teritoriul recapat în Dacia l-a apărut prin limesul cunoscut azi ca *Brazda lui Novac*.

La 11 mai 330 a avut loc inaugurarea Constantinopolului (azi, Istanbul), noua capitală. Inițial, capitala era numită *Noua Romă*. Constantinopolul (*orașul lui Constantin*) a devenit *centru al lumii creștine*, cel mai mare și mai bogat oraș al Europei.

- Realizează o fișă a personalității Constantin cel Mare
- **Dezbateri:** Constantin cel Mare – împărat păgân sau creștin?

Bătălia de la Podul Milvius, între Constantin și Maxențiu

Polis grecesc, reconstrucție

5 Contribuția civilizației antice la făurirea tezaurului civilizației universale

AMINTEȘTE-ȚI!

Descoperă în Dicționarul explicativ al limbii române *sensul termenilor* „tezaur” și „patrimoniu”.

1. Tăierea tulpinilor de bambus.

2. Tăierea grosieră a fibrelor.

3. Fibrele tocate mărunț sunt ținute în apă cu acid.

4. Fierberea masei de bambus.

5. Pulpa de bambus se bate cu ciocanele.

7. Pasta se întinde pe un cadran de lemn.

8. Fiecare foaie este uscată și păstrată în stocuri.

Procesul de fabricare a hârtiei în China Antică

Istoria antică reprezintă un spectaculos capitol al istoriei umanității, care a uimit și a inspirat oamenii din toate epocile.

În lumea antică, pe dimensiunea **politică**, s-a născut statul (mileniul IV î.H.) și formele lui de organizare: orașe-state, regate, imperii. Primele orașe-state s-au constituit în Mesopotamia: Ur, Nippur, Lagaș, Uruk, iar în Grecia apare polisul, care odată cu Marea colonizare greacă se va răspândi în întregul bazin mediteraneeen și al Mării Negre. În Roma Antică, în anul 509 î.H., s-a născut republica (*res publica* – „treburile publice”, probleme care erau comune tuturor locuitorilor). Grecii au susținut participarea tuturor cetățenilor la elaborarea legilor și asigurarea unei bune funcționări a cetății, astfel s-a născut civismul (devotamentul de care dă dovadă un bun cetățean) și democrația („puterea poporului”: *demos* – „popor”, *kratos* – „putere”).

Și organele de conducere politică sunt o moștenire a Antichității. Cetățenii greci luau deciziile în cadrul Adunării Poporului, numită *Ecclesia*, iar romanii au completat-o cu Senatul. Astăzi, multe state ale lumii păstrează aceste organe de conducere. În Orient s-a născut despotismul (formă de guvernământ în care o singură persoană conduce statul, deținând puterea absolută).

Scrisul este una dintre cele mai importante invenții ale omenirii. Odată cu apariția scrisului se face trecerea la etapa civilizațională. Antichitatea cunoaște mai multe tipuri de scriere: cea cuneiformă a apărut în Sumer, cea hieroglifică (sau pictografică) s-a dezvoltat în Egipt și China, iar fenicienii au inventat alfabetul, preluat și modificat de greci și romani. Alfabetul latin este folosit până în zilele noastre. Inițial se scria pe tăblițe de lut, piatră, papirus, mătase, dar, în anul 105 î.H., în China, eunucul Cai Lin a inventat hârtia, care a ajuns în Europa, prin Arabia, abia în secolul XIII.

Apeducte antice

Orice societate are nevoie de oameni instruiți, capabili să realizeze sarcinile de interes comun. Spiritul civic presupune și învățarea generațiilor următoare, iar scrisul a constituit un mijloc important de instruire și transmitere a cunoștințelor. La grecul Aristotel găsim pentru prima dată termenul de *liceu*, iar la Platon – cel de *academie*. Astăzi utilizăm noțiuni precum: *arhivă, bibliotecă, Constituție, istorie, geografie, matematică, cifre, gimnastică, geometrie, carte, teatru, cor, scenă, filozofie*, toate moștenite din Antichitate.

În plan **economic**, în Antichitate s-a născut agricultura, intensivă și extensivă. Pentru sporirea calității și cantității roadelor, oamenii din acea perioadă au perfecționat utilajele de muncă, au inventat sistemele de irigare, roata, calendarul. O consecință a apariției și dezvoltării comerțului a fost baterea monedelor (mileniul II î.H.). Mai târziu, dragma grecească și denarul roman sunt monede folosite pe larg în zona europeană. Comerțul a condiționat dezvoltarea drumurilor, podurilor, locurilor de popas – *Drumul regilor, Drumul Mătășii*. Renumitele drumuri romane au asigurat schimbul de mărfuri pe și între continente.

În Antichitate s-au născut **Jocurile Olimpice** (în anul 776 î.H., în Olimpia, Grecia). Ele aveau loc o dată la patru ani și, în perioada celor cinci zile când se desfășurau întreceri de care, lupte, aruncarea discului, suliței, încetau toate conflictele militare. Câștigătorilor li se închinau poezii, cântece, statui. Jocurile Olimpice s-au desfășurat până în anul 393, când au fost interzise de către Teodosiu I, care le considera păgâne. Au fost reluate abia în 1896.

În domeniul **cultural**, Antichitatea ne-a lăsat moștenire teatrul: publicul grec putea admira spectacole de comedie și de tragedie puse în scenă de actori talentați. Romanii au preluat ideea și au adaptat-o necesităților lor (Colosseum). Construcțiile, arhitectura, sculptura Antichității îi inspiră pe specialiștii contemporani. Fascinante sunt cele șapte minuni ale lumii antice, Zidul Chinezesc, pagodele chinezești, stupele indiene, termele și ape-ductele romane.

Un aspect deosebit al lumii antice ține de stratificarea **societății** în oameni bogați și săraci. Tot atunci s-a născut sclavia (noțiune care definește o persoană aflată în proprietate deplină a unui stăpân, lipsită de drepturi). La polul opus avem mai multe exemple de emancipare a femeii, care a reușit să se remarce chiar în calitate de conducător de stat (Cleopatra, Hatshepsut).

Anticii au elaborat adevărate sisteme filozofice și au promovat valorile morale prin intermediul creștinismului, confucianismului și budismului.

Teatrul din Epidaur

Educație pentru patrimoniu

Teatrul din Epidaur, construit în Antichitate, este cel mai mare teatru din Grecia, renumit pentru acustica sa. Găzduiește în zilele noastre Festivalul de dramă antică „Epidavria”. Inițial avea șase mii de locuri, apoi a fost completat până la 14 mii. Teatrul este monument al patrimoniului UNESCO.

Busolă, China Antică

Cunosc și aplic

1. Numește cele mai importante realizări ale lumii antice.
2. Asirianul S.N. Kramer și-a intitulat cartea *Istoria începe la Sumer*. Formulează argumente în susținerea afirmației pe care o include titlul lucrării.
3. Într-o comunicare scrisă, demonstrează că Antichitatea este parte a moștenirii culturale europene, care ne definește și astăzi acțiunile, credințele și valorile.
4. Folosind motoare de căutare online, alcătuiește un dosar cu imagini ce reprezintă cele mai importante realizări ale lumii antice.

Machetă a Romei Antice

Un eveniment istoric poate fi un fapt întâmplat la o anumită dată cunoscută (o bătălie, ridicarea unei construcții, semnarea unui act etc.).

Un proces istoric reprezintă o schimbare care se produce într-o perioadă îndelungată de timp.

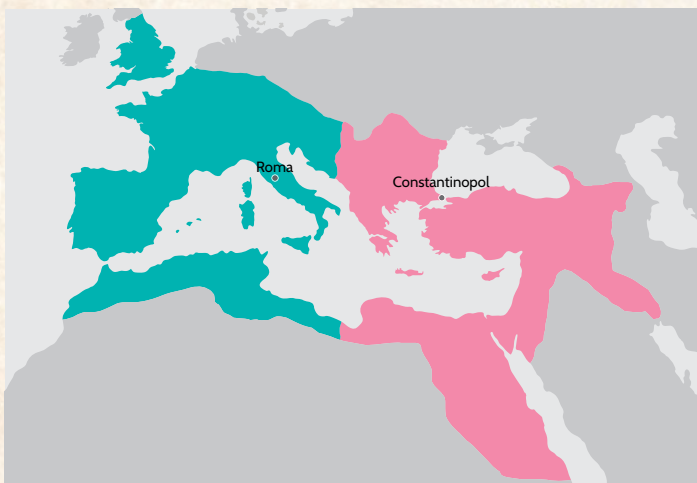
I

Citește cu atenție evenimentele și procesele istorice de mai jos. Ordonează-le în tabel.

- Întemeierea orașului Roma (753 î.H.)
- Marea migrație a popoarelor (secolele III–XI d.H.)
- Bătălia de la Podul Milvius (28 octombrie 312 d.H.)
- Întemeierea orașului Constantinopol (11 mai 330 d.H.)
- Inventarea și răspândirea scrierii (aproximativ 3500–1000 î.H.)

Eveniment istoric	Proces istoric

II

- Identifică un proces istoric pentru care harta dată poate servi drept sursă de informare.
- Argumentează răspunsul cu trimitere la hartă și la cunoștințele obținute anterior.

III

Analizează sursele și realizează sarcinile propuse.

SURSE

„Când am sosit cu bine la Milano, noi, împăratul Constantin și cu împăratul Liciniu, am chibzuit cu toții ce este în folosul statului și duce la buna sa stare, printre alte dispoziții generale folositoare, am hotărât, în privința cultului religios, să le dăm atât creștinilor, cât și celorlalți libertatea de a profesa religia pe care ar dori-o, pentru ca divinitatea și ființa cerească, oricare ar fi ea, să ne fie favorabilă și binevoitoare nouă și supușilor noștri. Căci lucrul acesta corespunde situației vremurilor noastre, ca fiecare să aibă libertatea de a-și alege, după voia sa, o divinitate și de a se închina ei.”

Eusebiu din Cezareea, *Istoria bisericească*

„Constantin cel Mare a ales cetatea Byzantion drept noua capitală a Imperiului Roman. Orașul va purta numele de Constantinopol. El se afla la intersecția drumurilor comerciale ce legau Europa de Asia. Aici s-au mutat toate instituțiile Romei Antice. De aceea, contemporanii au numit Constantinopolul, după căderea Imperiului Roman de Apus, Noua Romă.”

D. Tudor, Figuri de împărați romani

SARCINI

1. Determină opinia autorului despre necesitatea implementării reformei religioase în Imperiul Roman.
2. Descrie orașul lui Constantin.
3. Apreciază rolul lui Constantin cel Mare în istorie, numind cel puțin două realizări importante ale acestuia.

IV

În baza temelor studiate, completează un tabel: „Cauzele și consecințele declinului lumii antice”.

V

Elaborează un eseu structurat cu tema: „Contribuția civilizației antice la făurirea tezaurului civilizației universale”.

BAREM

I	II	III	IV	V
3	3	15	4	15

Total:
40 de puncte

Ființa supremă a creației este omul și manifestarea cea mai înaltă a omului e activitatea lui în sânul societății.

Jean-Jacques Rousseau, *Despre contractul social*
sau principiile dreptului politic

Botezul lui Rollo, primului duce
de Normandia, la Rouen, în 911

Loniment Rolloes leduc des normans
Recept baptisme Et fu son parrain
Robert le duc d'aquitaine qui lui
donna le nom de robert et ot a femme

FORMAREA POPOARELOR ȘI A STATELOR MEDIEVALE

CUPRINS

1. Geneza societății medievale
 2. **Sinteze analitice.** Etnogeneza românească, parte componentă a unor procese continentale
 3. **Minicercetare.** Teorii cu privire la etnogeneza românească
 4. Formarea și particularitățile statelor medievale în Europa (sec. V–XI)
 5. Fărămițarea feudală. Centralizarea statelor medievale
 6. **Portret istoric.** Carol cel Mare
 7. Imperiul Roman de Răsărit (sec. IV–VII)
 8. Monarhiile absolutiste și caracteristicile lor
 9. Obștea sătească la români – factor de continuitate și unitate românească
 10. Formațiuni prestatale românești în Transilvania, la sud și est de Carpați. Formarea Transilvaniei. Constituirea Țării Românești
 11. Constituirea Țării Moldovei
 12. **Sinteze analitice.** Similitudini și particularități în procesul genezei statale la români
 13. **Studiu de caz.** Geneza statală: între legendă și adevăr istoric
- Autoevaluare**

În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să selectezi terminologia istorică specifică Evului Mediu pentru a descrie procesele de geneză a societății, popoarelor și statelor medievale;
- să identificeți tipul surselor istorice în baza criteriilor prestabilite pentru a explora procesul de formare a statelor medievale românești și a determina caracterul de legendă și adevăr istoric;
- să formulezi opinii proprii, în baza surselor istorice, referitoare la fenomenele de etnogeneză pe continentul european;
- să analizezi schimbările ce au avut loc în spațiul istoric medieval după căderea Imperiului Roman și constituirea regatelor și a statelor medievale;
- să explorezi oportunități sociale și economice în activitățile de valorificare a trecutului istoric și a patrimoniului cultural, creat în Epoca Medievală de comunitatea europeană.

500,
Regatul
francilor
condus de
Clovis

527–565,
guvernarea
lui Iustinian
în Imperiul
Bizantin

800,
încoronarea
lui Carol cel
Mare

1330,
victoria
de la Posada;
formarea Țării
Românești

1359,
formarea Țării
Moldovei

Attila – *Flagelum Dei*
(bicul lui Dumnezeu)

Document istoric

„Numele cel mai adevărat, autentic, de la primul descălecat prin Traian, este *rumân* sau *romanus*, care nume acest popor l-a păstrat întotdeauna între dânsii [...] până astăzi, același nume este dat îndeobște și muntenilor, și moldovenilor, și celor ce locuiesc în Țara Transilvaniei. *Rumân* este un nume schimbat în scurgerea anilor din roman; și astăzi, când întreb pe cineva dacă știe moldovenește, spun: știi *rumânește* [...] un alt nume ei înșiși nu au primit între dânsii niciodată. Streinii însă îi numesc în chip felurit.”

Miron Costin,
De neamul moldovenilor

„Aceste neamuri se deosebesc prin nume unul de celălalt, prin obiceiuri însă, nu și e vădit încă și acum că vorbesc aceeași limbă și au același grai... Dar așa știu și pot spune că tribalii și misii, și ilirii, și croații, și polonii, și sarmații vorbesc același grai.”

Laonic Chalcocondil,
Expuneri istorice

1

Geneza societății medievale

AMINTEȘTE-ȚI!

Care sunt popoarele europene contemporane din familia indo-europeană?

Evul Mediu este o noțiune istorică, lansată de italieni în timpul Renașterii, și desemnează perioada cuprinsă între Antichitatea târzie și epoca modernă. Istoricul italian din secolul XV Flavio Biondo, în lucrarea sa *Istoria de la căderea Romei*, a folosit acest termen ce separa Antichitatea de epoca sa și integra cronologic anii 500–1500, adică perioada de până la cucerirea Constantinopolului (1453). Alții iau ca reper descoperirea Americii din 1492 sau revoluțiile burgheze din Țările de Jos (1566–1609) și din Anglia (1642–1649). Denumirea a fost preluată, în secolul al XVIII-lea, în literatura și în istoriografia occidentală, având inițial sensul de „Evul Mediu întunecat”, caracterizat prin cruzimile inchiziției cu arderea pe rug a vrăjitoarelor și ereticilor, o perioadă de obscurantism, iadul fiind reprezentat în picturi ca un loc de groază. Reabilitarea noțiunii și includerea acesteia în circuitul științific se realizează abia în secolul al XIX-lea, în epoca romantismului, atunci când Evul Mediu devine o perioadă idealizată în literatură și în artă.

Societatea medievală era organizată conform unui sistem social și politic cunoscut sub denumirea de **feudalism**, care presupunea că pământul și țăranii erau în stăpânirea aristocrației agrare și a celei militare. Structurile de acest tip s-au impus în toată Europa în etape diferite, dar s-au dezvoltat complet în Franța, în secolele IX–XIV. Nobilii și țăranii erau principalele categorii sociale în orânduirea feudală. Posesori de pământuri, feudalii dețineau puterea economică și politică. Țăranii, lucrători ai pământului, și-au pierdut, în număr tot mai mare, libertatea, ajungând în șerbie.

- **Identifică principalele trei caracteristici ale societății medievale.**

Societatea medievală s-a constituit într-un spațiu foarte neomogen în ceea ce privește nivelul de maturitate a relațiilor sociale și caracteristicile etnoculturale. În Europa, geneza societății medievale se află la intersecția a două mari spații civilizatorice: lumea antică greco-romană și lumea barbară. Ritmul genezei și al evoluției noului sistem de relații a fost diferit de la un popor la altul. Modelul clasic al feudalismului s-a instituit în Galia de Nord și s-a consolidat prin sec. VIII–IX, iar în alte regiuni ale Europei transformările au fost mai lente și au menținut particularitățile rudimentare ale epocii precedente. Profunditatea și calitatea sintezei feudale au depins de mai mulți factori:

- raportul cantitativ între populația barbară și cea romană, inclusiv în Galia de Nord-Est, unde barbarii constituiau cca 10% din numărul total al populației;

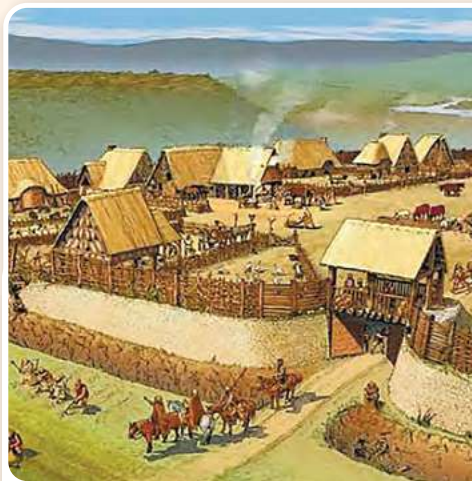
- caracterul de stabilire a barbarilor în diverse provincii ale Imperiului Roman: străinii s-au așezat pe loturile care aparținuseră statului roman; burgunzii, vizigoții, longobarzii, ostrogoții se stabileau în comunități compacte și stimulau procesele de sinteză, în urma cărora s-au născut societățile medievale;
- nivelul comparativ al dezvoltării culturale a populației locale și a celei migratoare: procesul de romanizare nu a fost omogen în spațiul Imperiului Roman – în Bretania (Armorica) exista un element roman slab, spre deosebire de spațiul mediteranean, care avea un nivel avansat al romanizării;
- factorul religios nu poate fi subestimat: faptul că goții, vandalii, longobarzii și francii au adoptat creștinismul a favorizat contactele, iar apoi a condus spre fuziune;
- factorul juridic a fost extrem de important, întrucât existau, în paralel, două legislații: barbară și autohtonă, ceea ce crea bariere în calea sintezei celor două comunități, mai ales că legile vizigoților și ale longobarzilor interziceau căsătoriile între germani și romani.

Feudalismul a cuprins importante teritorii din Europa, Asia Centrală, Extremul Orient, Asia de Sud, Orientul Mijlociu și Africa de Nord, iar peste tot formele sale de manifestare au fost deosebite. Putem totuși considera că un model clasic s-a realizat în Europa Apuseană.

Evul Mediu timpuriu este important prin faptul că s-au pus bazele constituirii tuturor popoarelor europene contemporane. Procesul de formare etnolingvistică a unui popor și a structurilor sale social-economice și politice se numește **etnogeneză**. Acest proces este complex, de lungă durată și implică mai multe elemente: spațiul, timpul, cauzele, comportamentele etnice, elementele etnogeneze (limba, obiceiurile și tradițiile). Cele mai multe popoare ale Evului Mediu timpuriu fac parte din grupul lingvistic indo-european: *neolatină* (francezii, portughezii, spaniolii, italienii și românii), *germanice* și *anglo-saxone* (englezii, germanii, olandezii, danezii, suedezii, norvegienii, islandezii), *slave* (cehii, slovaci, croații, polonezii, slovenii, sârbii, bulgarii, rușii, ucrainenii, belarușii), *baltice* (letonii, lituanienii), grecii, albanezii, armenii. O mai mică parte constituie popoarele *ugro-finice* (finlandezii, estonienii, ungurii) și *turanicii* (turcii).

Asediul Constantinopolului,
pictură din 1499

Așezare sătească la vechii
germani, reconstrucție

Imperiul Roman
376-378 d.H.

Fibule în formă de vulturi,
confectionate de vizigoți

Brățară tubulară decorată cu
granule – semn distinctiv al
măiestriei hunilor

Aplică

- Compară cauzele și consecințele migrațiilor popoarelor de la începutul Evului Mediu cu cele din epoca contemporană. Exprimă-ți opinia față de criza umanitară înregistrată în urma fenomenului migrației populației.

Educație pentru patrimoniu

Formarea poporului român și a limbii române a constituit un proces complex și de durată, ce a implicat acțiunea anumitor factori, premise și un context istoric. Este oportun să vorbim despre un popor și un idiom romanice având o istorie milenară în același spațiu carpato-dunăreano-nistrean.

Procesul de etnogeneză a fost favorizat de câțiva **factori**: componentele etnice care au intrat în contact pe un anumit spațiu și pentru un anumit interval de timp, elementele lingvistice, modul de viață, stadiul de dezvoltare a vieții materiale și spirituale. Astfel, elementele specifice formării popoarelor romanice sunt:

1. **Substratul**, reprezentat de elementul etnic și cel lingvistic din provinciile cucerite. Acesta a suferit procesul de romanizare. De exemplu, în cazul francezilor, substratul este galic (sau celtic). Romanii au cucerit Galia, pe substratul căreia s-a format poporul francez.

2. **Stratul** roman. Limba de comunicare în provinciile romane era latina populară (cu anumite diferențe față de latina literară, pe care o cunoaștem din textele marilor scriitori latini).

3. **Adstratul**. Acesta a fost reprezentat de germani în cazul popoarelor romanice care au luat naștere în aria romanității occidentale (italieni, francezi, spanioli, portughezi) și de slavi în cazul poporului român, care s-a format în aria romanității orientale.

Popoarele romanice s-au format până în secolul al VIII-lea d.H. **Apariția popoarelor romanice și a limbilor neolatine** a constituit un proces european, datorat existenței unei duble asimilări. Mai întâi se produce asimilarea elementului autohton de către elementul roman. Acest fenomen presupune prezența unui element etnic care deține același rol: asimilator activ al civilizației romane. Daco-geților, ca element etnic de bază în etnogeneză românilor, le corespund galii în etnogeneză francezilor, respectiv celtiberii în etnogeneză spaniolilor și a portughezilor ori etruscii și alte populații italice în etnogeneză italienilor. Asimilarea elementului autohton este rezultatul, pretutindeni, al colonizării și romanizării, apărând astfel sinteze etnice romanice: **daco-romanii, galo-romanii, ibero-romanii**. Acest fenomen s-a petrecut în intervale de timp diferite: Peninsula Iberică începe a fi ocupată de romani în anul 197 d.H., sudul Galiei devine provincie romană în 120 d.H., cucerirea Galiei încheindu-se la mijlocul sec. I d.H. Stăpânirea romană în aceste teritorii durează cinci-șase secole, spre deosebire de Dacia, care face parte din Imperiul Roman 165 de ani (106–271 d.H.).

Formarea popoarelor germanice, slave și fino-ugrice a implicat, de asemenea, simbioze locale.

Cunosc și aplic

1. Identifică etapele principale ale evoluției conceptelor: Ev Mediu, feudalism și civilizație medievală.
2. Descrie cel puțin doi factori care au provocat procesul de geneză a popoarelor medievale.
3. Prezintă, utilizând sursele suplimentare, cum s-a desfășurat procesul de formare a limbii române și a limbii engleze.
4. Elaborează un tabel sau o schemă în care să integrezi procesul de constituire a popoarelor europene în ultimele secole ale mileniului I.

Etnogeneza românească, parte componentă a unor procese continentale

Esența sintezei. Problema fundamentală a devenirii noastre naționale – formarea poporului român și a limbii române – constituie o parte a unui proces complex și îndelungat, desfășurat pe continentul european în perioada trecerii de la Epoca Antică la cea Medievală. Poporul român aparține mării familii etnolingvistice indo-europene, fiind unul dintre cele mai vechi neamuri din Europa, care locuiește în spațiul său de geneză.

Argumente logice. Poporul român este de origine daco-română, format ca urmare a simbiozei civilizației traco-geto-dacilor cu cea a romanilor și a popoarelor migratoare din sec. III–VI. În Epoca Medievală timpurie, elementelor etnolingvistice de bază li s-au adăugat și influențe străine, venite din partea unor neamuri migra-

toare, în special a slavilor vechi. Aceștia au jucat aproape același rol ca și germanii pentru popoarele romanice occidentale. Totuși, influența hotărâtoare în procesul etnogenezei românești a avut-o elementul roman, a cărui contribuție a fost consemnată de istorie în limba, numele și conștiința etnică a poporului român.

Dovezi. Spațiul etnogenezei românilor a cuprins teritorii întinse din Europa de Est, care corespundeau pământurilor tracilor septentrionali, ale geto-dacilor și, parțial, ale tracilor de sud. Teritoriul carpato-dunăreano-nistrean reprezintă un spațiu unitar, care a influențat activ etnogeneza românească și a integrat transformările într-un amplu proces continental. Perioada etnogenezei românești a început în secolul II î.H., atunci când aceste teritorii au fost integrate în

sfera de influență a civilizației romane și elementele culturii materiale și lingvistice ale acesteia din urmă au pătruns în comunitatea traco-geto-dacică. La fel ca și în vestul continentului, procesele de romanizare s-au desfășurat în etape și s-au încheiat în secolul VIII.

Componentele etnogenezei, similar celorlalte popoare romanice, au inclus substrat, adstrat și suprastrat. Adstratul, în cazul tuturor comunităților, îl constituie componenta latină, romanică. Factorii etnogenezei reprezintă elemente care determină caracterul poporului român. Aceștia sunt romanitatea și creștinismul, doi factori de natură spirituală. Romanitatea condiționează profilul etnolingvistic, limba și conștiința de neam. Creștinismul a definit mentalitatea romanică, spiritualitatea și unitatea poporului român. Prin romanizare și creștinism,

poporul român se integrează în procesele europene. Istoricii identifică două etape ale etnogenezei românești. Prima o constituie contopirea geto-dacilor cu romanii, în procesul de romanizare și de colonizare, când are loc asimilarea etnoculturală și etnolingvistică a geto-dacilor de către romani, având drept consecință formarea unei noi sinteze etnice romane: daco-romanii. În procesul de romanizare, romanii instituie în provincia cucerită metodele de organizare politico-administrativă și dreptul roman, creează o armată romană pe teritoriu, favorizează căsătoriile mixte prin acordarea cetățeniei romane. Un rol decisiv în romanizarea geto-dacilor l-a jucat creștinismul, care a determinat unitatea, spiritualitatea, continuitatea și autodeterminarea ca popor a neamului românesc în condițiile pericolului reprezentat de popoarele migratoare. Limba latină a constituit, de asemenea, o cale eficientă de romanizare, întrucât deschidea multe porți, printre care și cea spre ascensiunea în carieră, fiind totodată și unicul mijloc de comunicare în instituțiile politice, juridice, de învățământ, culturale și religioase. Procesul de romanizare în spațiul carpato-dunăreano-pontic s-a realizat în paralel cu romanizarea galilor, ibericilor ș.a. și a constituit prima etapă de formare a popoarelor europene.

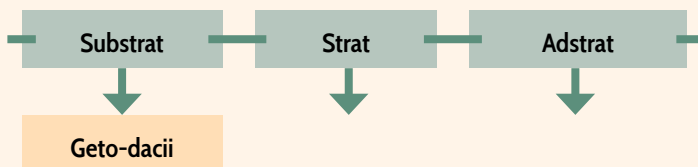
Etnogeneza românilor, la fel ca și cea a altor popoare europene, a inclus și influența neamurilor migratoare, datorată, inițial, conviețuirii vremelnice cu triburi precum goții, de la care ni s-au păstrat cuvintele *nasture* și *turească*. Au existat, probabil, și anumite influențe ale hunilor, avarilor, gepizilor, longobarzilor, care au ajuns pe aceste teritorii prin secolele IV–V.

Venirea slavilor a marcat începutul celei de-a doua etape a etnogenezei românilor: secolele VI–VII. Slavii au intrat în contact cu civilizația autohtonă nord-dunăreană prin secolul VI, potrivit vestigiilor descoperite în necropolele de la Sărata-Monteoru, Rudi, Lopatna sau Hansca. Aceștia s-au sedentarizat și au stabilit relații foarte strânse cu autohtonii, exercitând influențe diverse: asupra culturii materiale, a limbii și chiar asupra organizării socio-politice. Unele fortificații construite în această regiune poartă influențe slave, ceea ce înseamnă că cele două comunități se ajutau reciproc ca să reziste în fața pecenegilor și a cumanilor. Slavii și-au lăsat amprenta și asupra toponimelor: Putna, Crasna, Craiova, Slatina etc., dar și a numelor: Vlad, Dan, Dobre, Vlaicu, Dragomir etc. Circa 17-20% din lexicul limbii române are origine slavă, care nu îi schimbă temelia și caracterul roman. Tot de la slavi

se trage, probabil, și termenul de *vlahi*, amintit în *Cronica de la Kiev* în sec. IX. Deci, suprastratul poporului român a fost constituit din migratorii slavi.

Ipoteze. Etnogeneza românilor reprezintă un proces istoric, în primul rând, pentru că a dus la formarea unui nou popor prin simbioza a două culturi: romană și geto-dacă, acest proces fiind atestat arheologic și lingvistic. Alt argument în sprijinul afirmației este faptul că, în urma etnogenezei, s-a format o nouă limbă – limba română –, un proces complex, de lungă durată. Prezența unui popor pe teritoriile de lângă Dunăre înainte de colonizarea romană a fost menționată de Homer în scrierile sale, deci nu putem nega faptul că formarea poporului român s-a realizat în urma asimilării geto-dacilor de către romani și este un proces istoric complicat. O altă dovadă sunt mențiunile din sursele externe despre români: în izvoarele străine medievale timpurii românii sunt denumiți *vlahi*, *valahi*, *volohi*, *blahii* etc. Slavii de sud și bizantinii îi numeau pe români *vlahi*, slavii de răsărit – *volohi*, ungurii le ziceau *olahi*, care era derivat de la *oslasz* – denumire dată de ei italienilor. Românii s-au numit pe ei înșiși *romani*, denumire care a evoluat în *rumâni*, apoi *români*. Ei și-au păstrat permanent conștiința originii lor romane.

- Folosește informații suplimentare și completează schema „Componentele etnogenezei românilor”, pentru a prezenta etnogeneza ca pe un proces complex.

Imagine de la festivalul istoric „Getodava”

MINICERCETARE

Teorii cu privire la etnogeneza românilor

1 Argument pentru necesitatea cercetării

Românii sunt băștinașii acestor spații și s-au constituit ca popor din timpurile cele mai vechi. Latinitatea limbii române, vechimea considerabilă a portului popular de sorginte dacică, constatările cronicarilor, dovezile arheologice, toate demonstrează originea romanică a românilor. Cu toate acestea, în societate deseori auzim discuții tensionate despre originea românească, despre limba română, despre așa-zisa limbă moldovenească, moldoveni, munteni etc. Desigur, pentru a formula argumente, sunt necesare studii, lecturi și discuții cu profesioniști.

Columna lui Traian

2 Limite cronologice și geografice ale cercetării

Acest studiu ar trebui să includă cercetările istoricilor români consacrați, precum Nicolae Iorga, Gheorghe Brătianu, Alexandru D. Xenopol, Dimitrie Onciul ș.a. Desigur, e important să cunoașteți și poziția altor cercetători care au realizat studii în secolul XX. Deși unele teorii datează încă din secolele XVIII–XIX, totuși lucrările cele mai detaliate, ce respectă gândirea critică și logică pentru expunerea argumentelor, sunt realizate în secolul XX.

3 Identificarea surselor istoriografice pentru selectarea informației

Este bine ca lista bibliografică să fie realizată cu sprijinul profesorului, al unui cercetător, specialist în medievistică. Se elaborează lista lucrărilor ce urmează a fi studiate și se urmărește integrarea informației în structura cercetării.

4 Elaborarea unei structuri de prezentare a conținutului

Veți elabora o structură logică a lucrării, ținând cont de ordinea cronologică a interpretărilor istoriografice. Prima teorie a fost lansată în secolul XVIII, când s-a produs renașterea națională a românilor ardeleni. Este vorba despre *teoria imigraționistă*. S-a promovat ideea că românii nu sunt băștinași, că nu s-a produs procesul de romanizare și că românii își trag obârșia din triburile migratoare. Principalele ipoteze ale teoriei erau: dacii au fost total masacrați în cele două războaie daco-romane și teritoriile au rămas pustii; se presupune că românii s-au format la sud de Dunăre

și apoi au migrat spre nord, dovadă fiind, conform adeptilor teoriei, asemănările câtorva cuvinte din limbile română și albaneză. Autorii mizează pe lipsa izvoarelor istorice timpurii, care să furnizeze informații despre români. În secolul XIX, istoricul austriac Robert Roesler a dezvoltat această concepție, combătută prompt de B.P. Hasdeu, A.D. Xenopol, Al. Philippide și de alți specialiști locali și străini. În secolul XX, românii au promovat *concepția continuității* poporului român romanizat și creștinat. În a doua jumătate a secolului XX, sovieticii au insistat asupra *teoriei celor două popoare*, potrivit căreia în spațiul carpato-dunăreano-pontic s-au creat două popoare: român, prin romanizare, și poporul așa-zis moldovenesc, prin influența slavilor. E o teorie promovată în cercurile politice de către pseudoistorici, lipsită de temei istoric.

În cercetare veți integra conținuturile în capitole și paragrafe. Se va ține cont de argumente plauzibile pentru afirmațiile formulate. Se vor include elemente din istorii interesante, curiozități, pentru a face textul captivant și prețios.

Războinic dac

Țărani români

5 Concluzii generale ale cercetării

Aceste concepte lansate din considerente politice vin să justifice interesul imperial al habsburgilor sau al curții țariste pentru zonele strategice. Adevărul istoric trebuie consolidat cu argumente logice orale și scrise. În acest mod veți formula concluzii pertinente.

Formarea și particularitățile statelor medievale în Europa (sec. V–XI)

AMINTEȘTE-ȚI!

Cum explici faptul că primele state constituite după prăbușirea Imperiului Roman de Apus s-au numit regate barbare?

La sfârșitul secolului IV, migrația triburilor germanice s-a intensificat spre provinciile vestice ale Imperiului Roman de Apus, grăbind prăbușirea acestuia, în anul 476. Astfel, în secolul V, teritoriile din vestul continentului erau populate în întregime de triburi de origine germanică. Majoritatea regatelor constituite purtau numele migratorilor: regatul vizigoților, regatul vandalilor, regatul francilor, regatul anglo-saxonilor etc. Unele regate au avut o existență scurtă, altele, precum cele anglo-saxone, se mențin vreme mai îndelungată. În secolul V începe istoria Galiei, legată de numele regelui Clovis (481–511), fiul lui Childeric, căpetenie francă, dar și general roman, conform insinelor găsite în mormânt, deci un conducător federat, recunoscut de romani. Ei făceau parte din dinastia merovingiană, iar Merovech, cel care a dat numele acesteia, ar fi fost mai degrabă un erou eponim decât o personalitate istorică reală. Clovis a fost primul rege germanic convertit la creștinism. Prin aceasta, și-a atras sprijinul Bisericii în acțiunile sale ulterioare.

Ostrogoții, conduși de Teodoric, au cucerit Italia în anul 489. Regele Odoacru a fost asasinat în anul 493 și astfel s-a format regatul ostrogot. Întemeind un regat barbar în Italia, cu o populație romanizată și structuri guvernamentale aproape intacte, el a instaurat un regim dualist, ce împletea tradițiile imperiale romane cu cele barbare. Teodoric a rămas în istorie și prin respectul său față de cultura clasică romană, alegându-și

Medalie cu efigia lui Clovis, având inscripția CLOVIS ROY DE FRANCE

Document istoric

„Regatul lui Clovis rămâne, cu toate acestea, unul barbar, cu o viață politică fundamentată pe puterea absolută a regelui – șef militar – și cu un destin depinzând în întregime de buna sa voință. Astfel, atunci când Clovis moare, în 511, împărțirea a ceea ce el însuși considera un bun personal se face, conform cutumelor germanice, între cei patru fii ai săi: Thierry, Clodomir, Childebert și Clothar (sau Lothar). Unitatea nu subzistă decât în denumirea acestui conglomerat: Regnum Francorum, Regat al francilor.”

Serge Bernstein, Pierre Milza, *Istoria Europei, vol. II*

Încoronarea regelui Clovis al francilor

*Teodoric, regele goților,
tablou de Félix Costello, 1635*

Document istoric

„Bulgarii sunt de neam turanic, originari din Asia, fiind o puternică forță politică în secolul al VII-lea, între Marea Azov și Caucaz. După dezmembrarea acestei puteri, în anul 650, o parte dintre ei sunt cuceriti de chazari, alta se îndreaptă spre nord, iar o a treia, condusă de Asparuh, pornește spre Dunăre. Bizantinii nu pot opri înaintarea lor. Bulgarii trec Dunărea și întemeiază statul lor. În anul 1018, bizantinii distrug statul bulgar. Reapare în 1185, cu numele Țaratul vlaho-bulgar.”

Din presa de specialitate

Hanul Asparuh

drept consilieri doi vestiți oameni de cultură: Boethius și Casiodor. Regele și-a dobândit admirația față de cultura antică încă din tinerețea petrecută la Constantinopol și a încercat să ofere și familiei sale o instruire temeinică. Fiica sa, Amalasunta, a studiat greaca și latina, iar istoricii vorbesc despre o „renaștere ostrogotă”. Către anul 534 acest regat este amenințat de atacurile bizantinilor în frunte cu Iustinian, care lansase un proiect de refacere a vechii unități romane. Debarcarea bizantină a început în 536 și generalul Belizarie a intrat în Roma, răsturnând vechea conducere. Cucerirea regatului s-a făcut greu, acțiunile au durat 25 de ani. Lupta finală s-a dat în anul 552, la poalele Vezuviului. După victorie, Iustinian a suprimat poporul ostrogot: toți goții capturați au fost deportați în Orient.

Întemeiat în Africa, **regatul vandal** a avut de la început particularități ce i-au asigurat supraviețuirea îndelungată. Conduși de Genserich, vandalii reprezentau o minoritate față de milioanele de localnici romanizați și s-au stabilit în nordul continentului, în jurul Cartaginei, ocupată fără luptă în anul 439. Orașul a rămas capitala regatului vandal până în 533, când Iustinian a decis recucerirea Africii. Belizarie a debarcat la 30 august și la 15 septembrie a intrat în Cartagina. În mai puțin de un an, toți vandalii au fost capturați și deportați în Orient. Africa s-a reintegrat pentru mai mult de un secol în lumea romană. Episodul vandalilor din Africa a fost unul trecător, dovadă fiind faptul că nu s-a păstrat nicio urmă a dominației lor.

Un vestit regat este cel al **longobarzilor**. Au fost conduși în Italia de regele lor Alboin (560–572), după ce fusese ră împinși din Panonia de nou-veniții din stepele asiatice, avarii. Apărarea romană la Friuli a fost repede înfrântă și longobarzii au ocupat Veneția, Padova, Mantova, Milano, Pavia. Astfel, Alboin se considera stăpân al nordului Italiei. Dar cucerirea nu se încheiase: un mare număr de așezări fortificate și toate porturile rămăneau în stăpânirea bizantinilor. A fost nevoie de mai mult de o generație pentru a finaliza cucerirea teritoriului. Longobarzii au intrat în Genova în anul 640.

*Regele langobarzilor Alboin,
cronica lui Hartmann
Schedel, 1493*

Regatele anglo-saxone s-au constituit pe teritoriul insulei din nord-vestul continentului. Începutul invaziei germanice în Britania s-a produs prin anul 407, când legiunile romane au părăsit acest teritoriu, lăsând urme materiale: drumuri, întărituri, localități fortificate. Încercările disperate de a se apăra singuri au eşuat și britonii au făcut apel la triburile germanicilor de pe continent. După ce acestea sosesc și îi înving pe germanicii din nord, refuză să mai părăsească insula. Începe o perioadă lungă a confruntărilor populației celtice cu anglii, iuții și saxonii. De la jumătatea secolului VI încetează sosirea noilor triburi germanice de pe

continent și începe o nouă fază în istoria insulară: organizarea regatelor anglo-saxone. În mod simbolic, numărul lor a fost considerat șapte, alcătuind așa-numita heptarhie, în realitate însă au fost mai multe. Unele s-au extins destul de rapid în teritoriile învecinate, așa încât trei dintre aceste regate au jucat un rol mai important: Wessex, Mercia și Northumbria.

Instituțiile anglo-saxone, organizate în jurul regalității, au la bază vechi principii germanice. Fiindcă s-au instalat într-un teritoriu care n-a păstrat nimic din moștenirea romană și fiindcă autohtonii s-au opus cu înverșunare cuceririi, germanicii au rămas fideli instituțiilor proprii. Din punct de vedere social, predomina o nobilime împărțită în două categorii: pe de o parte, cea războinică, ce îl însoțea pe rege în campaniile militare, pe de altă parte, cea funciară – de după cucerire –, care deținea și funcții administrative. La polul opus, baza societății era formată din țărani liberi și sclavii aduși din Germania sau din rândul britonilor.

În același timp, în estul continentului se menține **Imperiul Roman de Răsărit**, care a rezistat loviturilor barbare și a existat în istorie aproape un mileniu. Această vitalitate extraordinară s-a datorat echilibrului social și economic, temperând avântul mereu renăscut al păturilor sociale. Deși a suferit mai multe crize, atacuri ale valurilor de migrație târzie, acest imperiu impresionează prin cultura sa originală, moștenită și de poporul român.

În Europa Centrală și de Est se constituie **statele slave**: Țaratul Bulgar, Regatul Poloniei, Cnezatul Rusia Kieveană și alte state cu o istorie care a influențat-o pe cea a Europei. Aproape concomitent, în secolul VIII, uniunile triburilor maghiare, de origine turanică, au pornit spre Europa Centrală, unde, în jurul anului 896, Arpad a creat Regatul Ungariei. Astfel, către secolul IX, în vestul și centrul continentului, majoritatea popoarelor care formaseră valurile de migratori au constituit regate cu o evoluție politică impresionantă.

Regatele anglo-saxone

Document istoric

„În anul 903, ducele Arpad, trimițându-și oștile, a cuprins tot ținutul dintre Tisa și Bodrog, până la Ugocea, împreună cu toți locuitorii, și a asediat cetatea Borsoa, luând-o cu asalt după trei zile. Zidurile ei le-a dărâmat, iar pe ostașii ducelui Salanus, aflați acolo, porunci să fie duși legați cu lanțuri în cetatea Ungariei. Și stând ei acolo mai multe zile, ducele și ai săi văzură rodnicia pământului și bogăția de tot felul de animale și mulțimea de pești din apele Tisei [...] și ducele Arpad și ai săi îndrăgîră țara nespuse de mult.”

Anonymus,
Gesta Hungarorum

Cunosc și aplic

1. Identifică principalele forme statale în Evul Mediu timpuriu. Pe care dintre ele le-ai întâlnit în subiectele studiate referitoare la Epoca Antică?
2. Dezvăluie esența noțiunilor: *regat barbar*, *voievodat*, *cnezat*, *țarat*.
3. Determină relația dintre stat și Biserică în Evul Mediu timpuriu și consecințele ei.
4. Utilizează surse suplimentare pentru a cerceta procesul de constituire și evoluție a unui stat, la alegere. Argumentează.

5 Fărâmițarea feudală. Centralizarea statelor medievale

AMINTEȘTE-ȚI!

Care sunt cele mai importante trei regate barbare constituite în vestul Europei după căderea Imperiului Roman de Apus?

Călăreți carolingieni, ilustrație dintr-un manuscris din secolul IX

Document istoric

„După ce s-a făcut conscripția și împărțirea în trei a regatului de către fruntași, reunindu-se în luna august cei trei regi la Verdun, oraș al Galiei, împart regatul între ei și Ludovic capătă partea răsăriteană, iar Carol a obținut-o pe cea apuseană. Lothar, care este cel mai mare prin naștere dintre ei, a primit-o pe cea mijlocie. Și după încheierea păcii și întărirea ei prin jurământ, fiecare se întoarce pentru a se îngriji de partea sa și de a veghea asupra ei.”

Din analele
Mănăstirii Fulda

Ludovic

Carol

Lothar

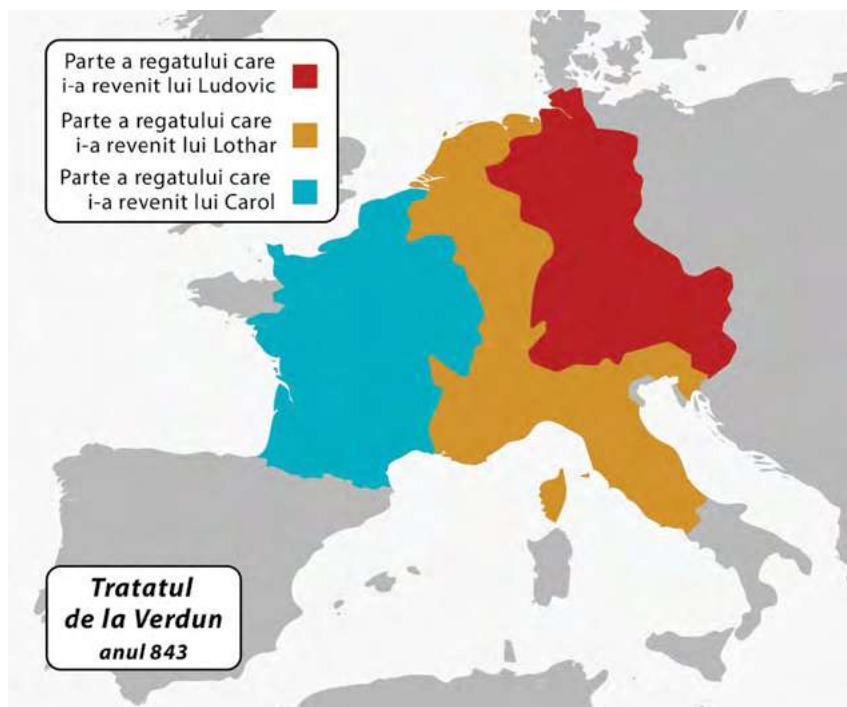
Regatele barbare constituite în secolele V–VII, prin fuziunea instituțiilor romane cu cele germanice, au păstrat elementele latine chiar și după căderea imperiului, în 476. Francii au garantat evoluția acestora de la regat la imperiu, numit Carolingian, deși se proclama moștenitor al Imperiului Roman. În anul 800, Carol cel Mare s-a încoronat la Roma, dar, în realitate, statul format era o entitate complet nouă și va domina viața politică a continentului timp de câteva secole. Totuși, menționăm faptul că acest imperiu a fost o structură politică efemeră, diferită de Imperiul Roman, deși încerca să-i imite modelul. Astfel, se constată evoluția statului medieval în Occident: de la „state feudale” timpurii (sec. V–VI) la absolutismul monarhic (sec. XVI–XVII). Etapa decisivă a acestui proces coincide cu anul 1000, când, după fărâmițarea feudală postcarolingiană, începe refacerea politică a statului monarhic occidental.

Instituția monarhică era reprezentată de împărat, în jurul căruia se aflau nobilii, fără responsabilități bine definite, pe care monarhul îi consulta atunci când trebuia să ia anumite decizii. Statul era împărțit în comitate, conduse de reprezentanți ai autorității centrale – **comiți**, viitorii **conți** –, ce administrau, judecau, conduceau armata și colectau impozite. Biserica colabora cu regalitatea, asumându-și obligații administrative civile. După moartea lui Carol, imperiul intră în criză, din cauza existenței unor populații aflate pe trepte diferite de dezvoltare, lipsei unității economice, creșterii puterii feudalilor, împărțirii statului între urmașii monarhului, dar și din cauza primejdiilor externe. Situația creată îi determină pe urmașii lui Carol cel Mare să fragmenteze autoritatea politică, prin **tratatul de la Verdun**, în anul 843. Pe locul fostului imperiu au apărut regate fărâmițate, dominate de relațiile vasalice. Are loc trecerea spre *monarhia feudală*.

Către anul 900, procesul de descentralizare maximă a puterii în baza sistemului relațiilor de vasalitate a cuprins Occidentul. Regele este suzeranul tuturor marilor seniori ai regatului, de aceea

Hugo Capet, primul rege al dinastiei Capetienilor

- Identifică relația de cauzalitate dintre Tratatul de la Verdun și procesul de fărâmițare feudală.

are o autoritate recunoscută și nu poate fi vasalul nimănui. În același timp, un rege poate fi vasalul altui rege, așa cum este cazul regelui Angliei, vasal al regelui Franței pentru Normandia, Aquitania și alte posesiuni de pe continent. Franța este modelul clasic al evoluției monarhiei feudale. În anul 987, marii feudali l-au ales în fruntea regatului francez pe contele Parisului, **Hugo Capet**, care avea să pună bazele dinastiei Capetiene, ce a guvernat până în 1328. Comitatul de Paris, situat în centrul regatului, a devenit reședința administratorilor regali, înzestrați cu atribuții bine definite. Armata a evoluat ca o instituție separată, aflată la dispoziția suveranului.

Procesul de descentralizare a fost cauzat de caracterul izolaționist al lumii agrare, care constituia baza statului în acea perioadă. Seniorii locali și-au consolidat puterea și, în timpul incursiunilor nomade, erau capabili să respingă pericolul cu forțele proprii, iar castelul seniorial putea oferi un loc de refugiu sigur pentru populația din împrejurimi și nu era necesară forța puterii centrale. Autoritatea nominală a regelui și sporierea autorității seniorilor locali, care aveau propria armată, băteau monede și colectau impozite, reprezintă o particularitate a epocii, fenomen întâlnit la majoritatea statelor Europei medievale.

În secolul XII se intensifică războaiele dintre feudali, iar orașenii, clerul și negustorii susțin restabilirea autorității monarhului. Sprijinit de orașeni, regele și-a consolidat armata și a făcut investiții în tehnică, fapt ce a diminuat rolul militar al

Document istoric

Judecata regală a lui Ludovic cel Sfânt

„Regele nu uita niciodată această învățătură: își conducea țara cu bună credință și cu teama lui Dumnezeu, cum o înțelegeți din cele ce urmează. Aranjase totul în așa fel, încât după sfânta slujbă, monseniorul de Nesle, bunul comite de Soissons și noi, ceilalți care eram cu el, mergeam și ascultam pledoariile [...] adesea, vara, după liturghie, în pădurea de la Vincennes, la rădăcina unui stejar și ne puneam să ne așezăm în jurul lui. Și el îi întreba: «E cineva aici care are un adversar?» Părțile se ridicau: «Tăceți», spunea regele, «vom rezolva pricinile voastre pe rând». Îi chema atunci pe monseniorul Pierre de Fontaines și pe monseniorul Geoffroi de Vilette și spunea unuia din ei: «Rezolvăm această neînțelegere».”

Jean de Joinville,
Istoria Sfântului Ludovic

Încoronarea lui Hugo Capet

Document istoric

Drepturile regaliene

„Drepturi regaliene sunt: drumurile publice, râurile navigabile și cele care sunt făcute navigabile, porturile, țărmurile, impozitele, [...] monedele, produsul amenizilor și penalizărilor, bunurile vacante, cele confiscate în chip legal celor nedemni, numai să nu fie concesionate cuiva în mod special, și, de asemenea, bunurile celor care contractează căsătorii incestuoase, cele ale condamnaților și ale proscrișilor, după cum este prevăzut în noile Constituții, prestațiile [...] în beneficiul puterii regale, posibilitatea de a crea magistrați pentru înfăptuirea rapidă a justiției.”

Georges Duby, anul 1000

Educație pentru patrimoniu

Evoluția statului în Evul Mediu a parcurs etape condiționate de anumite împrejurări istorice. A evoluat și statutul monarhului, iar instituțiile constituite au continuat și azi. Occidentul medieval a plasat ideea de stat pe două repere fundamentale: senioria (monopolizarea treptată și instituționalizarea puterii) și regalitatea creștină sacră (monarhia ca instituție-simbol sacru, unic, cu însemne specifice puterii autoritare). Constatăm un specific medieval, deși Antichitatea a oferit Epocii Medievale termeni precum **Senat** și **Constituție**. Evul Mediu s-a remarcat, de asemenea prin organe politice cunoscute azi în majoritatea statelor lumii. **Parlamentul**, **Statele Generale** sunt structuri ce demonstrează preocuparea omului de a construi un sistem politic deosebit, cu elemente preluate și de comunitatea actuală.

Camera lorzilor, Parlamentul Britanic

nobilimii. În Anglia, Franța, Spania, Portugalia s-a produs întărirea puterii centrale, în special prin instituirea unor impozite, devenite permanente, puse la dispoziția regelui. Totuși, monarhia nu putea soluționa toate problemele guvernării statului și, astfel, recurge la colaborarea cu reprezentanții păturilor sociale privilegiate: clerul, nobilimea, orașenii. Aceștia au constituit adunări reprezentative ale stărilor, numite Parlament în Anglia, Stările Generale în Franța, Cortesuri în Peninsula Iberică.

Adunările reprezentative ale stărilor au susținut regalitatea în procesul de centralizare, dar au încercat să-și impună autoritatea chiar și în conducerea statelor. În Anglia, în timpul regelui Eduard I (1272–1307), se statornicește principiul conform căruia numai Parlamentul poate vota impozitele (1297). În anul 1327 Parlamentul l-a detronat pe regele Eduard al II-lea. În secolele următoare, Parlamentul a devenit un organ care exprima opinia diferitelor pături ale populației. Prin urmare, Evul Mediu a pus bazele statului constituțional și parlamentar, realități ale sistemului politic englez.

În secolele XIII–XIV, în Occident începe un proces de centralizare politică, ce a dus la unificarea teritorială a țării în jurul domeniului regal și la uniformizarea administrativă și instituțională prin eliminarea diversităților locale. Monarhia și-a impus autoritatea asupra marilor vasali. O parte consistentă a nobilimii este ostilă centralizării, însă clerul, orașenii și chiar meșteșugarii și țăranii, interesați de stăvilirea anarhiei nobililor, au susținut acest proces. Pe continentul european se creează condițiile pentru nașterea absolutismului.

Cunosc și aplic

1. Identifică formele de stat existente în Epoca Medievală.
2. Prezintă caracteristicile statului feudal la începutul Evului Mediu.
3. Explică factorii care au contribuit la centralizarea statelor Europei medievale.
4. Construiește o schemă prin care să prezinți trecerea de la monarhia feudală spre absolutism.

În istoria continentului european, numele lui Carol cel Mare rămâne emblematic și extrem de important pentru evoluția politică a comunității. Încoronat în anul 768, la 24 de ani, acest rege al francilor a continuat politica de consolidare a statului său prin războaie, în timpul cărora a fost ocupată Spania de Nord-Est, Italia de Nord, Saxonia, Bavaria și o parte a hanatului avar. În anul 778 pornește cu oștirile în Spania. Ajungând sub zidurile Zaragozei, este nevoit să se retragă din cauza revoltei saxonilor. La întoarcere, ariergarda armatei, lăsată în seama lui Roland, prefectul mărcii Bretagne, este atacată și distrusă de către basci în trecătoarea muntoasă de la Roncevaux. Roland este sfătuit să sune din corn pentru a-l vesti pe rege și a cere ajutor. Dar el consideră acest gest o lașitate și piere ca un erou alături de alți nobili și cavaleri. Evenimentul este descris într-un mod tulburător în poemul *Cântecul lui Roland*, creat în secolul al XI-lea. Cuceririle impresionante ale regelui Carol cel Mare i-au permis să se încoroneze la Roma, la 25 decembrie 800, drept împărat roman.

Carol era un om înalt și avea o putere fizică neobișnuită. Îi plăceau vânatul și înotul, disprețuia veșmintele luxoase, cunoștea limba latină și avea un respect deosebit pentru oamenii învățați.

La ceremonia de încoronare el promitea că va aduce pacea Bisericii și supușilor săi creștini, că va înlătura nedreptatea și va lupta contra dușmanilor lui Dumnezeu. Începând cu secolul XII, promisiu-

Document istoric

„Era lat și voinic la trup, înalt de statură, dar fără a trece prea mult de măsura potrivită. Avea creștetul capului rotund, ochii mari și ageri, nasul ceva mai lung decât mărimea obișnuită, un păr alb, frumos, fața voioasă și senină. De aceea, fie că stătea în picioare, fie că ședea, înfățișarea lui răspândea o puternică impresie de autoritate și demnitate.”

Cronica lui Eginhard

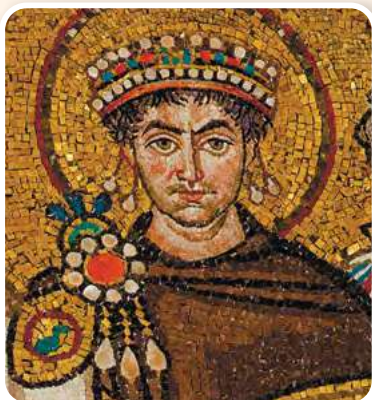

Catedrala din Aachen

nea de altădată a lui Carol cel Mare va fi înlocuită cu un jurământ, rostit de viitorul rege cu mâna pe Evanghelie sau pe o relicvă sacră. După acest jurământ, episcopul îl declara rege și se întorcea spre ceilalți episcopi și nobilii prezenți pentru a primi răspuns: „Încuviințăm! Așa dorim să fie!” Urma ungerea pe frunte cu mir, ritual prin care regele devenea „alesul lui Dumnezeu”. Astfel, mai multe acțiuni ale lui Carol cel Mare au rămas la temelia mentalității medievale. Numit și *părintele Europei*, această personalitate a construit relații sociale și a stabilit reguli care au durat secole. El i-a obligat pe toți funcționarii de la curte să

învețe carte și a devenit el însuși un exemplu în acest sens. Epoca sa mai e numită *renaștere carolingiană*, în timpul căreia s-au redescoperit artele liberale, impuse în învățământul medieval apusean, s-a reafirmat gândirea lui Aristotel, s-au înălțat catedrale, ce reprezintă și azi adevărate capodopere ale patrimoniului universal.

- Argumentează titlul de *părinte al Europei*, atribuit lui Carol cel Mare.
- Explică încercările lui Carol cel Mare de a restabili Imperiul Roman. Argumentează.
- Exprimă-ți opinia față de rolul personalității istorice învrednicite cu titlul *cel Mare*.

Împăratul Iustinian, mozaic

Codul lui Iustinian, 1663

Document istoric

„La Constantinopol Iustinian a lărgit atribuțiile șefului poliției, *praefectus vigilum*, care a luat numele de *praetor plebis*, și a creat un post de chestor cu misiunea de a se ocupa de mulțimea vizitatorilor și imigranților care veneau în număr mare în capitală. Pentru a micșora pericolul extern, dinspre nordul Scitiei, Cipru și insulele Mării Egee, a pus sub comanda unui *quaestor Justinianus exercitus*. Sediul acestui comandant pare să fi fost la Odessos ori la Tomis. La Constanța s-a descoperit piatra funerară a lui Marcellus, vicar de Odessos.”

Emanoil Băbuș, *Aspecte ale istoriei și spiritualității Bizanțului*, în „Adevărul românesc”

7 Imperiul Roman de Răsărit (sec. IV–VII)

AMINTEȘTE-ȚI!

De unde provine termenul Bizanț?

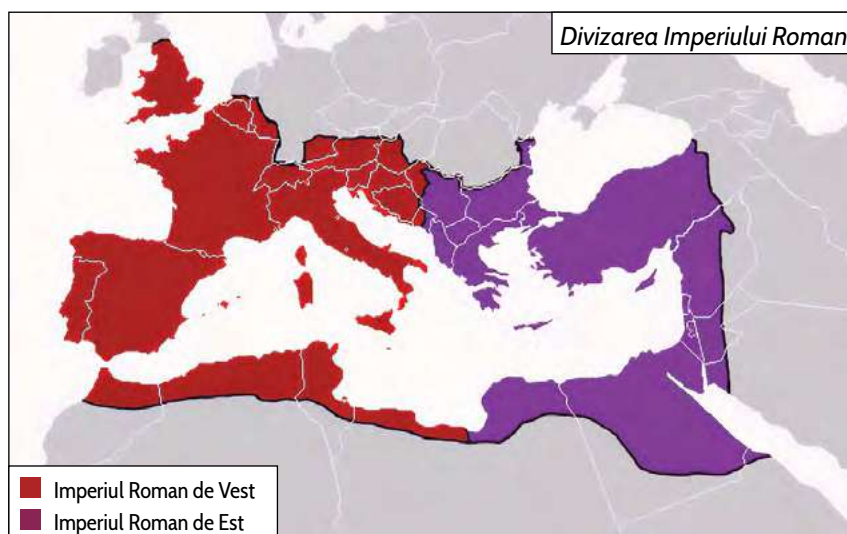
În anul 395, după divizarea Imperiului Roman între urmașii lui Teodosie cel Mare, regiunea răsăriteană s-a consolidat în jurul orașului Constantinopol, fondat în anul 330 de către Constantin cel Mare. Statul integra provincii bogate, cu un număr impresionant de țărani liberi, cu orașe și școli. Imperiul Roman de Răsărit și-a asigurat trăinicia circa un mileniu după prăbușirea Romei.

În secolele IV–VI, imperiul era în esență roman, limba oficială era latină, iar limba culturii – greacă. Școlile au rămas să funcționeze, împărații acordau o atenție sporită instruirii. Acumularea veniturilor din impozite și taxe vamale a asigurat consolidarea puterii centrale și a armatei imperiale.

Unul dintre cei mai cunoscuți suverani bizantini este **Iustinian I** (527–565), descris laudativ în *Istoria secretă* a lui Procopiu ca **apărător al creștinismului**, iar de alții – ca un tiran care i-a condamnat la moarte pe oamenii cu alte opinii sau credințe religioase. Abuzurile au dus la răscoala Nika din Constantinopol, pe care Iustinian a reprimat-o în forță, după implicarea soției sale, Teodora, o fostă artistă de circ. Politica externă a avut drept scop îndeplinirea a două sarcini majore: restabilirea Imperiului Roman în vechile hotare și afirmarea totală a creștinismului în acest imperiu.

Imperiul Roman de Răsărit a suferit un proces de grecizare: limba oficială devine greacă, iar suveranul renunță la titlul de *imperator augustus* în favoarea celui de *bazileu*. În Imperiul Bizantin nu au existat relații de vasalitate.

O pagină strălucită în istoria acestui stat este decizia lui Iustinian de a asigura imperiului o bună guvernare cu ajutorul lui Trebonian. Cărturar legiuitor al timpului, acesta a sistematizat dreptul roman în culegeri de legi redactate în latină și în greacă: *Corpus Iuris Civilis*. Cunoscut drept

Codul lui Iustinian, acesta s-a făcut remarcat prin consemnarea evoluției ideilor și instituțiilor juridice atât în domeniul dreptului public, cât și în domeniul dreptului privat.

Iustinian a reconstruit Constantinopolul, inclusiv Marele Palat, plin de mozaicuri și fresce care aminteau de cuceririle lui. A construit 33 de biserici, spitale destinate inclusiv săracilor suferinzi de boli incurabile și muribunzilor, case de oaspeți. Catedrala Sfânta Sofia a înălțat-o cu ajutorul a doi iluștri arhitecți și ingineri, Antim din Tralles și Isidor din Milet. Lucrările au durat cinci ani, începând din 532.

În anul 626 avarii asediază Constantinopolul, fiind ajutați de slavi și perși sasanizi. Confruntarea s-a încheiat cu o victorie strategică pentru bizantini. În anii 679–680, bulgarii au traversat Dunărea și s-au stabilit în zona Varnei. Bizanțul a pierdut teritorii cuprinse între Munții Balcani și Dunăre. Sistemul administrativ a slăbit, iar după anul 1000 sunt organizate cruciade, care au devastat orașul Constantinopol. Trebuie menționată, în special, cruciada a IV-a, din 1202–1204, care a îndepărtat oportunitatea de unificare a Bisericii creștine. Guvernarea Paleologilor (1261–1453) a condus la afirmarea și evoluția imperiului, dar atacurile otomane au slăbit definitiv regimul existent și, la 29 mai 1453, Constantinopolul a fost cucerit. Istoria glorioasă a acestui stat s-a încheiat, lăsând în urmă o bogată moștenire istorică, inclusiv pentru spațiul românesc.

De-a lungul timpului, frontierele statului bizantin au cunoscut numeroase modificări: în secolele IV–VI era extins pe trei continente: Europa, Asia și nordul Africii. **Apogeul Bizanțului** a fost atins în secolul VI și în secolul X, în timpul dinastiei Macedonenilor, când stăpânea Peninsula Balcanică, Asia Mică, Mesopotamia Superioară, Siria, Palestina și Egipt. Acestor teritorii li s-au adăugat nordul Africii, Italia, sud-estul Peninsulei Iberice și insulele din Mediterană, în urma campaniilor de recucerire purtate de Iustinian. În secolele VII–IX Bizanțul a pierdut provinciile orientale, cucerite de arabi, și teritorii din Balcani, ocupate de slavi. Începe declinul treptat, deși împărații dinastiei Comnenilor au refăcut parțial stăpânirea bizantină în secolul X. La moartea lui Iustinian, în anul 565, Imperiul Bizantin avea o suprafață de 2 milioane de km², o populație de 20 de milioane de locuitori, iar un secol mai târziu, în 668, teritoriul s-a redus la 1 milion de km², cu 10 milioane de locuitori.

Catedrala Sfânta Sofia

Document istoric

„Cetea aceasta are o poziție frumoasă în lume și niciun loc sub soare nu arată mai bine ca Bizanțul. Ea este așezată în mijlocul pământului, la extremitatea Europei, fără a fi despărțită de Asia, adică aici își au începutul Europa și Asia și alte regiuni. Pe o lungă întindere se înclină dinspre uscat spre mare ca și cum ar vrea să întâmpine cea dintâi răsăritul astrului purtător de lumină...”

Grigorie din Cipru

Educație pentru patrimoniu

Imperiul Bizantin, sau Imperiul Roman de Răsărit (395–1453) poate fi definit, inițial, drept un stat roman, construit pe un fundament multi-etnic și multicultural, treptat elenizat, care s-a dezvoltat, ulterior, ca un imperiu creștin, elenistic și și-a încheiat istoria ca un stat grec ortodox. Din punct de vedere istoric, Imperiul Bizantin a fost o continuare a Imperiului Roman de Răsărit. Portul său era plin de vase, mățusuri, blănuri, pietre prețioase, lemn parfumat, fildeș sculptat, aur, argint, bijuterii emailate și mirodenii. Iată de ce Constantinopolul era invidiat de alte puteri, care au încercat în repetate rânduri să-i dărâme zidurile.

Cunosc și aplic

1. Determină elementele de continuitate ale Imperiului Roman în cadrul Imperiului Bizantin. Argumentează.
2. Stabilește relația de cauzalitate dintre perioada de înflorire a Imperiului Bizantin și creșterea influenței lui în nordul Dunării.
3. Realizează un studiu despre Catedrala Sfânta Sofia. Argumentează rolul istoric al acesteia în patrimoniul universal.
4. Exprimă-ți opinia despre evoluția Imperiului Roman de Răsărit. Argumentează.

Palatul Versailles

Ludovic al XIV-lea
al Franței

8

Monarhiile absolutiste și caracteristicile lor

AMINTEȘTE-ȚI!

În ce măsură monarhia absolută a contribuit la edificarea statului?

Document istoric

„Nu vă lăsați guvernați; fiți stăpânul; să nu aveți niciodată favoriți, nici prim-ministru; ascultați, consultați Consiliul, dar decideți: Dumnezeu, care v-a făcut rege, vă va lumina. Orice putere, orice autoritate rezidă în mâna regelui și nu pot exista altele în regat [...] Tot ceea ce se găsește pe întinderea statelor noastre, de orice natură, ne aparține [...]. Cel care a dat regi oamenilor a vrut să fie respectați ca locotenenții săi, rezervându-și numai lui dreptul de a analiza conduita lor. Voința sa este ca acela care s-a născut supus să asculte fără discernământ și această lege, așa de directă și de universală: «Oricât de rău va fi un prinț, infinit mai criminală este revolta supușilor săi».”

Ludovic al XIV-lea,
Memorii, 1661

- Care este legea considerată de Ludovic universală pentru a guverna statul?
- Cum justifică monarhul francez originea și natura puterii regale?

La sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea, în vestul Europei se creează condiții prielnice pentru dezvoltarea unor regimuri absolutiste. **Monarhia absolută** reprezintă apogeul construcției statului monarhic în Europa Apuseană și e un proces istoric complex, ce se finalizează cu edificarea unor instituții politice centrale. Din perspectivă istorică și axiologică, absolutismul politic a creat reacții și atitudini diverse: de la admirație pentru tendința spre centralism și perfecțiune în toate, cum e monarhia franceză a lui Ludovic al XIV-lea, până la critici vehemente și condamnarea regimului de către iluminiștii francezi, care militau pentru un regim reprezentativ moderat. **Absolutismul** este un concept complex, ce vizează monarhia ca formă de guvernare autocratică, în care monarhul deține toate puterile în stat (legislativă, executivă, judecătorească) și guvernează fără niciun control din partea societății. Ideile de bază sunt unitatea și legea, expresie a ordinii și armoniei sociale. Natura puterii regale rezultă doar din responsabilitatea în fața lui Dumnezeu, care constituie sursa unică a autorității monarhice. În practica politică a secolelor XVI–XVII, autoritatea monarhică a fost limitată de o serie de factori, cum ar fi: funcționarea adunărilor de stări privilegiate (Statele Generale, Parlamentul, Cortesurile), aplicarea legilor cutumiare, deținerea unor privilegii de către nobilime, cler, orașe și aparatul birocratic, dificultatea transmiterii și receptării dispozițiilor centrului, existența unor forțe de rezistență locale etc.

În acțiunea de instituire a absolutismului, regalitatea și-a impus supremația asupra Bisericii în Franța și Anglia. Instaurarea **monarhiei absolute în Franța** s-a produs în mai multe etape, începând cu perioada lui Carol al VIII-lea

Simboluri ale puterii monarhice

(1483–1498) și a lui Ludovic al XII-lea (1498–1515). Ulterior, domniile lui Francisc I (1515–1547) și Henric al II-lea (1547–1559) reprezintă apogeul absolutismului francez în secolul al XVI-lea. Reinstaurarea absolutismului în Franța se produce prin Ludovic al XIII-lea (1610–1643), grație contribuției cardinalului de Richelieu, șeful Consiliului Regal, cel care a readus statul francez la poziția de prim rang în relațiile internaționale din Europa și l-a transformat într-un simbol al monarhiei absolute.

În **Anglia, monarhia absolută** s-a constituit la răscrucea secolelor XV și XVI, în condițiile unor profunde transformări socioeconomice și politice,

Henric al VIII-lea al Angliei

fapt ce i-a imprimat acesteia trăsături particulare. Absolutismul englez a fost instaurat de către dinastia Tudorilor, în timpul regelui Henric al VII-lea (1485–1509), și consolidat de Henric al VIII-lea (1509–1547). Un factor decisiv în dezvoltarea regimului politic a fost separarea de Roma pontificală (1529) și impunerea oficială a Reformei, prin care regele este desemnat „șeful suprem al Bisericii Anglicane”. Absolutismul englez a fost consolidat în perioada domniei Elisabetei I (1558–1603).

Și în **Spania dezvoltarea regimului absolutist** a decurs în condiții specifice. Unificarea teritorială și centralizarea instituțională târzie au impus păstrarea în cadrul monarhiei spaniole a unor structuri locale (Cortesuri distincte pentru Castilia, Aragon, Catalonia, Valencia, guverne locale, instituții urbane etc.). Absolutismul a fost introdus de regele Carol I (1516–1556), devenit împărat sub numele de Carol Quintul din 1519, care a constituit monarhia „universală” de tip medieval în cadrul Europei creștine. Uriașul său imperiu, în care „soarele nu apunea niciodată”, era alcătuit din Spania, Germania, teritorii din Italia și colonii spaniole din America. Însă acest imperiu era fragil, căci lipsea unitatea etnică, includea popoare diverse prin nivelul de dezvoltare și se menținuse cu ajutorul forței militare, în special al infanteriei dotate cu arme de foc. De asemenea, acest stat îngloba regimuri politice diferite: Spania era monarhie, Germania, fărâmițată, avea un împărat care nu reușea să-și impună autoritatea. Adept al catolicismului, Carol Quintul a declanșat războaie religioase, sperând să-i înfrângă pe adepții Reformei în Germania. Aceste planuri nu au fost realizate și, în 1556, Carol a abdicat în favoarea fiului său, Filip.

Cunosc și aplic

1. Folosește diagrama Venn pentru a compara monarhiile absolute din Anglia și Franța.
2. Identifică particularitățile politicii externe promovate de monarhii Europei Occidentale. Argumentează.
3. Exprimă-ți părerea față de statutul de persoană sacră acordat monarhului absolut.
4. Realizează o fișă dedicată personalității Elisabetei I a Angliei. Apreciază rolul ei istoric.

Document istoric

„Cât despre autoritatea aceluia care guvernează, vă voi spune că acest regat atât de mare [Franța], atât de bogat, depinde numai de voința supremă a regelui [...]. Regele este împărțitorul unui număr nesfârșit de slujbe, demnități, sarcini, bunuri eclesiastice, gratificații, daruri și alte stimulente și onoruri. El are asupra regatului său o autoritate deplină. Totul depinde de el: pacea și războiul, impozitele și tributurile, favorurile, beneficiile, sarcinile, guvernul și administrația întregului regat. Pe scurt, regele este stăpân absolut, niciun consiliu, niciun magistrat nu poate să-i limiteze puterea.”

Din raportul lui

Michele Soriano, ambasadorul
Veneției la Paris, 1581

- Care este, în opinia ambasadorului italian, autoritatea supremă în Franța?
- Ce atribuții are regele conform documentului?

Educație pentru patrimoniu

Autoritatea monarhică a reușit, în unele state precum Anglia, să consolideze politicile, astfel încât să devină un simbol al dezvoltării economice superioare. În Franța absolutismul a încurajat politicile mercantilismului colbertist și, drept urmare, au evoluat economia, relațiile sociale și cultura. În același timp, monarhia absolută trebuie condamnată, întrucât domină toate structurile sistemice ale statului, drepturile omului fiind încălcate.

Țărani muncind pământul,
tablou de Gilles de Rome

9

Obștea sătească la români – factor de continuitate și unitate românească

AMINTEȘTE-ȚI!

Care sunt condițiile de apariție a unei obști sătești?

Document istoric

„Satul, satul românesc a fost nucleul acestei rezistențe jertfelnice. Țăranul nostru la fiecare nouă năvălire barbară și-a luat bruma de avut ce-i permitea supraviețuirea și o existență ascetică (am putea spune) și pornea spre munte sau codru. Muntele și codrul îi erau sprijin și ocrotire în vreme de restriște, iar la nevoie schimba coarneau plugului sau mânerul coasei cu cel al sabiei. Întreg neamul nostru își are originile în satul românesc, supraviețuind în timp prin intermediul aceluiași sat. Pentru că satul reprezintă chiar civilizația noastră românească, [...] iar viața satelor noastre este cel mai bogat document al neamului.”

Ernest Bernea,
Civilizația română sătească

Societatea românească a parcurs, de-a lungul veacurilor, marile etape ale istoriei universale, cu particularități și deosebiri cronologice care exprimă o dezvoltare istorică proprie. Societatea românească era organizată în **obști** teritoriale sau sătești. Cercetările demonstrează că primele obști sătești au fost organizate în Orientul Antic, la popoarele egiptean și mesopotamian, grație condițiilor naturale de care au avut parte. Precipitațiile puține din Orientul Apropiat impun practicarea irigației în agricultură pe scară largă, activitate devenită posibilă prin organizarea comunităților în obști sătești. Deși nu cunoaștem cu exactitate modul de organizare și structura acestor formațiuni sociale, obștile sătești de sorginte dacică au supraviețuit în timp, atât în perioada ocupației romane, cât și ulterior. Afirmarea deplină a obștii sătești are loc în interiorul comunității daco-romane. Începând cu retragerea împăratului Aurelian din Dacia (271–275 d.H.) și până la organizarea primelor formațiuni prestatale (sec. IX–X), obștile sătești au reprezentat principalele forme de organizare a muncii și a producției poporului român aflat în plin proces de constituire.

Obștea sătească era compusă din două elemente: teritoriul și comunitatea. Teritoriul era constituit din *vatră* și *moșie*. Vatra era spațiul pe care se construiau toate locuințele țăranilor. Terenurile arabile alcătuiau proprietatea privată a țăranilor și puteau fi transmise ereditar, conform principiului patriarhal, în timp ce terenurile nearabile erau stăpânite în *devălmășie*, adică fiecare membru al comunității se putea folosi de acestea. Comunitatea se împărțea, la rândul ei, în **familii individuale** și **cete de neam**. O familie individuală constituia familia simplă, aceeași pe care o

avem în ziua de azi, dar mai numeroasă și mai tradiționalistă. Cetele de neam constituiau mai multe familii, grupate după nume. În majoritatea cazurilor, în cadrul unei obști sătești erau între 7 și 12 cete de neam. Un exemplu concludent este cel al obștii sătești ce a precedat satului Hansca, raionul Iași, care era formată din 12 cete de neam și a avut o durată de 900 de ani (fapt dovedit de descoperirile arheologice). În cadrul obștii sătești se respectau trei principii, după cum urmează.

Așezare întărită pe promontoriu

- **Principiul teritorial.** Obștea sătească avea o întindere bine stabilită și foarte rar interveneau schimbări ale amplasării acesteia. Așezarea obștilor în zone protejate natural sau greu accesibile (în văi, între dealuri, pe malul unui râu sau în apropierea pădurilor) a făcut practic imposibilă cucerirea acestor mici cetăți de către hoardele de barbari care erau în trecere.
- **Principiul agrar.** Principala ocupație a locuitorilor obștii sătești era agricultura. Alte ocupații, cum ar fi schimburile comerciale cu alte obști, deși se manifestau, nu erau valorificate pe deplin.
- **Principiul de neam.** Fiecare membru al obștii sătești, în mod obligatoriu, era vorbitor de limba română, era ortodox și respecta „legea pământului”, o lege nescrisă, care presupunea dreptul strămoșesc asupra pământului și obligația de a-l păstra. Aceste principii morale nu puteau fi încălcate. Devierile de la aceste reguli erau practic inexistente, astfel consolidându-se caracterul conservator al societății românești de la acea vreme.
 - **Ce este „legea pământului”? Folosește informația din documentul istoric și citește enunțul care ți se pare esențial.**

Totodată, obștea sătească s-a manifestat prin trei trăsături definitorii. Caracterul **autarhic** – obștea era un „organism” social-economic închis, orientat mai mult spre conservarea resurselor și a posibilităților proprii. Pământul se transmitea ereditar și nu era permisă vânzarea sau înstrăinarea acestuia. Astfel, se contura din ce în ce mai mult importanța cetelor de neam. Caracterul **patriarhal** – procesul muncii, mijloacele de muncă, uneltele și chiar producția aveau un randament scăzut, rudimentar. Caracterul **conservator** – nu se acceptau elemente de noutate socială sau spirituală care ar fi alterat modul tradițional de viață.

Baza spirituală a obștii era formată de tradiția populară și religia creștin-ortodoxă. Garantul conservării acestor valori erau voievodul și preotul. Baza juridică în cadrul obștii o constituia „legea pământului”. Infrațiunile generale erau judecate de către voievod, iar cazurile deosebite, destul de rar întâlnite, erau judecate prin adunarea întregului sat, conform legilor pământului. Creștinismul s-a răsfrânt și asupra „codului social” al obștii sătești. În interiorul obștii neaservite,

Așezare românească pe promontoriu

Document istoric

„Satul este adevărata coloană a românismului, arborele nostru genealogic, iar datoria fiecăruia dintre noi, ca fii ai acestor vechi așezări, este aceea de a avea încredere în puterea lumii din mediul rural, a țărănimii, în efortul acesteia de a se acomoda cu schimbarea în gândire și în spirit. Satul ne-a dat eroi și tot satul ne va da mai departe valori spirituale și materiale. Astfel, omul, lucrător al pământului, trebuie să aibă încredere în propriile lui puteri și să fie convins că nu va rămâne singur pe drumul integrării în marea familie europeană. Astăzi, când satul românesc se află într-o tranziție profundă, nostalgia după tradițiile și obiceiurile de odinioară se simte tot mai mult. De aceea, ar fi de datoria noastră morală să conservăm aceste resturi de o inestimabilă valoare pentru istoria și cultura românească.”

Iosif Ciunterei, etnolog

Casă din obștea satească Hansca

Obște în devălmășie, Vrancea

Document istoric

„Nu poate fi înțeles nici sufletul românului și nici istoria poporului român fără a cunoaște creștinismul său [...], căci miracolul supraviețuirii noastre rezidă în două motive, care explică această vitalitate incompatibilă. Primul este dragostea poporului român pentru pământul său, al doilea motiv se află în credința creștină a poporului român [...]. Datorită credinței lor în prezența permanentă a lui Dumnezeu în viață și istorie, românii nu au căzut niciodată în păcatul disperării de-a lungul tragicului lor destin. Mereu au avut speranța că, în cele din urmă, binele va triumfa asupra răului.”

Mircea Eliade,
Nostalgie originilor

Educație pentru patrimoniu

Obștea satească este forma de organizare social-politică a societății românești premergătoare întemeierii statelor feudale. Ea a apărut cu secole înainte, s-a generalizat în procesul „ruralizării” Daciei și constituie comunitatea administrativ-teritorială reprezentativă pentru perioada românească prefeudală. În obștea satească un rol deosebit îi revine familiei, care devine o subdiviziune a acesteia. Obștea are o structură omogenă în plan social, funcționează ca o formă a democrației pe baze colective și se autoadministrează, alegându-și singură organele de conducere.

stratificarea socială era nesemnificativă. Odată cu începuturile stratificării sociale în cadrul obștii satești, putem spune că apar și relațiile feudale în societatea românească. Voievodul și familiile favorizate și-au însușit cele mai fertile pământuri și cele mai frumoase herghelii de cai și cirezi de vaci. De asemenea, apar și alți funcționari, precum: vornicul, jitarul, postelnicul sau nemesnicul.

Începând cu secolele IX–X, în teritoriul carpato-danubiano-pontic se inițiază geneza statală. Primele formațiuni statale au avut ca bază obștea satească, constituindu-se preponderent prin instaurarea unui singur voievod sau cneaz la cârma **uniunilor de obști**. Procesul de formare a statelor medievale românești se încheie în secolele XIII–XIV, iar în cadrul acestui proces obștea satească a jucat un rol considerabil.

Obștea satească a avut o importanță deosebită în procesul de etnogeneză și **geneză statală** la români. Ea a constituit unica formă de organizare a muncii și producției între retragerea aureliană și formarea primelor voievodate. În contextul mării migrații a barbarilor, care a durat sute de ani, obștea satească a reprezentat forma de rezistență a poporului român în fața unor posibile asimilări. Mai mult, majoritatea populațiilor care au intrat în contact direct cu obștile satești au fost asimilate de acestea din urmă. Obștea satească a constituit garantul existenței și perpetuării specificului românesc pe durata mai multor veacuri, fiind mediul perfect pentru afirmarea adevăratelor valori ale neamului. Astfel, îl putem parafraza pe Lucian Blaga: veșnicia s-a născut în obștea satească.

Cunosc și aplic

1. Identifică originea și evoluția obștii satești în comunitatea românească.
2. Descrie procesul de transformare a obștilor satești în voievodate, ca formațiuni prestatale.
3. Determină relația de interdependență dintre unitatea și continuitatea poporului român în cadrul obștii satești.
4. Exprimă-ți părerea față de afirmația lui Lucian Blaga: „Veșnicia s-a născut la sat”. Argumentează.

A bronze statue of a person wearing a hooded garment, possibly a historical figure, seated outdoors. The statue is positioned in front of a dense background of green trees and foliage. The person is seated, with their hands resting on their lap. The statue has a dark, weathered patina.

149

Document istoric

„Deoarece acel preceptor, în numele casei ospitalierilor, s-a îndatorat de bunăvoie, pe sine și casa ospitalierilor, să ia arma pentru ajutorarea regatului nostru în vederea apărării credinței creștine [...]. Îi dăm și dăruim lui, și prin dânsul numitei case, întreaga țară a Severinului, împreună cu munții ce țin de ea și cu toate celelalte ce atârnă de ea, precum și cnezatele lui Ioan și Farcaș, până la râul Olt.”

Diploma Ioaniților

Carol Robert de Anjou, regele Ungariei

Basarab I, domn al Țării Românești

dul **Gelu**, era situată în spațiul intracarpatic, cu reședința în cetatea de la Dăbâca, lângă Cluj.

Voievodatele românești aveau tradiții vechi de cărmuire politică și dispuneau de o organizare militară puternică, bazată pe unități de cavalerie, arcași și cetăți. Aceasta le-a permis să opună rezistență incursiunilor maghiarilor. Drept urmare, deși ungurii au obținut victorii în mai multe confruntări, ei n-au fost în stare să integreze Ungariei posesiunile acestor voievodate. Conform izvorului narativ *Viața Sfântului Gerard*, din secolul XII, în locul celor trei ducate, peste un secol erau două: unul condus de **Ahtum**, pe teritoriul fostului voievodat al lui Glad și parțial al lui Menu-morut, până la Criș, și altul condus de **Gyula**, ce integra teritoriul voievodatului lui Gelu Românul. Aceasta ne demonstrează prezența unui proces de unificare teritorial-politică a spațiului locuit de români.

- Cum explici faptul că, după un secol de la expansiunea maghiară, în interiorul arcului carpatic continuau să existe voievodate românești?

Formarea statului medieval Transilvania. Începând cu anul 1000, în timpul regelui Ștefan I (1000–1038), Ungaria devine foarte activă în direcția Transilvaniei. Ungurii au adoptat creștinismul și obțin susținerea papalității în misiunea apostolică de extindere a catolicismului în zona carpatică. În secolele XII–XIII, după confruntări militare îndelungate, regii maghiari au instalat vremelnice comitate regale – formațiuni teritoriale cu caracter administrativ și militar local –, dar și episcopate catolice. Drept urmare, procesul de unificare a formațiunilor statale românești a fost oprit și înlocuit cu crearea unui voievodat autonom, dar supus regalității ungare. Pentru a-și asigura suportul etnic și social în teritoriile cucerite, regii ungari au recurs la coloniștii străini germani și secui, care au dat un impuls vieții urbane. Orașele Sibiu, Brașov, Mediaș etc. au fost fondate de acești coloniști. Secuii au populat Panonia înaintea ungurilor, iar originea lor este neclară, deși cercetătorii cred că aceștia sunt urmașii diferitelor neamuri asiatice migratoare, în special turanice, influențate de unguri. Pe teritoriile supuse, regele Ungariei a instaurat o administrație centralizată. Documentele menționează prezența, în anul 1111, a unui principe **Mercurius**, desemnat de rege drept **voievod al Transilvaniei**. În anul 1176, conducătorul Transilvaniei este menționat **Leustachius**, care purta titlul de voievod. Revenirea la titlul românesc pentru conducătorul Transilvaniei este o dovadă a existenței în acest spațiu a unei numeroase populații românești, purtătoare a tradițiilor. Dintre toate regiunile cucerite de unguri numai Transilvania a păstrat pentru instituția politică centrală denumirea de voievodat.

Formarea statului Țara Românească. Procesul de supunere a Transilvaniei s-a încheiat în anul 1200 și regii maghiari au încercat să-și extindă dominația spre alte teritorii populate de români la sud și est de Carpați. Și în aceste teritorii existau formațiuni statale incipiente cu aceeași structură precum cele din spațiul intramontan: voievodate, cnezate, țări.

Între 1241 și 1242 are loc invazia mongolă, care amenință și teritoriile Ungariei. În scopul de a se opune mongolilor, ungurii au amplasat în Banat și Oltenia, în anul 1247, Ordinul călugăresc militar al Ioaniților.

Evenimentul a fost consemnat într-un document numit *Diploma Ioaniților*, din care aflăm că în sudul Carpaților erau situate mai multe formațiuni statale: cnezatul lui **Ioan** în sudul Olteniei, cel condus de **Farcaș** în nord-estul Olteniei, voievodatul lui **Litovoi** pe valea Jiului și voievodatul lui **Seneslau** în Muntenia, pe Argeș. Formațiunile se aflau în dependență vasalică față de regalitatea maghiară.

În anii 1260–1261, după atacul tătarilor, voievodatul românesc din stânga Oltului iese de sub suzeranitatea maghiară, iar între 1272 și 1275, un urmaș al lui Litovoi, cu același nume, a unit toate voievodatele din dreapta Oltului și a refuzat să plătească tribut regelui maghiar. Ladislau al IV-lea a întreprins o expediție în sudul munților și Litovoi a fost ucis. Fratele său, Bărbat, își răscumpără libertatea și acceptă suzeranitatea Ungariei. Astfel, în această etapă s-a reușit unificarea, nu și obținerea independenței. Încercarea de unificare politică denotă faptul că societatea românească se dezvoltă în direcția statului medieval unificat.

În cronicile muntenești procesul de geneză statală este descris în legendele despre descălecatul lui Negru Vodă în Țara Făgărașului. Legenda susține că acest voievod și-a adus neamurile aici și a creat un stat. Istoriografia modernă a criticat descălecatul, insistând asupra acțiunii factorului extern în procesul de geneză statală. Folosindu-se de criza dinastică declanșată la curtea maghiară, **Basarab**, fiul lui Tihomir și nepotul lui Seneslau, numit „voievodul nostru transalpin”, unifică toate voievodatele și constituie o autonomie. Regii maghiari Angevini restaurează unitatea Regatului Ungar. Nobilimea maghiară îl încurajează pe rege să readucă voievodatele românești sub autoritatea ungară. În anul 1330 el întreprinde o campanie sub pretextul pedepsirii infidelității vasalului său, iar momentul este ales reușit, căci Basarab suferise înfrângere la Velbujd și de aceea îi propune regelui maghiar o despăgubire de 7.000 de mărci de argint. Carol Robert refuză pacea și înaintează spre Curtea de Argeș. Românii folosesc tactica pământului pârjolit, obligându-l pe rege să decidă întoarcerea în Ungaria. Basarab îi așteaptă pe înălțimi, așa cum menționează și cronica pictată de la Viena, și, la **Posada, la 9-12 noiembrie 1330**, are loc bătălia care s-a încheiat cu o victorie răsunătoare a românilor. Consolidarea statului muntean se produce în timpul voievozilor Nicolae Alexandru (1352–1364) și Vladislav Vlaicu (1364–1377). Statul a fost recunoscut de regalitatea maghiară și și-a consolidat instituțiile. Începe o perioadă de glorie a Basarabilor, care trebuiau să întreprindă măsuri de dezvoltare a societății românești.

Cunosc și aplic

1. Realizează o schemă/diagramă care va reflecta similitudinile și specificul procesului de formare a voievodatului Transilvaniei și a Țării Românești.
2. Utilizează harta istorică și determină evoluția procesului de unificare teritorială în centrul și sudul arcului carpatic.
3. Determină cel puțin două dovezi ce ne fac să înțelegem că legenda despre descălecat are și teme istorice.
4. Analizează rolul surselor istorice în procesul de cercetare a fenomenului genezei statale la români. Formulează cel puțin două argumente.
5. Apreciază personalitatea lui Basarab I, prezentând două argumente.

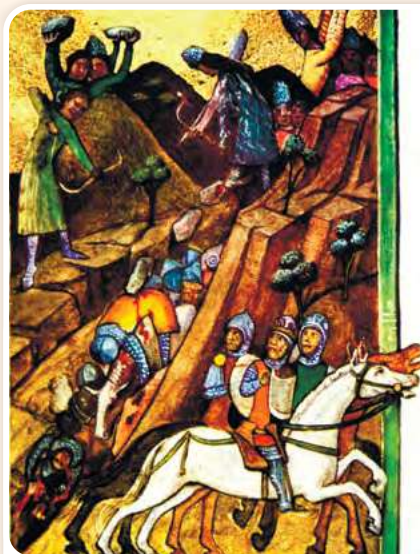

Document istoric

„Colonizarea sașilor a avut, pe lângă rolul economic și militar, un evident rol politic. Regalitatea a dăruit sașilor teritorii ce nu puteau fi ținute sub controlul direct al maghiarilor. Desigur, au fost cazuri multiple și conjugate, economico-sociale, politice, demografice, naturale: creșterea populației în vestul Germaniei și Flandra, limitarea suprafețelor care puteau fi amenajate pentru agricultură, starea materială precară a unor categorii ale populației, unele calamități naturale, dispute seniore, dorința de aventură, promisiunile ademenitoare ale regilor Ungariei etc. Coloniștii numiți germani nu au venit toți dintr-o regiune anume a Germaniei și nici măcar nu au fost cu toții de neam german.”

Ioan-Aurel Pop,
Istoria Transilvaniei

- Corelează premisele colonizării Transilvaniei și rolul coloniștilor sași în procesul de evoluție a băștinașilor în secolul XIII.

Bătălia de la Posada

„În episcopatul cumanilor sunt, după câte aflăm, multe popoare care, deși se socotesc creștini, totuși având diferite rituri și obiceiuri, comit fapte necreștinești [...]. Disprețuind Biserica română, nu primesc tainele bisericești de la venerabilul [...] episcopul cumanilor care-și are dioceza acolo, ci de la oarecare pseudo-episcopi ce țin ritul grecilor. Și unii din Regatul Ungariei, atât unguri cât și germani, locuind printre ei, trec la credința lor.”

Diploma Papei Grigore al IX-lea către regele Ungariei Bela, 14 noiembrie 1234

- Explică ce interese politice urmărea Suveranul Pontif adresându-se regelui Ungariei în privința răspândirii confesiunii ortodoxe în episcopia cumană. Argumentează.

AMINTEȘTE-ȚI!

Stema Moldovei medievale reprezintă un cap de bour. Ce legătură are acest simbol cu istoria statului?

Procesul istoric de constituire a statului medieval Moldova este asemănător celui desfășurat în sudul arcului carpatic, unde se realizase o construcție politică durabilă și independentă a românilor nord-dunăreni. În secolele IX–XIII, între Carpați și râul Nistru se produce o concentrare a populației în jurul unor formațiuni politice numite țări, voievodate, cnezate, câmpuri sau codri, așezate în zona cursului inferior al râurilor Jijia, Bahlui, Prut, Ciuhur și în regiunea codrilor dintre Prut și Nistru. Izvoarele istorice menționează formațiuni politice precum Țara Tiverților, amintită de *Cronica de la Kiev* pentru alianțe cu marele cneaz, cunoscute și în Imperiul Bizantin.

Pagină din *Cronica de la Kiev*

În poemul german din secolul XII, *Cântecul Nibelungilor*, se menționează o țară românească la răsărit de Carpați, în frunte cu ducele **Ramunc**. În secolul XIII, lângă Halici, exista o Țară a Bolohovenilor, iar un act semnat de regele Ungariei Andrei al II-lea amintește de Țara Berladnicilor și Țara Brodnichilor, care au participat în bătălia de la Kalka de partea mongolilor împotriva cumanilor. Despre organizarea politică mărturisește și scrisoarea Papei Grigore al IX-lea din 1234 către regele Ungariei Bela, în care menționează că în episcopia cumanilor din Siretul de Jos românii „primesc tainele sfinte de la pseudoepiscopi” de rit ortodox. Nicolae Iorga crede că activitatea acestor prelați ar fi fost imposibilă dacă nu erau ocrotiți de formațiuni politice locale.

Cristalizarea politică a avut suportul transformărilor social-economice. Pământurile prielnice agriculturii și pășunatului, munții bogăți în metale, râurile, marea au fost principalii factori ce au provocat adâncirea stratificării sociale și au grăbit constituirea statului.

Monumentul statuar „Dragoș Vodă și Zimbrul”, Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava

În secolul XIII genevezii au transformat orașele de pe litoralul Mării Negre în veritabile centre ale comerțului european. Drumurile spre Chilia, Cetatea Albă și Caffa treceau prin spațiul est-carpatic, stăpânite de Hoarda de Aur. De eliminarea acestei puteri erau interesate Ungaria și Polonia. Aceste premise ale genezei statale sunt caracteristice pentru întreg spațiul românesc.

Procese de geneză statală în estul Carpaților s-au accelerat în sec. XIII. În Valea Moldovei era un voievodat cu reședința la Baia, în frunte cu voievodul maramureșean **Dragoș**, vasalul regelui ungar. Acesta apare într-o legendă consemnată de cronicarii medievali, potrivit căreia Dragoș a venit din Țara Maramureșului în timpul vânătorii unui bour. Găsind pământuri mănoase, lipsite de locuitori, Dragoș aduce populație din Maramureș și creează statul. Legenda își găsește expresie și în stema Moldovei, prin capul de bour. Lui Dragoș i-au urmat la funcția de voievod fiul său, Sas, și, ulterior, nepotul său, Balș. Astfel, unii îl consideră pe Dragoș fondator sau „descălecător de neam și țară”.

Concomitent cu evenimentele de la răsărit de Carpați, în Maramureș se afirma personalitatea excepțională a lui **Bogdan**, voievod ce stăpânea nouă sate, cu reședința cnezială la Cuhea, pe valea Izei. Efortul regilor unguri Carol Robert și Ludovic I de a lichida autonomiile locale și de a suprima privilegiile nobilimii autohtone a întâmpinat o puternică rezistență. Printre conducătorii care au luptat s-a numărat și Bogdan, declarat „infidel” în 1343, fiindu-i retrase demnitățile. „Nesupus” era șase ani mai târziu, în 1349, când, într-un document, era numit „fost voievod necredincios al nostru”. Trecerea sa peste munte s-a produs în 1359.

În voievodatul Moldovei începuse o luptă a nobilimii locale împotriva dependenței maghiare. La aceste acțiuni a participat un grup de viteji în frunte cu Bogdan și fiii săi.

Prin acțiunea lui Bogdan, în **1359** a fost înlăturată suzeranitatea regelui maghiar și voievodatul Moldovei a devenit **stat independent**. În primii ani

Bogdan I, domn al Moldovei

Document istoric

„Ca factori determinanți rămân cei acționând pe terenul dezvoltării economice și pe acela al proceselor sociale, canvaia profundă pe care urma să se țieasă procesul încheării statale [...]. S-a adăugat acțiunea factorilor potențatori, care au grăbit procesul, avem în vedere stăpânirea cumană și apoi tătară, impulsionând sau accelerând, în mod paradoxal, desfășurarea proceselor în spațiul viitoarelor principate”.

Ștefan Gorovei,
Întemeierea Moldovei

Petru I Mușat, domn al Moldovei

Document istoric

„Umblând păstori din Maramureș în munți cu vitele au dat de o fiară ce se chema bour și, după ce au alergat-o prin munți cu câinii, au ajuns la un șes, pe apa Moldovei. Acolo, fiind animalul obosit, l-au ucis la locul ce se cheamă Boureni și s-a întemeiat sat. De atunci, pe pecetea țării figurează bourul.”

Grigore Ureche,
Letopisețul Țării Moldovei

Cetatea medievală de la Hotin (imagine din zilele noastre)

Dragoș Vodă, marcă poștală din Republica Moldova

Document istoric

„[...] adunându-și românii săi din această regiune [Maramureș], Bogdan a trecut pe ascuns în Țara Moldovei, supusă Regatului Ungariei [...]. Și, deși a fost atacat deseori de armatele aceluiasi rege, totuși, crescând marele număr al românilor locuitori din aceea țară, ea s-a transformat în stat”

Cronica lui Ioan de Târnave

Document istoric

„Apariția principatului moldav ca un vârf al unei evoluții demografice ascendente tocmai în anii când Europa Apuseană și Centrală fuseseră devastate de ciuma neagră poate fi un miracol sau un paradox. Suportul demografic prin descălecat a constituit nu mai mult de 200 de familii, dintre care multe din stare cnezială [...]. Mai important a fost, poate, transferul de «experiență politică», datorită căruia Moldova de început poate fi socotită o prelungire a Transilvaniei”

*Ștefan S. Gorovei,
Întemeierea Moldovei.
Probleme controversate*

de domnie, Bogdan a unificat voievodatul din Valea Moldovei și cel de la Suceava, Țara Șipenițului, cetățile de la Hmielov, Țețina și Hotin, pe Nistru. Ulterior, acest teritoriu unificat a devenit Țara de Sus. În 1365, regele Ungariei, obligat de împrejurările internaționale, a recunoscut Țara Moldovei ca stat independent. Prin urmare, în procesul genezei statale la est de Carpați s-a constatat existența a două etape, generate de factori interni și externi, la fel ca în Transilvania și Muntenia. Istoricii consideră că suportul demografic prin descălecat a asigurat unitatea etnică a acestor state.

Urmașii lui Bogdan au continuat acțiunile de consolidare a statului. **Lațcu I (1365–1375)** a acceptat constituirea unei episcopii catolice la Siret, în anul 1370. Ulterior, confesiunea ortodoxă, împărtășită de majoritatea populației, a garantat păstrarea credinței și a libertății politice a autohtonilor.

Una dintre cele mai semnificative domnii moldovene ale secolului XIV este cea a lui **Petru I Mușat (1375–1391)**, preocupat de dezvoltarea instituțiilor interne, dar și de prosperitatea economică.

La sfârșitul secolului XIV, începe procesul de unificare a Țării de Sus cu Țara de Jos, finalizată de voievodul **Roman I**, care într-un hrisov din 2 martie 1392 era intitulat „mare singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn [...] al Țării Moldovei de la munte până la mare”. Devenind stat riveran, Țara Moldovei și-a consolidat poziția internațională și astfel a început afirmarea politică, economică și culturală a neamului românesc în spațiul dintre Carpați, Nistru și Marea Neagră.

Document istoric

„Îndată după suirea sa pe tron, Ludovic hotărî să curme aceste prădăciuni periodice ale tătarilor și întreprinse în 1343, după alți cercetători în 1345, o mare expediție împotriva lor. La ea participară și românii din Maramureș, sub comanda voievodului lor Dragoș, și secuii, peste care era mai mare Andrei, fiul lui Lațco. Expediția avu un succes deplin; tătarii fură goniti din ținuturile de la răsărit de Carpați și se retraseră spre șesurile din nordul Mării Negre.”

*Constantin C. Giurescu,
Istoria Românilor*

Educație pentru patrimoniu

Poporul român, după constituirea sa, și-a continuat dezvoltarea firească, pașnică și perseverentă în năzuința de a fi liber. Nașterea statului medieval reprezintă o operă politică ce aparține tuturor românilor, înfăptuită în împrejurări politice interne și externe favorabile. Acțiunile voievozilor fondatori au fost realizate cu înțelepciune, cu dedicație pentru gloria statului.

Cunosc și aplic

1. Identifică principalele trei premise ale formării statului medieval moldovenesc.
2. Cum explici faptul că nobilimea locală a avut curajul să se ridice împotriva regalității maghiare, în timpul regelui Ludovic I cel Mare?
3. Apreciază impactul politic, economic și social al constituirii statului medieval asupra evoluției populației băștinașe.

Similitudini și particularități în procesul genezei statale la români

Esența sintezei. După o evoluție de câteva secole, societatea românească a acumulat disponibilități demografice, economice, sociale și spirituale necesare unei noi etape de organizare istorică. Nicolae Iorga a numit acest parcurs *de la sat la stat*. Constituirea statelor medievale românești în secolele XIII–XIV a avut resorturi interne: creșterea numărului așezărilor rurale. Conjunctura externă a fost favorabilă, întrucât presiunea exercitată de Coroana maghiară a slăbit după criza dinastică, iar hanatul Hoardei de Aur a intrat într-o criză militară.

Argumente logice. Geneza statală este un proces complex și unitar, ce a implicat toate regiunile intra- și extramontane. În acest teritoriu s-au aflat structuri politice prestatale în forma unor *țări*, *voievodate* și *cnezate*. Sursele menționează prezența a circa 25 de țări și voievodate – o structură proprie românilor, întâlnită de asemenea în toate regiunile spațiului de geneză statală –, dar și cnezate, o dovadă a unității românești. Pericolul extern s-a manifestat prin amenințările tătarilor și ale ungarilor.

Dovezi. Procesele de formare a Țării Românești, a Moldovei și a Transilvaniei au implicat particularități și similitudini. Descălecatul este una dintre asemănări, dar și deosebiri, dat fiind faptul că în Țara Românească descălecatul se bazează doar pe tradiția istorică, iar în Moldova el este confirmat și de izvoarele istorice. Statele au fost întemeiate și consolidate în sec. XIII–XIV. Țara Românească și Moldova și-au început existența ca vasale ale Coroanei Ungariei, până la obținerea independenței – în 1330 pentru Țara Românească și în 1359 pentru Moldova.

Ipoteze. Atunci când extinderea lor teritorială a ajuns să se întâlnească la curbura Carpaților, erau deja state constituite, conduse de dinastii domnești proprii, fiind orientate în relațiile politice externe în diferite direcții: Țara Românească – spre Ungaria, iar Moldova – spre Polonia și Lituania. Transilvania, datorită așezării sale geografice și situației de centru natural al neamului românesc, în urma instaurării timpurii a dominației regilor ungari, a fost exclusă din procesul de unificare politică a românilor.

Eseul istoric – un studiu de proporții restrânse pe o temă ce conține o problemă, compus cu mijloace originale, fără pretenția de a epuiza problema. El oferă posibilități de a înțelege mai bine semnificația unui conținut, integrându-l într-un sistem propriu de valori și conferindu-i sensuri personale.

A scrie un eseu reușit înseamnă să prezinți idei referitoare la un subiect concret, într-o structură coerentă. Cunoașterea structurii unui eseu te va ajuta să-ți ordonezi gândurile:

1. **Introducere.** Formularea problemei, lansarea ipotezei, utilizarea citatelor în cazul în care acestea nu conțin aprecieri, ci ajută la conturarea problemei. (De exemplu: *Polisul atenian, democrație reprezentativă limitată*.)

2. **Partea de bază.** Descrierea problemei, argumentarea a 3–4 ipoteze, includerea exemplelor.

3. **Încheiere.** Emiterea concluziei, exprimarea opiniilor conform argumentelor expuse în partea de bază. Pot fi utilizate citate ce confirmă opinia exprimată și judecățile de valoare personale.

Cavaleri în armură

- Alcătuieste o friză cronologică cu indicarea sincronismelor în procesul de formare a statelor medievale românești.
- Determină rolul nobilimii românești din Transilvania în formarea statelor românești extracarpatice.
- Exprimă-ți opinia: cum a influențat pluralitatea statală evoluția istorică a românilor? Argumentează.
- Utilizează informația din manual și surse suplimentare și elaborează un eseu structurat pe tema: „Similitudinea proceselor de afirmare a organizării statale, argument al unității istorice românești”.

Geneza statală: între legendă și adevăr istoric

Evenimentele istorice sunt prezentate în documente, sinteze analitice ale specialiștilor, dar și în istorisiri și legende. Procesul de constituire a statului românesc, la răsărit și sud de Carpați, a început concomitent, iar evenimentele sunt reflectate sumar în izvoarele medievale. Sunt prezentate două versiuni cronicărești, două diplome ale regelui maghiar Ludovic de Anjou și fragmente de alte documente care se referă foarte puțin la aceste evenimente. Lipsa unei baze documentare a făcut ca timp îndelungat în istoriografie să domine versiunea cronicărească privind formarea Moldovei și a Țării Românești, cea a unui „descălecat”. Legende vorbesc despre un dublu descălecat: al lui Dragoș, mai întâi, apoi al lui Bogdan. Cronicile străine, precum cea a lui Ioan de Târnave, relatează o versiune al cărei erou era Bogdan, voievodul românilor din Maramureș. Acesta i-ar fi trecut pe români la est de Carpați, clandestin, pe teritoriul vasal Coroanei maghiare, slab populat din cauza vecinătății tătarilor. Mai târziu, după cum scrie cronică ungiurească, numărul românilor a sporit și astfel a apărut statalitatea pe acest teritoriu, adică Țara Moldovei.

Rămâne foarte cunoscută legenda cronicarilor medievali despre Dragoș, venit din Țara Maramureșului în timpul vânătorii unui bour la est de Carpați, unde a descoperit pământuri frumoase și mănoase, dar lipsite de locuitori. Aici Dragoș ar fi întemeiat Moldova cu o populație adusă din Maramureș. Drept argument, deseori, se folosea stema Moldovei, pe care era reprezentat un cap de bour, deși această versiune nu își găsește fundamente în realitățile istorice. Pornind de la teoria continuității, trebuie să se știe că aceste pământuri au fost mereu locuite, iar în sânul acestui spațiu a decurs un proces de consolidare, având un caracter intern, care

„Descălecatul lui Radu Negru”, tablou de Constantin Lecca

Document istoric

„Radu Vodă Negru era vodă în Ardeal și Herteg pe Amlaș și Făgăraș și au coborât la Țara Românească pe apa Dâmboviței la Câmpulung, unde și-au făcut curți și mănăstiri la acel an. Venit-au și Basarab, banul Craiovei, și s-au supus lui și au stăpânit numitul domn toată Țara Românească cu cinci județe ale Craiovei până la Dunăre și apa Siretului [...] iar după aceea a mutat Radu Vodă scaunul la Curtea din Argeș și, făcându-și curți, au făcut și biserică în care după moartea lui s-au îngropat.”

Anonymus Valachicus

s-a desfășurat similar și în alte teritorii românești, în direcția unificării și emancipării lor politice. O altă împrejurare îl înfățișează pe Bogdan I, sau Bogdan din Cuhea, voievod maramureșean, ca fiind cel care a desăvârșit procesul de consolidare a statalității acestui teritoriu.

Document istoric

„[...] și noi aflăm că Moldova s-au descălecat mai pe urmă, iar muntenii mai dentâi, măcar că s-au tras de la izvor, de păstori nemerit. Că împlând păstori de la Ardeal, ce se cheamă Maramureș, în munți cu dobitoacele, au dat de o fiară ce se cheamă bour și, după multă goană ce au gonit pren munți cu dulăi, o au scos la șăsul apei Moldovei. Aco-lea fiind și fiara obosită, au ucis-o la locul unde se cheamă Boureni, deacă s-au descălecat sat. Și cățeaua cu care au gonit fiara aceea au crăpat, pre care au chiebat-o Molda, iară apei de pre numele cățelii, Moldii, i-au spus Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova. Așijderea și țării, dinspre numele apei i-au pus numele Moldova.”

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*

„Dragoș Vodă la vânătoarea zimbrului”,
tablou de Constantin Lecca

Țara Românească (sau Valahia) a fost întemeiată, conform izvoarelor istorice și opiniilor specialiștilor, la începutul secolului al XIV-lea, avându-l ca domnitor, atestat documentar, pe Basarab I. Momentul decisiv al constituirii statelor, exprimat de tradiția istorică prin termenii de „descălecat” și „întemeiere”,

a fost înlăturarea dominației teritoriale a Regatului Ungar. Anihilarea autonomiei Făgărașului, în 1291, de către regele Andrei al III-lea, a coincis, potrivit tradiției istorice a Țării Românești, cu trecerea munților de către „Negru Vodă”, personaj a cărui identitate reală e necunoscută. El s-a instalat la Câmpulung, unde și-a „mutat” scaunul. Câmpulung, până atunci un avanpost al Regatului Ungar, sediu al unei înfloritoare comunități, a devenit acum cea dintâi reședință de scaun a Țării Românești, locul unde au fost îngropați primii ei domni. Tradiția e confirmată, așadar, de realitatea istorică.

Restaurarea unității Regatului Ungar sub o nouă dinastie, de origine franceză, casa de Anjou, în persoana regelui Carol Robert, s-a realizat cu sprijinul masiv al papalității. Într-un stadiu avansat al efortului restaurator al lui Carol Robert, în cursul luptelor purtate de oștile sale în Banat, el a avut de înfruntat și ostilitatea noului stat românesc, realizat prin unirea voievodatelor din stânga și din dreapta Oltului. Există însă numeroase legende, dar și studii istorice, care arată că, de fapt, adevăratul întemeietor al Țării Românești este un personaj misterios, legendar, numit Negru Vodă. Deși numele lui apare în documente ale vremii, precum și în cronicile mai târzii, Negru Vodă rămâne totuși un personaj enigmatic, a cărui existență nu este certă. Conform tradiției istorice, bazată parțial și pe o serie de legende, întemeierea Țării Românești s-a realizat după „descălecatul lui Negru Vodă”, venit din Țara Făgărașului (pe atunci în Transilvania controlată de Regatul Ungariei) la Câmpulung Muscel. Acest Negru Vodă, însoțit de ceata lui de viteji, reușește să unească toate cnezatele și voievodatele sud-carpătine și este ales domnitor, după ce îi alungă pe tătari din zonă. Prin urmare, concepția descălecatului demonstrează unitatea proceselor, circumstanțelor politice, dar și a premiselor ce au grăbit nașterea statului medieval românesc.

- Amintește-ți cel puțin doi cronicari care au relatat legenda descălecatului.
- Cum explici faptul că tradiția istorică prezintă două descălecate la est de Carpați?
- Determină cauzele descălecatului în sudul Carpaților. Argumentează.

I

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„Toate popoarele romanice din Europa își datorează existența unei duble asimilări. Mai întâi se petrece asimilarea elementului autohton de către elementul roman. Acest fenomen presupune prezența unui element etnic care deține același rol: primitiv activ al civilizației romane. [...] Asimilarea elementului autohton este rezultatul, pretutindeni, al colonizării și romanizării, apărând astfel sinteze etnice romanice: daco-romanii, galo-romanii, ibero-romanicii. [...] A doua asimilare înseamnă topirea unor elemente migratorii în masa populațiilor romanice [...]”

M. Bărbulescu, D. Deletant, K. Hitchins, Ș. Papacostea, P. Teodor,
Istoria României

SARCINI

1. Explică, pe baza sursei istorice propuse și a cunoștințelor obținute anterior, două etape majore în procesul de formare a popoarelor neolatine.
2. Compară etnogeneza românilor cu geneza unui alt popor neolatin din Europa, identificând un element comun și câte unul specific.
3. Apreciază importanța familiei popoarelor romanice/neolatine în structura etnolingvistică a Europei.

II

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„[...] după 896 ungurii au migrat din stepele nord-pontice în Panonia, unde au venit în contact cu românii. Pe măsura extinderii lor teritoriale în direcția Transilvaniei, ei s-au ciocnit cu formațiunile politice locale românești. În cronica maghiară „Gesta Hungarorum” („Faptele ungurilor”), scrisă de un notar anonim (numit de istorici Anonymus) al regelui Bela (conform opiniei majorității istoricilor, este vorba de Bela al III-lea, 1173–1196), se vorbește despre trei voievodate românești: voievodatul lui Menumorut (în Crișana, cu centrul la Biharea), voievodatul lui Gelu (pe podișul Transilvaniei) și voievodatul lui Glad.”

Monumentul Voievozilor Glad, Gelu
și Menumorut (Macea, Câmpia Aradului)

Mihai Manea, *Istoria românilor. Prelegeri*

SARCINI

1. Explică termenul voievodat.
2. Explică contextul istoric în care s-au creat formațiunile prestatale în spațiul intramontan.
3. Exprimă-ți argumentat opinia despre impactul suzeranității maghiare asupra constituirii Țărilor Române.

III

Analizează sursa și realizează sarcina propusă.

SURSĂ

„Constituite în cursul secolului al XIV-lea și consolidate prin crearea instituțiilor neatârării, cele două state românești își dezvoltă organizarea internă, își afirmă interesele vamale și comerciale în raport cu politica comercială a celorlalte puteri, își fixează marile opțiuni de politică externă. State independente, cu o neatârare câștigată prin lupte îndelungate, Țara Românească și Moldova erau pregătite să înfrunte noile mari încercări care aveau să amenințe în deceniile și secolele următoare existența lor statală.”

Șerban Papacostea, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*

SARCINĂ

Prezintă principalele etape ale politicilor de consolidare a independenței obținute în perioada de constituire a statelor medievale românești. Argumentează.

IV

Utilizează imaginile și apreciază rolul lui Carol cel Mare pentru dezvoltarea societății medievale timpurii, folosind trei argumente.

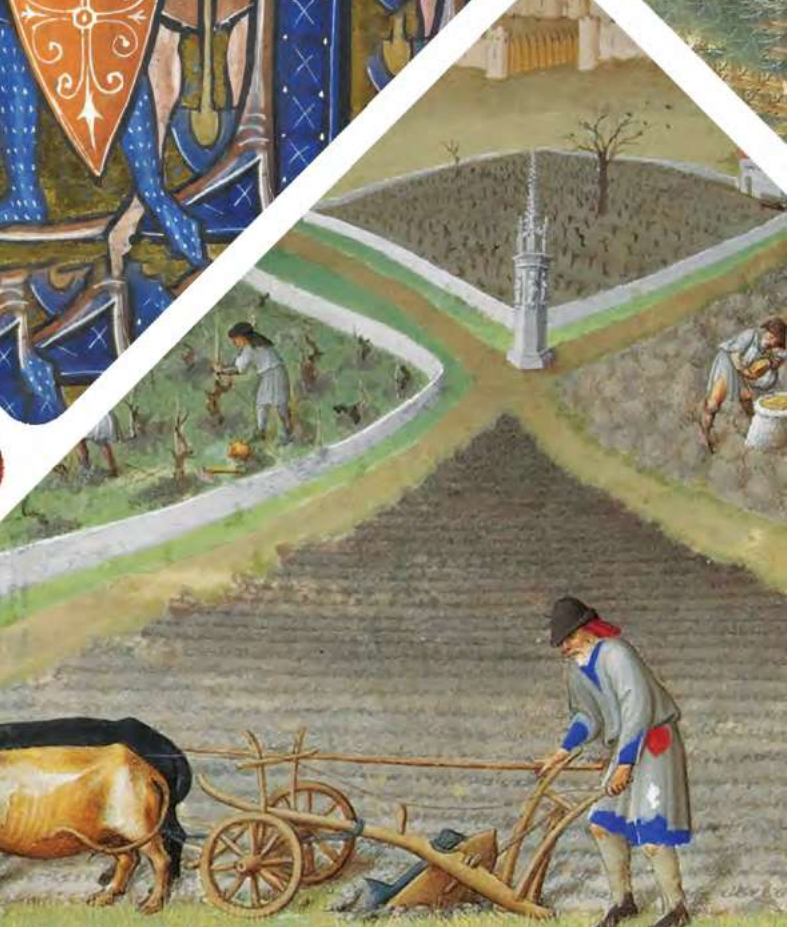
V

Alcătuiește o comunicare în formă scrisă, în care să argumentezi că monarhiile absolute constituite la sfârșitul Evului Mediu au grăbit procesele de descompunere a societății medievale.

BAREM

I	II	III	IV	V
7	7	4	5	10

Total:
33 de puncte

ECONOMIE, SOCIETATE ȘI ORGANIZARE POLITICĂ ÎN EVUL MEDIU

CUPRINS

1. Viața economică în societatea medievală. Apariția și dezvoltarea orașelor medievale
2. **Tablou istoric.** Orașul Lvov
3. Economia Țărilor Române (sfârșitul sec. XIV–mijlocul sec. XVII)
4. **Studiu de caz.** Viața socială în Epoca Medievală. Ierarhia feudală
5. Structuri și relații sociale în Țările Române (sfârșitul sec. XIV–mijlocul sec. XVII)
6. Instituțiile în statul medieval occidental
7. Rolul Bisericii creștine în Epoca Medievală și relațiile ei cu puterea politică
8. Organizarea politică internă a Țărilor Române în sec. XIV–mijlocul sec. XVII
9. **Sinteze analitice.** Războaiele și caracterul lor în Evul Mediu. Războiul de 100 de Ani
10. Expansiunea arabă. Cruciadele

Autoevaluare

În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să utilizezi terminologia istorică specifică feudalismului pentru a descrie aspectele evoluției social-economice și politice în Evul Mediu;
- să formulezi enunțuri cu caracter istoric, utilizând noțiunile specifice perioadei și subiectelor analizate;
- să identifici tipul surselor istorice în baza criteriilor prestabilite pentru a studia politicile interne ale voievozilor români în primele secole de existență statală;
- să formulezi, în baza surselor istorice, opinii proprii referitoare la rolul instituțiilor medievale;
- să analizezi procesele istorice aflate în relație de cauzalitate;
- să explorezi oportunități sociale și economice în activitățile de valorificare a trecutului istoric și a patrimoniului cultural creat în Epoca Medievală de civilizația europeană.

Orașul
Toledo,
Spania

Primul
Parlament
englez

Sfatul
domnesc în
Țările Române

Jeanne d'Arc

Cruciații

Domeniu feudal

NB Nota Bene

Domeniul feudal era alcătuit din rezerva seniorială (castel, mori, teasc, cuptor, ogoare, vii, păduri, iazuri) și loturile de pământ. Toate recoltele și veniturile de pe domeniul feudal îi aparțineau nobilului. Loturile de pământ erau acordate țăranilor dependenți, care trebuiau să plătească renta, iar bisericii – zeciuiala.

Aplică

- Descrie cei patru factori care favorizează dezvoltarea agriculturii: geografic, climatic, uman, politic.
- Compară influența pe care o exercitau acești factori în trecut cu cea din zilele noastre. Formulează o concluzie.

Plug cu brăzdar de fier, roți și tracțiune animală

1 Viața economică în societatea medievală. Apariția și dezvoltarea orașelor medievale

AMINTEȘTE-ȚI!

Care erau principalele ocupații ale oamenilor în Antichitate?

În Evul Mediu majoritatea populației locuia în sate, iar ocupațiile principale țineau de munca pe câmp și creșterea animalelor. Întreaga societate medievală depindea de cultivarea pământului și de roadele adunate, iar acestea depindeau, la rândul lor, de climă, schimbările de temperatură, precipitații. Recoltele slabe cauzau lipsuri și foamete. Între anii 300 î.H. și 400 d.H. s-a înregistrat o răcire a climei, iar în perioada 750–1215 clima a devenit mai caldă și mai uscată.

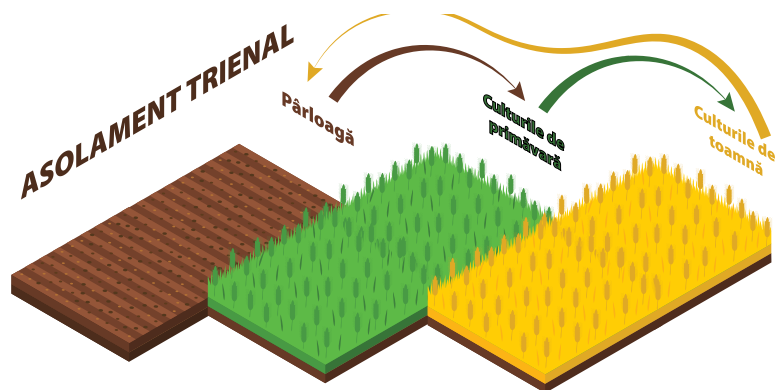
În Evul Mediu timpuriu (secolele V–X) tehnica agricolă era rudimentară: plugul avea brăzdar de lemn, nu avea roți și era tras de boi, sapa era de lemn. Se cunoștea doar asolamentul bienal, iar îngrășămintele naturale nu erau folosite decât în grădini.

Începând cu secolul XI (în unele zone, secolul IX), au loc schimbări profunde în procesul de prelucrare a pământului, cunoscute ca *revoluția agrară* a Evului Mediu. Inovațiile medievale care au marcat agricultura au fost: asolamentul trienal, ce permitea strângerea a două recolte în două perioade diferite ale anului; plugul cu brăzdar de fier, roți și cormană, care executa o arătură adâncă, asigurând semințelor protecție împotriva înghețului și păsărilor, și facilita procesul de destelenire, măbind astfel suprafața terenurilor arabile; grapa, care sfărâma brazdele și amesteca semințele cu pământul. Ca forță de tracțiune, pentru plug inclusiv, începea a fi folosit calul, care din secolul IX este înhamat cu un „colier” rigid pentru a nu-l sufoca. Potcovirea cailor sporește randamentul lor, ei fiind folosiți tot mai mult în agricultură și transport.

În Evul Mediu are loc extinderea suprafețelor cultivate prin defrișarea pădurilor, asanarea zonelor mlăștinoase, destelenire și îndiguirea terenurilor expuse inundațiilor. Aceste practici au dus la creșterea producției agricole și a numărului populației. Pentru a atrage forța de muncă pe noile terenuri, marii proprietari funciari laici și ecleziastici ofereau garanții și privilegii coloniștilor: garantarea libertăților personale, oferirea unui lot de pământ, reducerea obligațiilor feudale.

Creșterea cantității roadelor a dus la sporirea șeptelului – oi, porci, vite mari cornute, care asigurau necesitățile de carne, brânzeturi, lână și piei.

Mesteșugarii (olari, țesătorii, zidarii, dulgherii, măcelarii, brutarii, croitorii), aplicând

Oraș medieval

mai multe inovații și îmbunătățiri tehnice (moara de apă, moara de vânt, ciocanul pneumatic, unelte din metal, forjarea, furnalul cu sistem de foale), au asigurat sporirea producției și a calității acesteia.

Întrucât economia medievală timpurie avea un specific natural, schimbul de mărfuri avea un caracter neregulat. Se achiziționau doar produsele care nu erau obținute pe domeniul feudal (obiecte de lux, arme, mirodenii). Comerțul a avut de suferit din cauza invaziilor barbare și a atacurilor piraților, dar negustorii italieni din Veneția și Genova reușeau, pe cale maritimă, să aducă produse orientale pentru a le vinde în Franța, Germania, Țările de Jos. În secolele XII–XIV se trece treptat la **economia de schimb**.

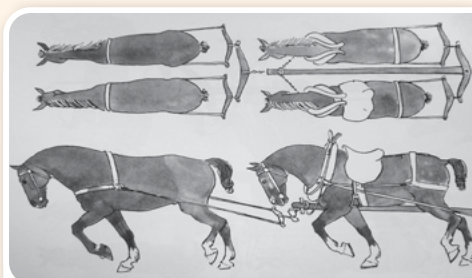
Relansarea comerțului a fost factorul decisiv pentru renașterea urbană. Monarhii au sprijinit dezvoltarea orașelor ca o contrapondere la puterea discreționară a seniorilor locali. Multe orașe din secolele X–XIV erau străvechi așezări romane, iar altele se formează lângă o mănăstire fortificată sau în jurul cetății senioriale – noul tip de așezare se va numi *burg*, iar locuitorii lui – *burghezi* (oameni care nu-și câștigă existența de pe urma cultivării pământului).

Toate orașele aveau o piață, care servea drept zonă comercială și spațiu al reuniunilor cu caracter politic. Piața era dominată de două construcții: primăria, mărturie a autoguvernării, și biserica. Orașele erau înconjurare de ziduri de apărare. Orașenii puteau să-și aleagă conducătorii, să se autoguverneze și să își administreze singuri justiția. Ei beneficiau de scutiri de taxe pentru anumite activități economice, fapt ce explică prosperitatea comunităților urbane. Orașele vor deveni focare ale unei culturi laice și ale educației de concepție pragmatică.

Cele mai influente orașe medievale au fost Lübeck, Hamburg, Köln, Bruges, Lille, Bagdad, Constantinopol.

Topirea metalelor

Noul sistem de înjugare a cailor

Piață, loc pentru comerț și adunări

Cunosc și aplic

1. Explică noțiunile: *domeniu feudal*, *revoluție agrară*, *conomie de tip închis*, *burg*, *conomie naturală*.
2. Numește cele mai importante inovații în agricultura și meșteșugăritul din Evul Mediu timpuriu și determină consecințele aplicării lor în practică.
3. Structurează un clustering: „Rolul orașelor medievale”.

Lviv (ucr.), *Lwow* (pol.), *Lvov* (rus.), *Lemberg* (germ.) sau *Leopolis* în limba latină („orașul leului”) este cel mai mare și important oraș din regiunea istorică Galiția, situat pe râul Poltava, azi Ucraina. A fost fondat în anul 1256.

Orașul a cunoscut o dezvoltare rapidă, datorită amplasării sale la încrucișarea căilor comerciale ce legau Marea Neagră cu Marea Baltică. Negustorii din Lvov au profitat din plin de ceea ce se numea *dreptul de depozit* – comercianții care erau în tranzit prin oraș erau obligați să staționeze 14 zile și să-și expună mărfurile pentru negustorii locali, care le puteau cumpăra la prețuri foarte bune și le vindeau mai departe cu adaosul comercial dorit.

Înțelegând importanța negustorilor în dezvoltarea orașelor și umplerea hazinei, mai mulți domnitori le-au oferit privilegii – mai întâi regele Poloniei, apoi alte state învecinate, inclusiv Moldova și Țara Românească.

În cadrul privilegiului acordat celor din Lvov de Alexandru cel Bun, sunt amintite mărfuri precum mătase, piper, camhă (stofă de mătase orientală), tămâie, vin grecesc, scorțișoară, smochine uscate, cai scumpi, postavuri de Bruges și de Florența și cupe pentru băut. Din Moldova, măcelarii lioveni cumpărau vitele.

După ce otomanii, în anul 1484, au cucerit Chilia și Cetatea Albă, comerțul cu negustorii din Lvov a avut mult de suferit.

Orașul Leopoldis (Lvov), secolul XVII

Centrul istoric al orașului Lvov

Știi că...?

Astăzi, centrul istoric al orașului, cu numeroase clădiri medievale și din perioada habsburgică, este inclus în lista UNESCO a locurilor de patrimoniu mondial. Aproximativ 55% dintre monumentele de patrimoniu ale Ucrainei sunt concentrate în Lvov.

Document istoric

„Lemberg – Lwow, cetatea lui Lev Danilovici [...] pe care o întemeie după năvălirea tătarilor, lângă o așezare mai veche – juca un rol cu mult înainte de anul 1300. Erau acolo ruși «de drept rutenesc», armeni, evrei, tătari și saracini, ba chiar și alte neamuri, trăind fiecare după rosturile sale de acasă, conform principiului medieval că fiecare duce cu sine oriunde dreptul lui.”

Nicolae Iorga,

Istoria comerțului românesc

- Identifică patru idei importante pe care vrea să le transmită N. Iorga despre orașul Lvov.

Document istoric

„Dat-a domnia mea [...] tuturor neguțătorilor și pârgarilor din țara părintelui și fratelui domniei mele Vladislav, regele de la Leopole «Liov», și pârgarilor din țara fratelui domniei mele, marele principe Vitold, cum că să aibă voie de a veni în țara domniei mele cu mărfurile lor, fiindu-le venirea slobodă, pe credința și sufletul domniei mele, cu o avere cât de multă [...] și numai într-un loc, unde le va fi dezlegarea mărfurilor, la Târgoviște, acolo să plătească vamă și apoi să-și cumpere ce vor pofti; iar din marfa lor, domnia mea își va cumpăra ce-și va alege, și după aceea ei să fie slobodi de a umbla în toată țara și provincia domniei mele, vânzând și cumpărând prin toate orașele, prin toate schelele de pe Dunăre, începând de la Porțile de Fier și chiar până la Brăila.”

Fragment din actul de privilegiu pentru negustorii din Lvov dat de Mircea cel Bătrân, 1403

- Realizează o cercetare și prezintă-le colegilor o comunicare cu tema: „Aspectul orașelor medievale”.

Economia Țărilor Române (sfârșitul secolului XIV– mijlocul secolului XVII)

AMINTEȘTE-ȚI!

De ce domnitorii români ofereau privilegii negustorilor străini?

Lucrul pământului

Europa Centrală și de Sud-Est a fost grav afectată în evoluția sa de frecventele conflicte armate (invaziile mongole) și de epidemiile de ciumă. În consecință, întreaga Epocă Medievală a fost dominată de o economie cu caracter închis și de lipsa schimburilor comerciale.

În spațiul românesc, întemeierea Țărilor Române a asigurat condițiile necesare unui avânt economic și social-politic. La temelia acelui progres au stat creșterea demografică și apariția, pe parcursul secolului al XIV-lea, a noilor așezări rurale.

Țările Române se situau la intersecția multor drumuri comerciale. Ele au avut un rol hotărâtor în dezvoltarea vieții economice, asigurând desfășurarea comerțului intern și extern, precum și a celui de tranzit, cu mărfuri care circulau dinspre Europa Apuseană spre Orient. Sunt cunoscute *drumul tătăresc* și *drumul moldovenesc*, care legau Cetatea Albă și Chilia, prin Moldova, cu Lvovul și, de acolo, stabileau contactul cu Germania și Cracovia. Alte drumuri urmau cursul Dunării. Câștigurile obținute au intensificat procesul de urbanizare și au consolidat baza politică de centralizare a domniei.

Raporturile comerciale între cele trei țări românești erau reglementate prin acte speciale. La 20 ianuarie 1368, Vladislav Vlaicu le-a acordat privilegiu comercial brașovenilor. Actul a fost reînnoit de Mircea cel Bătrân, în 1413, și de șapte ori de urmașii săi, până în 1444. În Moldova, de la Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, domnia a emis nouă asemenea acte pentru negustorii din Sibiu și Brașov.

Dintre cele două ocupații de bază, cultivarea pământului și creșterea animalelor, prima a căpătat o amploare deosebită. Mărturiile timpului vorbesc despre defrișări și deșteleniri frecvente, pentru care se „înjugau și câte 12 boi” sau „au săpat și au ars pădurea cu foc” și „au curățat locul cu multă trudă și grea nevoie”. Se răspândesc grapa cu dinți de lemn, brăzdarul de fier și tracțiunea animală. Morile de apă și de vânt erau întâlnite atât în sate, cât și în orașe.

- Demonstrează caracterul extensiv al agriculturii.

Se cultivau cereale (grâu, mei, orz, secară, ovăz, cânepă, in) și legume (ceapă, usturoi, napi, mazăre și varză). Cerealele se păstrau în gropi arse, special amenajate. Domnitorii construiau hambare, pentru că, în rândul dărilor, cele mai importante erau constituite din cereale. Dezvoltarea agriculturii și a producției va determina creșterea prețului pentru pământ. Or, tocmai pământul era principala bogăție în Evul Mediu.

Document istoric

„Adică, între mai multe sate, la locul întâlnirii lor, și-au ridicat negustorii de așezare vremelnică satele, corturile lor, prefăcute de la o bucată de vreme, odată cu puțința unui câștig de toate zilele, în case cu largi palate de lemn în față, cu tarabe, care se puteau ridica spre streșină. Întinse orizontal, ofereau meșterului puțința de a se așeza acolo turcește și de a lucra, după străvechiul obicei oriental, de față cu clientul sau trecătorul.”

Nicolae Iorga,
despre procesul de formare
a târgurilor în Țara Românească

- Compară procesul de formare a târgurilor în Țara Românească și Moldova cu procesul apariției orașelor în Europa Apuseană.

Transhumanța, patrimoniu cultural imaterial

Târg românesc

Educație pentru patrimoniu

Covorul moldovenesc

Arta covorului popular moldovenesc are o tradiție seculară, autentică. Considerate relicve familiale, covoarele sunt transmise din generație în generație. Țesătura trebuie să fie tare – se bate cu pieptenele în războiul vertical de țesut. Culoarele se obțin din plante. Motivele sunt florale, vegetale – pomul vieții, vița-de-vie sau picătura de apă. Tehnica de realizare a covorului tradițional moldovenesc, cunoscut sub numele de „scoarță”, a fost inclusă în patrimoniul mondial UNESCO.

Covoare moldovenești din colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei

În mod tradițional, principala marfă de export a Țărilor Române erau animalele. Se creșteau vite mari cornute, cai, oi (prin metoda transhumanței) și porci, care nu erau ceruți de Poartă. Animalele erau o sursă importantă de hrană, lână și piei.

Viticultura și pomicultura se practicau pe suprafețe întinse. Podgoriile din Moldova – de la Cotnari și Hârlău – le erau cunoscute tuturor negustorilor. Vinul se producea pentru consumul propriu, dar și pentru export. Pomii fructiferi apreciați în acest spațiu erau: prunii, merii, nucii, gutuii, vișinii și cireșii.

Apicultura era o veche îndeletnicire, foarte apreciată. Mierea obținută era folosită ca îndulcitor, iar ceara – pentru iluminat. Stupăritul se practica în mod primitiv, albinele se țineau în trunchiuri de copaci sau împletituri de nuiele. Țările Române furnizau ceară în Ungaria, Viena, Veneția, Levant.

Peștii din bălțile Dunării luau calea Constantinopolului, Poloniei, Ungariei.

- **Determină relația de cauzalitate dintre dezvoltarea căilor comerciale și dezvoltarea orașelor medievale românești.**

Deși meșteșugurile sunt prezente și la sate, în târguri și la curțile domnești, forma lor clasică se dezvoltă în orașe. Multe meșteșuguri practicate în Țările Române începând cu secolul XIV au determinat specificul unor nume de familie: Olaru, Cojocar, Rotaru, Croitoru, Tăbăcaru. În condiții casnice, femeile torceau lână, confecționând catrințe (elemente ale portului popular românesc), țeseau covoare și păretare. Din pieile și blănurile de animale se confecționau cojoace, opinci și căciuli. Cojoacele românești sunt amintite și în legenda *Baba Dochia și cele nouă cojoace*, iar târgurile meșteșugarilor români sunt și astăzi asaltate de cumpărători. În Transilvania, meșteșugarii erau organizați în bresle.

Groși, monedă introdusă de Petru Mușat

Producția de mărfuri și dezvoltarea căilor de comunicație au stimulat nevoia de monedă. Sistemul monetar inițiat de Petru Mușat a continuat să funcționeze și în secolul al XV-lea, cu unele modificări realizate de Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare. Alexandru cel Bun a introdus în circulație dublu-grosul, iar Ștefan cel Mare folosea argint de bună calitate pentru monede, ceea ce demonstrează existența unei perioade de stabilitate economică.

Cunosc și aplic

1. Determină factorii care au favorizat dezvoltarea economică în Țările Române spre sfârșitul secolului XIV–mijlocul secolului XVII.
2. Identifică principalele activități economice din perioada medievală în Țările Române.
3. Identifică progresele înregistrate în dezvoltarea ramurilor economice în Țările Române în Epoca Medievală.
4. Exprimă-ți opinia cu referire la importanța apariției monedei proprii în Țările Române.

Viața socială în Epoca Medievală. Ierarhia feudală

AMINTEȘTE-ȚI!

Care erau principalele caracteristici ale structurii sociale în Antichitate?

Societatea medievală era puternic ierarhizată. În fruntea ierarhiei se aflau nobilimea și clerul, iar majoritatea populației forma „a treia stare”. Cercetările recente arată că societatea medievală era, mai degrabă, o „societate a stărilor socioprofesionale”. În vârful acestei piramide sociale se găsea regele, care domnea peste toți și, cel puțin nominal, era stăpânul pământului întregii țări.

Întrucât agricultura era cel mai important factor economic în Evul Mediu, structura socială a fost legată indisolubil de deținerea pământului. Feudalismul (*feudum* – „pământ”), sistem economic, social, politic și juridic bazat pe feud, apare în secolele IX–X, fiind cauzat, în principal, de destrămarea Imperiului Carolingian.

Începând cu secolul VII, cel care lua sub protecție un om liber era numit *dominus* (senior), iar cel care intra în slujbă și își oferea serviciile – *vassalus* (vasal). Astfel, feudul era acordat de către senior vasalului său în schimbul unor servicii. Această danie funciară, condiționată, era numită *beneficium* (beneficiu, răsplată).

Document istoric

„Nobilii n-au nevoie să suporte constrângerea niciunei puteri. Ei sunt războinici, protectori ai bisericilor, ai celor mari și, deopotrivă, ai celor mici... Cealaltă clasă este aceea a slujitorilor. Aceasta nu dobândește nimic decât cu prețul tru-dei. Servitorii furnizează lumii întregi bani, haine și mâncare. Casa lui Dumnezeu, pe care oamenii o cred una, este deci împărțită în trei: unii se roagă, alții se luptă, alții, în sfârșit, muncesc. Aceste trei părți care coexistă nu suferă să fie despărțite.”

Episcopul Adalbert de Leon, sec. XI

- Determină cele trei stări sociale din Epoca Medievală, conform opiniei exprimate de episcopul Adalbert de Leon, și identifică ocupațiile acestora.

Jurământul de credință

Seniorii și vasalii semnau un contract de vasalitate, care cuprindea trei părți: **omagiul, jurământul de credință și investiura**. Vasalul îi datora seniorului credință

și slujire, mai ales în caz de război, iar seniorul se obliga să îi ofere protecție și suport economic. Contractul vasalic a creat un sistem de drepturi și obligații reciproce între senior și vasal. Dacă îndatoririle nu erau îndeplinite de vasal, seniorul îi confisca feudul. Dacă seniorul nu respecta contractul, vasalul păstra feudul, rupea jurământul și putea presta omagiul vasalic față de seniorul seniorului său. Monarhul putea fi vasalul unui monarh din altă țară, în schimbul unor teritorii primite.

Nobilimea (posesoare de pământ) avea dreptul să-și execute autoritatea asupra tuturor celor ce nu erau nobili din domeniile sale, în afară de cler. În funcție de mărimea domeniului, nobilimea era diferențiată în mare, mijlocie și mică. Nobilii aveau privilegii. Puteau dispune de imunitate pe domeniile lor, fiind proprietari, administratori, judecători și șefi militari care își protejau supușii. Condiția de nobil provenea din naștere (nobilime *de spadă*), dar și prin cumpărare (nobilime *de robă*). Statutul de nobil se împletea cu cel

NB

Nota Bene

Ierarhie feudală – structurare piramidală a societății feudale pe baza raporturilor suzerano-vasalice. Regele era suzeranul suprem și seniorul tuturor seniorilor.

de cavaler. Cavalerii își însoțeau seniorii în expediții militare, cruciade, participau la turniruri.

Pe lângă elita militară și nobiliară, societatea medievală creștină cunoștea și un alt grup respectat, cel al cărturarilor, oameni ai Bisericii – **clerul**. Clerul nu forma o clasă omogenă și avea un statut social aparte: clerul bogat (episcopi, arhiepiscopi) deținea o mare putere economică, politică și militară; clerul de jos includea preoții din orașe și sate. Mănăstirile din Evul Mediu dispuneau de proprietăți funciare considerabile și țărani dependenți.

Societatea medievală a cunoscut două tipuri de **țărani**: liberi și dependenți. Țărănimea liberă era proprietară de pământ, deținea gospodăria pe care le putea lăsa drept moștenire urmașilor și avea obligații doar față de stat și Biserică. În Evul Mediu, numărul țăranilor liberi a scăzut constant, dar aceștia au rămas numeroși în regiuni izolate. Țărănimea aservită (dependentă) lucra pe domeniile feudale sau mănăstirești fără drept de strămutare, nu avea pământuri proprii și era lipsită de libertate personală. Șerbii (sau iobagii) erau legați personal de senior, apoi de glie. Prelucrau pământul pe care îl primeau în folosință de la nobili. Țărănimea dependentă avea mai multe obligații față de nobil, exprimate în muncă (clacă), produse (dijmă) și bani (cens).

Condițiile grele de trai, încercarea nobililor de aservire a țăranilor liberi și obligațiile crescânde ale țăranimii dependente față de nobili au dus la rășcoale sângeroase: Jacqueria (Franța), cea condusă de Wat Tyler (Anglia), cea condusă de Gheorghe Doja în Transilvania (1514) și războaiele husite. Aceste rășcoale au fost înfrânte, dar au evidențiat două lucruri: oamenii asupriți pot organiza revolte pentru a schimba orânduirea existentă și rigiditatea structurilor sociale medievale.

Un rol aparte în societatea medievală, în special din secolul X, l-au jucat cavalerii. Aceștia erau maeștri ai armelor, vasalul și suzeranul cuiva putând urca în ierarhia feudală prin curaj, loialitate și fapte de vitejie. Investiția cavalerului avea reguli foarte clare și devine, din secolele XII–XIII (perioada clasică și apogeul instituției cavalerilor) aidoma unui act religios. Regulile de conduită valabile pentru cavaleri s-au născut din canoanele bisericești.

- Realizează o schemă a structurii sociale în Epoca Medievală și fă o comparație cu structura socială din zilele noastre.
- Compară modul de viață al nobililor cu cel al țăranilor în Evul Mediu.
- Exprimă-ți opinia față de relațiile existente între categoriile sociale din Epoca Medievală. Erau oare inevitabile conflictele sociale în acea perioadă?

Document istoric

„Demnitatea și titlul de nobil presupuneau satisfacerea câtorva condiții: să aibă un statut juridic propriu; seniorie, tezaur de monede, bijuterii, precum și vasali, slugi, dreptul și puterea de comandă asupra altor oameni, prin folosirea expresiei «eu vreau». Nobilul avea dreptul de a purta arme, de a judeca țăranii care dețineau pământ de la el, precum și pe vasalii săi. [...] Nobilii se ocupau cu vânătoarea, turnirurile, războaiele cu vecinii etc.”

Pavel Cocârlă, *De la Clovis la Richelieu*

Document istoric

A. „Țăranii trebuie să are, să grăpeze, să cosească, să hrănească vitele, să tundă lâna, să facă grajduri. Cavalerul și clericul trăiesc din munca țăranului: din «clăci» și «jemăneli», din «sute» de sarcini ce apasă asupra lui, potrivit «obiceiurilor» feudale. Țăranul nu mănâncă niciodată pâine bună, trebuind să dea cel mai bun stăpânului. [...] Dacă totuși ar avea o găscă grasă ori o prăjitură, ele ajung tot pe masa stăpânului. [...] nu poate să bea vinul viței ce o cultivă.”

Etienne de Fougères, *Despre viața țăranilor*

B. „Fiecare administrator trebuie să aibă grijă ca masa stăpânului să fie tot anul asigurată [...] cu legume, pește, brânză, unt, miere, muștar, oțet, verdețuri [...], pe domenii să fie crescute 100 de găini și 30 de găște [...], în iatacuri să fie paturi, fețe de masă, covoare, vase, cârlige, topoare, sfredele, cuțite. [...] Fiecare vechil să aibă sub conducerea sa meșteri buni: fierari, cizmari, dulgheri, armurieri, săpunari, brutar.”

Instrucțiuni date de Carol cel Mare administratorilor domeniului său

- Determină, în baza surselor istorice, ocupațiile și obligațiile țăranilor în Evul Mediu.

Structuri și relații sociale în Țările Române (sfârșitul secolului XIV–mijlocul secolului XVII)

AMINTEȘTE-ȚI!

Care erau categoriile sociale în Evul Mediu în Europa Occidentală?

Societatea românească în secolele XIV–XVII se afla în plin proces de structurare și, chiar dacă avea puternice trăsături particulare, poate fi integrată în realitățile lumii medievale.

Izvoarele istorice confirmă o creștere importantă a numărului populației în această perioadă. Cele trei Țări Românești aveau circa trei milioane de locuitori. Alături de români, în Țările Române trăiau, în Evul Mediu, și alte grupuri etnice: maghiari, sași și secui în Transilvania; greci și armeni în Țara Românească și Moldova.

În societatea medievală românească se conturează boierimea (în Moldova și Țara Românească), nobilimea (în Transilvania) și țărănimea. Dreptul asupra pământului se împarte între domnie, marea boierime, înaltul cler și țărani liberi (în secolele XIV–XVI această pătură socială este numeroasă și puternică).

Boierimea formează grupul social privilegiat, ea fiind antrenată și în viața politică a țării. În funcție de mărimea proprietății funciare și de posturile deținute, boierimea se diviza în mare (pani, jupani, nobili) și mică (curteni, viteji). În Moldova și Țara Românească, domeniul bisericesc era mai mare decât cel boieresc, care, de cele mai multe ori, era împărțit între urmașii boierului sau era închinat bisericilor și mănăstirilor pentru prestigiu și „iertarea păcatelor”. Boierimea românească s-a bucurat de numeroase privilegii: administrative – boierul beneficia de dreptul de a ocupa o funcție în aparatul de stat; fiscale (din a doua jumătate a sec. al XVII-lea, marea boierime este obligată totuși să plătească impozite), judiciare și economico-demografice. În Transilvania, Coroana maghiară urmărea întărirea pozițiilor boierimii maghiare și anihilarea boierimii de origine românească. Alături de domeniile boierești, bisericești, mănăstirești, orășenești, exista și marele domeniu domnesc, mai întins la început, apoi în scădere continuă, din cauza daniilor făcute dregătorilor. Boierii își puteau mări moșia prin cumpărare sau dăruire.

Cea mai numeroasă categorie socială și principalul grup producător de bunuri materiale era **țărănimea**. Țărănimea liberă, cunoscută în Moldova sub numele de *răzeși*, iar în Țara Românească sub cea de *moșneni* sau *megieși*, era organizată în obști sătești, fapt ce demonstrează continuitatea și unitatea milenară (cuvinte ca *bordei*, *vatră*, *cătun*, *moș*, *gard* sunt de origine tracică). Obștea era condusă de un *sfat al oamenilor buni și bătrâni*, care avea atribuții administrative și judecătorești. În obștea satului liber fiecare familie avea în proprietate casa, grădina și suprafața arabilă împărțită periodic, iar pășunile, iazurile și fânețele erau folosite în comun. Tot țărănimea liberă era principala forță militară a țării, înrolându-se, la chemarea domnitorului, în oastea mare.

Țăranii dependenți (sau aserviți) erau numiți în documentele medievale *iobagi*, *șerbi* sau *jeleri* în Transilvania, *rumâni* în Țara Românească și *vecini* în

Așezare românească

Document istoric

„Și, deși toate aceste popoare (afară de filisteni, cumani, ruteni și bulgarii regești) s-au bucurat până acum de privilegiul acestei libertăți ca – plătind darea cuvenită după pământ și datorile lor – să aibă libera voie să se mute, ori de câte ori ar voi, de la locul unde sălășluiesc și să se stabilească în alte locuri, preferate, totuși au pierdut întru totul această libertate a lor, din pricina răscdalei și ridicării răzvrătitoare a lor împotriva întregii nobilimi, sub numele de cruciadă, din îndemnul nelegiuitului răufăcător Gheorghe Secuiul (Doja): și astfel au fost ei legați, pe veci și deplin, de glia stăpânilor lor de pământ [...] și să muncească stăpânilor moșilor o zi pe săptămână.”

Tripartitumul lui Werbőczy,
1517

- Identifică schimbările care s-au introdus prin publicarea Tripartitumului. Formulează o concluzie.

Aplică

- Identifică în text particularitățile specifice structurii și relațiilor sociale în Țările Române în Evul Mediu.
- Cum explici existența unui număr mare de țărani liberi?

Țărani români

Domnitorul era proprietarul suprem al teritoriului întregii țări, în virtutea principiului *dominium eminens*. Domnii au dăruit moșii boierilor după slujba și cinstea fiecăruia.

Boierimea mare și mică – clasificare care avea la bază originea, dregătoria și censul de avere. Dreptul boierului asupra pământului nu era absolut. Putea pierde moșia pentru viclenie sau refuzul de a presta obligațiile militare sau economice față de domn. *Unii cercetători consideră că, indiferent de suprafața terenului, toți proprietarii erau boieri, deci la această stare socială urmează a fi incluși răzeșii și moșnenii.*

Orășenii – negustori bogați, meșteșugari, calfe, ucenici, preoți dascăli etc.

Răzeșii (Moldova) și **moșnenii** (Țara Românească) – țărani liberi, proprietari de pământ. Posedau pământul în devălmășie. Din punct de vedere juridic, erau oameni liberi, se supuneau direct domnitorului, plăteau dări, munci, slujbe doar domniei.

Vecinii (Moldova) și **rumânii** (Ț. Românească) – țărani dependenți.

Moldova. Aceștia nu aveau pământ, depindeau de un stăpân (care putea să fie domnul, un boier sau o mănăstire) și locuiau pe moșie, formând sate domnești, boierești sau mănăstirești. Ei îi datorau stăpânului renta în produse (zeciuiala, adică a zecea parte din toate produsele obținute în gospodărie), muncă sau bani și nu puteau părăsi moșia feudalului (jelierii aveau libertatea de mișcare).

O categorie liberă și neomogenă din punctul de vedere al averii și al ocupațiilor erau **orășenii**. Cea mai mare parte a locuitorilor unui oraș (târg) era constituită din negustorii bogați și meșteșugari, iar plebea orășenească era alcătuită din calfe, ucenici, țărani fugiți de pe domenii. La oraș întâlnim și o clasă intermediară – preoți, dascăli, profesorii școlilor medievale, medici, chirurși, spițeri (farmaciști), juriști.

Sporirea obligațiilor țăranilor și restrângerea drepturilor de strămutare și moștenire au dus, foarte rar, la revolte sociale. În spațiul românesc sunt cunoscute două răscoale, ambele în Transilvania.

Răscoala de la Bobâlna (1437–1438) a început când Gheorghe Lépes, episcopul catolic al Transilvaniei, a cerut să se plătească zeciuiala, care nu mai fusese strânsă din 1434, într-o singură tranșă și în noua monedă. Mai mult, micii nobili maghiari și locuitorii români (care înainte erau scutiți de plata zeciuiei, fiind ortodocși) au fost, și ei, obligați să o plătească. Țăranii au refuzat și, drept răspuns, episcopul i-a excomunicat.

Răscoala a izbucnit în nordul Transilvaniei, dar s-a răspândit repede în mai multe comitate. Răsculații (țărani, orășeni săraci, nobilimea mică) erau conduși de un nobil sărac, Antal Nagy, și de cinci căpitani. După prima victorie a răsculaților, voievodul s-a prefăcut că dorește să negocieze și dădea curs multora dintre cererile răsculaților (dreptul la strămutare și o adunare anuală pe dealul Bobâlna, unde s-ar stabili dacă se respectă înțelegerile). În decembrie, răsculații au fost înfrânți, iar conducătorii – executați la Turda.

- Cum explici faptul că, deși situația țăranilor era destul de grea, sunt cunoscute puține cazuri când aceștia s-au revoltat/răsculat? Argumentează.

În 1514, din cauze similare răscoalei de la Bobâlna, începe un adevărat **război țărănesc**, condus de Gheorghe Doja. Pe lângă cauzele interne, evidențiem și una de ordin extern – invaziile musulmane. Papa Leon al X-lea cheamă la cruciadă antiotomană, promițând participanților diferite scutiri și privilegii. Mulți țărani au părăsit domeniile și s-au îndreptat spre Buda, lucru care a nemulțumit nobilimea. Doja a cerut țăranilor să fie uniți în lupta pentru libertate. Ei reușesc să ocupe Aradul și să asedieze Timișoara, unde se aflau trupele nobiliare. Au fost înfrânți pe 15 iulie de oastea voievodului Ioan Zapolya, conducătorii fiind executați. Peste trei ani, prin *Tripartitumul lui Werbőczy*, au fost stabilite condiții și mai grele pentru țărani.

Cunosc și aplic

1. Explică termenii: *răzeș*, *moșnean*, *rumân*, *șerb*.
2. Identifică principalele categorii sociale existente în Țările Române în Epoca Medievală.
3. Determină cauzele răscoalei de la Bobâlna și ale celei conduse de Gheorghe Doja.

Instituțiile în statul medieval occidental

AMINTEȘTE-ȚI!

Cine participa la Adunarea Poporului (*Ecclesia, Apella*) în Grecia Antică și care era rolul acestei instituții de stat?

Statul poate fi definit ca o formă de organizare politică a societății care dispune de instituții de guvernare și legi proprii și care își exercită suveranitatea asupra unui teritoriu locuit de o anumită populație.

În statul medieval, principalele instituții erau: **monarhia, sfatul monarhului, adunările reprezentative, justiția, armata și Biserica**. Aceste instituții își au originea în Imperiul Bizantin, dar și în cel Carolingian.

În urma căderii Imperiului Roman, structura politică a Europei Occidentale s-a schimbat. Are loc o simbioză între instituțiile moștenite din lumea romană și cele ale populațiilor germanice. Cu timpul, regele se va transforma dintr-o căpetenie militară într-un conducător de stat și își va exercita autoritatea prin intermediul unor organe centrale și locale. În secolul VII, ca urmare a răspândirii creștinismului, se conturează monarhia de drept divin – regele era *reprezentantul lui Dumnezeu pe Pământ*. Primul monarh occidental căruia i s-a atribuit un caracter de sacralitate a fost regele francilor, Pepin cel Scurt (751–768).

În Imperiul Carolingian, instituția supremă în stat era **monarhia**. Centrul politic și administrativ al statului carolingian era palatul, unde locuiau familia regală și reprezentanții ai aristocrației. Până în secolul XI, autoritatea puterii centrale era mai mult simbolică, drept urmare a dezvoltării relațiilor de vasalitate (după formula *vasalul vasalului meu nu-mi este vasal*). Printre obligațiile marilor vasali era participarea la întrunirile curții pentru a oferi sfat și ajutor.

Odată cu centralizarea statului și lichidarea fărâmițării feudale, regalitatea va avea nevoie de extinderea atribuțiilor organelor puterii locale. În secolul XI, monarhii au fost nevoiți să convoace adunări reprezentative (monarhia stărilor), care să se ocupe de probleme importante de natură politică, financiară, judiciară sau militară. Aceste adunări au existat peste tot în Europa, fiind cunoscute sub diferite denumiri: *State Generale* (Franța), *Cortesuri* (Spania), *Reichstag* (statele germane), *Parlament* (Anglia), *Sejm* (Polonia), *Dietă* (Ungaria), *Adunarea Țării* (Moldova și Țara Românească). În secolele XIV–XV asistăm la crearea monarhiei absolute. Începând cu secolul XIII, dregătorii din cadrul curții regale se

Ludovic al XVI-lea
și Stările Generale

Document istoric

„Art. 39. Niciun om liber nu va fi reținut și închis sau lipsit de proprietatea sa, sau proscris, sau surghiunit, sau maltrat în orice fel; și noi nu vom porni acțiune împotriva lui decât în urma judecării legiuite de către egalii lui sau după legea țării.

Art. 40. Noi nu vom vinde nimănui și nici nu vom nega sau întârzia nimănui dreptatea sau justiția.”

Magna Charta Libertatum,
1215

- Argumentează importanța acestor două articole din *Magna Charta Libertatum*.
- Demonstrează continuitatea lor în contemporaneitate.

Aplică

- Exprimă-ți argumentat opinia cu privire la faptul că, din cele trei stări prezente în Adunarea Stărilor Generale în Franța (clerul, nobilimea și restul populației), doar starea a treia plătea impozite.

Document istoric

„Nimeni nu va fi considerat vinovat până când nu va fi condamnat prin sentință definitivă.” (prezumția de nevinovăție)

Marea Cartă Leoneză, 1188

- Află mai multe despre prezumția de nevinovăție. Exprimă-ți opinia.
- De ce statele civilizate le asigură tuturor cetățenilor dreptul la apărare?

Regele Ioan fără de Țară semnează *Magna Charta Libertatum*, frescă

transformă treptat în funcționari de stat cu funcții clare: administrative, judiciare, fiscale, militare.

Regele era ajutat și consiliat de *Sfatul monarhului* – alcătuit din marii nobili, dregători, reprezentanți ai clerului înalt și juriști. Atribuțiile acestuia vizau toate problemele importante: dezbaterea chestiunilor financiare (cheltuielile și veniturile statului), stabilirea taxelor și impozitelor, elaborarea politicii interne și externe, asistarea monarhului la scaunul de judecată. Sfatul avea rol consultativ, decizia finală aparținându-i regelui.

În secolul XIII, în Europa de Vest se formează instituțiile caracteristice regimului parlamentar și **adunările de stări**. Originea adunărilor reprezentative este *curia regis* (adunările curții regale), la care nobilii erau obligați să participe. Acestea se vor transforma, în timp, în adunări reprezentative ale stărilor sociale privilegiate: nobilii, clerul și orașenii de vază.

Parlamentul, ca formă de organizare instituțională, este de origine anglo-saxonă și a apărut pentru prima dată în anul 1265, din necesitatea de a pune capăt abuzurilor regelui Ioan fără de Țară (1199–1216). Regele Angliei convocase reprezentanți ai celor trei stări sociale, cerând acestora să stabilească impozitele pentru supușii săi. Regele nu putea fixa niciun impozit și nicio taxă fără consimțământul acestei adunări.

Parlamentul era alcătuit din *Camera Comunelor* și *Camera Lorzilor*. Premisele constituirii Parlamentului englez țin de semnarea, în anul 1215, a *Magnei Charta Libertatum* (*Marea Cartă a Libertăților*) de către regele Ioan fără de Țară.

În anul 1302, regele Franței, Filip al IV-lea cel Frumos, a convocat pentru prima dată, la Paris, **Adunarea Stărilor Generale**. Constituirea acestei instituții a făcut parte din procesul de centralizare a Franței. Deși Stările Generale erau adevărate adunări ale reprezentanților poporului regatului, create pe baza principiului fundamental, potrivit căruia ei sunt liberi și nicio contribuție nu poate fi cerută fără consimțământul lor, aceste adunări nu aveau niciun rol legislativ sau jurisdicțional, așa cum se întâmpla în cazul Parlamentului englez. Ultima dată, Stările Generale au fost convocate de către regele Ludovic al XVI-lea, pe 5 mai 1789, pentru rezolvarea crizei financiare.

Instituția Parlamentului are o veche tradiție și în Spania. Prima întrunire cu caracter parlamentar este considerată **Cortesul**, ținut în regatul Leon, în anul 1188, când a fost adoptată *Carta Magna Leonesa*, un set de legi menite să-i apere pe oamenii de rând de abuzurile nobililor, clericilor și ale regelui. În anul 1479, puterea centrală s-a întărit și a reușit să-și subordoneze cortesurile.

Sfatul domnesc, în Țara Românească (10-15 membri) și Moldova (20-30 de membri), era format din boierii dregători, aleși dintre marii proprietari de moșii, și reprezentanții înaltului cler.

Politica internă (votarea impozitelor, dezvoltarea comerțului, baterea monedelor) și cea externă (declarată războiului sau încheierea tratatelor de pace) erau elaborate de domnitor și

Sfatul boierilor. Ordinea menționării boierilor în actele domniei denotă locul, importanța lor în Sfat. Relațiile dintre puterea centrală și Sfatul boieresc au fost diferite, de la ajutor și sfaturi utile până la trădare.

În regatele barbare exista o strânsă legătură între organizarea socială și organizarea **armatei**. Toți bărbații liberi, în stare să poarte armă, erau obligați să vină la oaste la cererea regelui. În perioada carolingiană are loc specializarea meseriei armelor. Se va renunța la chemarea sub arme a tuturor supușilor. Mai mulți oameni liberi trebuiau să echipeze complet un luptător cu arme și provizii. Modul de recrutare și obligațiile militare se bazau pe instituția vasalității. Durata ajutorului militar era de 40 de zile pe an. De obicei, trupele recrutate pe principiile feudo-vasalice erau indisciplinate și lipsite de coeziune.

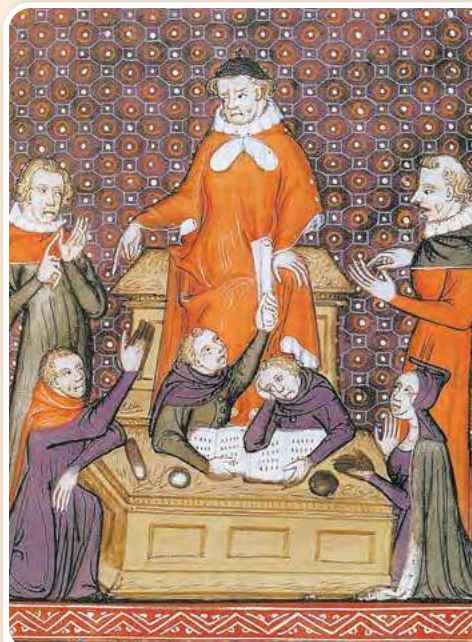
Forța principală a armatelor feudale erau **cavalerii**. Datorită apariției scării la șa (sec. IX), războinicul avea o mai bună stabilitate pe cal și putea utiliza ambele mâini în luptă. Trep-tat, armatele recrutate pe baza raportului vasalic sunt înlocuite cu armate permanente de profesioniști. Nucleul acestora era alcătuit din **mercenari** (soldați plătiți) și garda personală a regelui. Armatele permanente aveau o ierarhie militară clară și un efectiv stabil de luptători. În timp de pace, armata permanentă menținea ordinea în stat. Orașenii dispuneau de propria organizare militară. În caz de asediu, fiecare detașament apăra o anumită parte din zidurile orașului.

În virtutea structurii piramidale a societății medievale, **justiția** era distribuită teritorial, în perimetrul domeniului feudal, în care seniorul realiza exigențele de justiție reclamate de oamenii intrați în sistemul său de vasalitate. La nivelul mentalității societății medievale, imaginea justiției ideale era personificată de suveran, care, prin legile emise, considera că asigură dreptatea conform tradiției istorice. Dreptul bizantin a fost preluat în practica judiciară a tuturor statelor medievale din Europa.

Justiția medievală era de două tipuri: *laică* și *ecleziastică*. Coexistau norme de drept scrise și orale, bazate pe cutume locale ale dreptului laic sau canonic, ale tribunalelor laice și bisericești – fapt ce va duce la interpretarea și aplicarea contradictorie a normelor juridice. Instituțiile juridice bisericești foloseau doar dreptul canonic, dar puteau judeca și conflicte apărute din dispoziții testamentare.

Cavaleri în armură, exponate de muzeu

Proces de judecată în Evul Mediu

Cunosc și aplic

1. Numește câteva instituții ale statului medieval.
2. Determină rolul adunărilor reprezentative în statul medieval occidental.
3. Exprimă-ți opinia față de documentele introduse de nobili și consecințele limitării puterii centrale.

Creștinarea lui Clovis

7 Rolul Bisericii creștine în Epoca Medievală și relațiile ei cu puterea politică

AMINTEȘTE-ȚI!

Numește două mari evenimente în istoria creștinismului și argumentează importanța lor.

Educație pentru patrimoniu

Mănăstirea Putna, numită de Mihai Eminescu *Ierusalimul neamului românesc*, este cea mai reprezentativă ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Sfințirea a avut loc la 3 septembrie 1469. În secolul XV, mănăstirea deținea 22 de sate, vămi, prisăci, iazuri, vii, saline. La Putna s-au copiat manuscrise și au fost realizate miniaturi prețioase, ceea ce demonstrează rolul ei cultural. Putna adăpostește locul de veci al marelui domnitor Ștefan cel Mare și Sfânt.

- Cum crezi, de ce Biserica în Epoca Medievală era considerată „mare feudal”?
- Stabilește relația de interdependență dintre Stat și Biserică în Evul Mediu.

Tetraevangelhelul de la Humor

În Evul Mediu creștinismul a devenit o caracteristică esențială a civilizației europene. În perioada marilor migrații și a creării regatelor barbare, Biserica a asigurat continuitatea administrativă și culturală în vechile centre romane, iar prin creștinarea străinilor a grăbit fuziunea între vechile populații romanice și migratori. Cu trecerea timpului, Biserica s-a implicat tot mai mult în viața oamenilor – preceptele creștine constituiau reperul pentru conduita individuală. În relațiile sociale, justiție, guvernare, asigura asistență spirituală și ajutor material tuturor celor care le solicitau.

În secolele XI–XIII, Occidentul a asistat la o confruntare acerbă între papalitate și împărații romano-germani pentru supremație asupra lumii creștine. În condițiile fărâmițării feudale din Vest, mulți seniori locali și-au însușit dreptul regilor de a numi și a învesti episcopi, fapt ce a favorizat vânzarea funcțiilor ecleziastice. Biserica trece printr-o perioadă de criză morală, iar papii sunt incapabili să îi refacă prestigiul și să o scoată de sub influența laicilor.

În anul 1075, Papa Grigore al VII-lea, fost călugăr clunisian, consfințește întâietatea papei asupra tuturor celorlalte puteri, în documentul numit *Dictatus Papae* (*Dictatul papei*). Autoritățile laice nu au dreptul să se implice în viața Bisericii.

Dictatus Papae a declanșat un conflict direct între papă și împăratul german Henric al IV-lea (1056–1106), conflict cunoscut ca *lupta pentru investitură*. În ianuarie 1076, Henric al IV-lea îl destituie pe papă, iar papa îl destituie și îl excomunică pe împărat, dezlegându-i pe supușii acestuia de jurământul de credință (care presupunea ajutor militar, sfat, plata impozitelor și a dărilor). Părăsit de vasali, împăratul german merge, în ianuarie 1077, la Canossa pentru a-i cere iertare papei.

Lupta pentru investitură se sfârșește în anul 1122, prin *Concordatul de la Worms* – document ce stabilea primatul papei, singurul care numea episcopii și le oferea însemnele puterii spirituale.

O altă schimbare radicală din cadrul Bisericii a fost ruptura definitivă între Biserica Catolică și cea Ortodoxă, cunoscută ca *Marea Schismă*, care s-a petrecut pe 16 iulie 1054. Cardinalul Humbert, care la acel moment nu mai era reprezentantul Papei Leon al IX-lea, a alcătuit un act de excomunicare a patriarhului de la Constantinopol, Mihail Cerularie, și l-a pus pe altarul Catedralei Sfânta Sofia. Patriarhul, la rândul său,

l-a excomunicat pe papă, pe 24 iulie. Ruptura ireversibilă s-a produs în anul 1204, când oștile cruciadei a IV-a au cucerit și jefuit Constantinopolul. Acest eveniment a separat în timp statele catolice de cele ortodoxe, atât din punct de vedere teologic, cât și politic, conducând la cucerirea Bizanțului de către turci în anul 1453.

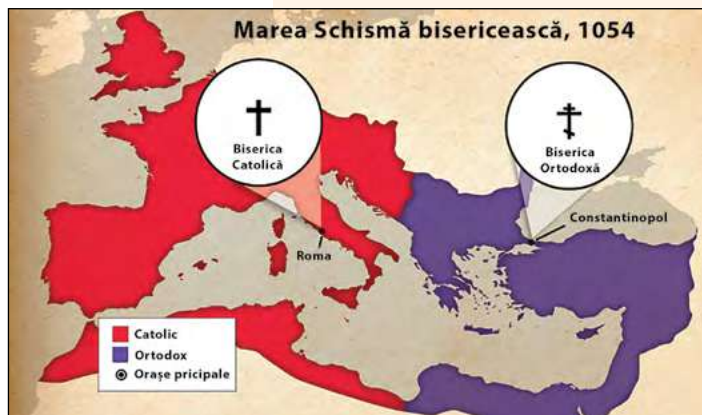
În Răsărit, situația era diferită: împăratul avea o poziție superioară în raport cu patriarhul. În Țările Române, încă din 1359, la solicitarea domnului muntean Nicolae Alexandru, Sinodul patriarhal din Constantinopol a aprobat înființarea Mitropoliei Țării Românești. În Țara Moldovei, domnul Petru I Mușat, de asemenea, a solicitat înființarea unei mitropolii. S-a convenit ca mitropoliții să fie numiți de domn și confirmați formal de patriarh. Pe timpul lui Alexandru cel Bun (1400–1432) s-au constituit episcopiile de la Roman și Rădăuți.

Încă de la constituirea Țărilor Române, raporturile dintre Biserică și domnie au fost de colaborare și de interdependență. Această colaborare se baza pe doctrina creștină: domnitorul conduce viața laică, iar Biserica – pe cea spirituală.

Mitropolitul era a doua persoană în stat după domn, locțiitorul lui. Acesta participa la alegerea și încoronarea domnului, elaborarea actelor și înfăptuirea justiției. Mitropoliții, alături de înalții ierarhi, îndeplineau misiuni diplomatice.

Biserica s-a bucurat de protecția domniei. Domnitorii înălțau biserici și mănăstiri, pe care le înzestrau cu pământ, cărți scumpe și obiecte de cult. Ctitorii de lăcașe sfinte se bucurau de prestigiu politic. În eventualitatea unui pericol, familia lui putea să găsească adăpost în lăcașul sfânt, iar după moarte – loc pentru odihna veșnică. Domnii români susțineau și lăcașurile sfinte de pe Muntele Athos, din Ierusalim etc.

Pentru societatea românească Biserica a jucat și un important **rol cultural**, întrucât realiza activități precum tipărirea cărților, deschiderea școlilor și bibliotecilor, pregătirea dascălilor și a viitorilor funcționari pentru cancelaria de stat. Erau tipărite nu doar cărți cu tematică religioasă, dar și istorică, științifică. Biserica românească, asemenea celei din Occident, a stimulat dezvoltarea artelor.

Document istoric

„Că Biserica Romană a fost întemeiată doar de Dumnezeu. Că numai pontiful roman este numit, pe bună dreptate, universal. Că numai el poate destitui și reinstitui episcopi.”

Fragment din *Dictatus Papae*

- Determină ideea de bază a actului *Dictatus Papae*.

Document istoric

„În sfârșit, din propria sa hotărâre, împăratul a venit, însoțit de puțini, fără niciun semn de dușmănie sau de nechibzuință, la castelul Canossa, unde ne găseam noi. Acolo, depunându-și toate insignele regalității, plin de umilință, desculț și îmbrăcat cu haină din lână, stătu trei zile în fața porții castelului și nu conținu să implore, cu multe plângeri, ajutorul și mângâierea îndurării apostolice. În sfârșit, înduplecat de pocăința sa stăruitoare [...], l-am dezlegat din cătușele afuriseniei, primindu-l din nou în harul împărătesaniei, în sânul Sfintei Maici, a Bisericii.”

Din scrisoarea Papei Grigore al VII-lea către principii germani, 1077

- Elaborează o scurtă comunicare (2 minute) despre relațiile dintre Biserică și împărat.

Cunosc și aplic

1. Explică termenii: *schismă bisericească*, *bulă*, *concilii*, *mitropolii*.
2. Creează o friză cronologică a evenimentelor prezentate în lecție.
3. Determină cauzele și consecințele Marii Schisme bisericești din anul 1054.
4. Demonstrează rolul Bisericii în Epoca Medievală.

Încoronarea lui Ștefan cel Mare

NB Nota Bene

Simboluri ale puterii domnitorului erau coroana, tronul, sceptrul, inelul sigilar. Începând cu jumătatea secolului al XVI-lea, investirea domnilor români se va face cu participarea turcilor. Sultanul acorda domnului un firman împărătesc de investire și însemnele domniei: caf-tanul, steagul cu două tuiuri (cozi de cal), sabia și un cal de luptă, frum-os împodobit.

Funcțiile domnitorului:

- aproba schimbările de stăpânire funciară;
- adopta acte legislative și emitea cărți domnești (hrisoave);
- conducea administrația țării, numea dregători;
- era instanța supremă de judecată;
- bătea monede și introducea impozite și taxe vamale;
- conducea politica externă, semna tratate;
- confirma episcopii și mitropolitul;
- conducea oștile în timp de război.

8

Organizarea politică internă a Țărilor Române în sec. XIV–mijl. sec. XVII

AMINTEȘTE-ȚI!

Care erau instituțiile statului medieval în Occident?

Formarea statelor medievale românești s-a realizat prin unificarea micilor formațiuni politice (cnezate, voievodate, „țări”) sub conducere unică. Forma de stat adoptată de români pentru organizarea politică a celor două țări extracarpatice a fost **monarhia reprezentativă pe stări**.

În Țara Românească și Moldova, principalele instituții au fost domnia, Biserica, Sfatul domnesc, adunările de stări, armata și instituțiile judecătorești.

Domnul, voievodul este „domn și singur stăpânitor”, deci conducătorul unui stat independent și suveran. Primul care a purtat titlul de mare voievod a fost Basarab I, domnul Țării Românești. Titlul de voievod sublinia calitatea de conducător militar. Domnitorul era comandantul armatei și cea mai înaltă instanță judecătorească, bătea monede, institua sistemul de impozite, iniția politica externă, semna tratate de pace, alianțe și emitea hrisoave. El controla și Biserica. La baza funcționării instituției se afla concepția teocratică, potrivit căreia titularul tronului exercita puterea în virtutea voinței lui Dumnezeu (*Io*, din gr. *ioanes* – „cel ales de Dumnezeu”). Domnitorul era miruit de mitropolitul țării. Până în secolul XVI domnia în Țările Române era foarte puternică și autoritară, remarcându-se două mari dinastii: a Basarabilor (în Țara Românească) și a Mușatinilor (în Țara Moldovei).

Curtea domnească era locul de unde voievodul conducea țara. Ceta-tea de scaun a Țării Românești era Târgoviște, iar reședința domnească a Moldovei a fost Suceava. Principiul de alegere a domnitorului era ereditar-electiv, dar destul de imprecis. Deseori, boierimea alegea pe cine dorea, urmași legitimi sau nelegitimi, ba chiar, uneori, persoane fără legătură cu scaunul domnesc.

Puterea domnitorului era îngrădită de marea boierime conform normelor dreptului cutumiar. Boierii dregători (cu funcții), aleși, de obicei, dintre marii proprietari de moșii, făceau parte din **Sfatul domnesc** – instituție existentă atât în Țara Românească, cât și în Moldova. Principalele funcții erau: logofătul (șeful cancelariei), vistierul (administratorul vistieriei), spătarul (comandantul cavaleriei domnești), vornicul (conducătorul curții domnești), dar cele mai importante erau cea de ban al Craiovei și portar al Sucevei. Banul și portarul ocupau al doilea loc după domn. Mai târziu, în secolul al XVI-lea, în Moldova apare hatmanul (comandantul oștii), iar în Țara Românească – aga (conducător al unui grup special de oșteni care păzea curtea domnească și pe domn).

Adunarea populară, sau Marea Adunare a Țării era un organ reprezentativ nepermanent, care se întrunea în cazuri excepționale: alegerea domnului, declararea războiului sau încheierea păcii, aprobarea vasalității, plătirea tributului către sultan, dar și pentru a ajuta domnul în problemele curente, legate de conducerea statului.

Un rol hotărâtor în organizarea instituțională a Țării Moldovei și Țării Românești a jucat modelul bizantin. Principala cale pe care au pătruns, în acest spațiu, modelele bizantine a fost cea bisericească. Au fost organizate mitropolii ortodoxe în Țara Românească (1359) și în Țara Moldovei (1401), subordonate Patriarhiei de la Constantinopol (folosirea limbii slavone în cadrul Bisericii s-a datorat recepționării elementelor bizantine prin intermediul slavilor de sud, bulgarilor și sârbilor). Sistemul administrativ din Țările Române era similar cu cel bizantin,

unde țara era împărțită în unități controlate de reprezentanți locali ai puterii centrale, care primeau unele privilegii în schimbul serviciului militar și fiscal. Influența bizantină se răsfrânge și în sistemul juridic (codurile de legi din Bizanț au coexistat cu cutumele locale), în cel fiscal, în istoriografie (primele letopisește au continuat tradiția cronicilor bizantine). Adoptarea de către voievozi a titlului de „domn și singur stăpânitor din mila lui Dumnezeu”, precum și miruirea respectau tradiția imperială bizantină.

Adunarea era, de obicei, convocată de domn și cuprindea întreaga boierime, clerul, reprezentanții orașelor și ai țărănimii libere. În istoria românilor au fost cazuri în care decizia Marii Adunări populare a fost mai importantă decât cea a Sfatului domnesc – în 1574, pe timpul lui Ioan Vodă cel Cumplit, boierii au decis să plătească tribut turcilor („cu turcul nu te pune!”), dar domnitorul a ascultat decizia Adunării poporului („să fim slobozi!”). Prezența la Adunarea populară era obligatorie.

Organizarea militară în cele două țări românești extracarpătice era asemănătoare. *Oastea mică* era formată din curteni și cetele boierilor. În cazuri excepționale, era chemată *oastea mare*, alcătuită, în marea majoritate, din țărani liberi și târgoveți. Ambele state românești dispuneau de un sistem defensiv ce includea cetăți și locuri întărite. Ostașii români mânuiau bine săbiile. Erau înarmați cu lănci, sulite, iar țărani utilizau topoare de luptă, furci, măciuci, arcuri. Deseori foloseau opreliști din trunchiuri de copaci sau tactica pământului pârjolit. La mijlocul secolului XV încep să fie folosite armele de foc.

Înrădăcinată în ființa poporului românesc era **Biserica**. Întemeierea primei Mitropolii a Țării Românești la Argeș, în 1359, și recunoașterea Mitropoliei Moldovei, în 1401, de către Patriarhia de la Constantinopol, au dat legitimitate Bisericii Ortodoxe Române. Mitropolitul era întâiul sfetnic al domnitorului, încorona șeful statului și locțiitorul acestuia. La rândul său, mitropolitul putea fi numit și destituit de către domnitor. Făcea parte din Sfatul Țării. Domnul era ctitor de biserici și mănăstiri, pe care le înzestra cu dării.

Organizarea administrativă a Țării Românești și a Moldovei se întemeia pe curteni, adică slujitorii curții domnești, care aduceau la îndeplinire poruncile suveranului. Teritoriul Moldovei era împărțit în ținuturi, iar al Țării Românești – în județe, care își aveau originea în organizarea obștilor. Județele și ținuturile aveau în fruntea lor un reprezentant al domniei, cu atribuții administrative, judiciare și financiare.

Forma de organizare locală în Țara Românească era județul, iar în Țara Moldovei – ținutul. Orașele erau conduse de câte un sfat format din 12 pârgari, în frunte cu un jude în Țara Românească și un șoituz în Țara Moldovei.

Document istoric

„Cu toate că mitropolitul stă la loc de cinste atât de înalt, totuși el nu poate nici să așeze, nici să scoată din scaun pe vreunul din arhierii săi, căci numai domnul poate să cântărească felul de viață și învățătura acelor care ar putea să fie aleși [...], numai binecuvântarea, după canoanele statornicite de apostoli, a lăsat-o în grija mitropoliților. În schimb, nici domnul nu poate să schimbe, să adauge sau să scoată ceva din treburile duhovnicești fără încuviințarea mitropolitului, cu toate că el cârmuiește ca stăpân singur peste toți supușii săi.”

Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*

- **Determină raportul dintre domnie și Biserică.**
- **Identifică ce rol politic avea mitropolitul în Epoca Medievală.**

Cunosc și aplic

1. Descrie instituțiile medievale românești.
2. Numește principalele funcții ale instituțiilor politice din Țările Române.
3. Compară organizarea politică din perioada medievală a Țărilor Române cu cea a statelor occidentale.
4. Apreciază rolul instituției domnești în cadrul sistemului de conducere a statului român medieval.

Astăzi și Acum

Astăzi, președintele Republicii Moldova e ales de popor. În ziua inaugurării, el depune jurământul ținând mâna pe Constituție. În timpul investirii, președintele poartă colanul prezidențial, din argint poleit cu aur și împodobit cu pietre prețioase.

Războaiele și caracterul lor în Evul Mediu. Războiul de 100 de Ani

AMINTEȘTE-ȚI!

Care au fost cele mai răsunătoare războaie din Antichitate și cauzele lor?

Războiul este un fenomen condamnabil, dar prezent în toate epocile istorice. Conflictele armate din Evul Mediu, spre deosebire de cele din Antichitate, au presupus noi tactici și tehnici, armament nou. Războaiele medievale pot fi divizate în conflicte interne (războaie civile) și externe.

Războaiele interne în Epoca Medievală s-au manifestat în diverse forme: între seniori și feudali, ca urmare a nerespectării reciproce a obligațiilor care decurgeau din contractul vasalic; între vecini, pentru stăpânirea unor teritorii sau bunuri, din dorința marilor feudali de a-și mări domeniile prin anexarea noilor teritorii; în perioada procesului de centralizare, regii foloseau forța armată pentru a aduce sub ascultare vasalii rebeli ș.a.

Cauzele războaielor interne erau de natură politică, economică sau religioasă. Rivalitatea comercială și dorința de a stăpâni căile comerciale au caracterizat conflictele dintre orașele italiene (Veneția, Florența, Milano). La război au apelat și landurile germane în perioada fărâmițării politice a statului. Natura religioasă a cauzelor războaielor civile se observă clar în Franța, unde, în perioada 1562–1598, a

avut loc un război între catolici și calviniști (hughenoți). Ca urmare a răspândirii Reformei, sunt cunoscute mai multe ciocniri între catolici și cei care au ales să împărtășească alte confesiuni.

- **Stabilește cauzele războaielor medievale și compară-le cu cele din Antichitate.**
- **Exprimă-ți argumentat opinia față de afirmația: războaiele interne aveau urmări mai grave decât cele externe.**

Războaiele externe erau purtate în numele suveranilor. Cauzele acestora țin de dorința expansiunilor teritoriale, încălcarea acordurilor dintre state, neînțelegeri dinas-

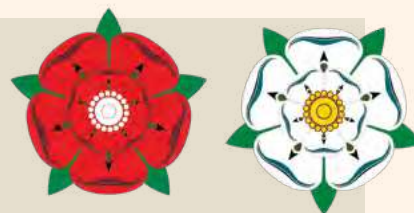
tice, lupta pentru acces la anumite resurse, puncte strategice sau drumuri comerciale. Predominante în Evul Mediu au fost războaiele de cucerire, de extindere a dominației. De obicei, statele mari, de pe poziții de forță, cucereau state mici, pe care le supuneau direct administrației centrale sau le impuneau plata unui tribut în schimbul menținerii unei autonomii. Un astfel de exemplu este Imperiul Otoman.

Până în anul 1400, armatele erau formate din rândul țăranilor și se destrămau foarte ușor. În timp, armatele feudale, care căutau glorie, s-au transformat în armate profesionale, alcătuite din mercenari. O importanță majoră se acorda cavalerilor. Arcașii erau folosiți cu succes în asedii, dar pe câmpul

O serie de războaie civile dinastice, dintre casa York și casa Lancaster din Anglia, poartă numele de „Războiul celor Două Roze” (1455–1485). Denumirea a fost inspirată de blazoanele celor două dinastii: trandafirul alb al casei York și cel roșu al casei Lancaster.

Casa Lancaster ocupa tronul din 1399, dar în 1453, în timpul unei crize de nebulie a lui Henric al VI-lea, ducele de York a fost numit protectorul regatului. În 1455, Henric își recâștigă autoritatea și astfel începe lupta pentru tron. În 1461, reprezentanții casei York au reușit să-l încoroneze pe Eduard al IV-lea, dar războaiele au continuat. În 1471, Henric a fost ucis în Turnul Londrei.

În 1483, Richard al III-lea a înfrânat pretențiile la tron ale nepotului său, Eduard al V-lea, iar Henric al VII-lea Tudor, din casa Lancaster, l-a învins pe Richard în bătălia de la Bosworth Field. Astfel s-a pus capăt războaielor, iar cele două dinastii s-au unit printr-o căsătorie, dând naștere celei de-a treia roze (noua familie avea pe blazon un trandafir roșu-alb).

de luptă erau foarte vulnerabili, așa cum se întâmpla și în cazul infanteriei.

- **Describe armatele medievale. Formulează o concluzie.**

Conflictul armat dintre regii Franței și Angliei, care a durat mai mult de un secol, este cunoscut sub numele *Războiul de 100 de Ani* (1337–1453). Cauzele generale sunt legate de menținerea unor teritorii ale Franței actuale în posesia regiilor Angliei, care prestau omagiu de vasalitate regilor francezi, dar nu respectau uneori obligațiile contractului vasalic. Una dintre cauzele imediate ale războiului a fost refuzul regelui Eduard al III-lea al Angliei de a presta omagiu regelui Franței pentru ducatul Guyenne din sud-vestul Franței. O altă cauză ține de rivalitatea franco-engleză pentru comitatul Flandrei – o zonă prosperă, care din punct de vedere politic depindea de Franța, dar era atrasă în sfera de influență a economiei engleze. În Flandra se dezvoltase postăvăritul, pentru care materia primă – lână – provenea în mare parte din Anglia, schimburile comerciale între cele două zone fiind foarte importante. Cauza imediată a războiului a fost criza privind succesiunea la tronul Franței declanșată de moartea, în 1328, a ultimului urmaș direct al regelui Filip al IV-lea cel Frumos. Fiica regelui francez a fost căsătorită cu regele Angliei, iar fiul lor, Eduard al III-lea, invoca dreptul de a

ocupa tronul, lucru neacceptat de francezi.

Războiul a început în anul 1337, iar prima victorie le-a aparținut englezilor, care au distrus flota franceză. Una dintre cele mai cunoscute bătălii din acest război a avut loc la Crecy, în nordul Franței, în anul 1346. Armata engleză, alcătuită din arcași și sulitași, a masacrat cavaleria franceză, greoaie și aproape imobilă. În bătălia de la Poitiers, anul 1356, regele Franței a fost luat în prizonierat.

Pe fundalul dezastrelor interne, izbucnesc o revoltă în Paris și răscoala țăranilor din nordul Franței, numită Jacqueria.

În faza a doua a războiului, Carol al V-lea (1364–1380) a reușit să pună capăt seriei de victorii engleze.

Deși se confrunta cu grave probleme (răscoala țăărănească condusă de Wat Tyler și efectele ciumei din 1348–1349), Anglia reușește să preia inițiativa. La Azincourt, în 1415, victoria engleză aducea din nou sub controlul Angliei o mare parte a Franței: ducatul Guyenne, teritoriile de la nord de Loara, inclusiv Parisul. În anul 1429 este asediat orașul Orléans. În acel moment, tânăra Jeanne d'Arc îl

Jeanne d'Arc, statuie ecvestră în bronz

Carol al VII-lea, rege al Franței

convinge pe regele Carol al VII-lea că ea poate să-i salveze regatul. Armata franceză, în frunte cu Jeanne d'Arc, eliberează Orléans și Reims. Jeanne este capturată de englezi în anul 1430, condamnată și arsă pe rug în 1431. Regele francez nu a întreprins nimic ca să o ajute. În anul 1420, eroina Franței a fost canonizată.

Carol al VII-lea a reușit, până în 1453, să elibereze toate teritoriile aflate sub control englez, cu excepția portului Calais. Drept consecință a războiului, Franța reușește să încheie procesul de unificare și centralizare, scade importanța cavaleriei în favoarea armatei regale permanente; Anglia renunță la ambițiile ei pe continent, orientându-se spre dezvoltarea flotei maritime și întemeierea unui imperiu colonial mondial. În ambele țări se ascut sentimentele patriotice, limba engleză capătă o mai mare importanță, au loc schimbări sociale, economice, politice și de mentalitate.

- **Definește termenii: război civil, război extern.**
- **Creează un infografic al Războiului de 100 de Ani (cauze, bătălii, personalități, consecințe).**
- **Alcătuiește o comunicare, în scris, cu tema: „Niciun război nu are învingători”.**
- **Realizați, în grup, o investigație și redactați o prezentare (investirea, echipamentul, turnirurile, principiile morale, valorile) cu tema: „Cavalerismul în Evul Mediu”.**

Cuceritori arabi

10 Expansiunea arabă. Cruciadele

AMINTEȘTE-ȚI!

Cum se numește cartea sfântă a creștinilor și cu ce eveniment este legat procesul de numărare a anilor în era creștină?

Document istoric

„Limba arabă, un fel de limbă universală, ca și latina, răspândită până în Apus, a dus cunoștințele câștigate de omenire cu prețul atâtor eforturi: prin intermediul ei Antichitatea greacă a pătruns în Europa.”

Philip K. Hitti, *Istoria arabilor*

- Cum crezi, de ce araba este numită de autor „limbă universală”?

Kaaba (Cubul) din Mecca

NB Nota Bene

Dimensiunea religioasă constituie prima și cea mai importantă motivație a marilor expediții ale creștinătății latine în Orient, în special în „Țara Sfântă”. Cruciadele se deosebesc de expedițiile militare obișnuite anterioare anume prin caracterul lor internațional și fervoarea religioasă. Numele de cruciadă vine de la simbolul crucii, purtat de luptători pe haine, drapele, scuturi.

Întemeietorul religiei islamice a fost Mahomed, profetul lui Allah. La început, noua religie monoteistă nu a fost agreată de negustorii bogați din Mecca, Mahomed fiind nevoit să fugă la Medina (anul 622), unde și-a câștigat mulți adepți. În anul 630, Mahomed cucerește Mecca și își exprimă dorința de a extinde islamul. Expansiunea arabă s-a făcut în numele religiei care propovăduia *războiul sfânt* (*jihad*) împotriva necredincioșilor.

După moartea profetului, conducerea comunității a revenit califilor. În timpul califului Omar (634–644), arabii cuceresc Siria, Egiptul, Palestina, Irakul și Persia și ajung sub zidurile Constantinopolului. Musulmanii au reușit să cucerească nordul Africii, o parte a Indiei, iar în anul 711 ajung în Spania. Înaintarea musulmanilor a fost oprită de francii lui Carol Martel în lupta de la Poitiers, în anul 732. Expansiunea teritorială a dus la expansiunea culturală. Araba a devenit limba oficială a Califatului Arab.

Arabii au construit peste 200 de orașe mari, cu o arhitectură specifică: moschee, palate, fântâni, băi publice. Musulmanii au contribuit decisiv la dezvoltarea științei, literaturii (*O mie și una de nopți*, *Ali Baba și cei 40 de hoți*), artei, geografiei, filozofiei, astronomiei. Algebra, cifrele arabe și conceptul de „zero”, preluat de la indieni, au ajuns în Europa. Medicii arabi practicau intervenții chirurgicale folosind anestezia, au deschis primele farmacii și spitale.

Pe plan politic și militar, cuceririle arabe au determinat reacția puterilor creștine, astfel născându-se fenomenul cruciadelor.

După căderea Imperiului Roman de Apus, Occidentul a cunoscut lupta pentru putere între împărați și Biserică, lupte interne între nobili, spor demografic, molime, secetă, foamete. Schisma celor două Biserici, din anul 1054, și pierderea influenței asupra căilor comerciale și a veniturilor din Răsărit au grăbit decizia Papei de a începe prima cruciadă. La polul opus se afla Imperiul Bizantin, mult mai stabil din punct de vedere financiar și militar. Totuși, până la mijlocul secolului al VII-lea, în ciuda războaielor victorioase purtate de unii împărați bizantini, orașul Ierusalim, dar și o parte a posesiunilor lor orientale erau pierdute în favoarea arabilor.

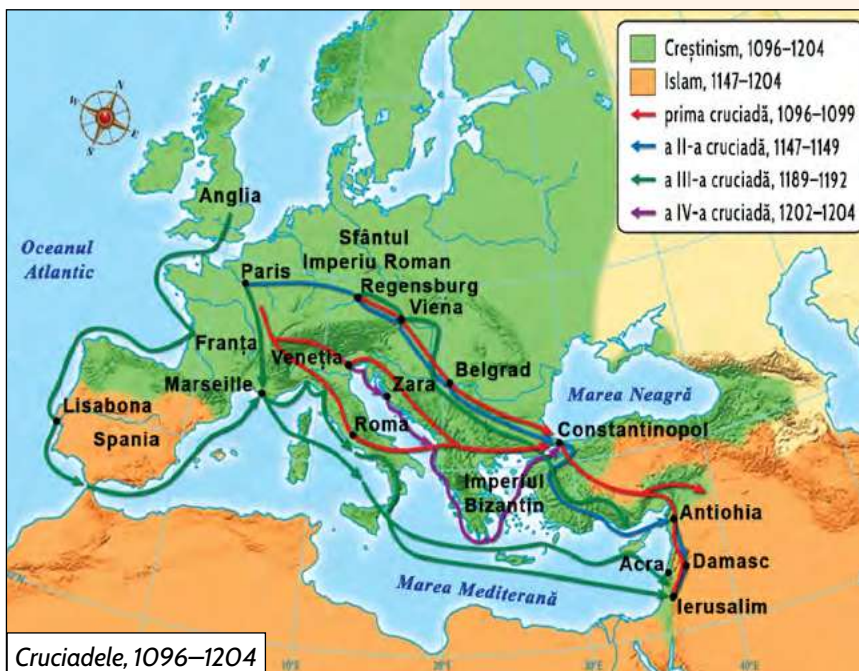
La Conciliul de la Clermont (1095), Papa Urban al II-lea a lansat îndemnul de eliberare a Ierusalimului, promițând răsplată pe pământ și în rai. **Prima cruciadă** are două expediții: a sărăcimii și a cavalerilor. În anul 1099, după un asediu violent, Ierusalimul a fost cucerit de cruciați.

Între anii 1144 și 1146, musulmanii recuceresc Edessa. Aceasta a fost cauza organizării celei de-a **doua cruciade** (1147–1149). O armată franceză, condusă de regele Ludovic al VII-lea, și o oaste germană, în frunte cu regele Conrad al III-lea, în vara anului 1148, au ajuns la Constantinopol, de unde, pe vase bizantine, au trecut în Asia Mică. Aici, cele două oștiri au fost distruse de turci.

Cucerirea Ierusalimului de către Saladin a determinat lumea creștină să se pregătească de o nouă **cruciadă (a treia)**. Aceasta a adunat trei dintre cele mai puternice figuri ale perioadei: Richard Inimă de Leu, Frederic Barbarossa și Filip al II-lea al Franței. După cucerirea Acrei și capturarea flotei lui Saladin, creștinii s-au îndreptat spre Ierusalim. În anul 1192, Saladin și Richard au semnat **Tratatul de la Jaffa** – Ierusalimul rămâne sub controlul musulman, dar pelerinii creștini și negustorii neînarmați puteau vizita orașul.

Moartea lui Saladin a slăbit unitatea lumii musulmane, iar dorința lui Inocențiu al III-lea de a-și impune supremația asupra lumii creștine a dus la cea de-a **patra cruciadă** (1202–1204). Cruciații urmau să cucerească Egiptul, iar pentru a ajunge acolo, aveau nevoie de flotă. Dogele Veneției, Enrico Dandolo, a promis să-i ajute, dar le-a cerut în schimb să cucerească cetatea Zara, concurentul comercial al Veneției. În anul 1203, cruciații au sosit la Constantinopol, au cucerit orașul și l-au reînscăunat pe Isaac al II-lea Angelos, de la care au pretins despăgubiri. Cum bazileul nu a putut achita suma cerută, în 1204 cruciații au cucerit Constantinopolul și l-au jefuit.

În pofida eșecului final, cruciadele au avut și urmări pozitive: dezvoltarea legăturilor comerciale între Orient și Occident, încurajarea industriei construcțiilor navale, inundarea piețelor europene cu produse orientale (mirodenii, mătase, caise). Cruciadele au contribuit și la subminarea feudalismului european, prin slăbirea puterii baronilor locali și întărirea puterii centrale. De asemenea, au impulsionează dezvoltarea orașelor și creșterea influenței acestora. Cucerirea Constantinopolului de către latini a dus la slăbirea unui Imperiu Bizantin aflat deja în declin, grăbind căderea acestuia în fața otomanilor. Astfel, un important actor politic a dispărut – Imperiul Bizantin –, iar locul lui va fi ocupat ulterior de Imperiul Otoman. Știința Antichității a revenit în Europa prin filiera arabă.

Document istoric

„Pătrunși în oraș, pelerinii noștri i-au urmărit și i-au măcelărit pe sarazini până la templul lui Solomon. [...] Cruciații s-au răspândit apoi prin tot orașul, luând pradă aurul, argintul, caii, catării și jefuind casele în care se găsea un belșug de bogății.”

Guillaume din Tyr,
Istoria cruciadelor
(secolul XIII)

- Care era scopul declarat al cruciadei?
- Selectează, din textul lecției, faptele ce confirmă transformarea cruciadei într-o expansiune politică și economică.

Cunosc și aplic

1. Formulează enunțuri care să exprime un adevăr istoric, folosind termenii: *Coran, jihad, cruciadă, doge*.
2. Structurează și completează diagrama cauzală: „Cruciadele – cauze și consecințe”. Apreciază consecințele lor pentru Orient și Occident.
3. Realizați o cercetare de grup: „Reflectarea cruciadelor în literatură/cinematografie”.

I

Analizează sursele și realizează sarcinile propuse.

SURSE

„Orașele se dezvoltară, dădură azil ȣerbilor care fugeau de pe moșiile boierești și care, după o vreme anumită, deveneau oameni liberi... Mândre de noua lor importanță, ele își arătau puterea clădind biserici și edificii publice în jurul vechiului obor, acolo unde se făcea odinioară schimb de ouă, sare, miere și oi.”

Van Loon, *Istoria omenirii*

„Brașovul este un oraș bine clădit, înconjurat aproape de jur-împrejur de munți ca o coroană. Orașul este populat din cauza târgului ce se ținea acolo în fiecare vineri și sâmbătă, la care vin toți muntenii și moldovenii ca la bălci.”

Jacques Bongars, *Jurnal de călătorie, secolul al XVI-lea*

SARCINI

1. Numește doi factori care au dus la apariția orașelor medievale.
2. Determină schimbarea statutului ȣăranilor care au reușit să fugă în oraș.
3. Descrie în cinci enunțuri aspectul unui oraș medieval.
4. Apreciază rolul orașelor medievale.
5. Compară orașele medievale cu cele din perioada contemporană.

Florența în Evul Mediu

Brașovul medieval

II

- Explică termenul *Sfat domnesc*.
- Amintește-ȣi componența Sfatului domnesc.
- Apreciază rolul Bisericii creștine în Epoca Medievală și relația ei cu puterea politică.

III

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„Niciun om liber să nu fie prins sau închis, sau lipsit de bunurile sale, sau pus în afara legii, sau exilat, sau vătămat în alt chip, nici nu vom merge împotriva lui, nici nu vom trimite pe nimeni împotriva lui decât în temeiul unei judecăți legiuite a egalilor săi și potrivit legilor țării.”

Magna Charta Libertatum

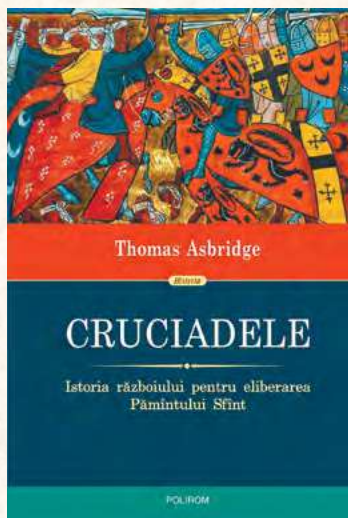
SARCINI

1. Identifică drepturile obținute prin *Magna Charta Libertatum*.
2. Cum explici faptul că, peste 50 de ani de la semnarea Cartei, a apărut primul Parlament al lumii – cel britanic?
3. Explică termenul *Parlament*.

IV

Studiază coperta cărții. Determină trei consecințe ale evenimentului istoric la care face trimitere imaginea de pe copertă. Argumentează răspunsul.

V

Elaborează un eseu structurat cu tema: „Cavalerism și onoare în Evul Mediu”.

BAREM

I	II	III	IV	V
6	7	6	6	15

Total:
40 de puncte

Grupul statuar
al voievozilor, Iași

EVOLUȚIA STATELOR MEDIEVALE ROMÂNEȘTI

CUPRINS

1. Consolidarea poziției Moldovei și a Țării Românești în timpul domniilor lui Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun
2. Țările Române în lupta antiotomană de la mijlocul secolului al XV-lea
3. **Portret istoric.** Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș
4. Epoca lui Ștefan cel Mare
5. **Studiu de caz.** *Trecute vieți de doamne și domnițe.* Elena Voloșanca
6. **Sinteze analitice.** Situația politică a Țării Românești și a Moldovei în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Regimul de suzeranitate otomană și formele lui de manifestare
7. Războiul antiotoman de sub conducerea lui Mihai Viteazul
8. Unirea politică a Țărilor Române
9. Situația politică a Țărilor Române în primele decenii ale secolului al XVII-lea

Autoevaluare

» În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să prezinți comunicări orale și scrise, utilizând termeni și concepte istorice specifice politicii medievale românești, pentru a descrie transformările produse în secolele XV–XVI în spațiul românesc;
- să analizezi schimbările ce au avut loc în viața politică a Țărilor Române după acțiunea lui Mihai Viteazul din 1600;
- să stabilești tipul surselor istorice în baza criteriilor prestabilite, pentru a fi folosite în studierea fenomenelor istorice;
- să formulezi, în baza surselor istorice propuse, opinii proprii referitoare la fapte/evenimente/procese/fenomene din istoria statelor medievale românești;
- să identifici evenimente/procese istorice aflate în relație de cauzalitate;
- să explorezi oportunități sociale și economice în activitățile de valorificare a trecutului istoric și a patrimoniului cultural creat în Epoca Medievală de civilizația românească.

Alexandru
cel Bun
1400–1432

Vlad Țepeș
1448, 1456–1462,
1476

Ștefan
cel Mare și Sfânt
1457–1504

Mihai
Viteazul
1593–1601

Petru Rareș
1527–1538,
1541–1546

Mircea cel Bătrân, domnul
Țării Românești

Document istoric

„Io Mircea mare voievod și domn din mila lui Dumnezeu, stăpânind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei și a părților de peste munți, încă și către părțile tătărăști și Amlașului și Făgărașului herțeg și domnitor al Banatului Severinului și pe amândouă părțile pe toată Podunavia, încă până la marea cea mare și stăpânitor al cetății Dârstorului.”

Hrisov al lui Mircea cel Bătrân

- Analizează atent sursa. Exprimă-ți argumentat opinia: poate fi numit Mircea cel Bătrân primul unificator al românilor?
- Urmărește harta și demonstrează veridicitatea afirmației: țara lui Mircea cel Bătrân se întindea „de la munte până la mare”.

1

Consolidarea poziției Moldovei și a Țării Românești în timpul domniilor lui Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun

AMINTEȘTE-ȚI!

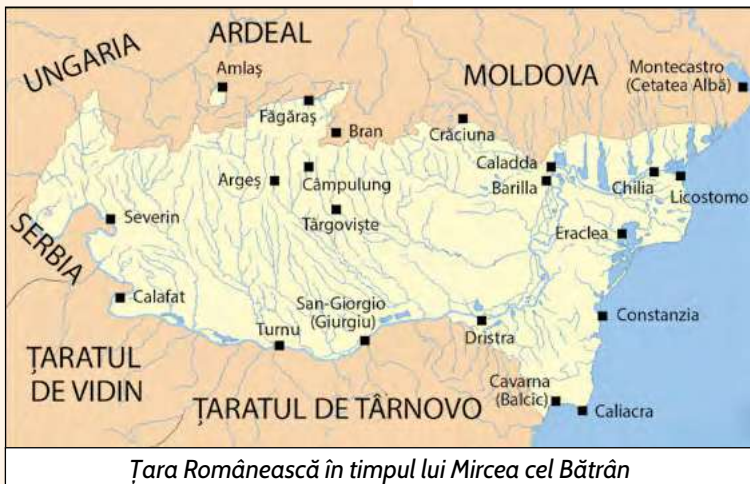
În ce context s-au format cele două țări românești extracarpatice și care au fost personalitățile istorice antrenate în acest proces?

La jumătatea secolului al XIV-lea, Țara Românească și Moldova se aflau în plin proces de formare statală și de obținere a independenței. Atât Basarabii, cât și Mușatinii aveau ca obiectiv consolidarea statelor create. Expansiunea turcilor spre Balcani și tendințele expansioniste manifestate de vecinii Țărilor Române, atrași de bogățiile naturale, prezența punctelor nodale ale marilor drumuri comerciale ce traversau Europa și ieșirea la Marea Neagră au determinat abordarea unei diplomații eficiente, îmbinată cu o luptă permanentă și dărză din partea conducătorilor Țărilor Române. Însăcunarea lui Mircea cel Bătrân (1386–1418) ca domn al Țării Românești a fost urmată de un șir de măsuri al căror scop era consolidarea țării.

- Descrie contextul în care Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun au urcat pe tronurile celor două țări românești extracarpatice.

În politica internă, **Mircea cel Bătrân** s-a preocupat de întărirea puterii centrale: a limitat privilegiile marilor feudali laici și eclesiastici, a organizat Sfatul boierilor și a reglementat relațiile dintre domn și boierime. Administrația, armata și Biserica sunt puse sub autoritatea domniei. Din punct de vedere economic, Mircea cel Bătrân a emis monede, a organizat vămi (Rucăr, Bran), a încurajat exploatarea minereurilor de fier, cupru și sare, a susținut dezvoltarea meșteșugurilor și comerțul atât pe plan intern, cât și cel cu Polonia, zona balcanică și vestul Europei. În marile mănăstiri (Cozia, Tismana, Dealul) a desfășurat o intensă activitate culturală cu implicarea caligrafilor, copiștilor, zugravilor, pictorilor. O dovadă elocventă a nivelului înalt de dezvoltare a puterii domniei și a bogăției țării este remarcabila forță militară. Domnul a organizat *oastea mică* și *oastea mare* și un sistem de fortificații maritime și dunărene (Chilia, Mangalia, Giurgiu, Turtucaia, Silistra).

Includerea Dobrogei în Țara Românească și ajutorul acordat de Mircea cel Bătrân creștinilor la Kosovopolje, în 1389, au atras reacția Imperiului Otoman. Pericol prezenta și Ungaria, al cărei rege era nemulțumit de luarea Amlașului, Făgărașului și a Banatului Severinului de către Mircea. În aceste condiții, Țara Românească încheie cu Vladislav Jagello, regele Poloniei, un tratat la Radom (10 decembrie 1389), ratificat la Lublin (12 ianuarie 1390), prin care „Vladislav, regele, la cererea noastră, trebuie și va fi dator să ne ajute împotriva lui Sigismund, regele Ungariei, iar împotriva altor dușmani de-ai

Țara Românească în timpul lui Mircea cel Bătrân

noștri ne va ajuta ca prieten, după bunul plac". Creșterea amenințării otomane în zonă a schimbat atitudinea regelui Ungariei față de Țara Românească. La 7 martie 1395, la Brașov, acesta încheie un tratat cu Mircea cel Bătrân. Astfel s-a constituit prima alianță antiotomană din sud-estul Europei.

În anul 1395, sultanul Baiazid (1389–1402) a organizat o expediție la nord de Dunăre. Bătălia s-a dat la Rovine, pe 17 mai. Turcii au pierdut 30 de mii de luptători și „Baiazid a scăpat cu greutate cu puțini oameni”. Victoria românilor a consolidat neatârnamarea țării și a revigorat ideea cruciadei antiotomane. Bătălia decisivă între cruciați și oastea lui Baiazid a avut loc la Nicopole, pe 26 septembrie 1396, și s-a încheiat cu succesul total al turcilor.

După moartea lui Baiazid, în anul 1403, Mircea cel Bătrân se implică în lupta pentru tronul Imperiului Otoman, susținându-l pe Musa, apoi pe Mustafa, dar, în final, tronul e câștigat de Mehmed. La 31 ianuarie 1418, Mircea cel Bătrân moare, lăsând urmașilor o țară liberă și prosperă. Conform cronicilor turcești, în anul 1417 Mircea a acceptat plata tributului în valoare de trei mii de galbeni.

Alexandru cel Bun, domnul Țării Moldovei, ca și Mircea cel Bătrân, s-a ocupat de consolidarea statului pe plan intern: a organizat structura administrativă a țării și armata conform modelului muntean și a fixat hotarul dintre cele două țări românești. S-a ocupat de organizarea Mitropoliei și de recunoașterea ei de către Patriarhia de la Constantinopol (26 iulie 1401). Alexandru a bătut monedă (groși și dublu-groși), a susținut dezvoltarea meșteșugăritului, a organizat târguri, vămi și a oferit privilegii negustorilor străini. A fost ctitor de lăcașe sfinte, cea mai cunoscută fiind Mănăstirea Bistrița, unde se află și mormântul domnitorului.

În cei 32 de ani de domnie a dus o politică abilă, păstrând echilibrul între Ungaria și Polonia, puterile dominante în zonă. Alexandru cel Bun a continuat tradiția alianțelor. El a reînnoit tratatul de vasalitate cu Polonia, la 12 martie 1402 (reînnoit, ulterior, în 1404, 1407 și 1411), semnat inițial de Petru I Mușat în anul 1387. A recunoscut suzeranitatea lui Vladislav al II-lea Jagello, asigurându-și sprijinul Poloniei împotriva Ungariei. În anul 1410, Alexandru a trimis sprijin regelui Poloniei în confruntarea cu cavalerii teutoni, care a avut loc la Grünwald.

La 15 martie 1412, la Lublău, regii Poloniei și Ungariei încheiau un tratat care reprezenta un pericol pentru Moldova – împărțirea Moldovei în sfere de influență, în cazul în care Alexandru cel Bun nu și-ar fi onorat obligațiunile din tratatul de vasalitate. Domnul Moldovei și-a onorat obligațiunile.

În 1420, are loc prima implicare a Moldovei în luptele de pe frontul antiotoman, când Alexandru cel Bun apără Chilia și Cetatea Albă, atacate de turci. La 1 ianuarie 1432, Alexandru cel Bun moare, lăsând urmașilor o țară consolidată, care a început să se afirme pe plan european.

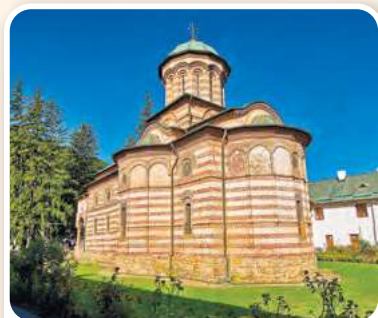
Cunosc și aplic

1. Numește măsurile aplicate de cei doi domni români, în politica internă și externă, pentru consolidarea Țărilor Române.
2. Identifică scopurile și direcțiile celor doi domni în politica externă.
3. Apreciază rolul personalităților istorice evocate în lecție, folosind cel puțin trei argumente.
4. Creează un e-portofoliu, în care să incluzi fișa personalităților istorice și o galerie foto a ctitorilor acestora.

Aplică

- Numește țările care au intrat în prima alianță antiotomană din istoria spațiului sud-est european.

Mănăstirea Cozia,
de pe malul Oltului

Document istoric

„Noi, Mircea, voievodul Țării Românești, duce al Făgărașului și ban al Severinului, facem cunoscut că rege al Ungariei [...] ne-a ajutat mai ales împotriva acelor cumpliți dușmani ai noștri, turcii. [...] Atunci când și de câte ori regele va merge cu oștirea sa împotriva turcilor pomeniți [...] atunci să fim ținuți și datori a merge cu dânsul.”

Tratatul dintre Sigismund de
Luxemburg și Mircea cel Bătrân,
Brașov, 1395

- Cum crezi, ce l-a convins pe Sigismund să recunoască Făgărașul ca fiind parte a Țării Românești?

Suceava, cetatea de scaun
a Moldovei

Atac al armatei otomane

2 Țările Române în lupta antiotomană de la mijlocul secolului al XV-lea

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce mari puteri ale timpului își doreau instaurarea influenței lor asupra Țărilor Române și a Mării Negre?

Document istoric

„Era pe atunci în regat un ostaș cu suflet mare, născut în sânul unei nobile și vestite familii de peste munți; se numea Iancu de Huneadoara și era un om războinic, născut pentru a purta armele și a sta în fruntea războaielor.”

Ioan de Turoczi, *Chronica Hungarorum*

„A fost acest bărbat foarte destoinic într-o toate și de jos s-a ridicat la mare putere și a săvârșit isprăvi contra germanilor și a boemilor, [...] dar încă și față de turci nu puține isprăvi mari, [...] bărbat care pretutindeni se bucura de mare renume și care purta domnia cel mai bine și pune țara la adăpost de orice primejdie.”

Laonic Chalcocondil, *Dovezi ale istoriei*

- Compară opiniile autorilor despre personalitatea lui Iancu de Huneadoara. Formulează o concluzie.

La începutul secolului al XV-lea, ca urmare a luptelor pentru tron între urmașii lui Dan al II-lea și ai lui Alexandru cel Bun, a crescut puterea economică și politică a marii boierimi în detrimentul autorității domnești. Instabilitatea creată a fost folosită de Ungaria și Polonia pentru a-și instaura hegemonia până la Dunăre și Marea Neagră, iar prezența turcească în Balcani a complicat și mai mult situația Țărilor Române.

Iancu de Huneadoara, voievod al Transilvaniei (1441–1456), prin acțiunile sale militare, dar și prin diplomație, a reușit să întârzie pătrunderea turcilor în Europa Centrală. Seria victoriilor antiotomane începe în toamna anului 1441, cu victoria obținută în fața beilui de Semendria.

La chemarea Papei Eugeniu al IV-lea, este reluată ideea de cruciadă, dar riscul și-l asumă doar regele Ungariei și Iancu de Huneadoara, inițiind *campania cea lungă* (1443–1444). *Campania cea lungă* a înregistrat mai multe victorii, Iancu amenința chiar Adrianopolul, capitala statului otoman, fapt ce i-a determinat pe turci să încheie o pace pentru 10 ani (Seghedin, iulie 1444).

La insistențele papalității, pacea de la Seghedin este denunțată. În septembrie 1444, oastea ungară, forțele militare ale lui Vlad Dracul din Țara Românească, ale despoților din Balcani, precum și transilvănenii lui Iancu de Huneadoara trec Dunărea și se îndreaptă spre Nicopole și Varna. Bătălia s-a dat la 10 noiembrie 1444, la Varna, unde oastea creștinilor a fost învinsă de otomani. În confruntare a căzut însuși regele Ungariei, iar Iancu se convinge de necesitatea unei coaliții antiotomane. În 1446, devine guvernator al Ungariei și încheagă un sistem militar creștin comun, alcătuit din toate cele trei Țări Românești. În septembrie 1448, oastea condusă de Iancu trece Dunărea, dar în marea bătălie de la **Kosovopolje (17-19 octombrie 1448)** suferă înfrângere. Faza războaielor ofensive ale lui Iancu de Huneadoara s-a încheiat, mai ales după căderea Constantinopolului – simbolul lumii creștine răsăritene – în mâinile turcilor, care trec la lichidarea centrelor de rezistență antiotomană din Balcani.

Castelul Hunedoarei, cea mai frumoasă construcție medievală din România, din secolul XV, păstrată până astăzi

Cea mai mare acțiune militară, de rezonanță europeană, a lui Iancu de Hunedoara a fost apărarea cu succes a Belgradului (4-21 iulie 1456) în fața cuceritorului Constantinopolului. Papa Calixt al III-lea a numit această victorie „evenimentul cel mai fericit al vieții sale”, iar pe Iancu – „atletul cel mai puternic, singurul, al lui Hristos”. Pe 11 august 1456, Iancu de Hunedoara cade răpus de ciumă. Pe sarcofagul său din Catedrala de la Alba Iulia sunt încrustate cuvintele: „S-a stins lumina lumii”.

Vlad Țepeș, bust

După victoria creștinilor de la Belgrad, amenințarea otomană nu era deloc anihilată – în 1459 Serbia este transformată în pašalâc, în 1463 și Bosnia cade sub stăpânire turcească, iar în 1456 chiar și Moldova își „cumpăra” pacea plătind tribut. În aceste condiții, stindardul luptei anti-otomane este preluat de **Vlad Țepeș** (1449, 1456–1462, 1476).

Vlad al III-lea a organizat oastea, a limitat privilegiile boierilor, a pedepsit aspru nesupunerea, trădarea și hoția. După ce a întărit puterea centrală, în 1459 a refuzat plata tributului, iar în iarna anilor 1461–1462, în campania de la Dunăre, a distrus toate punctele fortificate otomane de la Rahova până la Chilia. Drept urmare, în primăvara și vara anului 1462, armata otomană

în frunte cu Mehmed al II-lea întreprinde o expediție de pedepsire a lui Vlad Țepeș. Domnul muntean a folosit tactica pământului pârjolit și a hărțuirii dușmanului. În noaptea de 16 spre 17 iunie 1462, Țepeș a organizat celebrul atac nocturn de la Târgoviște asupra taberei sultanului, provocând panică. Mehmed al II-lea a ordonat retragerea. Victoria românilor confirmă statutul de țară independentă al Țării Românești.

Boierimea ostilă, nemulțumită de domnia autoritară a lui Țepeș, după înlăturarea pericolului otoman, în cădășie cu sultanul, îl aduce la tron pe Radu cel Frumos, fratele lui Vlad Țepeș. Vlad al III-lea ajunge în Transilvania cu speranța să fie ajutat de Matei Corvin, dar este înțemnițat, din porunca acestuia, până în 1475.

În 1476, cu sprijinul vărului său, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș revine pe tronul Țării Românești, dar în scurt timp este asasinat. Centrul de greutate al luptei antiotomane se deplasează, în aceste condiții, în Moldova, pe tronul căreia era Ștefan cel Mare.

„Vlad Țepeș și solii turci”, tablou de Theodor Aman

Document istoric

„Ca personaj și ca om de stat, Vlad Drăculea a avut calități remarcabile, dar și defecte la fel de mari. Sever, chiar dur și nemilos cu cei care greșeau sau îi erau inamici, domnul nu era iubit, ci temut și respectat. Metoda lui preferată de pedeapsă – tragerea în țeapă – nu era inedită, dar era surprinzătoare, mai ales pentru unii occidentali.”

Ioan-Aurel Pop, *Istoria ilustrată a României și a Republicii Moldova*

- Identifică în textul lecției fapte care ar confirma părerea autorului despre Vlad Țepeș.
- Formați două echipe și organizați o dezbatere cu tema: „Vlad Țepeș: între legendă/ ficțiune și realitatea istorică”.

Asediul Belgradului, 1456 (pictură turcească din 1584)

Cunosc și aplic

1. Explică sintagma *luptă antiotomană*.
2. Evidențiază principalele momente ale participării lui Iancu de Hunedoara la politica de cruciadă.
3. Argumentează rolul Țărilor Române în lupta antiotomană.
4. Realizați o minicercetare de grup cu tema: „Modul în care Vlad Țepeș a fost reflectat în cinematografie”.

În anul 1409, pentru credincioasele sale servicii, Voicu, tatăl lui Iancu de Hunedoara, a fost înnoțat de către regele Ungariei Sigismund de Luxemburg, primind în posesiune Hunedoara. Iancu și-a făcut ucenicia în jurul curții regale și în diferite misiuni în străinătate, unde a învățat meșteșugul armelor.

Iancu a avut o carieră fulminantă: din 1438 a fost ban al Severinului, voievod al Transilvaniei (1441–1446), guvernator al Ungariei (1446–1452) și căpitan general al regatului ungar (1453–1456).

Înțelegând pericolul expansiunii Imperiului Otoman, s-a angajat în *campania cea lungă* (1443–1444), reușind să-i facă pe turci să ceară pace, participă în bătălia de la Varna (1444), iar în 1448 impune la tronul Moldovei și al Țării Românești oameni de încredere pentru a reface „blocul românesc”. Înfrângerea din bătălia de la Kosovopolje

(1448) a însemnat sfârșitul eforturilor creștinilor de a alunga turcii din Europa, dar victoria de la Belgrad (1456), considerat *cheia Ungariei*, i-a adus lui Iancu numele de *salvator al creștinătății*. Faptele sale de arme l-au transformat în legendă încă în timpul vieții.

Vlad Țepeș, din dinastia Basarabilor, s-a născut în familia lui Vlad Dracul, cavaler al Ordinului Dragonului, ordin care avea drept scop oprirea expansiunii otomane în Europa.

Deși și-a petrecut copilăria în exil, în Transilvania și la curtea sultanului, urcând pe tronul Țării Românești s-a angajat în lupta antiotomană. Despre campania de la Dunăre din iarna anilor 1461–1462, când a distrus toate fortificațiile otomanilor, un ienicer de origine sârbă scria: „Totuși ne cuprinse o spaimă mare, deși voievodul român avea o oaste mică și peste tot eram cu grijă și ne îngropam în fiecare noapte cu șanțuri, totuși nu puteam fi siguri. Ne-au lovit într-o noapte încât au omorât oameni, cai, cămile, au omorât o sută de mii de turci”.

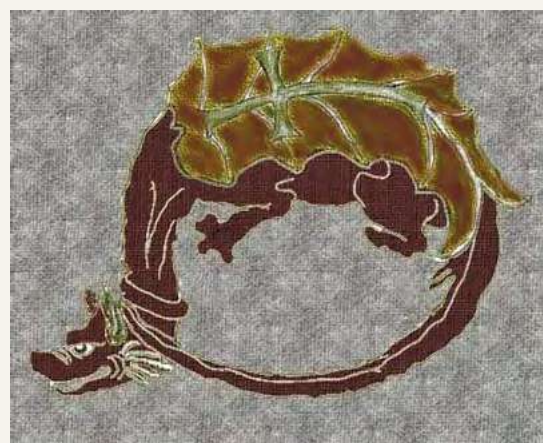
Faimei reale de om crud, într-o lume plină de cruzimi, i s-au adăugat exagerările din *Povestiri ger-*

Iancu
de Hunedoara

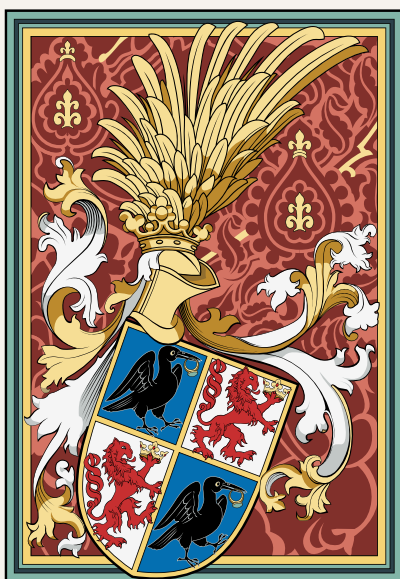
Vlad Țepeș

Ordinul Dragonului (dragonul de pe față reprezintă lupta antiotomană, pe verso fiind redată crucea creștină)

mane. Pură ficțiune este și romanul *Dracula* al lui Bram Stoker, publicat în 1897. Cauzele morții lui Țepeș nu sunt cunoscute.

În conștiința românească și europeană, Iancu de Hunedoara și Vlad Țepeș au rămas în galeria principalilor eroi, apărători ai țării lor, dar și ai lumii creștine.

Blazonul familiei de Hunedoara

Știi că...?

Iancu de Hunedoara a fost tatăl regelui Ungariei, Matei Corvin, iar Vlad Țepeș a fost nepotul lui Mircea cel Bătrân și vărul lui Ștefan cel Mare.

4 Epoca lui Ștefan cel Mare

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce țări reprezentau un pericol pentru Moldova la începutul domniei lui Ștefan cel Mare?

Domnia lui Ștefan cel Mare reprezintă punctul culminant al luptei pentru menținerea identității politice, culturale și religioase a românilor în secolul al XV-lea. Ștefan cel Mare a avut o domnie lungă și tumultuoasă. A urcat pe tron în anul 1457, la patru ani de la căderea Constantinopolului în mâinile lui Mehmed al II-lea. Tot atunci, Hoarda de Aur trecea printr-o perioadă de declin, iar Țările Române, deși angajate în lupta antiotomană, se confruntau și cu disensiuni interne.

Succesul lui Ștefan cel Mare este datorat bunei organizări a țării și politici pe care a abordat-o. Domnitorul a pus capăt disensiunilor dintre marii boieri, ce durau de un sfert de secol, restructurând Sfatul domnesc – a păstrat în funcții doar persoanele cu calități morale și abilități militare, politice, administrative – și ridicând în rândurile boierimii răzeși, pentru merite militare. Anume răzeșii vor deveni baza „oștii mari”.

A refăcut domeniul domnesc, iar pârcălabilor de cetăți le-a încredințat și conducerea administrativ-judecătorească a ținuturilor. O atenție deosebită a acordat armatei: a sporit rolul gărzii domnești, a recrutat cavaleria din rândurile boierimii mici, țărănimea liberă forma pedestrima, iar pe cei mai destoinici ostași i-a ridicat la gradul de „viteji”.

Ștefan cel Mare a întărit cetățile Chilia, Neamț, Orhei, Soroca, Suceava, Roman, care jucau un rol deosebit în apărarea țării, dar și în concentrarea și instruirea trupelor.

Ca și predecesorii săi, Ștefan s-a ocupat de dezvoltarea comerțului, dăruind negustorilor locali și străini (din Brașov, 1458, Lvov, 1460, Ungaria, 1475) acte și privilegii. Principala rută comercială era Marea Neagră–Lvov.

Oastea lui Ștefan cel Mare în bătălia de la Baia

Ștefan cel Mare (1457–1504)

Aplică

- Descrie contextul istoric în care Ștefan cel Mare a urcat pe tronul Țării Moldovei.

Document istoric

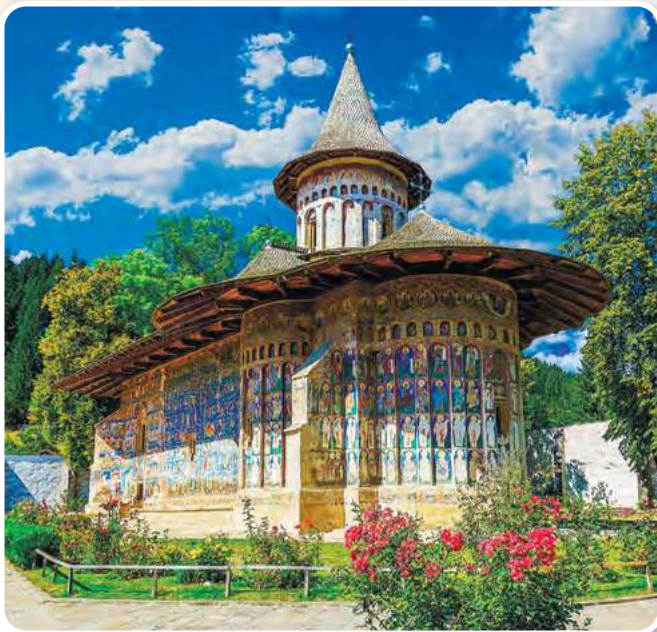
A. „Acest domn prea vestit poate să ridice la luptă 60.000 de oameni de ispravă, adică 40.000 de călăreți și 20.000 de pedestri.”

Medicul venețian Matteo Muriano, prezent la curtea lui Ștefan cel Mare

B. „Afară de curteni, mai toți ceilalți sunt țărani cu șele neacoperite și cu scări de stejar, dar voinici în atacul cu sulita.”

Martin Bielski, cronicar polonez

- Demonstrează că oastea lui Ștefan cel Mare era una dintre cele mai eficiente din estul Europei.
- Exprimă-ți opinia. De ce domnitorul s-a bazat, în apărarea țării, pe țăranii liberi, și nu pe marea boierime?

Mănăstirea Voroneț, 1488

Aplică

- Identifică problemele de politică externă cu care se confrunta domnitorul Ștefan cel Mare.

Document istoric

„Ca un adevărat creștin ce era, Ștefan cel Mare se grija și de mântuirea sufletului. De aceea, făgăduind Mănăstirii Zografu din Sfântul Munte un mertic anual de 100 de galbeni, el a cerut pentru aceasta, ca și pentru alte eventuale milostenii, să fie trecut la pomelnic împreună cu soția și copiii săi, iar după moartea sa să i se facă pomenile obișnuite. De asemenea, a făcut numeroase danii mănăstirilor moldovene (Probota, Neamț, Moldovița, Tazlău, Bistrița, Dobrovăț, ca și Episcopiei de Roman).”

Teologul Teodor Manolache

- Determină care era relația dintre domnitor și Biserică.
- Exprimă-ți opinia. De ce Ștefan cel Mare a fost canonizat?

Din Orient, comercianții aduceau mirodenii, blănuri, covoare, metale și pietre prețioase, iar din Apus – postavuri și arme.

Marele domnitor a acordat o atenție deosebită Bisericii. Mitropolii țării au făcut parte din Sfatul domnesc. Tradiția populară îi atribuie ctitorirea a 44 de biserici, dar, în mod cert, sunt cunoscute 32 de zidiri.

Perioada de domnie a lui Ștefan cel Mare a fost una de înflorire a culturii scrise, arhitecturii, picturii. Din porunca lui se încep sau se continuă mai multe cronici: *Letopisețul de la Bistrița*, *Analele de la Putna* ș.a. Mănăstirile mari devin centre active de copiere a manuscriselor. Domnitorul a sprijinit dezvoltarea atelierelor și schimburile culturale, invitând arhitecți, meșteșugari, miniaturişti din alte țări. Apar o serie de mănăstiri pictate atât pe interior, cât și pe exterior.

În politica sa externă, Ștefan cel Mare a avut două obiective: contracararea tendințelor hegemonice ale Imperiului Otoman, ale Poloniei și Ungariei și implicarea Moldovei în lupta antiotomană. El a urmărit principiul *niciodată doi dușmani, ci totdeauna împăcarea cu unul, cât era în ceartă cu celălalt*.

După alungarea lui Petru Aron și restituirea Hotinului Moldovei, relațiile cu Polonia s-au îmbunătățit. Împăcarea cu regele Cazimir al Poloniei s-a făcut cu prețul recunoașterii formale a acestuia în calitate de suzeran al domnului Moldovei, prin semnarea tratatului din 2 martie 1462.

În anul 1465, Ștefan cel Mare a recucerit de la unguri cetatea Chilia. Drept urmare, regele Ungariei, Matei Corvin, întreprinde o campanie militară în Moldova. Bătălia s-a dat la Baia, pe 15 decembrie 1467, iar oastea lui Ștefan cel Mare, folosind tactica pământului pârljit și hărțuirea dușmanului, obține o victorie strălucită, care a consolidat prestigiul internațional al Moldovei și al domnitorului ei.

În anul 1473, Ștefan cel Mare a renunțat să mai plătească tribut sultanului și nu a reacționat când, în anul următor, Mehmed al II-lea a cerut ca domnul Moldovei să-i aducă personal tributul și să-i cedeze Chilia și Cetatea Albă. Nesupunerea lui Ștefan l-a determinat pe sultan să trimită împotriva Moldovei oastea condusă de Soliman Pașa, cu peste 120 de mii de oșteni. Ștefan cel Mare a mobilizat oastea mare de aproximativ 40 de mii de luptători și a distrus totul în fața inamicului. În apropiere de Vaslui, la

Cetatea Chilia

Podul Înalt, într-o vale îngustă, s-a dat lupta decisivă. La 10 ianuarie 1475, oastea turcească a suferit una dintre cele mai mari înfrângeri din istoria sa. Bătălia de la Vaslui este considerată *Termopile al neamului românesc*.

Înțelegând că sultanul nu se va împăca cu înfrângerea oștii sale, Ștefan cel Mare a trimis o scrisoare principilor creștini, solicitând ajutor, dar a primit doar laude și promisiuni. Pasivitatea Poloniei l-a determinat pe domnitor să semneze, în vara anului 1475, un tratat de alianță cu Ungaria, recunoscând suzeranitatea lui Matei Corvin, dar nici acesta nu a venit în ajutorul Moldovei.

În iulie 1476, oastea turcească, avându-l în frunte pe însuși sultanul Mehmed al II-lea, a intrat pe teritoriul Moldovei. Ștefan a pregătit lupta hotărâtoare la Valea Albă. Deși succesul a fost de partea oștii turcești, aceasta nu a reușit să cucerească vreo cetate, iar ciurma care făcea ravagii l-a determinat pe sultan să-și retragă trupele. După înfrângere, domnul Moldovei, pentru a evita transformarea țării în pašalâc, a reluat plata tributului, majorat la patru mii de galbeni. În 1484, Moldova a pierdut Chilia și Cetatea Albă. Sub presiunea circumstanțelor, în 1486, Ștefan cel Mare a recunoscut suzeranitatea protectoare a Porții.

Schimbarea caracterului relațiilor cu Imperiul Otoman a animat, la curtea polonă, ideea supunerii totale a Moldovei. Pentru a zădărnici aceste intenții, în anul 1483, Ștefan cel Mare a încheiat o alianță dinastică cu Ivan al III-lea, cneazul Moscovei, a reluat relațiile de vasalitate cu Ungaria (1489), a stabilit relații pașnice cu hanul Crimeei și a redeschis problema Pocuției. Relațiile cu Polonia s-au agravat în timpul regelui Ioan Albert. Acesta, sub pretextul eliberării Chiliei și Cetății Albe, trece hotarele Moldovei cu o oaste de peste 30 de mii de oșteni, asediind Suceava timp de trei săptămâni, însă fără succes. În timpul retragerii oștii lui Ioan Albert, Ștefan o aștepta în Codrii Cosminului, provocându-i o înfrângere grea. La 12 iulie 1499, Polonia a cerut pace, dar problema Pocuției a rămas nesoluționată.

La 2 iulie 1504, marele domnitor s-a stins din viață, rămânând în memoria contemporanilor și a urmașilor ca cel mai de seamă domnitor al Țării Moldovei și apărător al creștinătății.

Bătălia din Codrii Cosminului, basorelief pe soclul statuii lui Ștefan cel Mare, Iași

Aplică

- **Determină cauzele schimbării vectorului politicii externe a lui Ștefan cel Mare după înfrângerea de la Valea Albă.**

Document istoric

[...] și după aceasta, auzind necredinciosul turc lucrul acesta, și-a pus în cap și-n gând ca-n luna mai să se răzbune asupra noastră. Voieste a-și supune această poartă a creștinătății, care e țara noastră, și pe care Domnul a ocrotit-o până acum. Și dacă această poartă ar fi pierdută, va fi în primejdie toată creștinătatea. De aceea ne rugăm de prietenia voastră, ca și de toți regii, să vă îndreptați asupra dușmanului creștinătății cât mai este vreme. Căci numitul turc are în toate părțile mulți dușmani.”

Fragment din scrisoarea adresată principilor creștini de Ștefan cel Mare, Suceava, 25 ianuarie 1475

- **Determină opinia lui Ștefan despre pericolul otoman și despre rolul Țării Moldovei în apărarea creștinătății.**

Cunosc și aplic

1. Enumeră măsurile întreprinse de Ștefan cel Mare pentru consolidarea țării.
2. Alcătuiește un tabel care să reflecte lupta antiotomană a lui Ștefan cel Mare.
3. Apreciază rolul lui Ștefan cel Mare în istoria românilor.
4. Creează o galerie foto informativă a ctitoriilor lui Ștefan cel Mare și prezintă-o colegilor.
5. Realizează o minicercetare pentru e-portofoliu: „Reflectarea personalității lui Ștefan cel Mare în numismatică/filatelică.”

Trecute vieți de doamne și domnițe. Elena Voloșanca

Elena
(Olena)
Voloșanca

Ivan al III-lea, cneazul
Moscovei, socrul Elenei

Ivan Ivanovici, soțul
Elenei Voloșanca

Elena (Olena) Voloșanca (de la *voloh*, „românca”) (1465–1505) a fost fiica lui Ștefan cel Mare cu prima lui soție, Evdochia din Kiev. A rămas orfană de mamă când avea doar doi ani. Când Elena avea 15 ani, Ștefan cel Mare începe negocierile cu cneazul rus Ivan al III-lea cu privire la căsătoria fiicei sale cu Ivan cel Tânăr, moștenitorul tronului Cnezatului Moscovei. În mod evident, era un mariaj politic, ce urmărea o alianță între Moldova și Moscova, în contextul expansiunii otomanilor în Europa.

Logodna a avut loc în anul 1481, la Suceava, în lipsa mirelui. Mireasa a pornit spre Moscova, însoțită de trei boieri cu jupânesele lor. Acolo a fost cazată la Mănăstirea Voznesenskaia, unde a locuit până la 12 ianuarie 1483, când a avut loc nunta cu Ivan Ivanovici.

Pe 10 octombrie 1483, Elena a născut un băiat, Dimitrie, dar viața fiicei și a

nepotului marelui Ștefan avea să devină un coșmar după decesul subit al lui Ivan Ivanovici (1490). Există versiunea că ar fi fost otrăvit de cea de-a doua soție a tatălui său, Sofia Paleolog, care dorea ca fiul ei, Vasile, să ocupe tronul.

Se cunoaște că Ivan al III-lea a decis să-l încoroneze în anul 1498 pe nepotul său Dimitrie. Învrăbit de soția sa, Sofia Paleolog, descendenta ultimilor împărați bizantini, Ivan al III-lea, în anul 1502, îl numește cneaz pe Vasile în locul lui Dimitrie. Nepotul și fiica lui Ștefan cel Mare au fost înțemnițați. După trei ani de temniță, în anul 1505, Elena a murit, fiind înmormântată în Mănăstirea Voznesenskaia, iar fiul ei a decedat în anul următor.

Ștefan cel Mare a aflat ce s-a întâmplat cu fiica și nepotul său în 1502, dar nu a apucat să-i mai vadă. În anul 1504, marele domnitor s-a stins din viață.

Sofia Paleolog

Document istoric

„În curând însă, vâlmășagul Răsăritului trebuia să ajungă la culme, prin îndușmănirea lui Ștefan cel Mare însuși cu cuscrușul său Ioan al III-lea al Moscovei, care, pentru a favoriza pe fiul său născut din o nouă căsătorie încheiată la bătrânețe, dizgrațiasse și aruncase în închisoare pe fiica lui Ștefan cel Mare, Elena, fosta lui noră, al cărei bărbat, fiul lui Ioan, se întâmplase să moară, voind astfel să îndepărteze de la moștenirea tronului rusesc pe nepotul său Dumitru, fiul Elenei. Înțelegem cât de jignit a trebuit să fie Ștefan prin o astfel de tratare a fiicei și a nepotului său. El trimite în 1502 o solie la hanul tătăresc spre a afla de la el dacă mai erau în viață Elena și fiul ei, și solul lui Ioan, care tocmai din întâmplare se afla la curtea hanului, îi dă răspuns că «cu ajutorul lui Dumnezeu, ei s-ar afla încă bine».”

Alexandru D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*

- Exprimă-ți opinia față de condiția femeii în Evul Mediu. Formulează argumentele de pe poziția Elenei Voloșanca și de pe poziția Sofiei Paleolog. Pentru documentare suplimentară, îți propunem lectura cărții *Trecute vieți de doamne și domnițe* de Constantin Gane.
- Viața femeii din societatea medievală se concentra pe trei aspecte principale: familia, căsătoria și religia. Evidențiază trei aspecte din zilele noastre. Ce s-a schimbat?

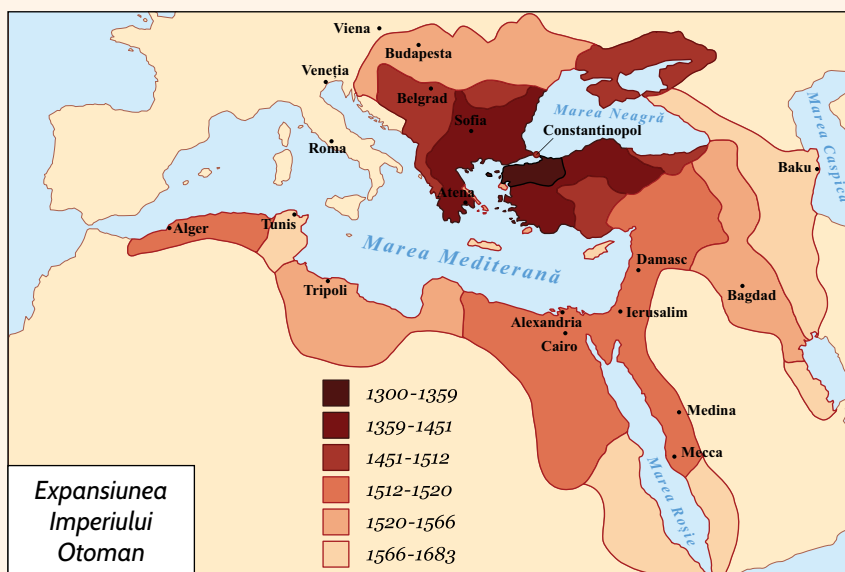
Situația politică a Țării Românești și a Țării Moldovei în prima jumătate a secolului al XVI-lea. Regimul de suzeranitate otomană și formele lui de manifestare

Esența sintezei. În prima jumătate a secolului XVI, în Europa se desfășoară războaie pentru supremație între marile puteri, iar Reforma catolicismului înregistrează primele consecințe. În aceeași perioadă, Imperiul Otoman reușește să se extindă pe trei continente, devenind o forță de temut. Apogeul politic și militar al Porții este atins pe timpul lui Soliman Magnificul (1521–1566), care, la 29 august 1526, la Mohács, zdrobește oastea ungară, iar la 11 septembrie ocupă Buda, desființând astfel Regatul Ungar.

Pentru Țările Române, perioada de după moartea lui Ștefan cel Mare și actul unificator realizat de Mihai Viteazul este marcată de lupta pentru supraviețuire statală – ele **nu vor reuși să-și păstreze independența, dar își mențin autonomia.**

În Țara Românească, la începutul secolului al XVI-lea domnitorul **Radu cel Mare** a asigurat o anumită prosperitate economică a țării, încurajând comerțul pe Dunăre. El a atras de partea sa o grupare influentă de boieri olteni, din neamul Craioveștilor, reușind să consolideze instituția domniei. Domnitorul a stabilit relații bune cu Ungaria și Poarta Otomană. Mergea anual la Istanbul pentru a duce personal tributul.

În 1512, pe tronul Țării Românești este înscăunat un reprezen-

tant al Craioveștilor, **Neagoe**, care, pentru legitimare, și-a luat numele de **Basarab**. El a dus o politică echilibrată, a stimulat negoțul local, a reorganizat aparatul de stat, administrativ, fiscal, legislativ și a desfășurat o vastă activitate culturală. Cea mai de seamă ctitorie a sa este biserica de la Curtea de Argeș. I-a dedicat fiului său un adevărat tratat politic și de diplomație, numit *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*.

După moartea lui Neagoe, diferite grupări boierești încep lupta pentru putere, iar pericolul transformării țării în pašalac devine și mai real. Craioveștii îl susțin pe **Radu de la Afumați**, care va fi nevoit să

accepte tributul ridicat la 14 mii de ducăți în schimbul păstrării autonomiei. Domnul avea relații bune cu Ungaria, unde trimitea informații despre mișcările turcilor, dar, după dezastrul de la Mohács, și-a orientat atenția spre Habsburgi. După moartea lui Radu, Țara Românească a cunoscut mai multe domnii efemere, iar **Mircea Ciobanul**, fiul lui Radu cel Mare, a fost primul domn impus la tron direct de turci.

În Moldova, după moartea lui Ștefan cel Mare, au existat frământări și semne de criză, dar nu au avut amploarea celor din Țara Românească. O constantă au fost relațiile cu Polonia, tulburate periodic de problema Pocuției.

Etapele instaurării regimului suzeranității otomane

I. „Cumpărarea păcii” prin plata anuală a haraciului (tributului) – „Casa Păcii” (*dâr al-ahd*).

II. „Cumpărarea protecției” – suzeranitatea protectoare – investirea/confirmarea conducătorilor la tron.

III. Instaurarea suzeranității restrictive – numirea directă la tron a unor persoane favorabile turcilor.

IV. Cucerirea și transformarea teritoriului în pașalâc, condus de un pașă.

NB Nota Bene

Țările Române nu au fost transformate în pașalâcuri.

În timpul domniei lui **Bogdan al III-lea** (1504–1517), între Moldova și Polonia au avut loc numeroase confruntări militare pentru Pocuția. Tot atunci se stabilește o nouă reglementare a raporturilor moldo-otomane, inclusiv dublarea tributului și acceptarea de către domn a suzeranității otomane formale.

Consolidarea politică și economică a Moldovei s-a realizat în perioada domniei fiului nelegitim al lui Ștefan cel Mare, **Petru Rareș**. Domnitorul a favorizat boierimea mijlocie, a întărit negoțul, a sporit siguranța drumurilor, a construit edificii de apărare și lăcașe sfinte.

Pe plan extern, relațiile cu Polonia au rămas încordate, din cauza problemei Pocuției. Între 1532 și 1534, Aloisio Gritti, favoritul marelui vizir turc, a încercat să-și impună autoritatea în Ungaria și Transilvania, iar prin fiii săi – în Moldova și Țara Românească. El însă a fost capturat cu ajutorul lui Petru Rareș, fapt ce a determinat Poarta să dorească detronarea domnului Moldovei. În 1535, Petru Rareș

a încheiat un tratat cu Ferdinand de Habsburg, prin care se recunoștea vasalul acestuia, pentru a îmbunătăți relațiile cu Polonia și a organiza un front comun antiotoman.

În vara anului 1538, o armată de 200 de mii de oameni, condusă de Suleiman Magnificul, s-a îndreptat spre Moldova. Otomanii au cucerit Tighina, transformând-o în raia și dându-i alt nume, Bender. Boierii moldoveni l-au trădat pe Petru Rareș. Turcii au jefuit țara, iar domnitorul s-a refugiat în Transilvania. Primul domn numit direct în tronul Moldovei a fost **Ștefan Lăcustă**. Petru Rareș reușește ulterior să obțină de la sultan a doua șansă și revine în tronul Moldovei între 1541 și 1546. Condiția a fost mărirea haraciului la 12 mii de galbeni, fiu ostatic la Istanbul și 500 de turci „cu sine pentru pază”.

Ipooteze. După campania turcilor din 1538, are loc instaurarea definitivă a suzeranității otomane asupra Țărilor Române. Acestea plătesc tribut Porții, semnează „capitulații”, percepute de unii cercetători ca închinare turcilor, iar domnii sunt acceptați, apoi chiar numiți direct de către sultan. Dacă inițial suzeranitatea otomană era una *protectoare*, după 1538 ea se transformă în *suzeranitate efectiv restrictivă*.

Convențional, teritoriul Imperiului Otoman se împărțea în trei categorii: *Casa Islamului* (teritoriile care aparțineau imperiului), *Casa Războiului* (teritoriile care urmau a fi cucerite) și *Casa Păcii* (teritori-

ile ce au fost dobândite prin tratate care stabileau obligații reciproce între semnatori).

Dacă de la sfârșitul secolului al XV-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea Țările Române și-au păstrat atributele suzeranității, inclusiv dreptul de a declara război, a încheia pace, a semna tratate, atunci de la mijlocul secolului al XVI-lea până în secolul al XIX-lea au intrat sub controlul mai strict al Porții Otomane. În viziunea turcilor, Țările Române au încetat a mai fi subiect de drept internațional. Totuși, Țările Române **nu au fost cucerite de Imperiul Otoman**, ele și-au păstrat autonomia, semnând cu Poarta tratate numite „capitulații”.

Argumente logice. Țările Române nu au fost cucerite de către Poarta Otomană.

- **Dezbateri.** Țările Române, prin semnarea „capitulațiilor”, s-au închinat/supus Porții sau și-au păstrat libertatea și au continuat să fie subiect de drept internațional?

Bustul lui Petru Rareș de la Mănăstirea Moldovița

Document istoric

„Iar păgânii [...] au făcut război și s-au bucurat mult, pentru că au călcat în picioarele lor cheia creștinătății, Țara Moldovei.”

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*

- **Determină consecințele campaniei din 1538 pentru Țara Moldovei și lumea creștină.**

„Statutul Țărilor Române era reglementat prin tratate numite *capitulații*. Capitulațiile, ca formă, nu erau tratate în sensul modern și european al termenului, ci diplome, acte sau cărți de privilegii acordate în mod unilateral de sultani unor persoane, comunități sau state nemusulmane, garantându-le anumite drepturi și privilegii.”

Mihai Maxim, *O istorie a relațiilor româno-otomane*

Execuția lui Constantin Brâncoveanu și a fiilor săi, 1714

După instaurarea regimului de suzeranitate, în Țările Române se produc schimbări în diferite aspecte ale vieții. Din punctul de vedere al **statutului politico-juridic**, succesiunea la tron a suferit modificări. Domnitorul în continuare este „ales de țară și din mila lui Dumnezeu”, dar confirmarea lui de către sultan este obligatorie: „Voievozii vor continua să fie aleși de arhiepiscop, episcopi și boieri, iar alegerea va fi recunoscută de Poartă” (art. 4 din *Capitulația* semnată de Vlad Țepeș și Mahomed al II-lea Cuceritorul, 1460). O parte a ceremonialului de înscăunare avea loc la Constantinopol. Confirmarea nu era pentru toată viața. De regulă, la fiecare trei ani, domnitorii urmau să fie reconfirmați la tron. Dese au fost cazurile în care domnitorii erau maziliți, puteau să-și piardă funcția, averea

și viața. Cu toate acestea, domnii români se încumetau să participe la lupte antiotomane.

Capitulațiile asigurau auto-guvernarea Țărilor Române după *drepturile și libertățile legilor și creștinii țării*. În *Capitulația* din 1511, primită de Bogdan cel Orb de la Baiazid al II-lea, se stipula: „Religia creștină, profesată în Moldova, nu va fi niciodată oprimată, iar națiunea va avea liberă dispoziție de bisericile sale ca și în trecut, iar turcii nu vor avea, nici să cumpere, pământuri în Moldova; nu vor putea nici să construiască acolo moschee, nici să se stabilească acolo în vreun fel”.

Statutul economic, de asemenea, a suferit schimbări. Până la mijlocul secolului al XVI-lea, haraciul avea semnificația de *răscumpărare a păcii*, iar din a doua jumătate a secolului, tributul se plătea pentru primirea domniei, confirmare sau pentru a dovedi fidelitatea față de sultan. Pe lângă haraci, existau și alte obligații financiare: mucarerul mare, mucarerul mic, bairamlâcul, peșcheșurile, banii steagului, sataralele. Obligatorie era și aprovizionarea Porții cu cereale (grâu, secară, orz), oi, cai, miere, sare. Imperiul Otoman a pus monopol asupra

acestor produse, care urmau a fi vândute doar Porții.

Obligațiile militare erau la fel de apăsătoare. Armata Țărilor Române a fost limitată la 10 mii de oșteni. Efectivele românești erau obligate să participe în campaniile militare otomane, în timpul trecerii oștii turcești prin Țările Române, să asigure hrana, reparația drumurilor, podurilor, cetăților. Românii trebuiau să informeze Poarta despre mișcările trupelor dușmane.

Concluzie. Țările Române n-au fost transformate în pașalâcuri datorită capacității înalte de apărare. Ele jucau rol de state-tampon între Imperiul Otoman și lumea creștină. Din punct de vedere economic, pentru turci era mai convenabil regimul de dominație indirectă, fără administrație și garnizoane otomane.

- Explică de ce Țările Române nu au fost cucerite de către otomani.
- Alege o temă și elaborează un eseu structurat: 1) „Suzeranitatea otomană – o stare de obstacol în evoluția Țărilor Române”, 2) „Statutul Țărilor Române – un echilibru între expansionismul otoman și forța de rezistență a românilor”.

Document istoric

„Iar românii, după ce au respins armatele și încercările sultanului, s-au închinat prin tratate, nu ca învinși, ci ca învingători.”

Filippo Buonaccorsi, umanist italian și diplomat polon

- Demonstrează că Țările Române făceau parte din Casa Păcii.

Mihai Viteazul, portret de Mișu Popp

NB Nota Bene

La 14 mai 1595, marele vizir Ferhad Pașa, care urma să conducă împunătoare campanie împotriva Țărilor Române, a abolit statutul de autonomie a celor două state românești, declarându-le provincii ale Porții. A fost pentru prima dată când Poarta a trecut Moldova și Țara Românească din zona țărilor tributare în cea a țărilor administrate direct de otomani.

7 Războiul antiotoman de sub conducerea lui Mihai Viteazul

AMINTEȘTE-ȚI!

Care erau formele de exercitare a suzeranității otomane în Țările Române în secolul al XVI-lea?

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Țările Române sunt implicate în disputele politico-militare dintre puterile competitive ale timpului: Imperiul Otoman, Polonia și Monarhia Habsburgică. Deși Țările Române se mențin în continuare în sfera intereselor economice ale Porții, totuși se apropie treptat de Habsburgi, care deveniseră cea mai importantă forță antiotomană din regiune.

Criza Imperiului Otoman din ultimele decenii ale secolului al XVI-lea a sporit obligațiile față de Poartă. În plan politic, otomanii tot mai des încalcă tradiția dinastică, preferând să vândă tronul cu sume în continuă creștere. Acest fapt se va răsfrânge nefast asupra țăranimii, boierimii locale, fiscalității. Cumpărarea funcțiilor a declanșat un fenomen nou în societatea românească – pătrunderea grecilor în instituțiile reprezentative ale statului, ceea ce a nemulțumit boierimea locală.

În anul 1593, având sprijinul patriarhului de la Constantinopol și plătinind 400 de mii de florini, Mihai Viteazul urcă pe tronul Țării Românești. Într-o conjunctură internațională complexă, noul domnitor, îmbinând calculul diplomatic, acțiunea militară și strategia alianțelor, a reușit să întărească puterea centrală și să strângă împreună ființa românească.

Domnia lui Mihai Viteazul a coincis cu crearea Ligii Sfinte – alianță antiotomană, din care făceau parte Statul Papal, Spania, Austria, Toscana, Mantova, Ferrara, Transilvania și Moldova. Pentru că a obținut tronul cu ajutorul otomanilor, Mihai Viteazul

era ocolit de emisarii Ligii Creștine. Adeziunea Țării Românești la Liga Sfântă se realizează chiar din inițiativa domnitorului.

- Descrie situația Țării Românești în momentul urcării pe tron a lui Mihai Viteazul.

Mihai Viteazul a declanșat lupta antiotomană pe 13 noiembrie 1594, când a lichidat creditorii levantini (persoane originare din Levant, care acordau împrumuturi bănești) și garnizoanele otomane din București. Din decembrie 1594 până în ianuarie 1595, domnitorul atacă mai multe cetăți turcești de la Dunăre (Giurgiu, Hârșova, Silistra). La cererea Porții,

Țările Române în secolul al XVI-lea

oștile tătare pătrund în țară, dar sunt învinse la Putineiu și Stănești. Ulterior, Mihai Viteazul trece Dunărea și nimicește trupele otomane de la Rusciuc. Exemplul lui este urmat și de Moldova, dar această unitate de acțiune este primejduită de ambițiile hegemonice ale principelui transilvănean Sigismund Bathory, pe care domnul Moldovei îl recunoscuse ca suzeran.

Pericolul otoman l-a determinat pe Mihai Viteazul să încheie un tratat de alianță cu principele Transilvaniei. Tratatul a fost negociat și semnat la Alba Iulia (20 mai 1595) de o delegație de boieri în frunte cu mitropolitul Eftimie. Tratatul îl dezavantaja pe Mihai, pentru că îl transforma pe domn într-un simplu vasal, loțiitor al principelui Transilvaniei, iar puterea reală revenea Sfaturii domnului, restrâns la 12 boieri, care își asuma prerogativele domniei.

- **Determină relațiile dintre domn și boieri în raport cu politica antiotomană.**
- **Realizează o friză cronologică în care vei include confruntările lui Mihai Viteazul cu otomanii.**

Confruntarea cu trupele otomane era iminentă. Cu o armată de 23 de mii de oameni, Mihai Viteazul înfruntă oastea turcă la Călugăreni (13/23 august 1595), dar această victorie nu era suficientă pentru a face față invaziei otomane. Domnitorul român eliberează orașele Târgoviște și București și obține o victorie strălucită la Giurgiu (15-20 octombrie 1595).

Pierderile umane și materiale suferite în urma acestei campanii au provocat o adevărată criză în țară. Pentru a restabili visteria țării, Mihai Viteazul pune în aplicare „așezământul”, care avea mai mult un caracter fiscal și care „lega țăranii de glie” – „rumânii să rămână pentru totdeauna acolo unde ședeau în data legământului”.

În paralel, Mihai Viteazul începe negocieri cu turcii, încheiate cu o pace (1597–1598), prin care, în schimbul acceptării suzeranității otomane și a plății tributului, Poarta recunoștea domnia pe viață a lui Mihai Viteazul. În secret, Mihai încheia un tratat la Mănăstirea Dealu (1598) cu Habsburgii, îndreptat împotriva otomanilor, dar și prin care anula tratatul de la Alba Iulia din mai 1595.

Bătălia de la Călugăreni

Imagine din filmul „Mihai Viteazul” (1970)

Document istoric

„Locul pe unde trebuia să treacă oastea islamică era unul foarte păduros, mlăștinos și îngust. De aceea, afurisiții ghiauri, trăgând foarte mult cu puștile, avangarda oștii islamice s-a îngrămădit spre spate. Astfel, ea a trecut prin multe greutate și necazuri și, în cele din urmă, s-a împrăștiat.”

Mustafa Selaniki, cronicar turc, despre înfrângerea otomanilor la Călugăreni

„Bătălia de la Călugăreni rămâne un episod semnificativ, dar nu decisiv, din marea confruntare dintre creștini și otomani, înscrisă sub semnul Ligii Sfinte. [...] Ea nu a fost o victorie hotărâtoare a lui Mihai Viteazul și a glorioșilor români, ci o victorie de moment a creștinilor, care se aliasează tocmai ca să dea o replică turcilor. [...] se poate vorbi de o replică creștină demnă și fermă, cu mari pierderi pentru otomani, rămași dezorientați la finele bătăliei.”

Ioan-Aurel Pop, Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul

- **Compară opiniile autorilor despre lupta de la Călugăreni. Formulează o concluzie.**

Cunosc și aplic

1. Identifică principalele schimbări de forțe în centrul și sud-estul Europei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea.
2. Caracterizează raporturile munteano-transilvănene prin prisma tratatului de la Alba Iulia din 20 mai 1595.
3. Apreciază importanța bătăliei de la Călugăreni.

8 Unirea politică a Țărilor Române

AMINTEȘTE-ȚI!

Care au fost condițiile păcii încheiate între Mihai Viteazul și turci în anul 1597?

Intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia, 1 noiembrie 1599

NB Nota Bene

„Faptele marelui domnitor s-au impus ca simbol al luptei pentru unitate și au exprimat o aspirație fundamentală a poporului român – de la 1600 niciun român n-a mai putut gândi unirea fără uriașa lui personalitate, fără paloșul sau secu-rea lui ridicată spre cerul dreptății, fără chipul lui de curată și desăvârșită poezie tragică.”

Nicolae Iorga

În 1599, se contura un alt raport de forțe – noul principe al Transilvaniei, Andrei Báthory, și domnul Moldovei, Ieremia Movilă, erau adepți ai colaborării cu Poarta Otomană. Mai mult, cei doi, împreună cu hatmanul polon Jan Zamoyski, urmăreau să-l înlocuiască pe Mihai Viteazul cu Simion Movilă, fratele domnitorului moldovean.

Mihai Viteazul a înțeles pericolul destrămării coaliției antiotomane și trimite o solie la Praga, în iulie 1599, prin care îi cerea împăratului Rudolf al II-lea permisiunea de a interveni în Transilvania.

În octombrie 1599, trupele domnului Țării Românești trec, prin Buzău și valea Oltului, în Transilvania și, în bătălia de la **Șelimbăr** (18/28 octombrie 1599), obțin victorie în fața lui Andrei Báthory.

La 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul își face intrarea triumfală în Alba Iulia, unde este aclamat ca principe al Transilvaniei. În această calitate, a urmărit îmbunătățirea situației țăranilor români și a Bisericii Ortodoxe, a reconfirmat privilegiile secuilor și ale micii nobilimi române din Transilvania, a emis acte în limba română, pe lângă cele în latină și maghiară.

În martie 1600, invocând alianța lui Ieremia cu tătarii și turcii, Mihai Viteazul pătrunde cu trupele sale în Moldova pe trei direcții. Ieremia Movilă s-a retras la Hotin. La finele lunii mai toată Moldova era sub stăpânirea lui Mihai Viteazul. Într-un document din 6 iulie 1600, el se intitula *domn al Țării Românești și Ardealului și a toată Țara Moldovei*. În felul acesta se realiza prima mare unire politică a Țărilor Române.

Mihai Viteazul ia unele măsuri pentru consolidarea Unirii: acordă unele înlesniri preoților și iobagilor români, construiește o biserică ortodoxă românească la Alba Iulia, adoptă aceeași stemă.

Puterile vecine nu vedeau cu ochi buni schimbările petrecute în

Document istoric

„[...] e cel ce își pune capul în luptă cu puterile barbare; acesta este zidul creștinătății și răzbunătorul ei. Mic, dacă îl socoți după numărul ostașilor, dar mare la suflet și prin tăria brațului.”

Cronicarul Baltazar Walter despre Mihai Viteazul

Țările Române. Habsburgii își simțeau amenințate planurile de menținere a Transilvaniei în sfera lor de influență; Polonia nu accepta ideea de a nu mai deține controlul asupra Moldovei; Imperiul Otoman nu dorea pierderea Țărilor Române. Nici situația internă nu era mai bună – nobilii maghiari erau nemulțumiți de măsurile luate de Mihai Viteazul, mai ales cele legate de fiscalitate și creșterea rolului românilor în viața politică și religioasă a Transilvaniei. Aceștia organizează o revoltă, fiind sprijiniți de generalul Basta. La 18 septembrie 1600, la **Mirăslău**, Mihai Viteazul este învins, ceea ce echivalează cu pierderea Ardealului.

Sigiliul lui
Mihai Viteazul

În același timp, în Moldova, oastea hatmanului polon Zamoyski îl re-aduce pe tron pe Ieremia Movilă. Continuându-și înaintarea în Țara Românească, oastea poloneză îl înfrânge pe Mihai Viteazul la Bucov și la Curtea de Argeș, ridicându-l domn pe Simion Movilă, acceptat de otomani. Se prăbușea, astfel, într-un timp foarte scurt, întreaga operă de unificare a lui Mihai Viteazul.

Plecat la Praga pentru a obține ajutor de la împăratul Rudolf al II-lea, Mihai Viteazul se întoarce și obține victoria de la **Guruslău**, la 3 august 1601, asupra lui Sigismund Báthory. Se deschide perspectiva refacerii proiectului său politic, mai ales că și boierii munteni l-au alungat pe Simion Movilă și îl recunosc pe Mihai Viteazul ca domnitor.

Fiindcă exista pericolul ca domnul Țării Românești să readucă sub ascultarea sa Transilvania, generalul Basta a ordonat asasinarea acestuia. Domnul primei uniri politice a Țărilor Române a fost omorât pe 9 august 1601, în câmpia de lângă Turda. Capul domnitorului a fost înhumat la Mănăstirea Dealu. Pe lespede de piatră pusă pe mormânt putem citi cuvintele: „Aici zace cinstitul și răposatul capul creștinului Mihail, Marele Voievod, ce au fost domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei”.

Chiar dacă la timpul respectiv actul Unirii Țărilor Române nu a fost înțeles, Mihai Viteazul a devenit un simbol pentru generațiile următoare (în special pentru pașoptiști), iar victoriile sale în lupta antiotomană au avut ecou în toată Europa.

Curtea Mănăstirii Dealu

Document istoric

„Când Mihai Viteazul a ocupat tronul Țării Românești, conjunctura internațională părea favorabilă ridicării împotriva opresorului otoman. În timp ce mișcările de eliberare a popoarelor din Balcani se intensificau, obligând poarta să angajeze însemnate forțe militare să le potolească, o parte a statelor europene se grupau în *Liga Sfântă*, constituită din inițiativa Casei de Austria și sub patronajul Sfântului Scaun. [...] Interesele țării îl împingeau pe Mihai Viteazul să se desprindă de Imperiul Otoman și să se transforme [...] într-un susținător al ideii de luptă antiotomană. De aceea, domnul Țării Românești a aderat la *Liga Sfântă*.”

Șt. Ștefănescu, *Istoria mediei a României*

Cunosc și aplic

1. Elaborează o friză cronologică a evenimentelor care au dus la Unirea din 1600.
2. Descrie contextul intern și extern în care s-a înfăptuit Unirea politică de la 1600.
3. Numește măsurile politico-administrative întreprinse de Mihai Viteazul în Transilvania. Formulează o concluzie.
4. Apreciază rolul personalității Mihai Viteazul.
5. Identifică cauzele prăbușirii operei politice a lui Mihai Viteazul.
6. Lucrați în grup (câte 4-5 elevi/eleve). Notați, pe o hartă mută, principalele acțiuni militare studiate în cadrul lecțiilor 7 și 8. Păstrați produsul în e-portofoliu.

- Formulează o relație de cauzalitate stabilită între două informații aflate din document.
- Demonstrează continuitatea luptei antiotomane a domnitorilor români.
- Cum explici faptul că, deși a cumpărat tronul de la Poartă, Mihai Viteazul a aderat la Liga Sfântă?

Radu Șerban, gravură
din secolul al XIX-lea

Radu Mihnea, timbru,
Republica Moldova

Oastea lui Osman al II-lea la Hotin, 1621

9 Situația politică a Țărilor Române în primele decenii ale secolului al XVII-lea

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce pericol plana asupra Țărilor Române la sfârșitul secolului al XVI-lea?

Evoluția politică a Țărilor Române la începutul secolului al XVII-lea este marcată de cea a marilor imperii din regiune și de luptele acestora pentru hegemonie. Activitatea antiotomană a Ligii Creștine continuă și în primele decenii ale secolului al XVII-lea. Cu toate înfrângerile suferite, Imperiul Otoman atinge în acest secol apogeul extinderii sale teritoriale. Imperiul Romano-German, în frunte cu dinastia de Habsburg, cunoaște în această perioadă o evoluție marcată de lupta pentru hegemonie. Polonia participă la alianțele antiotomane, dar pierde competiția pentru dominare în sud-estul Europei, propria ei existență fiind periclitată de ridicarea amenințătoare a Rusiei.

- Descrie situația internațională la începutul secolului al XVII-lea.
- Determină situația Țărilor Române în contextul prezenței marilor puteri din regiune.

Țările Române, după sfârșitul tragic al lui Mihai Viteazul, sunt readuse în cercul intereselor marilor puteri, care doreau să-și instaleze pe tronurile acestora reprezentanți proprii. În același timp, statutul Țărilor Române față de puterea suzerană a cunoscut o deteriorare, domniile fiind, de multe ori, numiți direct din rândurile grecilor de la Istanbul. La începutul secolului, se înregistra un aflus de familii înstărite de greci în anturajul domnilor numiți de sultan. Acești greci, primind titluri boierești și moșii, au trezit nemulțumirea boierilor băștinași. În secolul XVII a început să fie pretinsă plata anticipată a tributului. În această perioadă, tributul Transilvaniei a crescut de la 15 mii de galbeni la 40 de mii în anul 1658. Și Țara Românească achita un tribut de 40 de mii de galbeni (în timpul lui Constantin Brâncoveanu – 92 de mii de galbeni), iar Moldova – între 35 de mii și 40 de mii de galbeni.

În anul 1601, susținut militar de Polonia și Moldova, pe tronul Țării Românești revine Simion Movilă. Concomitent, sultanul îi acordă însemnele domniei lui Radu Mihnea, iar boierii Buzești susțin candidatura lui Radu Șerban, investit în scaun ca vasal al Casei de Austria. Radu Șerban îl învinge pe Simion Movilă în iulie 1602, inaugurându-și în fapt domnia, care va dura până în anul 1611. Inițial, nu era un domn recunoscut de Poartă. El a întreprins mai multe campanii antiotomane la sud de Dunăre și chiar a intervenit în Transilvania la solicitarea imperialilor. Radu Șerban a înțeles că stabilitatea domniei sale depinde de Poartă, nu de Viena.

Astfel, prin demersuri diplomatice, la finele anului 1604, obține recunoașterea sa ca domn din partea Porții.

În decembrie 1610–martie 1611, Gabriel Báthory, principele Transilvaniei, organizează o expediție în Țara Românească, intenționând să refacă fostul Regat al Ungariei, în care avea să fie înglobată și Moldova. Drept urmare, Poarta organizează o intervenție militară în Țara Românească și-l înscăunează pe Radu Mihnea, adept al diplomației, nu al armelor, iar în Moldova – pe Ștefan Tomșa al II-lea (1611–1615). Astfel, are loc restaurarea dominației otomane în cele două țări românești. În Transilvania, Gabriel Bethlen conștientizează necesitatea întreținerii relațiilor bune cu Poarta și, la 1 iulie 1614, reușește, în schimbul plății tributului, să obțină un ahidname de la sultan.

În anii următori, Habsburgii și Polonia tindeau să-și recâștige pozițiile în Țările Române, iar Imperiul Otoman – să-și mențină și să-și consolideze pozițiile obținute. Sultanul a urmărit numirea exclusivă de către Poartă a domnilor în Moldova, Țara Românească și Transilvania. Drept urmare, în Țările Române s-au succedat, timp de 20 de ani, domni care au ocupat de două ori tronul sau au reușit să domnească atât în Moldova, cât și în Țara Românească. Aceste domnii au fost caracterizate și prin creșterea excesivă a elementului grecesc în structura socială. Boierii greci ocupau funcții importante în stat și au monopolizat întreaga activitate comercială. Totodată, a început închinarea de mănăstiri către Muntele Athos, Palestina, fapt care s-a soldat cu scoaterea multor bunuri de preț din țară și stabilirea, în mănăstirile închinat, a călugărilor greci.

O problemă acută în relațiile polono-otomane era legată de cetatea Hotin, care a fost pierdută de Mihai Viteazul în favoarea Poloniei. În vara anului 1621, sultanul Osman al II-lea, cu o oaste imensă, atacă Polonia. Pierderile grele din ambele tabere au grăbit încheierea păcii de la Hotin (1621), care prevedea restituirea Hotinului Moldovei și supremația irevocabilă a Porții asupra Moldovei. Astfel, ambele puteri se obligau să respecte autonomia Moldovei.

În relațiile dintre habsburgi și otomani, mărunta discordie rămânea Transilvania. Principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen (1580–1629), s-a străduit să păstreze relații bune cu Poarta și cu celelalte două țări românești.

Țările Române vor cunoaște o anumită stabilitate politică și vor înregistra o evoluție economică și, mai ales, culturală în timpul domniei lui Matei Basarab (1632–1654) în Țara Românească și a lui Vasile Lupu (1634–1653) în Moldova – perioada numită „între medieval și modern”.

Cunosc și aplic

1. Elaborează o friză cronologică, utilizând datele cronologice din temă.
2. Utilizează informațiile din textul lecției pentru a argumenta că domnitorii români din prima jumătate a secolului al XVII-lea au promovat o politică antiotomană și de păstrare a autonomiei țării, asemenea predecesorilor lor.
3. Apreciază impactul rivalității austro-polono-otomane asupra Țărilor Române la începutul secolului al XVII-lea.

Ștefan Tomșa, timbru, Republica Moldova

Gabriel Bethlen, principe al Transilvaniei (1613–1629)

Document istoric

„Dacă Transilvania vrea să rămână în pace și liniște oricine va fi principe, atunci țara să nu se lepede niciodată de Poarta Otomană. Deoarece ajutorul german (habsburgic) și orice alt ajutor străin este prea departe și, până ar sosi acestea la vremuri de nevoie, țara ar trebui să piară, mai ales dacă Moldova și Țara Românească n-ar ține cu ea, de aceea, niciun principe n-ar trebui să intre în încurcătură [...] cu aceste două țări sau să dea vreo pricină de dezbinare, căci aceste țări sunt ochii și bucatăria împăratului turc.”

**Din „testamentul politic”
al lui Gabriel Bethlen**

I

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„Așteptându-se la riposta Porții, Ștefan cel Mare a luat măsuri de întărire a sistemului de fortificații, o atenție aparte acordând Chilie și Cetății Albe, primele care urmau să se opună puternicului dușman; Hotinul, Cetatea Neamțului și Suceava au fost consolidate și aprovizionate ca să poată rezista unui asediu îndelungat. S-au dat dispoziții ca, la apariția primejdiei, să fie otrăvite fântânile, să fie ascunse proviziile în gropi bine camuflate, iar populația să se retragă la adăpostul codrului și al muntelui. Totodată, voievodul a cerut ajutoare de la unguri, transilvăneni, poloni, venețieni. În scrisorile trimise unor conducători de state din Europa el îi avertizase că sultanul va veni negreșit împotriva Moldovei «cu capul său și cu toată puterea sa» și că, dacă această țară, «poartă a creștinătății», va fi pierdută, «toată creștinătatea va fi în mare primejdie».”

Gh. Romanescu, Marile bătălii ale românilor

SARCINI

1. Descrie, în baza sursei istorice și a cunoștințelor obținute, tacticile de luptă folosite de domnitorii Țărilor Române.
2. Explică de ce Ștefan cel Mare a numit Moldova „poartă a creștinătății” în scrisoarea trimisă statelor europene.
3. Demonstrează că Ștefan cel Mare a fost un bun strateg și diplomat.

II

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„În rezultatul campaniei otomane din 1538, Țara Moldovei a fost prădată până la Suceava. Această campanie a dus la pierderea independenței economice și politice a Moldovei, a marcat supunerea efectivă a Moldovei față de Poarta Otomană. S-a schimbat și semnificația haraciului — de acum înainte devine un semn al supunerii în fapt. Moldova a suferit și pierderi teritoriale, otomanii au ocupat Tighina și Bugeacul. Campania otomană a provocat o perioadă îndelungată de instabilitate politică a țării, scaunul domnesc trecând, în perioada 1538–1572, din mână în mână de 12 ori.”

Ion Ieremia, Istoria românilor. Prelegeri

SARCINI

1. Explică termenul *haraci*.
2. Definește contextul istoric în care a fost instaurat regimul de suzeranitate otomană în Moldova.
3. Exprimă-ți argumentat opinia despre impactul suzeranității otomane asupra dezvoltării Țărilor Române.

III

Identifică un proces istoric pentru care harta dată poate servi ca sursă de informare. Argumentează răspunsul cu trimitere la hartă și la cunoștințele obținute anterior.

IV

Apreciază rolul unuia dintre domnitorii Țărilor Române din perioada medievală, folosind trei argumente.

Mircea cel Bătrân

Alexandru cel Bun

Ștefan cel Mare

Mihai Viteazul

V

Alcătuiește o comunicare în formă scrisă, în care să argumentezi că păstrarea statalității Țărilor Române în perioada medievală a fost rezultatul acțiunilor decisive ale întregii națiuni române și ale domnitorilor.

BAREM

I	II	III	IV	V
6	7	6	6	15

Total:
40 de puncte

O întrunire a doctorilor
la Universitatea
din Paris

*Istoria... este martorul timpurilor, lumina adevărului,
viața memoriei, călăuza vieții, messengerul celor vechi.*

Cicero, De oratore, 2, 9, 36

CULTURA ȘI RELIGIA ÎN EVUL MEDIU

CUPRINS

1. Cultura și religia în Evul Mediu: literatura, artele, învățământul, știința, filozofia
2. **Patrimoniu istoric.** Universitățile medievale
3. Cultura și spiritualitatea românească în Evul Mediu
4. **Studiu de caz.** Monumente de arhitectură laică și ecleziastică medievală românească
5. **Tablou istoric.** Mănăstirea Căpriană
6. **Sinteze analitice.** Unitatea culturală a românilor în Evul Mediu
7. **Proiect de salvagare a patrimoniului cultural.** Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine

Autoevaluare

În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să prezinți comunicări orale și scrise, utilizând termeni și concepte istorice specifice culturii și religiei medievale;
- să conceptualizezi continuitatea proceselor care au avut loc în Epoca Medievală, utilizând sursele cartografice și cronologice;
- să stabilești tipul surselor istorice în baza criteriilor prestabilite;
- să demonstrezi, în baza surselor istorice, relația de cauzalitate dintre procesele care s-au desfășurat la începutul Epocii Medievale și evoluția culturii;
- să sistematizezi informațiile din diferite tipuri de surse pe domenii (economic, social, politic, cultural) pentru a prezenta integrarea spiritualității românești în sistemul european;
- să apreciezi rolul istoric al marilor personalități ale neamului în edificarea valorilor naționale în Epoca Medievală.

532, începe construcția Catedralei Sfânta Sofia din Constantinopol

1088, fondarea Universității din Bologna

1163, începe construcția Catedralei Notre-Dame din Paris

Sec. XIII, apariția baladei *Miorița*

1429 – prima mențiune despre Mănăstirea Căpriană

Cele șapte arte liberale: Aritmetica, Geometria, Muzica, Astrologia, Logica, Retorica, Gramatica (frescă)

Document istoric

„Cei mai cunoscuți magiștri din secolele XI–XII au fost Fulbert din Chartres, Berengarius din Tours, Bernard de Sédillac de la Toledo, Anselm din Canterbury și Abelard din Paris. Elevii erau numiți vaganți (poetii răătăcitori, care cântau bucuria de a trăi) sau goliardi. Spirite libere, „tinere și neliniștite”, vaganții au creat o literatură originală, în care reflectau moravurile studențimii epocii. De altfel, imnul universitar *Gaudeamus* este o adaptare a unei poezii goliarde.”

Irina-Maria Manea, *Începuturile culturii medievale*, în *Historia.ro*

Aureliu Augustin, biblioteca Bazilicii din Lateran (sec. al VI-lea)

1 Cultura și religia în Evul Mediu: literatura, artele, învățământul, știința, filozofia

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce fel de elemente persistau în cultura medievală și cum erau răspândite acestea în comunitate?

Cultura Occidentului medieval a fost rezultatul interacțiunii a trei elemente de bază. Primul l-a constituit **creștinismul**. Dintr-o confesiune locală, apărută în Palestina, ea s-a transformat treptat în una dintre cele mai importante religii ale lumii, devenind constituțională în Imperiul Roman din anul 313, în timpul domniei lui Constantin. O altă componentă semnificativă a culturii medievale occidentale a fost **moștenirea Antichității**. Cultura medievală occidentală s-a conturat în jurul nucleului civilizației greco-romane, cu pronunțate tendințe universaliste, ce nu putea să dispară pur și simplu. Al treilea element important a fost **spiritualitatea lumii barbare**, celto-germanice, ai cărei reprezentanți erau adepții valorilor tradiționale, cultivau virtuțile militare, cum ar fi fidelitatea, vitejia, cultul gloriei. Toate aceste elemente s-au regăsit apoi în cultura cavaleriească medievală.

Sub aspect cultural, Bizanțul, fiind moștenitorul culturii antice grecești, avea un nivel elevat, pe care Occidentul îl atinge doar către secolul XIII. Fiind conștienți de exclusivitatea civilizației lor, bizantinii au privit cu dispreț Occidentul, pe care-l considerau barbar.

În Occident, crearea primelor școli medievale se datorează lui **Martianus Capella**, un neoplatonician din Africa de Nord, care a trăit în secolul al V-lea. În lucrarea sa alegorică *Despre căsătoria lui Mercurius cu Filologia*, el descrie sistemul celor șapte arte liberale. În învățământ, artele liberale au fost împărțite în două niveluri: *trivium* și *quadrivium*. Pe parcursul Evului Mediu, învățământul s-a realizat în limba latină. Cele mai cunoscute școli au fost cea de la abația din Cluny, St.-Denis, St.-Victor și St.-Génévieve din Paris (Franța), Canterbury, York (Anglia), Reichenau și Fulda (Germania) ș.a. Următorul pas în dezvoltarea învățământului medieval a fost crearea unor școli pe lângă sediile episcopale.

În Bizanț, celebre erau Școala de drept de la Beirut, cea de medicină din Alexandria, Academia din Atena, care a funcționat până în 529, Auditoriul de la Constantinopol, școală fondată în 425 etc. În epoca Paleologilor, Constantinopol devine un important centru de studii, raportat la scara învățământului european.

Gândirea medievală s-a manifestat între teologie și filozofie, între credință și rațiune. Filozoful **Tertulian** (cca 155–222), primul scriitor latin care a formulat raporturile dintre rațiune și credință, considera că filozofia trebuie să fie slujnica teologiei. Un mare gânditor medieval a fost **Aureliu Augustin** (354–430), considerat unul dintre părinții Bisericii Ca-

tolice. Lucrarea sa principală (*Despre Cetatea lui Dumnezeu*) lansează problema finalității istoriei. Secolul VII e marcat de activitatea teologică și filozofică a **Sf. Maxim Mărturisitorul**, care, în scrierile sale, descrie problema înaltei predestinări a omului. Cea mai apreciată calitate a gândirii devine raționalismul. Unul dintre matematicienii celebri din sec. al VI-lea, **Isidor din Milet**, a cules și a comentat toate lucrările păstrate ale lui Arhimede. În domeniul matematicii au fost introduse cifrele arabe, fapt care a ușurat calculul, realizându-se și progrese în algebră. La aceasta a contribuit și folosirea abacului, adus de la arabi. **Robert Grosseteste** și **Roger Bacon** au susținut necesitatea aplicării matematicii în studiul naturii. În Evul Mediu se pun bazele științifice ale chimiei. Primul pas l-au făcut alchimistii, care au avut un scop bine determinat – găsirea elixirului sau a pietrei filozofale, care ar permite transformarea oricărui corp material în aur. Secolul al XI-lea a fost perioada afirmării **scolasticii**, care avea ca scop să reunească filozofia cu învățătura creștină.

În Evul Mediu s-a dezvoltat **literatura**. Pentru perioada timpurie, genul caracteristic este poemul epic. În lumea germanică, una dintre vestitele opere epice este *Cântecul Nibelungilor*, un poem mitologizat, având printre eroi și prototipuri ale personalităților istorice. Tradiția epică a Imperiului Carolingian ne-a lăsat frumoasa operă *Cântecul lui Roland*, în care sunt exaltate virtuțile cavaleștești, printre care și fidelitatea față de senior. Desfășurarea evenimentelor istorice se descrie în cea mai cunoscută operă spaniolă – *Cântecul Cidului*. Apreciate erau romanele cavaleștești și poezia de curte. Romanele care exaltă dragostea plătită cu sacrificiul vieții sunt *Tristan și Isolda* și *Perceval*, bazate pe folclorul celtic. Cel mai vestit nume în constelația autorilor medievali îi aparține poetului florentin **Dante Alighieri** (1266–1321). Opera sa principală, *Divina Comedie*, relatează călătoria în Infern, Purgatoriu și Paradis. Dante a creat în limba italiană, efort continuat de compatriotul său, **Francesco Petrarca** (1304–1374), fapt ce a impus dialectul toscan ca bază pentru formarea limbii italiene literare. În timp ce literatura occidentală s-a născut din

„La commedia illumina Firenze”,
tablou de Domenico di Michelino
în catedrala Santa Maria
del Fiore

Isus înscăunat, ilustrație din
Cartea din Kells, circa 800

Stilul bizantin	Stilul roman	Stilul gotic
Caracteristicile de bază: folosirea arcului semicircular sprijinit pe coloane; cupola. Aspectul exterior este simplu, sobru. Planul bisericilor e cruciform (pronaos, naos și altar). Ornamentația interioară e bogată și variată: fresce, mozaicuri etc.	Se caracterizează prin aspect masiv. Zidurile groase din piatră se sprijină pe contraforți. Un element deosebit sunt vitraliile. Frescele sunt mari, reprezentând personaje puternic conturate.	Construcțiile sunt înalte, zvelte, bogat împodobite. Arta gotică prezintă aspecte din viața pământească a lui Hristos. Planul bisericilor conține multe nave longitudinale, separate de coloane înalte. Bolta se sprijină pe două ogive diagonale încrucișate. Acoperișul are turnuri ascuțite. Un element caracteristic este rozeta – fereastra rotundă. Primele construcții gotice – catedralele.
Rotonda din Salonic, Grecia	Biserica din Cluny	Notre-Dame din Paris

Realizează un afiș

- Alege o idee/temă care stărnește interes și identifică grupul-țintă căruia i se adresează;
- stabilește formatul și forma de prezentare (dimensiuni, imaginea centrală, titlul, motto-ul);
- redactează textul care va însoți afișul;
- adaugă elementele suplimentare;
- stabilește un loc de afișare cât mai vizibil, ca să aibă un impact mai mare asupra grupului-țintă.

„Restauration Notre-Dame de Paris”, desen de Hamilton, 1827

Catedrala din Worms

Educație pentru patrimoniu

Ca parte integrantă a evoluției istorice a Europei în Evul Mediu timpuriu, evoluția culturii a fost strâns legată de schimbările care au avut loc în Occident. Principalele trăsături ale vieții culturale în primele secole ale Evului Mediu au fost declinul culturii antice, răspândirea anumitor elemente culturale ale popoarelor germanice și apariția culturii medievale timpurii. Evul Mediu timpuriu a reprezentat o sinteză a moștenirii culturale romane și a contribuției culturale a imigranților, în special a celor germani. Acest lucru îi atribuie un caracter unic.

eposul popular, cea bizantină își are originea în lumea antică.

O altă moștenire medievală sunt **construcțiile**. Bisericele devin un imperativ al timpului. Primele edificii creștine au fost ridicate pe timpul împăratului Constantin I în Locurile Sfinte: Bethleem și Ierusalim. Nesiguranța și invaziile secolului IX au favorizat arhitectura militară din Europa Occidentală. În acest stil au fost realizate castelele. În sec. XI se constituie un nou stil arhitectonic, numit romanic. Catedralele construite în acest stil erau masive, cu ziduri groase, ferestre înguste și turnuri

înalte. Cele mai renumite sunt catedralele din Pisa, Poitiers, Worms ș.a.

La mijlocul secolului al XII-lea, în **orașe** au fost construite primării, clădiri comerciale, hoteluri, spitale. Principala podoabă arhitecturală a orașului era catedrala. Cele mai vestite catedrale gotice sunt Notre-Dame din Paris, cele din Amiens (Franța), din Köln (Germania), Domul din Milano (Italia).

O mare realizare a artei medievale este **miniatura de carte**, care înfățișează cele mai diverse scene atât din istoria sacră, cât și din viața cotidiană a oamenilor.

Către secolul VI, în Bizanț, planul bazilical cedează locul celui cruciform, acoperit cu o cupolă. Cupola semisferică devine o adevărată boltă cerească înălțată deasupra corpului bisericii, ce simboliza lumea pământească. Cel mai vestit monument ecleziastic acoperit cu o cupolă este Catedrala Sfânta Sofia – marea realizare a geniului arhitectural bizantin. Nivelul înalt al dezvoltării artei bizantine se explică prin continuitatea tradițiilor antice. Artă elenismului tardiv a reflectat contradicția tragică între spiritual, viața sufletului uman și planul senzorial. Cele mai multe monumente medievale reflectă evenimente ale istoriei Vechiului și Noului Testament, deci poartă amprenta timpului, cea creștină.

Cunosc și aplic

1. Numește factorii care au contribuit la progresul culturii în Occident și în Orientul european.
2. Argumentează elementele care au asigurat continuitatea influenței bizantine în spațiul românesc.
3. Determină impactul Bisericii Catolice asupra societății medievale (organizarea politică, socială, economică, literatură, artă, arhitectură) și realizează un tabel, indicând, pe domenii, această influență.
4. Exprimă-ți opinia despre continuitatea tezaurului gândirii teologice bizantine în lucrările cărturarilor lumii ortodoxe, inclusiv la etapa contemporană.
5. Elaborează un eseu-sinteză: „Aportul arhitecturii medievale în constituirea tezaurului culturii universale”.

Studentul care apare pentru prima dată la universitate este ca un romantic care se apropie de un castel minunat.

Papa Paul al VI-lea

Universitatea, ca instituție, este o creație specifică civilizației occidentale, născută în Italia, Franța și Anglia, la începutul secolului al XI-lea. Universitatea medievală este matricea universității moderne și se numea *studium generale*. A apărut pentru prima dată în 1088, iar din 1229 este desemnată în acte prin termenul „Universitate”. Programul de studii includea însușirea *artelor liberale*: gramatica, retorica, logica, aritmetica, muzica, astronomia și geometria, iar în ciclul doi se putea urma una dintre facultățile numite „superioare”, unde se studia teologie, medicină și drept. Tinerii de 15-16 ani, după doi ani de studii, puteau obține, în rezultatul unui examen, titlul de bacalaureat. Această tradiție s-a menținut până astăzi.

Document istoric

„[...] universitatea medievală era o derivație, un stadiu de evoluție a unor școli urbane, episcopale, [...] faza finală de dezvoltare a unor societăți bazate pe o înțelegere încheiată între grupul de magiștri și studenți. Unele universități, precum Padova, Cambridge, s-au constituit în urma migrației magiștrilor și școlarilor de la o universitate la alta, altele au fost create printr-o hotărâre a autorităților ecleziastice sau laice, precum în cazul universităților din Napoli, Salamanca ș.a.”

Ovidiu Drimba,
Istoria culturii și civilizației

Astfel, *universitatea* nu reprezenta o școală, ci o formă de organizare a studenților și a profesorilor – pe o bază asociativă. În Evul Mediu o universitate trebuia să aibă cel puțin două facultăți, iar în anul 1170, Universitatea din Paris avea trei facultăți: Teologie, Drept și Medicină. Cel mai mare număr de studenți și de profesori erau la Teologie, pentru că toate cursurile durau până la vârsta de 35 de ani, iar clerul se bucura de un statut privilegiat. La Universitatea Oxford (1167), se întâlneau studenți și magiștri francezi, germani, englezi, scoțieni, irlandezi, danezi, suedezi, spanioli, portughezi, cehi, unguri, polonezi și greci, iar studiile se făceau în limba latină. Toate universitățile din secolul al XIII-lea aveau acest caracter internațional.

În secolul al XIII-lea, profesorii se constituiseră, fără a mai cere încuviințarea episcopului sau a cancelarului, într-un corp profesional numit *collegium*, legându-se, prin jurământ, să-și apere în mod solidar interesele. Studenții le-au luat exemplul și s-au alăturat grupului magiștrilor. În secolul XIV, numărul universităților a crescut vertiginos, răspândindu-se pe tot continentul, inclusiv în Polonia, Suedia, Norvegia, Scoția. În spațiul românesc, apar mai târziu. Aceste instituții au avut un rol impresionant asupra evoluției comunității medievale, constituind și actualmente o componentă a patrimoniului universal.

- Justifică, prin două argumente, rolul de patrimoniu istoric al universităților medievale.
- Realizează o prezentare, în format electronic, despre o universitate medievală la care ți-ar plăcea să studiezi.

Universitatea din Bologna

Universitatea din Paris

Universitatea Oxford

Universitatea Cambridge

Mănăstirea Curtea de Argeș

Document istoric

„Ea este într-adevăr, așa cum se spune, un prilej de minune pentru mine și este fără pereche printre mănăstirile din această țară. A fost clădită de răposatul Neagoe voievod acum o sută treizeci și șapte de ani, precum am aflat. Cât despre arhitectură, nu este cu puțință nimănui să dea o descriere potrivită, atât de felurite sunt sculpturile și ferestrele bogat împodobite dintre care unele sunt lungi și înguste, altele rotunde și cu chenare asemenea scuturilor.”

Călătorul Paul de Alep despre Biserica Mănăstirii Argeș (1655)
(*Călători străini despre Țările Române*)

3 Cultura și spiritualitatea spațiului românesc în Evul Mediu

AMINTEȘTE-ȚI!

La etapa de consolidare a Țărilor Române, domnii au prețuit rolul Bisericii în acest proces, care le oferea legitimitatea. De aceea ei au desfășurat o intensă activitate de sprijinire a puterii spirituale prin înălțarea lăcașelor sfinte și înzestrarea lor cu proprietăți funciare, cărți, obiecte de cult. Ce domnitori citori cunoști?

Perioada medievală a fost, în mod tradițional, expresia creștină a Europei între declinul Romei și Renaștere. Intenția principală a artiștilor a fost de a exprima creștinismul. Din acest motiv, cele mai multe opere create în Epoca Medievală provin din mănăstiri și biserici. Prin realizări, originalitate și contribuție la dezvoltarea civilizației universale, spiritualitatea medievală din regiunea carpato-dunăreano-pontică înregistrează pași importanți ai poporului român pe calea progresului. Spiritul românesc s-a conturat în mai multe etape și mai multe medii, păstrând stilul propriu în timpul Evului Mediu, care i-a dat caracter, într-o sinteză de rară viabilitate între vestul și estul Europei.

Arta românească este o expresie a evoluției societății, reflectând schimbările din gândirea umană, satisfăcând necesitățile estetice și spirituale ale oamenilor. În spațiul autohton, în Evul Mediu a avut loc o simbioză originală între elementele locale, bizantine tradiționale și noile tendințe artistice din Europa. Pe măsură ce societatea s-a dezvoltat și s-a consolidat, mai ales din secolele XIII și XIV, piatra a devenit material pentru operele de artă. Printre primele construcții ale Evului Mediu timpuriu se pot menționa: Biharea și Morisena, Biserica Cavalerilor Teutoni din Feldioara, bisericile și complexul mănăstiresc din Dobrogea și altele.

Printre primii autori de **literatură în limba slavonă** se numără: Filotei Monahul, logofăt al lui Mircea cel Bătrân, Grigore Țamblac, creator de hagiografii, Gavriil Protul, care a realizat un interesant panegiric al

lui Neagoe Basarab. În secolul al XVI-lea, cronicile de curte au susținut și legitimat consolidarea puterii centrale. Cea mai importantă lucrare în limba slavonă este *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, o compilație de lecții și sfaturi politice, militare și religioase, dezvăluind o experiență îndelungată a vieții politice din Țara Românească. În Transilvania, primele documente scrise în limba latină se limitează la înregistrările prizonierilor de

Mănăstirea Râmeț, jud. Alba

Biserica Mănăstirii Stavropoleos, București

război turci și la cronici de familie, cum ar fi *Chronicon Dubnicense*. La sfârșitul secolului al XVI-lea, au apărut și s-au răspândit multe povești despre Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș.

Biserica a reprezentat, în Evul Mediu, un impuls al spiritualității românești. Aceasta și-a întărit poziția și a avut o dominație puternică în toate sferile societății, inclusiv în viața politică și culturală, iar despărțirea lor practic nu putea fi concepută. Biserica și-a adus contribuția la menținerea spiritului propriu al românilor. Oamenii de cultură au acționat pentru introducerea limbii române în oficierea cultului ortodox. Pe această linie s-a înscris și bogata activitate a diaconului Coresi, a cărui producție tipografică a circulat mult în spațiul românesc, contribuind la impunerea limbii literare.

Înnoirea s-a resimțit mult și în domeniul **arhitecturii religioase**, odată cu pătrunderea spiritului Renașterii în Țările Române. Decorul interior al capelelor, episcopiilor, catedralelor și al mănăstirilor a fost conceput în stil renascentist și baroc, dar și în stil moldovenesc și brâncovenesc.

Circulația personalităților și a bunurilor culturale a contribuit la răspândirea gândirii umaniste, la apărarea religiei strămoșești comune și la formarea limbii literare române unice începând cu secolul al XVII-lea, pe care cercetătorii l-au numit *secolul de aur al culturii românești*.

Cunosc și aplic

1. Numește trei lăcașe din Epoca Medievală care s-au păstrat pe teritoriul Republicii Moldova.
2. Selectează factorii care au dus la înflorirea artei în Țările Române.
3. Stabilește motivul principal ce i-a determinat pe domnitori să devină ctitori de biserici și mănăstiri.

Document istoric

„Arta este de asemenea unul din domeniile în care contribuția poporului român la patrimoniul mondial se dovedește însemnată. Picturile exterioare ale ctitoriilor moldovenești din secolul al XVI-lea sunt considerate astăzi printre capodoperele artei europene.”

Constantin C. Giurescu, despre arta medievală românească

Document istoric

„Cultura slavonă decăzu încă de pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, odată cu decăderea monarhului, cu sfârșitul întemeierii de mănăstiri și cu încetarea perioadei luptelor biruitoare. Limba românească ajunsese obișnuită încă mai înainte în însemnările zilnice [...] și fu întrebuițată și la notițe care trebuiau să găsească aplicare într-un hrisov savant, solemn.”

Nicolae Iorga, despre limba română în contextul culturii slavone

Pagină din „Cartea românească de învățătură”

Monumente românești de arhitectură laică și eclesiastică din Epoca Medievală

AMINTEȘTE-ȚI!

Ai vizitat vreodată un castel medieval? Ce te-a impresionat cel mai mult?

Creația artistică românească s-a dezvoltat în strânsă legătură cu realitățile social-politice, militare și culturale din întreg spațiul istoric românesc. Operele originale au îmbogățit tezaurul de valori ale artei universale. Subordonată cu precădere Bisericii, dar dobândind, pe măsura trecerii vremii, tot mai mult un caracter laic, arta medievală românească a manifestat o profundă receptivitate și deschidere către arta Europei. Moștenirii artistice bizantine i s-au adăugat, începând cu secolul al XIII-lea, influențe gotice, iar câteva secole mai târziu – influențe renaștentiste. Din sinteza tradițiilor artistice autohtone și a acestor influențe a luat naștere o expresie

artistică originală, exprimată în forme specific românești, precum *stilul moldovenesc*, cel *muntenesc* și *stilul brâncovenesc*.

Constituind unul dintre cele mai importante domenii ale creației artistice medievale, arhitectura românească laică și religioasă a fost bine reprezentată în toate țările române, folosind drept materiale de bază lemnul, piatra sau cărămida. Cetăți ca Feldioara, Bran sau Hunedoara (din Transilvania), Turnu, Giurgiu, Rucăr și Poienari (din Țara Românească), Neamț, Suceava, Hotin, Cetatea Albă, Tighina (din Moldova) au reflectat evoluția soluțiilor arhitecturale, având drept finalitate un spor de trăinicie și prestanță.

Mănăstirea Putna

Una dintre cele mai mari și mai bine conservate cetăți medievale din Europa de Est, Cetatea Făgărașului, este cunoscută ca fiind *cetatea care nu a fost cucerită niciodată* – începând cu anul 1500 și până la mijlocul sec. XIX a fost asediată de 15 ori fără succes. La sfârșitul secolului al XIV-lea, în momentul apariției pericolului otoman, cetatea Sucevei făcea parte din sistemul de fortificații construit în Moldova, ce cuprindea curți domnești, mănăstiri cu ziduri înalte, precum și cetăți de importanță strategică – întărite în scop de apărare cu ziduri de piatră, valuri

Mănăstirea Sâmbăta de Sus, stil brâncovenesc

Mănăstirea Sucevița, stil moldovenesc, cu pridvor

de pământ sau cu șanțuri adânci. Cele mai serioase și importante modificări și fortificații, inclusiv în curtea interioară, au fost realizate în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, în secolul al XV-lea, la aproximativ 100 de ani de la construirea ei de către Petru I.

Expresii ale rafinamentului și gustului pentru confort se regăsesc în amenajările curților domnești de la Argeș, Târgoviște, București, Suceava și Iași. Pe măsura afirmării nobilimii și boierimii și a intensificării dorinței lor de a-și marca dominația în societate prin însemne exterioare, a crescut numărul castelelor nobiliare și al palatelor, precum și al caselor și conacelor boierești. Curtea domnească de la Argeș a devenit, în timp, reședință domnească – pe vremea lui Basarab I, dar și în perioada domniei lui Mircea cel Bătrân (1386–1418). Arhitectura sa este destul de impunătoare, imitând, pe alocuri, modelul caselor tradiționale ale regiunii. Fiind delimitată de un perimetru dreptunghiular de ziduri groase, casa domnească are o structură destul de masivă. A fost inclusă în lista monumentelor patrimonialului UNESCO. Palatul Mogoșoaia este unul dintre locurile încărcate de istorie ale României, un edificiu reprezentativ pentru perioada brâncovenească a arhitecturii românești. Palatul îmbină **stilul arhitectural brâncovenesc** cu **elemente renaștiste**, orientale și baroce. În clădirea principală a Palatului Mogoșoaia, vizitatorii pot admira apartamentele familiei domnești aflate la primul etaj, unde ajung urcând pe scara exterioară, ce dă într-un balcon. La parter se pot vizita camerele servitorilor, iar la subsol – pivnița cu un tavan format din patru domuri.

De-a lungul Evului Mediu, au fost înălțate numeroase lăcașuri de cult în stiluri foarte diverse. Astfel, în **stilul romanic** a fost construită Biserica „Sf. Nicolae” de la Rădăuți (Bucovina) și Biserica „Sf. Mihail” din Cislăchioara. Cele mai frumoase monumente în **stil bizantin** sunt Bisericile „Sf. Nicolae Domnesc” de la Curtea de Argeș și cea a Mănăstirii Cozia, ambele în Țara Românească. Manifestat cu precădere în Transilvania, în zona cetăților săsești, **stilul gotic** s-a concretizat în arhitectura Castelului Huniazilor și a Bisericii Negre din Brașov. **Stilul moldovenesc**, sinteză a tradiției arhitecturale bizantine și a influențelor gotice, a născut în secolul al XVI-lea adevărate capodopere arhitecturale: bisericile mănăstirilor Voroneț, Humor, Moldovița și Sucevița, a căror celebritate a fost consacrată de pictura exterioară. Bogate în înfăptuiri au fost domniile lui Vasile Lupu, Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu, acesta din urmă desfășurând și o intensă activitate de patronaj cultural. Epoca sa a consacrat un stil arhitectural ce-i poartă numele. În **stil brâncovenesc** au fost edificate numeroase așezăminte laice și eclesiastice, precum Mănăstirea Sâmbăta de Sus sau Palatul Mogoșoaia. Impresionează faptul că cei mai mulți dintre Basarabi și Mușatini și-au dedicat activitatea politică nu doar apărării și sporirii prosperității, dar și înfloririi culturale.

- Identifică două căi de pătrundere a influențelor gotice în arhitectura românească din Evul Mediu.
- Utilizează informație suplimentară pentru a înțelege esența noțiunilor *altar*, *naos*, *pronaos*, *gropniță*, *pridvor*, întâlnite în descrierea stilului de construcție al bisericilor românești.
- Formulează un mesaj către urmași, în care să-i îndemni să păstreze monumentele de artă.

Castelul Corvinilor

Cetatea Făgărașului

Cetatea Albă

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce diferență există între mănăstire și biserică?

Istoria noastră își reflectă strălucirea prin ctitoriile medievale. Mănăstirea Căpriană este una dintre cele mai vechi din Republica Moldova, fiind situată în zona centrală a țării, la cca 40 km nord-vest de Chișinău, în ținutul deluros împădurit, care purta odată numele de Codrii Lăpușnei. Considerată de mulți istorici ultimul bastion al arhitecturii voievodale din Moldova, acest minunat lăcaș aparține spațiului cultural românesc.

Prima mențiune documentară a Căprianei a fost atestată în 1420, într-un hrisov în care erau stabilite hotarele moșiei unui boier. O a doua și mult mai importantă mențiune documentară datează din 1429, prin care Căpriană primește statutul de mănăstire domnească din partea domnului Alexandru cel Bun. În acest act lăcașul este numit „mănăstirea de la Vâșnovăț unde este egumen Chiprian”. Căpriană avea în acele vremuri în stăpânire o prisacă, stupăritul fiind pe atunci o îndeletnicire predilectă a monahilor, o moară și o moșie formată din satele Târnauca, Cârłani, Călinăuți, Cunila, Săndrești și Pârjolteni. Având statut de mănăstire domnească, s-a bucurat de grija mai multor domnitori ai Moldovei. Prima biserică din piatră, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, a fost zidită în vremea domniei lui Alexandru cel Bun, în jurul anului 1425. Ștefan cel Mare a făcut, și el, reparații bisericii inițiale, după cutremurul din 1471. Acel prim lăcaș era mai impunător decât biserica actuală.

Domnitorul Petru Rareș a realizat ample lucrări de restaurare, după cum se consemnează în cronică lui Grigore Ureche. El a rezidit biserica din temelii. Din acele timpuri se mai păstrează doar zidurile până spre cornișă, sistemul de boltire fiind reconstruit în epoca modernă, în stil neoclasic. Planul bisericii a rămas cel tipic moldovenesc, din Epoca Medievală, acesta fiind, de altfel, singurul monument de cult păstrat din acea epocă pe teritoriul Republicii Moldova. Alexandru Lăpușneanu a efectuat noi lucrări de întărire și dezvoltare și a făcut importante donații mănăstirii. Ctitor a fost și domnitorul Vasile Lupu, care a reînnoit prestolul, pavimentul și iconostasul bisericii voievodale. La sfârșitul secolului al XVII-lea, Mănăstirea Căpriană cunoaște o perioadă de declin. În 1698, lăcașul a fost închinat Mănăstirii Zografu de pe Muntele Athos.

- Explică, în baza informației oferite, termenul de *ctitor* al mănăstirii.
- Analizează ipoteza: de ce Mănăstirea Căpriană este considerată prin legende doar ctitoria lui Ștefan cel Mare?
- Apreciază rolul acestui monument istoric pentru patrimoniul național.

Unitatea culturală a românilor în Evul Mediu

Mănăstirea Neamț

Esența sintezei. Românii au locuit în state diferite, dar au fost uniți prin tradiții, limbă și credință. Cultura definește istoria unui popor. Pe lângă valoarea sa intrinsecă, oferă beneficii sociale și economice importante, iar moștenirea culturală extinde posibilitățile unei mai bune înțelegeri a lumii și a istoriei. Prin grai, tradiții și prin arta populară rămânem aceiași, uniți. Exemple edificatoare ale dăinuirii noastre ca popor constituie capodoperele *Miorița*, *Meșterul Manole*, *Soarele și Luna*, *Toma Alimoș* și alte creații valoroase ce indică existența milenară a neamului nostru, a artei și culturii naționale. Limba română este elementul culturii și simbolul identitar care ne definește și ne unește indiferent de regiunea în care trăim. Avem obligația de a o proteja și de a promova valorile, tradițiile și alte elemente ale culturii românești, care au îmbogățit, din punct de vedere spiritual, generații întregi.

Ipoteze. Cultura românească are un etos propriu, generat de cadrul geografic și istoric al evoluției sale. Singurii creștini ortodocși printre popoare latine și singurul popor latin în spațiul ortodox estic, românii și-

au păstrat în mod tenace rădăcinile romane. Civilizația română a cunoscut două curenți coexistenți, care au alternat ori s-au întrepătruns: unul european și altul oriental. Arhitectura este sfera de coexistență și confluență a ambelor curenți, în timp ce pictura, legată mai mult de canoanele religioase, s-a integrat în tradiția bizantină de epocă. În Moldova și Valahia, domnia a moștenit o perioadă de influență orientală maximă, simțită mai ales în orașe, în timp ce în sate s-au păstrat formele tradiționale. Caracterul rural al comunităților românești a întipărit o neobișnuită vitalitate culturii populare.

Argumente logice. Românii din toate regiunile arealului românesc au creat opere asemănătoare, au construit aceleași case, lăcașuri de cult, au pictat aceleași icoane, iar în biserică orice locuitor al acestui pământ intră cu „Te rog de mă iartă!” Horele, covoarele, ia, cartrința, chiar și bucatele țăranilor sunt aproape identice. Casele au aceleași decorațiuni, doinele, bocetele, cântecele de leagăn, ritualul de nuntă, zestrea, cronicile transmit același mesaj de unitate.

Război de țesut

le împodobită cu broderie

- Descrie două elemente ce determină unitatea românească prin cultură.
- Cum explici faptul că influențele externe au fost preluate în tot spațiul românesc?
- Utilizează surse suplimentare și realizează o cercetare despre unitatea românească prin tradiții.
- Exprimă-ți opinia față de încercările de a conserva tradițiile populare în comunitățile românești contemporane.

Proiect de salvagardare a patrimoniului cultural

Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine

• Timp de realizare: februarie-aprilie

ALGORITMUL PROIECTULUI

Argument. Cultura românească s-a constituit timp de milenii, identificându-se cu năzuințele băștinașilor și ale timpurilor. Creatorii acestei culturi sunt oamenii din popor, autori anonimi ai poeziei populare, ai baladelor, basmelor și legendelor. Dintre balade, cea mai cunoscută este *Miorița*, o capodoperă a literaturii române.

Desprinse din negura vremurilor și făcând parte de secole din viața satului, unele tradiții populare românești se află sub presiunea asaltului nivelator al civilizației contemporane. Modernizarea se face simțită în portul fetelor, care, la sărbători, îmbină straiile populare cu pantofi la modă. Colindele se aud tot mai rar, iar folclorul veritabil nu este ascultat de tineri. Totuși, tradiția rezistă. Străinii care ne vizitează rămân impresionați de autenticitatea obiceiurilor, tradițiilor și a *culturii populare*, foarte bogată. Este important să ne aducem contribuția pentru a valorifica întru eternitate frumusețea tezaurului nostru național.

Scop. Elaborarea unei reviste istorice, în format tipărit sau disponibilă online, ce va cuprinde colecții de texte, însoțite de înregistrări audio, fotografii și filmări ale elementelor patrimoniului cultural românesc.

Este produsul:

Revista istorică *Tezaur*

1. Colecție din 3-5 cântece: rubrica **Trandafir de la Moldova** (cântece învățate de la locuitorii satelor). Elevii vor colecta textele a 3-5 cântece populare de la cei mai în vârstă locuitori ai satului. Vor menționa numele și prenumele fiecărei persoane care a transmis textul. Împreună cu profesorul de limba și literatura română, vor analiza mesajul cântecelor. În colaborare cu profesorul de biologie, vor încerca să stabi-

lească de ce trandafirul predomină în cântecele populare. Informațiile vor fi plasate pe primele cinci pagini ale revistei în format digital.

2. Interviu cu cinci persoane despre tradițiile de celebrare a hramului satului: rubrica **Intră-n casă, neamule**. Sunt selectate cinci localități din Republica Moldova ce datează din perioada medievală. Sunt identificate persoanele care vor dori să răspundă la întrebările:

- Când se celebrează hramul localității?
- De cât timp se sărbătorește și de ce?
- Cine vine în vizită la hram?
- Care sunt cele mai importante tradiții respectate în satul dumneavoastră în ziua celebrării hramului?

Grupul care și-a selectat această tematică va utiliza alte cinci pagini ale revistei.

3. Colaj cu fotografii ce ilustrează **obiceiuri de nuntă**. Vor fi identificate patru localități din diferite regiuni ale Republicii Moldova pentru o cercetare despre tradițiile de nuntă. Vor fi folosite și informații deja culese de Dimitrie Cantemir (*Descrierea Moldovei*). Ulterior, ele vor fi comparate cu tradițiile din prezent. Sarcina grupului va fi să identifice obiceiurile cele mai vechi, păstrate din străbuni. Se vor explica termenii *gospodar*, *zestre*, *naș*, pentru a se demonstra originea veche a tradițiilor. În interviu se va răspunde la întrebările:

- Ce este zestre și de ce fata trebuie să o posede?
- De ce este importantă cununia în ritualul de căsătorie la români?

În acest caz, poate fi de ajutor și preotul localității. În revistă, acestui grup îi sunt rezervate, la fel, cinci pagini.

4. Rubrica **Incursiune în istoria dansului folcloric** va conține patru pagini cu un interviu despre rolul dansului în comunitatea românească. *Alunelul*, *Arcanul*, *Bătuta*, *Brâul*, *Hora*, *Polca*, *Roata*, *Sârba*, *Pe loc* etc. sunt cele mai cunoscute dansuri la sărbătorile de azi.

De asemenea, se vor identifica dansurile practice de traci, luate în prezent sub protecția UNESCO și menținute în multe sate din spațiul dintre Carpați și Nistru. Pentru a realiza produsul, grupul poate viziona videoteca Ansamblului Național „Joc”, dar și repertoriul altor ansambluri de dans popular. Se vor identifica dansurile culese din sate.

5. Paginile **Masca – subiect și obiect** vor include informații despre utilizarea măștilor în cadrul obiceiurilor de iarnă. În tradiția populară, măștile se poartă cu ocazia sărbătorilor de iarnă și reprezintă personaje reale sau fantastice. Ele contribuie la crearea atmosferei de iarnă, moment în care răsună colindele și, totodată, se fac cunoscute obiceiurile din strămoși. Printre măștile zoomorfe ale teatrului folcloric de iarnă la români, un loc aparte îl dețin: *Ursul, Cerbul, Călușul, Capra, Berbecul, Vulpea* etc. Grupul va căuta informații despre ce mesaje poartă măștile, cine le confecționează, ce fel de măști sunt întâlnite în localitatea natală.

6. Rubricii **Costumul popular – marcă a identității** îi sunt rezervate patru pagini în revistă, în care se vor aborda informații despre utilizarea costumului popular în cadrul sărbătorilor. Nimic nu poate descrie mai bine istoria și specificul unei culturi decât costumul național. Reprezentând una dintre cele mai înrădăcinate moșteniri lăsate de strămoși, portul tradițional românesc păstrează încă spiritul autentic și dragostea față de propria țară. Prin multitudinea de culori, croieli, cusături și simboluri, acesta spune fascinantă poveste a teritoriului și a istoriei naționale.

Dansul „Călușari”

Măști pentru „Jocul caprei”

Document istoric

„Moldovenii au aceeași limbă, aceleași obiceiuri și aceeași religie cu cei din Țara Românească. Se deosebesc puțin doar la îmbrăcăminte [...]. Limba lor și a celorlalți români a fost odinioară romana, ca unii care sunt coloni romani.”

Nicolaus Olahus, despre originea românilor

NB Nota Bene

Revista va include articole care vor reflecta istoria, cultura și tradițiile minorităților naționale (evrei, ruși, ucraineni, romi, sași, secui, unguri etc.) și religioase din spațiul românesc.

Port popular de sărbători

Fiecare grup va prezenta propria temă, apoi informațiile vor fi unificate. În etapa a doua, revista va fi prezentată în cadrul unei activități publice, cu îndemnul de a cunoaște, a valorifica și a asigura eternizarea patrimoniului național.

I

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„Liderii bisericii, precum episcopii și arhiepiscopii, făceau parte din consiliul regilor și aveau roluri foarte importante în conducerea țărilor. Episcopii erau, de cele mai multe ori, bogați și făceau parte din familii nobile. Ei obișnuiau să domnească peste grupuri de parohii numite diocenze. De cealaltă parte, preoții parohi veneau din medii umile și, adesea, știau puțină carte. Preotul de la sat avea grijă de cei bolnavi și nevoiași și, în situația în care ar fi fost capabil, predă latina și Biblia tinerilor din sat.”

Vasile Muntean, *Istoria creștină generală*

SARCINI

1. Identifică două argumente ce denotă statutul de instituție a Bisericii în Evul Mediu.
2. Explică termenii *dioceneză* și *parohie*.
3. Apreciază rolul bisericii medievale sub aspect social-comunitar.

II

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

O activitate religioasă importantă pentru oamenii medievali o reprezenta *pelerinajul*. Se vizitau sanctuare sfinte precum Biserica „Sf. Iacob de la Santiago de Compostela” din Spania, Catedrala Canterbury din Anglia și locurile sfinte din Ierusalim și Roma. Prin vizitarea acestor locuri, se considera că păcatele erau iertate și porțile raiului se deschideau. În perioada de început a Evului Mediu, s-a înregistrat o creștere semnificativă a activităților *misionare*. Acești misionari se ocupau cu răspândirea creștinismului în diferite părți ale lumii și au contribuit la fuziunea diferitelor culturi.

Ioan Bota, *Biserica creștină până la Reformă*

SARCINI

1. Utilizează termenii evidențiați și formulează trei enunțuri care să reflecte un conținut istoric.
2. Exprimă-ți opinia față de tradiția pelerinajului la Ierusalim sau la Muntele Athos, respectată și astăzi.

III

1. Analizează imaginea și determină două caracteristici generale ale studiilor în universitățile medievale.
2. Elaborează o hartă, în caiet, pe care să localizezi cel puțin patru universități din Europa (sec. XI–XIV). Care dintre ele îți trezește mai mult interes? Argumentează.

IV

Determină relația de interdependență dintre caracterul religios al societății medievale și afirmarea artei bisericești pe continentul european în secolele XII–XIV.

V

Cântecul lui Roland, poemul ce include 4.000 de cuvinte, este un extraordinar exemplu al formei literare medievale franceze cunoscute sub numele de *chanson de geste* (*cântece ale faptelor eroice*). Modelul s-a păstrat în șase versiuni: trei în franceză și trei traduse în alte limbi. Cea mai veche, considerată de specialiști și cea mai frumoasă, este un manuscris redescoperit în 1837 în Biblioteca Bodleian a Universității Oxford.

SARCINĂ

Apreciază importanța istorică a acestei creații medievale, folosind două argumente.

BAREM

I	II	III	IV	V
5	5	9	4	7

Total:
30 de puncte

Epoca modernă a făcut din om, din individ, dintr-un eu gânditor, fundamentul a tot ce există. Din această nouă concepție despre lume rezultă și o nouă concepție despre opera de artă.

Ea devine expresia originală a unui individ unic. În artă se realiza individualismul epocii moderne, în artă se confirma, în artă își găsea expresia, consacrarea, gloria monumentul.

Milan Kundera

*Ulise o returnează pe Chryseis
tatălui ei (1644, Paris, Louvre)*

CIVILIZAȚIA EUROPEI ÎN PERIOADA TRECERII DE LA EPOCA MEDIEVALĂ LA CEA MODERNĂ

CUPRINS

1. Apariția spiritului și elementului modern în Europa Occidentală
2. Marile descoperiri geografice
3. Renașterea și Umanismul
4. **Portret istoric.** Cărturari moldoveni – călăuze spirituale ale neamului românesc (Gr. Ureche, M. Costin, I. Neculce, N. Milescu-Spătaru, D. Cantemir)
5. Reforma și Contrareforma
6. Războiul de Treizeci de Ani
7. **Sinteză**

Evaluare finală

» În această unitate de învățare

Vei reuși:

- să prezinți comunicări orale și scrise, utilizând termeni și concepte istorice specifice culturii perioadei studiate;
- să conceptualizezi continuitatea proceselor care au avut loc în Epoca Medievală în trecerea spre cea modernă, utilizând sursele cartografice și cronologice;
- să formulezi, în baza surselor istorice, opinii proprii referitoare la fapte/evenimente/procese/fenomene din istorie;
- să explorezi oportunitățile sociale și economice în activitățile de valorificare a trecutului istoric și a patrimoniului cultural.

1492, Cristofor Columb descoperă America

1497, Vasco da Gama ajunge în India

1517, Martin Luther inițiază Reforma în Germania

1518, Fernando Magelan începe expediția în jurul lumii

1618, începe Războiul de 30 de Ani

Secvență de la o ceremonie de căsătorie în Evul Mediu

Document istoric

„Toate popoarele lumii pot să-l slujească aici pe Dumnezeu, după inima și conștiința lor, deși religia dominantă este cea reformată, oricine e liber să trăiască aici potrivit celei pe care o slujește. Amsterdamul este magazia generală a Universului, Sediul Opulenței, locul de întâlnire a bogățiilor și binecuvântarea cerurilor.”

Ghidul Amsterdamului, 1701

- Exprimă-ți opinia despre afirmația potrivit căreia *toate popoarele lumii pot să-l slujească pe Dumnezeu după inima și conștiința lor.*

Oraș modern în sec. XVIII

1 Apariția spiritului și elementului modern în Europa Occidentală

În primele secole ale mileniului II asistăm la amurgul Evului Mediu, reflectat, mai ales, în noile spații urbane de la sfârșitul secolului XV. Economia suferă transformări radicale. Prin diminuarea rolului agriculturii practicate pe domeniul feudal, apar activități preindustriale, fenomen ce va stimula producția și va intensifica deplasarea populației de la sat la oraș. Orașele, foste centre meșteșugărești și comerciale, ajung spații ale producției de marfă. Ele încetează a mai fi dependente de suveran, obțin autonomie și se autoadministrează. În secolul XVI, orașele au zeci de mii de locuitori. Cele mai populate erau Londra, Praga, Lisabona, Genova, Marsilia, Nürnberg, Târgoviște, Moscova.

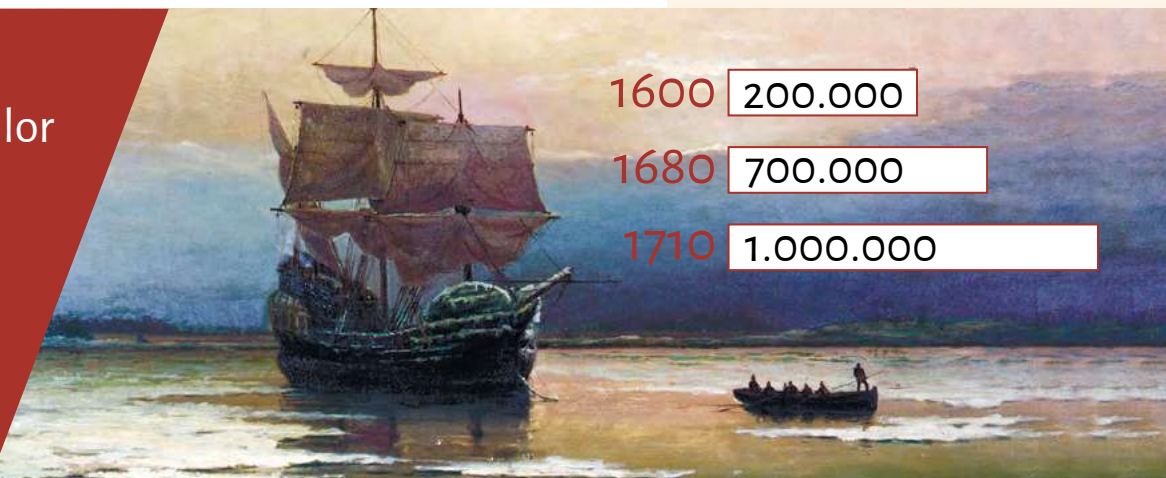
S-a modificat structura socială, dar și viața urbană. Unele activități practicate anterior îmbracă o formă modernă. Astfel, meșteșugăritul devine mai dinamic. Cele mai importante domenii sunt cel textil, extractiv, metalurgic și de construcții (atât edilitare, cât și tehnice). Meșteșugarii își dezvoltă activitățile în cadrul breslelor. Într-un atelier afiliat breslei piesele sunt realizate de un singur lucrător, care se specializează și mizează pe calitate. Se intensifică comerțul, fenomen ce a generat înființarea băncilor în Italia: Genova, Siena și Florența. Apariția manufacturilor și a băncilor reprezintă stadiul inițial de acumulare a capitalului, asigurând profitul unor companii și al unor antreprenori, numiți ulterior capitaliști. Astfel, se constituie un spirit modern, manifestat în domeniul social-economic. Apar noi aspirații, se modifică mentalitatea și istoria modernă începe să se scrie din acest punct.

În secolul XVI, invențiile utile au contribuit la intensificarea progresului tehnic. În domeniul bancar și comercial, apar primii oameni de afaceri, ce creează procedee noi de contabilitate, logistică și elaborează strategii pentru dezvoltarea forței de muncă. Concomitent, se dezvoltă comerțul maritim, mai ales în Anglia, Franța și Țările de Jos.

La începutul secolului XVI, noile relații economice și sociale au câștigat teren în Olanda și astfel se produce o dinamizare a vieții economice, care va apropia revoluția industrială și expansiunea capitalului. În plan social, începe afirmarea burgheziei, producându-se importante mutații demografice. Au loc și schimbări la nivel ideologic, astfel, în plan politic, tot mai mulți insistă asupra valorificării drepturilor omului. Grație explorărilor geografice, europenii descoperă noi civilizații, iar Reforma modifică statutul Bisericii creștine, instituție cu o poziție dominantă în societate. Criza spirituală a Europei va grăbi apariția filozofiei Luminilor. Suntem în pragul unor mari schimbări la nivel global.

Europa Răsăriteană, aflată sub influența otomană, evoluează foarte lent, fiind condiționată și de jocurile pentru putere ale marilor imperii, care, prin politicile expansioniste, reprezintă un element de stagnare.

Numărul europeanilor plecați în afara Europei

1600 200.000

1680 700.000

1710 1.000.000

În secolul XVII, ritmul modernizării s-a intensificat. Continentul european se pregătește de transformarea burgheză. După ce Olanda a găzduit prima revoluție burgheză, Anglia și Franța sunt statele unde monarhia absolută este contestată de către majoritatea populației. Starea demografică a continentului s-a schimbat, populația s-a dublat. Progresele înregistrate în știință (presa cu caractere mobile inventată de Gutenberg a facilitat răspândirea cunoștințelor în Europa, sunt modernizate și folosite pe larg busola, oglinda convexă, mecanismele de ceasornicărie, cârligele și pârgھیile, rigla de calcul, mașina de calcul, barometrul, vehiculul cu aburi, turbina acționată de aburi, motorul cu aburi) și creșterea nivelului de trai au determinat sporirea duratei medii de viață. În Apus sunt construite case confortabile, alimentația s-a diversificat, îmbrăcăminte a devenit mai comodă. În veacul XVIII a apărut lenjeria de corp, ceea ce a contribuit la asigurarea unei mai bune stări de igienă a oamenilor.

S-a extins orizontul geografic prin explorările maritime ale europeanilor. La jumătatea secolului XVII, olandezul Tasman a cercetat coastele Australiei, iar englezul Cook, în veacul următor, a studiat insulele din Pacific. Sporște numărul europeanilor care se stabilesc pe alte continente și se consolidează imperiile coloniale.

Se impun noi modele politice și economice atât în Europa de Vest, cât și în cea de Est. Aceste transformări importante vor crea noi oportunități de dezvoltare a omului, iar rivalitatea dintre state va crește.

Bancă în Europa, sec. XVII

Document istoric

„Văzând orașul Florența, îți dai seama de bogăția poporului care l-a construit, recunoști că s-a bucurat multă vreme de o cărmuire bună. În general, înfățișarea frumoasă și grandioasă a lucrărilor publice, a drumurilor, podurilor în Toscana e surprinzătoare. Totul e aici solid și curat în același timp; s-a căutat a se uni practicul și utilul cu grația și peste tot se constată o grijă înviorătoare.”

Johann Wolfgang Goethe,
Călătorie în Italia

Cunosc și aplic

1. Identifică relația de interdependență dintre evoluția economiei și apariția noilor structuri sociale în Europa de Apus.
2. Analizează doi factori care au favorizat dezvoltarea comerțului în Țările de Jos și Anglia în secolul XVI.
3. Exprimă-ți argumentat opinia față de termenii *epocă modernă* și *istorie nouă*, atribuiți secolului XVII. Formulează cel puțin două argumente.

Nava „Santa Maria”
a lui Cristofor Columb

Document istoric

„Marile descoperiri geografice au fost pregătite în secolele premergătoare de înaintașii anonimi sau celebri, într-o epocă în care a avut loc o sensibilă mutație a frontierelor [...]. Contactele violente, apoi pașnice au pus față în față Occidentul și Orientul. Schimburile de bunuri și apoi de idei se realizau la început lent, apoi mai accentuat. Explozia scandinavă, islamul în expansiune, cruciadele, călătorii și misionarii au lărgit orizontul, cunoștințele Occidentului despre lumea necunoscută și au stimulat structurarea de orizonturi noi.”

S. Goldenberg, S. Belu,
*Epoca marilor descoperiri
geografice*

2 Marile descoperiri geografice

AMINTEȘTE-ȚI!

Ce exploratori, despre care ați studiat anterior la lecțiile de istorie și geografie, cunoști? Cum au rămas numele lor în istoria lumii?

Din cele mai vechi timpuri, europenii aveau grandioase aspirații de a călători și a descoperi alte țări, care atunci reprezentau o enigmă geografică. Lumea cunoscută era redusă la doar trei continente: Asia, Africa și Europa. Locuitorii Europei aflaseră despre rutele spre India și China datorită călătoriei lui Marco Polo din secolul XIII. Pe vechiul „drum al mătăsii”, se aduceau din Asia mirodenii, citrice, mătăsuri ș.a., comercializate prin intermediul arabilor. Ocuparea centrelor comerciale și a porturilor mediteraneene de către turci, în sec. XIII, a dus la blocarea căilor comerciale. Europeanii își doreau acces spre India, de aceea vor încerca să identifice un nou drum maritim.

Economia se dezvoltă rapid, forța de producție creștea și se simțea nevoia unor noi piețe de desfacere. În aceeași perioadă, apar invenții și perfecționări în construcția corăbiilor, care au facilitat expedițiile exploratorilor. În anul 1440 este creată *caravela*, o corabie ușor de manevrat datorită forței vântului. Tot atunci au fost modernizate hărțile. Expedițiile de explorare erau făcute și la îndemnul Bisericii. Creștinarea popoarelor băștinașe întâlnite în teritoriile descoperite era o misiune importantă pentru cei care porneau în căutarea noilor pământuri.

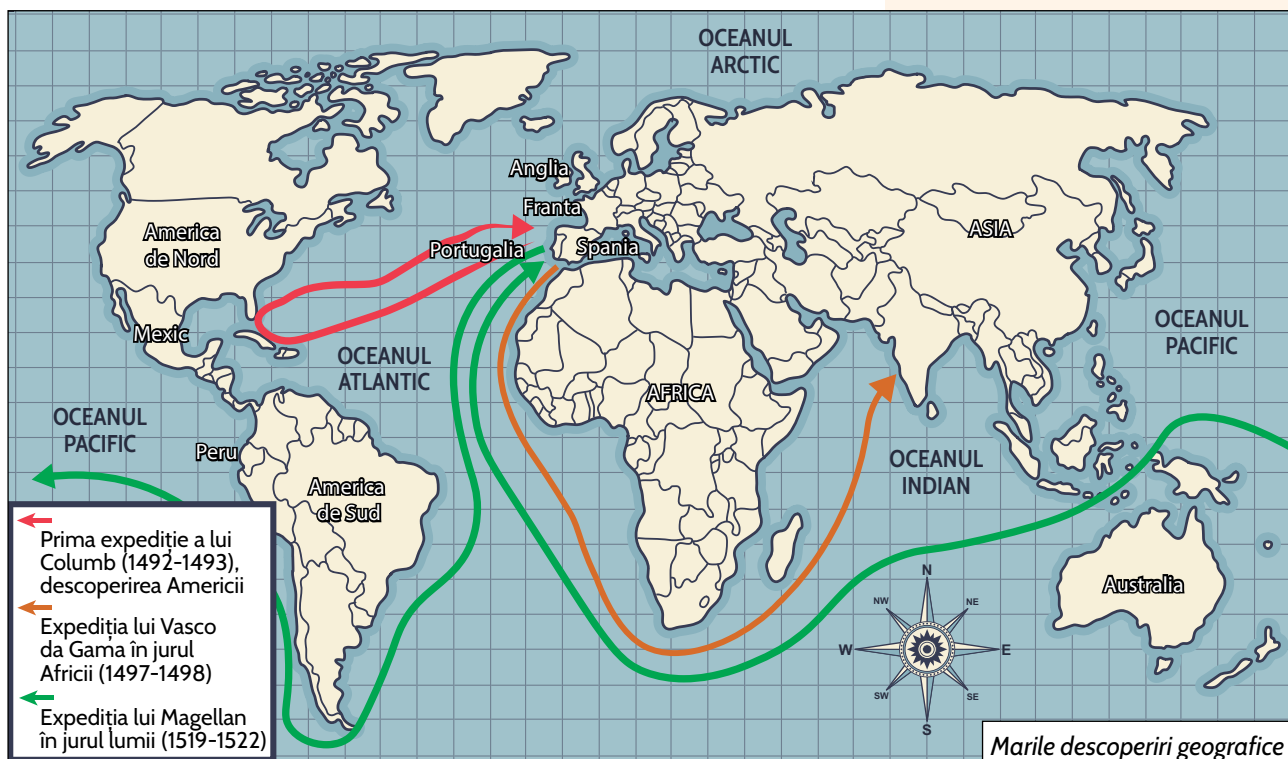
Marco Polo

Punctele de pornire ale expedițiilor au fost Spania și Portugalia – țări ce aspirau să dobândească supremația în comerțul maritim. Portughezii au ajuns până la Capul Verde, iar mai târziu, în 1487 și 1488, Bartolomeo Diaz atinge extremitatea de est a Africii – Capul Bunei Speranțe. În anii 1497–1498, navigând de-a lungul coastei africane, Vasco da Gama ajunge în India.

O expediție importantă a fost realizată de Cristofor Columb (1451–1506), cunoscut la nivel mondial ca descoperitor al Americii. El a plecat în „căutarea Indiei” cu trei caravele: „Pinta”, „Santa Maria” și „Niña”. În august

Debarcarea lui Cristofor Columb pe insula Guanahani

1492, acesta pornește din portul Palos, cu susținerea reginei Spaniei. În octombrie 1492, debarcă pe o insulă din arhipelagul Bahamas. Au urmat trei expediții, timp în care exploratorul a descoperit noi insule și teritorii din America Centrală. Până la sfârșitul vieții sale, Cristofor Columb nu a recunoscut că a debarcat pe un nou continent, fiind convins că ajunsese în India. Călătoria din anul 1500 a lui Amerigo Vespucci a dovedit veridicitatea descoperirii noului continent, numit inițial „Lumea Nouă”, apoi America, în cinstea navigatorului.

Un alt explorator al acelor timpuri, cunoscut pentru expediția sa excepțională, este Fernando Magellan. A pornit pe 10 august 1519 din Sevilla cu 270 de oameni și cinci corăbii. A navigat de-a lungul coastei Americii, găsind ulterior și strâmtoarea ce îi poartă numele: Strâmtoarea Magellan. A traversat și „un nou ocean”, pe care îl va numi Pacific, în 98 de zile. În timpul călătoriei, marinarii au înfruntat suferințe din cauza lipsei de alimente proaspete și a apei potabile. Au ajuns pe insulele Mariane, îndreptându-se apoi către Filipine. Într-un conflict cu bășinașii, pe insula Mactan, la data de 27 aprilie 1521, Fernando Magellan moare, fiind lovit de o săgeată de bambus otrăvită. „Victoria”, singura caravelă rămasă, se întoarce în Spania cu doar 18 oameni, după ce navigase 85.700 km. Expediția a dovedit sfericitatea Pământului și posibilitatea navigării în jurul lui.

Marile descoperiri geografice au reprezentat o adevărată revoluție în istoria umanității. Astfel, au apărut pe harta lumii noi teritorii, noi căi maritime spre India, dar și diverse insule și golfuri. S-a născut un uriaș interes pentru dobândirea cunoștințelor în diverse domenii:

Document istoric

„Aceste țări trebuie denumite Lumea Nouă [...]. Majoritatea autorilor din Antichitate spun că la sud de Ecuator nu există niciun continent, ci numai mare [...]. Dar ultima mea călătorie a dovedit că această părere a lor este greșită și pe de-a-ntregul contrară faptelor, deoarece în regiunile sudice am găsit un continent care are o populație mai deasă și animale mai multe decât Europa noastră, Asia sau Africa și, în afară de aceasta, are o climă mai temperată și mai plăcută decât oricare dintre țările ce le cunoaștem.”

Amerigo Vespucci

Fragment din scrisoarea lui Amerigo Vespucci, 1503

Vasco da Gama

Fernando Magellan

Document istoric

„Principalele popoare maritime europene au cucerit și au populat noul țărm: portughezii și spaniolii – America de Sud și America de Nord; francezii, englezii și olandezii – America de Nord. Ei făuresc acolo o nouă Europă, cu aceleași caracteristici: Noua Spanie, Noua Franță, Noul Orléans, Noul Amsterdam etc. Aceste cuceriri glorioase se fac în dauna băștinașilor. Cuceritorii distrug mari civilizații (aztecă, maya, inca) și îi obligă pe indieni să accepte obiceiurile europene și... religia creștină.”

Jacques Le Goff,
Europa explicată tinerilor

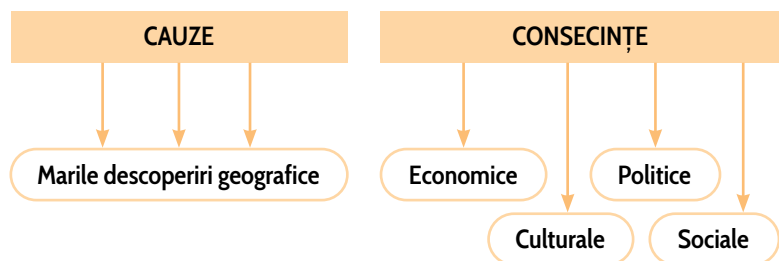
istorie, biologie, religie ș.a. Pe plan economic, s-a dezvoltat comerțul internațional și s-a produs afirmarea sistemului capitalist în Europa. Pe bătrânul continent au fost aduse noi culturi agricole (cartofi, cartofi dulci, roșii, porumb etc.) și specii de animale. Marile descoperiri au stat la baza colonialismului european prin formarea imperiilor coloniale portughez, spaniol și olandez. Totuși, trebuie să recunoaștem că aceste expediții au avut un impact negativ asupra aborigenilor din noile teritorii descoperite. Au fost distruse civilizații băștinașe, a început comerțul cu sclavi, a fost exterminată populația indigenă, iar lupta pentru supremația maritimă, comercială și pentru extinderea coloniilor s-a intensificat.

Explorarea Siberiei. Unificarea și centralizarea statului rus și cucerirea hanatelor tătare de Kazan și Astrahan (1552–1556) au creat condiții favorabile pentru explorarea și stăpânirea de către ruși a imenselor teritorii de la est de Munții Ural. Explorarea și cucerirea Siberiei au fost realizate de vânători de animale cu blană prețioasă, negustori, cazaci, sprijiniți de stat, interesat de stăpânirea ținuturilor cu resurse economice mari. În sec. XVI, negustorii ruși din familia Stroganov, din orașul Solvacedogsk, au primit de la țarul Ivan al IV-lea privilegii de a explora, exploata și coloniza teritoriul dintre bazinele fluviile Volga și Irtâș din Siberia Apuseană. Stăpânirea Siberiei s-a realizat pe etape. Până la sfârșitul sec. XVI, rușii au ajuns la fluviile Irtâș și Obi, întindere bogată în animale cu blană prețioasă, atingând cursul fluviului Enisei, și au străbătut regiunea dintre Enisei și Lena. Iar până la mijlocul secolului, au ajuns pe țărmurile Mării Ohotsk și ale Oceanului Pacific. Navigatorii ruși au explorat o parte din litoralul siberian al Oceanului Înghețat de Nord.

Cunosc și aplic

1. Realizează o axă cronologică, plasând marile descoperiri geografice din Evul Mediu.
2. Construiește o diagramă cauzală: „Marile descoperiri geografice: cauze și consecințe”.

3. Stabilește o legătură cauzală între marile descoperiri geografice și formarea sistemului capitalist.
4. Exprimă-ți opinia privind importanța istorică a marilor descoperiri.
5. Organizează împreună cu colegii și colegele o dezbatere pe tema: „Marile descoperiri geografice – modernizarea sau stagnarea civilizațiilor?”

3 Renașterea și Umanismul

Transformările numeroase și variate în plan economic, social și politic din secolele XIII–XIV au dat naștere unei noi culturi, creată de orășeniimea cu tendințe burgheze, ce se deosebea profund de cultura feudală, cunoscută sub numele de **Renaștere**. Mișcare culturală și social-politică, Renașterea s-a manifestat între secolele XIV și XVI ca o perioadă de tranziție de la societatea medievală la cea modernă, prin invenții de o însemnătate grandioasă și opere de artă admirate și astăzi în cele mai mari muzee ale lumii. **Fenomenul Renașterii a fost pregătit de transformări** precum progresul economiei urbane, manufacturile, intensificarea comerțului, marile descoperiri geografice și inventarea tiparului, schimbări ce au favorizat formarea unei noi percepții a omului despre lumea înconjurătoare. Concomitent, se afirmă **Umanismul**, născut în Europa Occidentală în secolul al XIV-lea, îndreptat împotriva sistemului feudal și a învățăturii scolastice. Tranziția de la vechi la nou s-a produs inițial în Italia, apoi s-a răspândit și în Franța, Anglia, Țările de Jos, statele germane etc. În Italia, Renașterea a fost generată de prezența numeroaselor vestigii ale Antichității, dar și a orașelor-republici – Florența, Genova, Veneția –, unde populația a susținut schimbările nu doar în domeniile literaturii și artei, dar și în forma de guvernare, în educație, societate și relațiile economice. Astfel, acest important fenomen istoric va constitui temelia unei noi comunități și a unei noi epoci.

Concepția cultural-ideologică laică ce stă la baza Renașterii a fost Umanismul, care a pus în centrul preocupărilor sale omul, interesele lui, încrederea, puterea și virtutea. Această preocupare se oglindește într-o variată și **valoroasă creație literară**. O capodoperă ce reflectă spiritul nou al omului, care prin energie și voință își atinge scopul, este *Divina comedie* de **Dante Alighieri** (1265–1321), considerat un precursor al Umanismului. Un admirator al Antichității romane a fost **Francesco Petrarca** (1304–1374), care debutează în epoca Umanismului florentin. Petrarca a scris poezii de dragoste ce au ilustrat calea spre binefacere și împlinire sufletească. Temelia prozei italiene a fost pusă de **Giovanni Boccaccio** (1313–1375) cu opera *Decameronul*, în care descrie modul de viață și moravurile societății. Apariția tiparului (Johann Gutenberg) a constituit unul dintre factorii ce au permis răspândirea accelerată a ideilor și a lucrărilor umaniștilor. Acest curent a implicat și personalități din alte state europene, precum francezul **François Rabelais** (1494–1553), cu romanul său *Gargantua și Pantagruel*, în care critică modul medieval de educație, condamnă războaiele feudale, abuzurile nobilimii și ale clericilor. Un alt reprezentant talentat al Renașterii a fost poetul și dramaturgul englez **William Shakespeare** (1564–1616), care a scris 37 de piese ce conțin momente din istoria Angliei și a omenirii: *Hamlet*, *Othello*, *Romeo și Julieta* etc. Și umanistul spaniol **Miguel de Cervantes** (1547–1616) lasă posterității o importantă lucrare – *Don Quijote* –, în care descrie noblețea spiritului intrată în conflict cu practicismul timpurilor noi.

În domeniul **științelor naturale** s-au remarcat invențiile în astronomie – sistemul heliocentric al Universului, descoperit de marele savant

„Nașterea lui Venus” de Sandro Botticelli

Presa lui Gutenberg

Dante
Alighieri

Francesco
Petrarca

Document istoric

„În același timp, gândeam în tăcere cât de mare este nechibzuința oamenilor care, uitând de cea mai nobilă calitate a lor, se risipesc în nenumărate alte lucruri, se împrăștie în priveliști deșarte, căutând în afară ceea ce ar putea descoperi înăuntrul lor.”

Francesco Petrarca,
Scrisori despre meditațiile mele

William Shakespeare

Document istoric

„Tu, cel pe care nicio limită nu-l stăvilește, te vei pronunța singur în privința limitelor firii tale, în libertatea voinței pe care am pus-o în mâinile tale. Te-am așezat în miezul Universului, pentru ca, de acolo, să-ți poți mai lesne cerceta părțile. Nu te-am făcut nici din cer, nici din materie pământească; nici nemuritor, nici muritor, tocmai pentru ca, prin liberul tău arbitru, să poți, ca și cum ai fi creatorul propriului tău tipar, să-ți alegi felul de a te plămădi în forma în care îți va plăcea mai mult.

Pico della Mirandola,
Cartea septuplă, expunere a celor șapte aspecte ale creațiunii

Educație pentru patrimoniu

Renașterea a fost un fenomen de cultură și civilizație care constituie un secol de aur al omenirii. Multe idei ale Umanismului renescentist rămân actuale și astăzi. Omul modelat în această epocă este bun, liber și responsabil de acțiunile sale. Educația, prin intermediul artelor liberale, se bazează pe programul educațional umanist și pe principiile acestuia. Arta zămislită în acea perioadă a istoriei poate fi admirată și astăzi în mari orașe ale lumii, provocând omul contemporan să mediteze asupra valorilor primordiale, asupra unicității și frumuseții personale.

polonez **Nicolaus Copernic**, care a expus prima fundamentare științifică din istoria omenirii a ideii că „Pământul nu este centrul Universului și nu stă pe loc. El se rotește în jurul axei sale și, împreună cu alte planete, în jurul Soarelui”. Noi argumente a adus și **Galileo Galilei**. În **filozofie** s-au introdus noi concepte grație activității lui **Francis Bacon**, **Thomas Morus**, **Tommaso Campanella** și a lui **Giordano Bruno**.

În Renaștere s-a evidențiat **arhitectura civilă**, ce a îmbinat elementele arhitecturii antice cu cele ale stilurilor romanice și gotice. Au fost construite numeroase palate, biblioteci, vile, domuri, piețe publice. Cea mai semnificativă construcție a Renașterii rămâne a fi Catedrala „Sf. Petru” din Roma, la care au lucrat cei mai mari arhitecți ai epocii: Donato Bramante și Michelangelo Buonarroti. Caracteristica arhitecturii renescentiste este cupola, creație a arhitectului florentin Filippo Brunelleschi.

Pictura a reprezentat arta specifică a Renașterii, în care artiștii au exprimat mișcările și trăirile omului. Se utilizau diverse tehnici de lucru, cum ar fi: tablouri în ulei, schițe, frescă murală, desene. Sandro Botticelli (1445–1510), Raffaello Sanzio (1483–1520), Tiziano Vecellio (1477–1576) sunt pictori renescentiști, cu splendide creații rămase în patrimoniul universal. Michelangelo Buonarroti a pictat Capela Sixtină cu scene din *Geneză* și *Judecata de Apoi*. Sunt redată excepțional feminitatea, maternitatea și noblețea sufletească în lucrările vestitului Leonardo da Vinci (1452–1519): *Gioconda*, *Buna Vestire*, *Madona și pruncul*.

Sculptura impresionează prin creația lui Donatello, a lui Michelangelo Buonarroti, cu statui monumentale din marmură. Astfel, Renașterea, epocă de înaltă înflorire a civilizației umane, a eliberat omul de concepțiile învechite și a creat o nouă viziune despre societate și artă.

Catedrala „Sf. Petru”, Roma

Cunosc și aplic

1. Identifică și descrie premisele apariției Renașterii.
2. Prezintă două modalități prin care au fost răspândite ideile umaniste.
3. Utilizează informații suplimentare pentru a elabora un studiu de caz despre o personalitate a Renașterii care te-a impresionat cel mai mult. Argumentează alegerea.
4. Redactează un eseu de o pagină cu tema: „Importanța istorică a Renașterii și a Umanismului”.

Cărturari moldoveni, călăuze spirituale ale neamului românesc

(Gr. Ureche, M. Costin, I. Neculce, N. Milescu-Spătaru, D. Cantemir)

Apariția și răspândirea Umanismului în spațiul românesc a determinat o lărgire a accesului la cultură și a provocat interes pentru scrierea cronicilor de familie. Cărturarii au tins să scrie pentru cercuri largi de cititori, cu scopul de a-l înălța pe om prin învățătură și virtute.

Grigore Ureche, mare spătar și vornic, este autorul *Letopiseșului Țării Moldovei*, în care a povestit faptele „**de la descălecat până la sfârșitul secolului XVI, la a doua domnie a lui Aron-Vodă (1595)**”. Ureche este primul autor din spațiul românesc care a folosit, pentru a-și redacta lucrarea, izvoare străine. Dorind să-i ofere operei un caracter educativ, el arată originea latină a poporului român: „**De la Râm ne tragem și cu a lor cuvinte ni-i mestecat graiul**”.

Miron Costin este autorul unor opere istoriografice remarcabile: în limba română – *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron-Vodă până încoace*, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, iar în limba poloneză – *Poema polonă*. Costin susține originea latină a poporului și a limbii române, unitatea de neam și teritorială. **Ion Neculce**, mare hatman în timpul domniei lui Dimitrie Cantemir, a continuat letopiseșul lui Miron Costin.

Unul dintre cei mai cunoscuți cărturari este **Dimitrie Cantemir**, membru de onoare al Academiei din Berlin, autorul unor valoroase cercetări, poliglot, enciclopedist, istoric, geograf, teolog și filozof. În *Hronicul vechimii româno-moldo-vla-*

„Așijderea în limba noastră din multe limbi iaste adunată și ne iaste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prin prejur, măcară că de la Râm ne tragem. De la râmneni, cele ce zicem latină, pâine, ei au zis panes, carne, ei zic caro, găină, ei zic galena, femeia, femina, al nostru, noster și altile multe pre limba latinească...”

Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*

hilor, a reliefat caracterul unitar și originea latină a românilor. Istoria Imperiului Otoman a fost abordată de autor într-o lucrare rămasă de referință până în zilele noastre – *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman*. Dintre cărțile sale menționăm și *Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea* (1698), *Istoria hie-roglifică* (1705), *Descrierea Moldovei* (1716), *Viața lui Constantin Cantemir* (1716) ș.a.

„Poarta Otomană, văzând că domnul Moldovei a trecut la dușmani chiar în focul luptei și că începutul înfrângerii s-a tras de la moldovenii și muntenii trădători, socoate că este chibzuit ca pe viitor să nu mai numească niciodată domn pe un moldovean, ci pe un grec, care să-și aibă casa și neamurile la Țarigrad și pe lângă aceasta să fie om pașnic și neștiutor în ale războiului.”

Dimitrie Cantemir,
Viața lui Constantin Cantemir

Călător neobosit în Europa și Asia, întreținând o bogată corespondență diplomatică, spătarul **Nicolae Milescu** a fost cunoscut cercurilor culturale europene printr-o serie de traduceri din lucrări cu caracter religios și filozofic.

Astfel, cultura a devenit o formă de luptă pentru afirmarea și apărarea ființei poporului român, afirmarea specificului său spiritual și menținerea unei matrice, ceea ce i-a permis să supraviețuiască politic și să contribuie cu opere de valoare la îmbogățirea tezaurului culturii universale.

- **Identifică domeniul de manifestare a culturii umaniste în Țările Române.**
- **Utilizează informații suplimentare pentru a afla contextul afirmării lui Dimitrie Cantemir drept un mare cărturar al timpului.**
- **Cum explici faptul că textele originale ale letopiseșelor sunt greu de înțeles pentru un cititor actual?**

5 Reforma și Contrareforma

AMINTEȘTE-ȚI!

Care erau nemulțumirile comunității medievale în raport cu instituția bisericească?

Cele 95 de teze ale lui Martin Luther

Document istoric

„Cauzele profunde ale Reformei trebuie «căutate în contradicția dintre suveranitatea statului modern și pretențiile Bisericii la stăpânirea universală». Privilegiile deținute de clerici pe plan economic, social, politic intrau adesea în contradicție cu interesele burgheziei. [...] În condițiile afirmării viguroase a personalității umane generate de promovarea spiritului renescentist, se constată, în mod evident, o diminuare a interesului față de religie.”

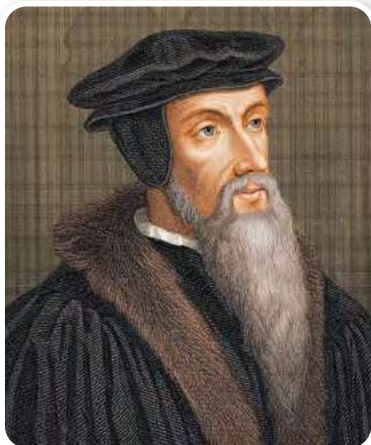
Andrei Oțetea, *Opere citite*

Transformările produse în secolele XIV–XVI, pe dimensiunile social-politică, economică și, mai ales, culturală, evidențiază consecințele exercitate asupra pozițiilor deținute de Biserica Catolică. Tendințele de **centralizare și consolidare a statelor** Europei au pregătit condițiile afirmării bisericilor naționale, care își arogau deschis autonomia în raport cu Sfântul Scaun de la Roma. **Pe plan cultural**, formarea unei literaturi naționale în limbile popoarelor europene, cunoaște o dezvoltare impetuoasă prin inventarea tiparului. **Renașterea, Umanismul** și cercetarea științifică provocau laicizarea culturii, ce submina dogmatismul Bisericii Catolice. Mișcarea de reînnoire a Bisericii, solicitată de diverse categorii sociale, a fost inițiată de germanul **Martin Luther**, profesor la Universitatea din Wittenberg. În 1517 el a afișat pe poarta bisericii castelului din Wittenberg **cele 95 de teze împotriva indulgențelor**. Protestantismul susținut de Luther era axat pe ideea că izbăvirea de păcat a omului pornește din credință, deoarece păcatele sunt inerente naturii umane și, deci, omul nu poate fi mântuit decât prin grația divină. Teoria lui Luther stabilește, prin credință, legătura directă între om și divinitate, făcând de prisos rolul preotului de mijloci și revărsa harul lui Dumnezeu asupra credincioșilor. Deci, în concepția **protestantismului luteran**, clericii și oamenii de rând sunt pe o poziție egală în fața lui Dumnezeu. Timp de două luni ideile lui Luther s-au răspândit în toată Europa. Noua Biserică urma să fie subordonată puterii laice, de aceea a fost sprijinită de duci germani și principii. Luther proclama că papalitatea nu este o instituție divină. Printr-o bulă papală, Luther a fost excomunicat oficial în 1521. Ocrotit de principele său protector, la fortăreața din Wartburg, reformatorul traduce în limba germană

Noul Testament, după textele originale din greacă și ebraică, pe care îl publică în 1534. Biblia tradusă și difuzată prin tipărire a devenit patrimoniul tuturor credincioșilor, nu numai al clerului care o studia. Tiparul anula monopolul clerical asupra culturii. Lucrările și predicile lui Luther au cunoscut o răspândire rapidă, împărțind Germania în două tabere antagoniste: reformați și catolici. În ciuda amenințărilor papalității și ale regelui catolic Carol Quintul, luteranismul s-a extins în

Cele 95 de teze ținute de Martin Luther pe ușa bisericii din Wittenberg

Jean Calvin

toată Europa, în condițiile ofensivei turcilor conduși de sultanul Soliman Magnificul.

O formă radicală a Reformei s-a conturat la Geneva, la mijlocul secolului XVI, prin învățătura propagată de Jean Calvin, și poartă numele de **calvinism**. El vorbește despre o Biserică simplă, lipsită de ritualuri, îi învață pe adepții săi predestinarea divină, fiind o atracție pentru elementele active ale burgheziei. În Anglia, regele Henric al VIII-lea Tudor (1509–1546), din motive politice, a inițiat Reforma, respingând influența papalității.

Astfel se naște **anglicanismul**. Aproape concomitent, apare o adevărată **reformă populară** promovată prin intermediul conceptelor lui Thomas Munzer (1490–1525), preot care i-a atacat pe clerici și s-a pronunțat pentru extinderea reformării Bisericii.

În rezultatul Reformei, Biserica și-a pierdut statutul și are loc un uriaș transfer de proprietate în folosul principilor germani. Se creează condiții pentru dezvoltarea economiei capitaliste și se produc importante schimbări în mentalitate și în evoluția comunității în ansamblu.

Reforma, răspândită în nordul Germaniei, statele scandinave, Ungaria, Transilvania, Franța, Elveția, Anglia, Polonia etc., a determinat Biserica Catolică să inițieze **Contrareforma** pentru readucerea protestanților sub autoritatea papei și pentru stoparea extinderii confesiunilor reformate. Mișcarea papalității a fost susținută de Spania și dinastia de Habsburg, care au inițiat **Ordinul călugărilor iezuiți**, condus de Ignațiu de Layola, și au desfășurat **Inchiziția**. Pentru refacerea prestigiului Bisericii Catolice, au fost adoptate hotărâri în Conciliul de la Trento din 1545, care a analizat cerințele protestanților. Acțiunile Contrareformei au readus unele teritorii sub autoritatea papei.

Ignațiu de Layola

Cauzele Reformei

a) religioase

- bogăția excesivă a preoților
- cumpărarea și vânzarea funcțiilor bisericești
- vânzarea indulgențelor
- viața scandalosă a unor papi (Alexandru al VI-lea Borgia)

b) economico-sociale

- taxele mari către Biserică
- acumularea și folosirea proprietăților de pământ de către clerul catolic
- calendar cu mai multe sărbători

c) culturale

- apariția noilor curente – Renașterea și Umanismul –, care cultivau încrederea în forțele creatoare ale omului
- tipărirea cărților în limbile naționale

Cunosc și aplic

1. Analizând informația din textul lecției și utilizând cunoștințele obținute anterior, expune-ți părerea: ce este Reforma? A fost un fenomen cu o puternică influență? Argumentează.
2. Determină consecințele Reformei și ale Contrareformei.
3. Apreciază personalitatea lui Martin Luther.
4. Utilizează surse suplimentare pentru a afla care sunt statele protestante actuale.

Educație pentru patrimoniu

Reforma religioasă a introdus un nou model de credincios creștin, care putea intra în contact direct cu divinitatea și își alegea singur conducătorul spiritual. Fenomenul a slăbit Biserica, a provocat împărțirea credincioșilor în protestanți și catolici, ducând la apariția unor manifestări politice și militare, inclusiv în cadrul Imperiului Romano-German. Eforturile împăratului Carol al V-lea de pacificare și unificare a imperiului pe baza universalismului creștin au eșuat, fapt ce explică semnificația Păcii de la Augsburg din 1555. Totodată, Reforma l-a determinat pe om să-și dezvolte spiritul de inițiativă și a stimulat libertatea lui în relația cu Dumnezeu.

Aruncarea delegaților catolici pe fereastră în Praga (1618)

Document istoric

„După ce stările care erau de față luară o hotărâre comună [...] merse la castel călare. Înaintară cererile lor înalților slujbași ai regelui, arătându-și dorința ca aceștia să fie înlăturați. Măriile Lor, judele provincial Wilhelm Slabata din Chlum [...] și comitete Martiniz Schmesansky nu primiră să se învoiască [...]. Aceștia îi luară [...] pe cei doi arătați mai sus și-i aruncară din cancelarie pe fereastră [...] învinși cu săbiile, așa cum erau.”

Însemnările pantofarului Johann Heberb din Weidenstetten, ținutul Ulm din Germania de Sud

6 Războiul de Treizeci de Ani

AMINTEȘTE-ȚI!

Care erau cauzele principale ale războaielor medievale?

Prima jumătate a secolului XVII a fost sub semnul globalizării conflictelor. Un aspect important trebuie menționat: confruntarea nu se purta în afara lumii creștine, ci chiar în interiorul ei. **Războiul de 30 de Ani (1618–1648)**, numit și primul război european, reprezintă o continuare a războaielor religioase începute în sec. XVI. Principalele lupte au fost purtate pe teritoriile Cehiei și Germaniei. Cauza principală a acestui război se trage din relațiile de rivalitate: între împărați, cu intenția de a unifica teritoriile Germaniei sub o putere centralizată, și între principii mari, din dorința de independență. Ura dintre luterani și calvini era mult mai mare decât cea față de catolici, fapt ce ducea la formarea alianțelor cu cei din urmă. De exemplu, Franța catolică intră în război de partea protestanților, împotriva coreligionarilor săi – habsburgii. Prevederile Tratatului de la Augsburg (1555) nu sunt respectate de preoții catolici, care treceau la protestantism inclusiv cu averile Bisericii. Calvinii nu erau recunoscuți oficial, iar luteranii cereau mai multe drepturi. În aceste circumstanțe, începe

Albrecht von Wallenstein

procesul constituirii unor alianțe politico-militare în cadrul imperiului. În 1608 apar Uniunea Evanghelică, grupare a principilor protestanți sub conducerea electorului Palatin Friederich al V-lea, și Liga Catolică, grupare a catolicilor formată în jurul ducelui Bavariei, Maximilian.

Începutul războiului este marcat de **perioada cehă (1618–1623)**, când au loc răscoale în posesiunile habsburgice din Cehia, Ungaria și Austria, susținute de Uniunea Evanghelică Germană, de Olanda, Anglia, dar și de Transilvania. Armata habsburgică (în frunte cu generalul Wallenstein) învinge Uniunea Evanghelică cu ajutorul Ligii Catolice Germane, al Poloniei, Saxoniei, papalității, Toscanei și Genovei. La începutul războiului, cehii câștigă numeroase bătălii și cuceresc până și suburbiile Vie-

Bătălia de la Muntele Alb

nei. Totuși, Liga Catolică reușește să-și regrupeze forțele și să-i dea o replică distrugătoare Cehiei. În anul 1620, armata cehă a fost spulberată în Bătălia de la Muntele Alb. Toate aceste evenimente dau un semnal Europei protestante de a se implica în război. În anul 1625, Anglia, Olanda și Danemarca opun rezistență Ligii Catolice. Franța, vechi opo-
nent și rival al dinastiei Habsburgilor, finanțează generos forțele protestante.

În evoluția războiului a urmat **perioada daneză (1624–1629)**, în care Danemarca intervine împotriva Ligii Catolice și a Habsburgilor, spre a evita pierderea controlului asupra Mării Baltice, fiind susținută de Uniunea Evanghelică și Transilvania. Germania de Nord este ocupată de Liga Catolică, iar Transilvania și Danemarca se retrag din război.

În acest război este antrenată aproape toată Europa. Liga Catolică distruge forța daneză, iar Anglia și Olanda nu i se pot împotrivi, deoarece armatele lor sunt mici și fără o organizare prea bună. Franța este înspăimântată de pericolul iminent al invaziei inamice. Cardinalul Richelieu reușește să îndepărteze de țara sa acest dezastru.

El realizează o alianță cu regele Suediei, Gustav Adolf. Richelieu plătește un milion de livre anual pentru eliberarea armată a Germaniei. În anul 1630, Gustav Adolf inițiază o ofensivă. În primăvara anului 1631, ocupă tot Pommeroeul, iar în luna septembrie a aceluiași an, suedezii obțin o glorioasă victorie în Bătălia de la Breitenfeld și toată Germania de Nord ajunge în mâinile lor. În anul 1632, în luna noiembrie, armata suedeză zdrobește forța militară a Ligii Catolice la **Lützen**, dar în luptă cade regele Gustav Adolf, talentat conducător și reformator, comandant de oști. Această etapă poartă numele de **perioada suedeză (1630–1634)**.

- **Identifică trei probleme principale ale epocii.**

Forțele protestante au fost învinse la **Nordlingen**, în anul 1634. În aceste circumstanțe, Franța nu are altă soluție decât să declare război Austriei, fiind susținută de Olanda, Mantua, Savoia și Veneția. La început, ea își apără propriile teritorii de o invazie, dar, pe parcurs, armata adoptă tehnici de luptă mai bune și, crescând numeric, pășește pe pământurile inamice. În luna mai a anului 1643, Franța învinge armata spaniolă.

Perioada franceză (1635–1648) e cea de-a patra etapă, în care Franța trece de partea protestanților, a căror putere cunoaște o pondere mai mare decât cea catolică, dar habsburgii nu sunt învinși definitiv.

Evenimentele istorice ale Războiului de 30 de Ani au fost: Bătălia de la Muntele Alb, Bătălia de la Breitenfeld, Bătălia de la Lützen, Bătălia de la Nordlingen, Bătălia de la Wittstock. A fost un război care a implicat tehnici de luptă moderne pentru acele timpuri. Baza trupelor de infanterie din secolul al XVII-lea era creată de soldați care aveau în dotare arme de

Uniforme militare în Războiul de Treizeci de Ani

Cardinalul Richelieu

**Bătălia de la Lützen,
moartea regelui Gustav Adolf,
16 noiembrie 1632**

foc, numite muschete, lănci, iar pe cap purtau coifuri metalice pentru protecție. O muschetă avea suficientă putere pentru a deteriora armura cavalerilor. Baioneta a fost inventată în Franța în anul 1640 și a fost introdusă în dotarea armatei în 1699. În anul 1782, frații Montgolfier au inventat un balon de hârtie capabil să se ridice de la sol atunci când era umplut cu aer

cald. Cu ajutorul lui, s-a rezolvat problema majoră a mobilității armatei naționale, fiind folosit la transportul prafului explozibil pentru tunuri în timpul campaniilor militare.

Războiul a fost devastator pentru toate țările implicate. În Franța secolului al XVII-lea, în timpul Războiului de 30 de Ani, s-a realizat un nou mod de guvernare – monarhia absolută. Cardinalul Richelieu concentrează toată puterea în mâna regelui, obligând nobilimea să se supună.

Războiul de 30 de Ani a afectat mult Sfântul Imperiu Roman (numit, în 1512, Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană). Germania iese din război ruinată economic din cauza depopulării și din cauza fărâmițării în peste 300 de state mici. Crește ponderea armelor de foc, în special a artileriei. Harta politică este stabilită, în linii mari, de Pacea de la Westfalia și va rămâne neschimbată până în 1789.

Pacea de la Westfalia reprezintă o serie de tratate încheiate în două orașe din Westfalia: Munster și Osnabruk. Astfel, la 24 octombrie 1648, se încheie oficial Războiul de 30 de Ani. Acesta afectează situația europeană pe trei planuri importante. **1) Juridic:** se constată eșecul tentativei de supremație a dinastiei Habsburg. Suedia și Franța primesc dreptul de a se implica în afacerile imperiului, în caz de necesitate. **2) Religios:** calvinismul devine recunoscut, precum luteranismul și catolicismul, iar în statele protestante supușii au dreptul de a alege confesiunea pe care să o urmeze – luterană sau calvină. **3) Teritorial:** Suedia primește Pomerania Occidentală (la est de Oder), cu porturile Stettin și Stralsund, Franței îi revine dreptul asupra Alsaciei și obținerea unor granițe naturale prin împingerea acestora spre Rin. Această divizare face ca Imperiul Roman de Națiune Germană să aibă o existență mai mult nominală, ceea ce duce la conturarea unei noi hărți politice.

Document istoric

„Tratatele de la Westfalia și Pirinei anunță sfârșitul definitiv al tentativei de unificare imperialistă a Europei de către Casa de Austria. Acestea dau naștere unei noi Europe, în care se afirmă forța triumfătoare a monarhiilor naționale. Echilibrul european învinge, fiind bazat pe o frică reciprocă a națiunilor egale ca importanță.”

Serge Bernstein, Pierre Milza,
Istoria Europei

Educație pentru patrimoniu

Războiul de 30 de Ani a marcat sfârșitul unei întregi epoci. A fost nu doar ultimul război al Reformei protestante, ci și ultimul cu caracter religios din Europa. Tendințele hegemonice și rivalitatea au fost doar câteva puncte esențiale, care au dus la pierderi de vieți omenești și de teritorii.

Cunosc și aplic

1. Identifică și explică toate cauzele și consecințele Războiului de 30 de Ani.
2. Compară prevederile Tratatului de la Augsburg cu cele din Westfalia și determină progresul ideii de toleranță religioasă în Europa.
3. Expune-ți propria opinie privind recunoașterea libertății de manifestare a confesiunilor luterană și calvină. Argumentează.

Civilizația românească, parte componentă a proceselor de evoluție europeană

Spre deosebire de alte popoare, românii și-au păstrat autonomia și instituțiile politice. Totuși, regimul de suzeranitate otomană constituia un obstacol pentru evoluția social-economică. Sume exagerate erau colectate pentru achitarea anuală a **tributului** pentru confirmarea supunerii, dar și pentru întreținerea imperiului cu grâne. Centrele urbane erau slab dezvoltate în comparație cu cele din Apusul continentului, orașenii nu deveniseră o forță pentru susținerea puterii centrale în transformările ce vizau modernizarea. Boierimea încă reprezenta o forță prin autoritatea economică, ce fusese consolidată către secolul XVI prin slăbirea țărănimii libere.

Mentalitatea în toate comunitățile era dominată de creștinism și de frica pentru păcat, transmisă din generație în generație. Spiritul conservator împiedica orice inovație sau tendință de schimbare.

Ocupațiile de bază rămăneau agricultura și păstoritul, iar meșteșugurile păstrau în mare parte un caracter casnic. Domnitorii își exprimau dorința de eliberare de dependența otomană, dar mai mult sub lozinca credinței creștine. Mihai Viteazul a manifestat o năzuință de unificare teritorială, pentru a rezista mai sigur turcilor. Planul lui este relevat nu numai de invocarea hotarelor etnice, ci și de îndârjirea cu care a luptat pentru a întemeia o dinastie pen-

Nicolae Mavrogheni într-o trăsură trasă de cerbi

tru toate cele trei țări românești. Opera politică a lui Mihai Viteazul a fost efemeră nu numai din cauza perpetuării tradiției dinastice și a mentalităților medievale, cum

explică cei mai mulți istorici, ci și pentru că domnul a încercat să menajeze diplomațiile austriacă și maghiară. Aceste aspirații le vom observa și în domniile lui Vasile Lupu și Matei Basarab, din prima jumătate a secolului XVII.

La sfârșitul secolului XVII, lumea medievală românească a intrat într-un proces de transformare, ce îi va asigura accesul spre modernitate. Domnia se va impune prin centralizare, subordonarea tuturor instituțiilor, inclusiv a Sfatului, dar și printr-o politică externă de prestigiu. Schimbarea regimului politic de către otomani în secolul XVIII va complica și mai mult procesele de evoluție și afirmare a românilor.

- Identifică două particularități ale societății românești în secolele XVII–XVIII.
- Analizează principalele cauze ale stagnării social-economice a societății românești în secolul XVIII.

I

Determină esența termenilor istorici: *omagiu vasalic*, *suzeranitate otomană*, *parohie* și *protestantism*. În ce unitate de conținut studiată în clasa a X-a le poți integra?

II

Analizează sursa și realizează sarcinile propuse.

SURSĂ

„Fost-au acestu Ștefan Vodă om nu mare la statu, mânios și degrabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospete omoria fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, nelenesu și lucrul său îl știa a-l acoperi și unde nu gândeai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vâra, ca văzându-l ai săi, să nu să îndepărteze și pentru aceia raru războiului de nu biruia. **Și unde biruia alții, nu perdeea nădejdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor.** [...] Iară pre Ștefan Vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plângere în mănăstire la Putna, care era zidită de dânsul.”

Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*

SARCINI

- Formulează două argumente pentru a susține titlul de „cel Mare” acordat lui Ștefan al III-lea.
- Caracterizează, în 5-6 enunțuri, o victorie a lui Ștefan cel Mare, ce corespunde enunțului subliniat al documentului.

III

Completează tabelul CAUZELE MARILOR DESCOPERIRI GEOGRAFICE, utilizând cel puțin trei argumente:

Cauze politice	Cauze economice	Cauze religioase	Cauze tehnice	Cauze culturale

IV

Analizează sursa și realizează sarcina propusă.

SURSĂ

„Pătura inferioară a [...] burgheziei era alcătuită din micii negustori cu venituri modeste, adeseori chiar nevoiași, în mâinile cărora se afla aproape întregul comerț de mărfuri destinate echipării și consumului casnic. Croitorii, cei ce închiriau haine, vânzătorii de ochelari, topitorii de cositor, tocilarii, florarii și toți ceilalți își aveau prăvălia sau atelierul în vestibulul casei sau în curte. Pentru comerțul alimentară existau prăvălii specializate: carnea, pâinea și prăjiturile se vindeau la măcelari, brutari, cofetari; mirodeniile și vinul, la spițeri, fructele și legumele, la negustorii de trufandale. Proprietarii tuturor acestor prăvălii constituiau o masă sedentară, fără mari speranțe de promovare socială.”

Paul Zumthor, *Viața de toate zilele în Olanda lui Rembrandt*

SARCINĂ

Identifică, în text, argumente ale nașterii noii societăți. Apreciază elementele care demonstrează trecerea la epoca modernă.

V

Exprimă-ți părerea privind afirmația: tabloul *Gioconda* al lui Leonardo da Vinci este considerat un simbol al Renașterii. Argumentează.

VI

Completează graficul T, utilizând cel puțin trei asemănări și trei deosebiri dintre catolicism și ortodoxie.

VII

Analizează sursa și realizează sarcina propusă.

SURSĂ

„Olahus a fost consilier al regelui Ludovic al II-lea și, mai ales, al reginei Maria a Ungariei, totodată regentă a Olandei, deținând funcția de secretar-consilier la curtea regală. În calitate de umanist și cărturar a întreținut o vastă corespondență cu intelectualii epocii, câștigând simpatia și recunoașterea lui Erasmus din Rotterdam. Lucrările sale cele mai importante, „Hungaria” și „Attila”, redactate probabil în perioada șederii în Țările de Jos, oferă informații valoroase cu privire la topografia și istoria Ungariei și, în special, a Transilvaniei.”

Corneliu Albu, Nicolaus Olahus, protector al umanistilor europeni,
în „Magazin istoric”, nr. 6 (1982)

SARCINĂ

Cine este Olahus? Care este rolul istoric al acestuia?

VIII

Studiază imaginea. Alcătuieste un text argumentativ despre însemnătatea evenimentului pentru istoria românilor.

BAREM

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

5

5

5

5

5

5

5

5

Total:
40 de puncte

Ghid pentru o zi la Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Istoria este știința care ne ajută să înțelegem evoluția umanității, evenimentele și procesele politice, economice, militare, sociale și culturale.

Învățarea pe bază de proiect este un model de instruire care îi implică pe elevi în activități de investigare și are drept rezultat obținerea unor produse autentice. Este un proces de instruire deschis, interdisciplinar, care iese în afara clasei, elevii învățând prin angajarea în proiecte din lumea reală, implicându-se personal.

Proiectul este inițiat de către profesor prin anunțarea temei și a obiectivelor urmărite.

Scopul: familiarizarea elevilor cu patrimoniul cultural al unui muzeu, cu exponatele istorice; dezvoltarea abilităților de cercetare, îmbogățirea vocabularului de specialitate; elaborarea unui produs care

va contribui la familiarizarea elevilor din alte clase cu patrimoniul muzeului.

Produsul realizat: broșură, prin folosirea mijloacelor tehnice. Elevii vor demonstra competențe digitale (Canva, Movie Maker, Powtoon etc.).

Algoritm de cercetare posibil

1. Formarea grupurilor de lucru (grupul ghizilor, grupul vizitatorilor cercetători, grupul fotografiilor, grupul IT).
2. Repartizarea sarcinilor poate fi făcută de către profesor, dar și de către elevi.
3. Grupul ghizilor investighează patrimoniul muzeului și exponatele care țin de Epoca Antică și Medievală a istoriei românilor. În cazul în care în localitate nu există un muzeu, elevii pot folosi **TURUL VIRTUAL AL MUZEULUI** Național de Istorie a Moldovei.
4. Crearea itinerarului (prin muzeu).
5. Fiecare ghid va prezenta un segment din cadrul itinerarului realizat (sala „Cucuteni”; sala „Geto-dacii și romanii”; sala vestigiilor din aur și argint etc.).
6. Grupul vizitatorilor cercetători va face notițe, iar grupul fotografiilor va realiza fotografii.
7. Analiza datelor, materialelor obținute și selectarea celor necesare pentru realizarea produsului.
8. Elaborarea broșurilor, coordonată de grupul IT.
9. Prezentarea proiectului colegilor (în variantă electronică, video sau pe suport de hârtie) și argumentarea valorii acestuia.
10. Broșurile vor fi multiplicare și distribuite colegilor din alte clase, administrației și profesorilor. Elevii care au realizat proiectul pot face vizite în clasele primare, pentru a-i familiariza pe colegii mai mici cu istoria locală.

GRILĂ DE MONITORIZARE POSIBILĂ

Criterii	Calificative
Calități oratorice	
Claritatea mesajului	
Grafică, design, editare video	
Realizarea obiectivelor	
Feedbackul din partea colegilor	

*Sala cu
exponate
ale culturii
Cucuteni-
Tripolie*

*Sala cu exponate
ce țin de
activitățile geto-
dacilor și relațiile
acestora cu
romanii*

*Sala cu exponate ale
perioadei medievale
românești*

Prezentarea proiectului colegilor, membrilor comunității contribuie la dezvoltarea armonioasă a personalității tinerilor. Adu-ți contribuția la păstrarea și valorificarea tradițiilor naționale.

*Imaginile utilizate au fost preluate din aplicația Turului Virtual
al Muzeului Național de Istorie a Moldovei.*

Expediție. Pe urmele strămoșilor

Frumusețea istoriei rezultă și din oportunitatea de „a o vedea”, a lansa ipoteze, a cerceta și a o descoperi continuu. Astăzi, oamenii călătoresc foarte mult, inclusiv în spații istorice, și astfel își pot face o impresie despre lumea în care trăim. Azi nu mai e un lux să mergi la Sinaia, Bran, Cluj sau Căpriana. Multe obiective istorice din spațiul românesc pot deveni loc prielnic pentru o expediție.

1. Identifică, în clasa/localitatea ta, persoane care au vizitat, în ultimele 12-15 luni, o cetate, un castel sau o biserică din spațiul românesc. Dacă obiectivele vizitate coincid, compară mesajul transmis de tine cu cel al colegului. Completează informațiile suplimentare în caiet.

Castelul Bran a fost construit între anii 1226 și 1388, fiind inițial o unitate militară de apărare. Ulterior, a fost modificat și transformat în cetate. Castelul este unul dintre cele mai impunătoare monumente istorice ale României și se află în Pasul Bran-Rucăr. Construit pe o stâncă, adăpostește în prezent Muzeul Bran. Și, deși turiștii străini vin anual în căutarea legendei contelui Dracula, iar ghidul accentuează latura mitică a acestuia, istoria Branului îi fascinează deopotrivă.

Castelul Corvinilor este considerat cel mai mare monument medieval din sud-estul Europei. Este castelul unde ar fi fost înțemnițat Vlad Țepeș, celebrul domnitor al Țării Românești. Grădina Castelului Corvinilor poartă urme de locuire încă din perioada paleolitică, neolitică și eneolitică, din epoca bronzului, Hallstattului mijlociu, dar și din epoca dacică. În perioada modernă, grație arhitecturii sale de excepție și suprafețelor mari disponibile, Castelul Corvinilor a fost gazdă pentru realizarea multor producții cinematografice și publicitare.

Cetatea Soroca datează din secolul al XV-lea, clădită din lemn de Ștefan cel Mare, în fața vadului Nistrului, și reconstruită în piatră de Petru Rareș, la mijlocul secolului al XVI-lea. Acest important monument istoric este reflectat pe moneda națională (leu), pe actele oficiale și rămâne cea mai reprezentativă construcție istorică din spațiul Republicii Moldova.

2. Folosește informațiile obținute la orele de geografie și calculează distanța dintre Cetatea Soroca și Castelul Bran. Stabilește timpul necesar pentru parcurgerea distanței. Elaborează un text pe care îl vei prezenta colegilor în timpul expediției reale.

Aceste obiective impresionante au legătură directă cu materialul pe care l-am studiat anul acesta. Numele lui Mircea cel Bătrân (1386–1418), Vlad Țepeș, (1448, 1456–1462), Ștefan cel Mare (1457–1504), Petru Rareș (1527–1538; 1541–1546) etc. ne sunt mai aproape când mergem pe urmele lor, când simțim foșnetul stejarilor din codrii pe unde le-au trecut caii. Este uluitor să încerci să le pătrunzi trăirile pe care le aveau atunci când își doreau asigurarea continuității neamului și integrității granițelor.

Îți propunem o expediție fascinantă în codrii Căprianei. Vom face popas la stejarul lui Ștefan cel Mare și, desigur, la ctitoria sa, Mănăstirea Căpriană. Legende, poezii, balade și texte ale scriitorilor iluștri ne vor ghida în călătoria noastră.

Trăim într-o epocă a digitalizării, de aceea vom putea afla mai multe despre aceste locuri cu tentă istorică și spirituală. Aflăm că în Epoca Medievală mănăstirea, ctitorită de Alexandru cel Bun (1400–1432), deținea prisăci, moară, lacuri, hectare întregi de viță-de-vie, grădini de zarzavat și lanuri de porumb. Mănăstirea era una domnească și, deci, se bucura de mare apreciere din partea comunității, dar și de o susținere financiară importantă, alocată de domnitorul ctitor. Călugării prelucrau terenurile și utilizau roadele în alimentație. La mănăstire locuiau aproximativ o sută de călugări. Istoria acestui lăcaș traversează câteva etape, cea mai dramatică fiind perioada sovietică, atunci când biserica a fost transformată în club de distracție, apoi în spital de boli cronice. Multe icoane și decorațiuni au fost distruse.

Catedrala, până la reconstrucția acesteia în 1989 și 2003, cu susținerea întregii comunități a Republicii Moldova

Mănăstirea este un așezământ religios, în care trăiesc, potrivit unor reguli de viață austere și izolație de lume, călugări sau călugărițe. Mănăstirea este un complex alcătuit din câteva biserici.

3. Ce informații suplimentare cunoști despre Mănăstirea Căpriană? Completează o altă filă a ghidului cu informații interesante despre acest lăcaș. Utilizează 2-3 curiozități pentru a trezi interesul colegilor tăi.

4. Analizează harta și solicită ajutorul profesorului pentru a identifica încă un obiectiv cu semnificație istorică situat pe traseul ce leagă localitatea ta de Căpriană. Folosește algoritmul propus pentru a-l integra în ghidul tău turistic.

Prezentarea publică a ghidului cu 4-5 obiective, care va include informații utile colegilor, va fi apreciată mai mult.

Studiu.

Să redescoperim localitatea natală

Arheologilor le datorăm numeroase descoperiri de mare importanță istorică. Grație acestor neobosiți cercetători, aflăm multe lucruri interesante despre locuitorii de odinioară ai acestui pământ. Astfel, în anul 2018 s-a descoperit cea mai veche așezare din spațiul Republicii Moldova. Amplasată în pădurea de lângă satul Stolniceni, raionul Edineț, pe o suprafață de 40 de hectare, aceasta face parte din cultura Cucuteni, veche de aproximativ șase mii de ani. Periodic se descoperă noi vestigii și, astfel, istoria are capacitatea de a se îmbogăți, devenind tot mai atractivă.

Majoritatea localităților noastre au fost fondate între secolele XIV și XVI, deși unele poartă urme antice. Există sate cu denumiri interesante: Bujor, Cornești, Pârlița, Gura Galbenă, Valea Perjei, Jora de Sus, Cotul Morii, Cățeleni etc., interpretate de legende frumoase, care le atribuie unor fondatori celebri, voievozi medievali, precum Căpriana lui Ștefan cel Mare sau Călărașii lui Alexandru cel Bun. Fiecare localitate este interesantă prin oamenii ei, ocupațiile acestora sau monumentele pe care le are. În epoca noastră, contemporană, este important nu doar să cunoști, dar și să promovezi locul în care te-ai născut. În acest scop, îți propunem să redescoperi localitatea natală și să elaborezi un studiu.

Îți propunem următorii pași pentru realizarea studiului.

1. Adună cât mai multe informații despre numele localității tale: legende, povești, rădăcini de cuvinte, istorioare. Acceptă toate ipotezele, fără a le critica.
2. Adună cât mai multe nume de familii întâlnite în localitatea ta. Grupează-le în cete de neam, așa cum ai studiat la unitatea despre obștea sătească.
3. Află în ce an a fost fondată localitatea și, dacă e posibil, de către cine. Putea fi un domnitor, boier, sau un călugăr.
4. Plimbă-te prin localitate și descoperă cele mai vechi locuințe și trăsăturile specifice ale acestora.
5. Informează-te dacă în localitatea ta există monumente de importanță istorico-geografică.
6. Are localitatea tradiții sau ocupații specifice?
7. Ce ocupații predomină?
8. Studiază, în baza documentelor, componentele etnice din localitatea ta.
9. Ce personalități celebre s-au născut în localitatea ta?

Casele medievale aveau ferestrele mici, acoperișurile înalte și prispe.

În imaginea din pagina 244 este

ilustrată o casă din Muzeul

Satului din Chișinău.

Există în localitatea ta

ceva similar?

Un sat medieval avea între zece și șaiszeci de familii. Fiecare familie trăia într-o locuință din lemn sau pământ, iluminată doar cu opaițe. Casele erau prevăzute cu cuptoare și sobe. Podelele erau acoperite cu rogojini din nuiele sau stuf. În aceste case erau adăpostate păsările de curte și animalele. Paturile erau făcute din baloți de paie așezați pe crengi. Oamenii se înveleau cu țesături de lână sau blănuri de animale.

În cele mai multe sate ale Moldovei, ocupațiile de bază ar rămas cultivarea pământului și creșterea animalelor. Țăranii au grijă să le fie hambarele pline cu toate cele necesare. De regulă, satele sunt amplasate lângă păduri, între dealuri sau în văile apelor (râuri, lacuri). Poți explica de ce? În unitatea „Obștea sătească” am abordat acest subiect.

Aproape toate localitățile Republicii Moldova au cel puțin o biserică. Construită în cel mai frumos loc al satului, aceasta arată sufletul evlavios, dar și optimist al românului, încrederea că binele triumfă în fața răului.

Mănăstirea Hagimus, Căușeni

Află dacă în localitatea ta biserica a fost construită recent sau există din cele mai vechi timpuri. Meditează asupra informației.

Structura unui poster

- Titlul proiectului (relevant, în corelație cu tematica studiului)
- Textul selectat (util colegilor)
- Imagini de calitate bună
- Prezentare

Sintetizează informațiile adunate la realizarea studiului despre localitatea ta și creează pe baza lor un poster. Prezintă-l colegilor și întreabă-i ce i-a impresionat cel mai mult.

Vocabular istoric

EPOCA ANTICĂ

Acropolă – sistem de fortificații, cetate construită pe un loc mai înalt. În traducere din greaca veche, acest cuvânt înseamnă „orașul de sus”. În epoca miceniană, acropola era o parte a orașului. Mai târziu, devine o concentrare de obiecte sfinte ale orașului (Acropola din Atena).

Agoră – piață publică în orașul grecesc, care servea și ca spațiu de întrunire a cetățenilor.

Amfiteatru (în arhitectura greco-romană) – edificiu destinat jocurilor publice, de formă circulară sau ovală, de obicei neacoperit, având la mijloc o arenă înconjurată de trepte (grade) și tribune pentru public.

Anarhie militară – termen acordat perioadei cuprinse între anii 235 și 285 din istoria Imperiului Roman, caracterizată prin succesiunea rapidă a împăraților din rândurile armatei, aduși la putere prin lovitură de stat.

Areopag – consiliul superior în Atena, în secolele VIII–VI î.H., păstrătorul tradiției; judeca chestiuni penale; după reformele lui Solon supraveghea executarea legilor, examina complexurile împotriva democrației.

Barbari – denumire dată de greci și romani tuturor popoarelor care nu vorbeau limba greacă sau latină.

Civilizație – nivel de dezvoltare materială și spirituală a societății într-o epocă dată, a unui popor, a unui stat etc., cultură (materială sau spirituală); ansamblul valorilor de natură utilitară, susceptibile de a fi aplicate totalității speciei umane în vederea satisfacerii unor nevoi materiale, de confort și securitate.

Colon – țaran liber, stabilit pe o mare proprietate funciară romană, care arenda un lot de pământ, achitând anumite impozite proprietarului.

Colonie – cetate-oraș întemeiat în scopuri comerciale sau strategice de fenicieni, de greci sau de alte popoare pe teritorii străine.

Colonizare – proces istoric inițiat de eleni în jurul anului 1000 î.H., care a presupus transferul populației spre regiuni de interes economic pentru dezvoltarea polisurilor grecești.

Creștinism – una dintre cele trei mari religii mondiale, care se bazează pe învățătura lui Hristos despre iertare, bunățate și smerenie.

Davă – loc fortificat, cetate la geto-daci.

Democrație – regim politic în cadrul căruia toți oamenii sunt liberi și își exercită, indiferent de origine sau avere, drepturile politice: de a vota, a alege și de a fi ales (din greacă: *demos* – „popor” și *cratos* – „putere”); cea mai avansată formă de guvernământ, ce stă la baza principiilor democrației moderne; apare în Grecia, la Atena, în perioada clasică.

Edil – magistrat, subaltern al tribunilor plebei, ce aveau misiunea de a păzi templul zeiței Ceres și arhivele publice; mai târziu (367/366 î.H.) a fost instituită magistratura de edil, însărcinată cu supravegherea jocurilor publice.

Elenism – perioadă din istoria popoarelor din bazinul Mării Mediterane cuprinsă între anul morții lui Alexandru Macedon și sfârșitul secolului I î.H.

Etnogeneză – proces istoric complex, de formare a unui popor.

Geto-daci – triburi tracice, așezate în nordul Balcanilor, numiți de Herodot „cei mai viteji și mai drekți dintre traci”.

Imperiu – stat monarhic care are în frunte un împărat; împărăție.

Indo-europeni – denumire dată unui grup de populații care trăiau prin mileniul III î.H. în Asia Centrală, de unde au emigrat mai târziu spre vest și sud-vest.

Metec – străin stabilit la Atena, care se bucura de drepturi speciale, dar era lipsit de drepturi politice.

Metropolă (cu referire la istoria antică) – stat, oraș antic de care depindeau coloniile pe care le-a întemeiat; centru al unui imperiu colonial; oraș-mamă al altor orașe pe care locuitorii acestuia le-au întemeiat pe teritoriul colonizat.

Monarhie – formă de guvernământ în care puterea supremă aparține unei singure persoane (rege, împărat, faraon, ban, șah etc.) și se transmite, de obicei, ereditar.

Monarhie universală – concept prin care se înțelegea, pe parcursul istoriei, crearea unui imperiu vast, al întregii lumi, în fruntea căruia să se situeze un anumit monarh (Alexandru Macedon visa să creeze un imperiu universal).

Monoteism – credință într-o divinitate unică.

Obște (obștea teritorială) – formă de organizare a comunităților umane superioară tribului și ginții, care însă nu este

bazată neapărat pe relația de rudenie, dar dispune de un teritoriu bine determinat.

Oraș-stat – formă de organizare politică apărută în Orientul Antic.

Orient Antic – termen istoric atribuit spațiului în care locuiau civilizațiile egipteană, mesopotamiană, persană, indiană, chineză etc.

Patricieni – clasa aristocrației care s-a format din căpeteniile familiilor și ale ginților. Un patrician avea un număr de „clienți”, care erau străinii stabiliți la Roma, oameni săraci, sclavi eliberați. Aceștia aveau obligația de a-l ajuta pe patron în toate împrejurările și primeau în schimb de la acesta protecție, hrană, bani.

Plebei (în Roma Antică) – mici proprietari de pământ, negustori, meșteșugari, cu toții oameni liberi, dar care erau obligați să realizeze serviciul militar și nu puteau lua parte la comiții. Din această epocă datează instituția „clientelei”, menținută în perioadele următoare.

Polis – unitate teritorială și administrativă ce cuprindea orașul cu pământurile din jurul lui, cu conducerea și alte structuri de administrare. Pentru greci, noțiunea de *polis* a însemnat o comunitate de cetățeni cu origini etnice comune, care practica aceleași credințe și ritualuri religioase, împărtășeau aceleași idealuri civice.

Politeism – credință specifică lumii antice, care recunoștea existența mai multor zei.

Principat – formă de stat creată de Octavianus, care și-a dat seama că o ruptură totală de vechiul sistem republican era inacceptabilă pentru cetățenii romani. Octavianus și-a luat titlatura de *Imperator Caesar Augustus*, preluată apoi de toți împărații romani.

Regat – formă de stat condus de un rege.

Republică – formă de guvernământ în care organele supreme ale statului sunt alese pe o durată determinată. În Roma Antică, republica a durat între 510 și 31 î.H.

Romanizare – proces de asimilare etnolingvistică și etnoculturală a unor comunități antice de către romani.

Sclav – persoană lipsită de orice drepturi, aflată în proprietatea deplină a unui stăpân, pentru care muncește.

Semiluna Fertilă – arcul de regiuni care pleacă din Egipt spre Golful Persic, atingând, în nord, Turcia și Marea Caspică; denumire atribuită arcului de pământ dintre Nil, Tigru și Eufrat, acesta fiind și locul în care au apărut, în mileniul IV î.H., primele organizări sociale din bazinul mediteranean.

Senat (în Roma Antică) – organul suprem electiv de conducere a statului în timpul Republicii; (în timpul imperiului)

consiliu consultativ cu rol politic minor. Senatul controla administrația, finanțele, activitatea judecătorească, chestiunile militare, practicile de cult, legislația, politica externă. Senatorii erau numiți pe viață și se bucurau de numeroase privilegii.

Sistem de irigare – sistem alcătuit din canale, dispozitive și mecanisme menite să alimenteze cu apă teritorii mai îndepărtate de sursa naturală.

Stat – formă de organizare superioară a unei comunități.

Tarabostes – numele clasei nobiliare geto-dacice; aceștia dețineau poziții importante în stat: în consiliul regal, în conducerea armatei, în aparatul administrativ; dintre ei se alegea regele etc. În plan economic, tarabostes dispuneau de importante bunuri mobile (turme, cirezi, herghelii), erau interesați de negoțul cu străinii, probabil aveau sclavi.

Tetrarhie – asociere la domnie a altor trei împărați, instituită de către Dioclețian, fiecare având teritoriul propriu de guvernare.

Traci – triburi de origine indo-europeană, așezați într-un vast teritoriu din Europa de Est.

Triumvirat – (în Roma Antică) guvernare în trei, cu scopul stăpânirii puterii în stat.

Varne – caste (la hinduși), grupuri sociale închise și strict delimitate prin originea comună, prin posesiunea și prin privilegiile membrilor lor.

EPOCA MEDIEVALĂ

Alodiu – proprietate liberă și deplină a țăranilor liberi sau a unor nobili; mai târziu această categorie de proprietate era moștenită de la părinți, cu scutire de orice fel de obligații față de senior.

Calvinism – cult religios protestant, întemeiat în secolul XVI de Calvin, care suprimă complet ceremoniile și reduce sfintele taine la botez și cuminicătură, sub steagul căruia burghezia dintr-o serie de țări vest-europene a luptat în secolele XVI și XVII împotriva aristocrației feudale și a catolicismului.

Capitulații – tratate încheiate de Țara Românească, Moldova și alte state creștine cu Poarta Otomană. Pentru Țările Române, capitulațiile stabileau statutul în cadrul Imperiului Otoman.

Catolicism – ansamblul credințelor, dogmelor, învățăturilor, instituțiilor, practicilor și tradițiilor proprii Bisericii Romei și celor în comuniune cu aceasta.

Clacă – formă caracteristică a rentei feudale, constând în munca gratuită pe care țăranul fără pământ era obligat să o presteze în folosul stăpânului de moșie.

Cler – totalitatea preoților unei biserici, ai unei eparhii, ai unei țări etc.

Confesiune – religie, cult.

Cronică – lucrare cu caracter istoric, care cuprinde o înregistrare cronologică a evenimentelor sociale, politice și familiale.

Cruciadă – nume dat expedițiilor cu caracter militar, întreprinse în Evul Mediu de țările din Europa de Apus în Orientul Apropiat, care, sub pretextul eliberării locurilor sfinte de musulmani, urmăreau cucerirea de noi teritorii; orice expediție militară împotriva unor eretici sau a adepților altei religii.

Descălecat – termen folosit pentru a desemna întemeierea statelor medievale Moldova și Țara Românească (conform tradiției cronicărești); trecerea unui grup de oameni în frunte cu un voievod peste munții Carpați (din Transilvania), în vederea întemeierii unui stat medieval între Dunăre și Carpați sau între Carpați și Nistru.

Dinastie – succesiune de suverani din aceeași familie; familie domnitoare.

Domeniu feudal – moșie stăpânită de feudal în Evul Mediu, sec. X-XIII.

Domnie – instituție politică specifică comunității medievale românești în sec. XIV-XVI, ce simbolizează monarhia absolută.

Dregătorie – funcție în cadrul Sfatului domnesc în Evul Mediu în spațiul românesc.

Inchiziție – instituție a Bisericii Catolice, creată la sfârșitul secolului XII și începutul secolului XIII, însărcinată cu apărarea credinței creștine și reprimarea ereziei.

Islam – religie monoteistă întemeiată în secolul VII de profetul Mahomed și răspândită în Asia și Africa.

Haraci – tribut anual pe care țările vasale îl plăteau Imperiului Otoman.

Jacquerie – răsccoală țărănească antifeudală, care a avut loc în provinciile din nordul și nord-vestul Franței la mijlocul secolului XIV.

Logofăt – titlu de mare dregător în ierarhia boierilor români, membru al Sfatului domnesc.

Marea migrație – proces istoric care a implicat triburile germanice și a provocat declinul lumii antice.

Manufactură – formă de producție premergătoare mării industriei, caracterizată prin predominarea muncii manuale,

prin diviziunea amănunțită a muncii în cadrul atelierului și prin reunirea muncitorilor și a meșterilor în ateliere sub conducerea patronului.

Monarhia stărilor – formă de guvernare monarhică în care puterea monarhului este limitată de o adunare a stărilor.

Monarhie absolută – formă de guvernare monarhică în cadrul căreia monarhul concentrează toată puterea de stat în mâinile sale.

Monarhie feudală – formă de guvernare monarhică în cadrul căreia monarhul este seniorul superior, iar ceilalți feudali din stat sunt vasali ai săi sau vasali ai vasalilor.

Obște sătească – formă de organizare social-economică, constituită în Epoca Antică și păstrată și în Epoca Medievală.

Parlament – organ legislativ.

Peșcheș – prestație obligatorie în vasalitatea otomană.

Raia – teritoriu supus de turci, care forma hinterlandul unei cetăți.

Răscoală – răzvrătire spontană și neorganizată a țăranimii oprimate.

Renăștere – epocă din istoria Europei care cuprinde secolele XIV-XVI, caracterizată prin mari invenții și descoperiri geografice, înflorirea științelor și artelor, prin trezirea interesului pentru cultura antică.

Sistem electiv ereditar – principiul de selectare a domnitorilor în spațiul românesc.

Sfat domnesc – organ consultativ în Evul Mediu românesc.

Suzeranitate – drept al suzeranului asupra vasalilor săi; (cu referire la Țările Române) raportul de dependență a vasalilor de Imperiul Otoman sau de dominație a acestuia asupra lor.

Serbie – instituție feudală caracterizată prin starea de dependență personală a țăranului față de feudal.

Țărani serbi – categorie a țăranilor dependenți, care datorau proprietarilor de pământ un șir de dări și corvezi în schimbul pământului și al protecției.

Umanism – mișcare culturală apărută în secolul XIV, care a promovat încrederea în valoarea omului și a perfecționării sale și care a militat pentru dezvoltarea multilaterală a personalității umane și pentru impunerea unei culturi laice, în spiritul culturii clasice a Antichității.

Vasalitate – relații de dependență specifice Epocii Medievale.

Vlah – termen acordat românilor în Epoca Medievală de către slavi și germanici.